TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

EŞLER ARASI İLETİŞİM VE MANEVİYAT

Doktora Tezi

Halil İbrahim Özasma

Ankara 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

EŞLER ARASI İLETİŞİM VE MANEVİYAT

Doktora Tezi

Halil İbrahim Özasma

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Öznur Özdoğan

Ankara 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

AANABİLİM DALI

EŞLER ARASI İLETİŞİM VE MANEVİYAT

(DOKTORA TEZİ)

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Öznur Özdoğan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Öznur Özdoğan	…….
Prof. Dr. Hüseyin Peker	…….
Prof. Dr. Niyazi Akyüz	…….
Doç. Dr. Mualla Yıldız	…….
Dr. Öğr. Üyesi Elif Kara	…….

Tez Savunması Tarihi

12.08.2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Prof. Dr. Öznur Özdoğan danışmanlığında hazırladığım "Eşler Arası İletişim ve Maneviyat (Ankara.2021)" adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:
Adı ve Soyadı
Halil İbrahim Özasma

……

Önsöz

Eşler arası iletişim ve maneviyat başlıklı bu araştırmanın odak noktasını, eşlerin Tanrı algıları, çatışma çözüm stilleri ve depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri arasındaki ilişkinin tespiti ile eşlerin evlilik öncesi ve evlilik sürecinde karşılaştıkları sorunlar, sorunlara verdikleri tepkiler, sorunları çözüm yöntemleri, maneviyat değerlendirmeleri kapsamında evliliklerinde maneviyatın hangi konularda katkı sağladığının tespiti oluşturmaktadır. Araştırmada bu konunun seçimine çevremde gördüğüm aile içi sorun yaşanan evlilikler sebep olmuştur. Bu bağlamda sorunlar varsa bunların kaynağı nedir? Hangi çözüm yöntemleri tercih ediliyor? Maneviyatın evliliklerde bir yeri var mıdır? soruları gündeme gelmiş ve danışmanımla yapılan istişareler sonrasında eşler arsı iletişim ve maneviyat konulu bu tez ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın giriş bölümü araştırmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıklarını içermektedir. Birinci bölüm kuramsal çerçeve ile ilgili araştırmalar olmak üzere tezin kavramsal çerçevesini de oluşturan, Tanrı algısı, çatışma ve çatışma çözme, maneviyat ve kısa semptom envanteri ile ilgili kavramları içermektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünün başlığı “yöntem”dir. Bu bölümde araştırmanın kendisine bağlı olarak yürütüldüğü desen, araştırmada cevabı aranan sorular ve sınanacak hipotezler, araştırmanın evren ve örneklemi, araştırmaya katılanlara ait demografik bilgiler, verilerin toplanmasında takip edilen usul, verilen nasıl analiz edildiği konuları yer almaktadır. Araştırmanın üçüncü bölümünün başlığı ise “bulgular, tartışma ve yorum” dur. Bu bölümde araştırmanın nicel ve nitel bölümlerden elde edilen bulgular yer almaktadır. Tartışma ve yorum kısmında ise araştırmadan elde edilen nitel ve nicel verilerin literatürle birlikte değerlendirilmesi yapılmaktadır. Tartışma ve yorumdan sonra araştırmadan elde edilen sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir.

Teşekkür

Bu çalışmanın oluşmasında ve yürütülmesinde, çalışma tamamlanana kadar gerçekleştirilmiş olan bütün aşamalarında yol göstericiliği ve rehberliğiyle yardımlarını esirgemeyen danışman Hocam Prof. Doktor Öznur Özdoğan başta olmak üzere, tik toplantılarında ve ihtiyacım olduğu her zaman diliminde çalışmanın eksikliklerinin giderilmesi konusunda yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Mualla Yıldız ve Dr. Elif Kara'ya, çalışmada maddi manevi desteğini esirgemeyen bölüm başkanım Doç. Dr. Mustafa Çakmak'a, sağladıkları kolaylıklarla destek olan Doç. Dr. Ali Yılmaz, Dr. Mustafa Tuncer ve Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi personellerine, çalışmanın her aşamasında yardımını esirgemeyip destek olan Dr. Hüseyin Algur'a, çalışmada takıldığım noktalarda desteklerini esirgemeyen Dr. İsa Ceylan, Dr. Abdullah Dağcı ve Dr. Semra Yağlı Soykan'a, çalışmanın uygulama aşamasında yardımlarını esirgemeyen Rabia Aslan, Emine Dilşad Akça, Fatma Derya Sezgin, Kübranur Hatipoğlu, Nurullah Hatipoğlu Hocalarıma, araştırmanın uygulama kısmında farklı kesimlere ulaşmamda desteklerini esirgemeyen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2010 lisans mezunu arkadaşlarıma, dualarını esirgemeyen annem, babam, kardeşlerime ve çalışmanın her aşamasında maddi manevi desteğini esirgemeyen eşim Büşra Özasma'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Ankara 2021

Halil İbrahim Özasma

İçindekiler

Önsöz I

Teşekkür II

İçindekiler III

Tablolar Listesi IX

Kısaltmalar ve Simgeler XI

GİRİŞ 1

1. Araştırmanın Problemi 1

2. Araştırmanın Amacı 4

3. Araştırmanın Önemi 4

4. Araştırmanın Sınırlılıkları 7

BİRİNCİ BÖLÜM 9

KURAMSAL ÇERÇEVE 9

1. Tanrı Algısı 9

1.1. Tanrı Algısının Gelişimi 13

1.1.1. Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Algısı 13

1.1.2. Bağlanma Kuramı ve Tanrı Algısı 17

1.1.3. Bilişsel Tez ve Tanrı Algısı 20

1.1.4. Dini Gelişim Teorileri 22

1.1.5. Tanrı Algısıyla İlgili Literatür Taraması 30

2. Çatışma ve Çatışma Çözme 38

2.1. Çatışma 38

2.2. Evlilikte Çatışma 41

2.3. Çatışma Çözme 47

2.4. Başetme Teorisi 53

2.5. Toplumsal Cinsiyet 60

2.5. Çatışma Çözüm Stilleri ile İlgili Literatür Taraması 64

3. Maneviyat 69

3.1. Maneviyat, Din ve Dindarlık 72

3.2. Maneviyatla İlgili Literatür Taraması 80

4. Psikolojik Sağlığa İlişkin Kavramlar 84

4.1. Anksiyete/Kaygı 84

4.2. Depresyon/Çöküntü 86

4.3. Olumsuz Benlik 90

4.4. Hostilite/Düşmanlık 91

4.5. Somatizasyon 92

4.6. Evlilik ve Psikolojik Sağlık İlişkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar .. 95

İKİNCİ BÖLÜM 101

YÖNTEM 101

2.1. Araştırmanın Deseni 101

2.2.Araştırmanın Hipotezleri 102

2.3. Araştırmanının Evren ve Örneklemi 105

2.4.Araştırmaya Katılanlara Ait Demografik Bilgiler 106

2.5.Verilerin Toplanması 109

2.6.Verilerin Analizi 113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 114

ARAŞTIRMANIN NİCEL BÖLÜMÜNE AİT BULGULAR 114

3.1. Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular 114

3.1.1. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Cinsiyet 114

3.1.1.1. Tanrı Algısı ve Cinsiyet 114

3.1.1.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Cinsiyet 115

3.1.1.3. Kısa Semptom Envanteri ve Cinsiyet 115

3.1.2. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Yaş 116

3.1.2.1. Tanrı algısı ve Yaş 117

3.1.2.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Yaş 117

3.1.2.3. Kısa Semptom Envanteri ve Yaş 119

3.1.3. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Eğitim Durumu 120

3.1.3.1. Tanrı Algısı ve Eğitim Durumu 120

3.1.3.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Eğitim Durumu 121

3.1.3.3. Kısa Semptom Envanteri ve Eğitim Durumu 123

3.1.4. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Biçimi 124

3.1.4.1. Tanrı Algısı ve Evlilik Biçimi 125

3.1.4.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Biçimi 125

3.1.4.3. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Biçimi 126

3.1.5. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Yaşı 128

3.1.5.1. Tanrı Algısı ve Evlilik Yaşı 128

3.1.5.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Yaşı 129

3.1.5.3. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Yaşı 130

3.1.6. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Süresi 132

3.1.6.1. Tanrı Algısı ve Evlilik Süresi 132

3.1.6.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Süresi 133

3.1.6.3. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Süresi 134

3.1.7. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Arasındaki Korelasyon Sonuçları 136

3.1.7.1. Tanrı Algısı ve Çatışma Çözüm Stilleri Korelasyon Sonuçları 136

3.1.7.2. Tanrı Algısı ve Çatışma Çözüm Stilleri Boyutlarının Korelasyon Sonuçları 136

3.1.7.3. Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri Korelasyon Sonuçları 137

3.1.7.4. Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri Boyutları Arasındaki Korelasyon Sonuçları 137

3.1.7.5. Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Arasındaki Korelasyon Sonuçları 138

3.1.7.6. Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Boyutları Arasındaki Korelasyon Sonuçları 138

3.2. ARAŞTIRMANIN NİTEL BÖLÜMÜNE AİT BULGULAR 139

3.2.1. Çalışma Gurubu 139

3.2.2. Veri Toplama Araçları 140

3.2.3. Verilerin Analizi 140

3.2.4. Geçerlik ve Güvenirlik 142

3.2.5. Araştırmacının Rolü 143

3.3. Bulgular 143

3.3.1. Evlilik Öncesi Süreç 143

3.3.1.1. Evlilik Öncesi Yaşanan Çatışmalar 144

3.3.1.2. Evlilik Öncesi Yaşanan Çatışmalara Evlilik Adaylarının Tepkisi 147

3.3.1.3. Evlilik Öncesi Yaşanan Sorunların Çözüm Şekli 149

3.3.1.4. Evlilik Hazırlığında Sorun Yaşanmamasının Nedeni 152

3.3.2. Evlilik Sonrası Süreç 157

3.3.2.1. Eşler Arasında Çatışmaya Neden Olan Durumlar 157

3.3.2.2. Eşler Arasında Çatışmaya Neden Olan Durumlara Verilen Tepkiler 170

3.3.2.3. Eşler Arasında Çatışmaya Neden Olan Durumlarla Başa Çıkma Yöntemi 175

3.3.2.4. Eşler Arasında Çatışmaya Neden Olan Durumların Çözülememe Nedeni 185

3.3.2.5. Yaşanılan Büyük Sorunla Başa Çıkma Yöntemi 187

3.3.3. Eşlerin Birbirleri Hakkındaki Değerlendirmeleri 194

3.3.3.1. Olumlu Karakter Değerlendirmeleri 194

3.3.3.2. Olumsuz Karakter Değerlendirmeleri 196

3.3.3.3. Eşin Soruna Verdiği Tepki 197

3.3.4. Evlilikte Maneviyat 198

3.3.4.1. Evli Bireylerin Maneviyat Tanımlamaları 198

3.3.4.2. Maneviyatın Evliliğe Katkısı 200

3.3.4.3. Evli Bireylerin Yaradan Algısı 205

3.4. TARTIŞMA VE YORUM 209

3.4.1. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Evli Bireylerin Tanrı Algısıyla İlgili Bulgularının Tartışılması 209

3.4.1.1. Cinsiyet ve Tanrı Algısı 209

3.4.1.2. Yaş ve Tanrı Algısı 215

3.4.1.3. Eğitim Durumu ve Tanrı Algısı 217

3.4.1.4. Evlilik Biçimi ve Tanrı Algısı 219

3.4.1.5. Evlilik Yaşı ve Tanrı Algısı 220

3.4.1.6. Evlilik Süresi ve Tanrı Algısı 220

3.4.1.7. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri Korelasyon Sonuçlarının Tartışılması 221

3.4.2. Evli Bireylerin Evlilik Hayatına Etkisi Bağlamında Maneviyatla İlgili Değerlendirmelerinin Tartışılması 223

3.4.3. Evli Bireylerin Çatışma Nedenleri ve Tepkilerine Yönelik Değerlendirmelerinin Tartışılması 227

3.4.4. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Evli Bireylerin Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanterinden Elde Edilen Bulgularının Tartışılması 238

3.4.4.1. Çatışma Çözüm Stilleri ve Cinsiyet..... 238

3.4.4.2. Kısa Semptom Envanteri ve Cinsiyet 248

3.4.4.3. Çatışma Çözüm Stilleri ve Yaş 251

3.4.4.4. Kısa Semptom Envanteri ve Yaş 253

3.3.4.5. Çatışma Çözüm Stilleri ve Eğitim Durumu 255

3.3.4.6. Kısa Semptom Envanteri ve Eğitim Durumu 257

3.3.4.7. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Biçimi 260

3.3.4.8. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Biçimi 261

3.3.4.9. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Yaşı..... 262

3.3.5.0. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Yaşı..... 263

3.3.5.1. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Süresi..... 265

3.3.5.2. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Süresi 266

3.3.5.3. Çatışma Çözüm Stilleri Kısa Semptom Envanteri Korelasyon Sonuçları..... 268

3.3.5. Evli Bireylerin Eşlerinin Karakterleriyle İlgili Değerlendirmelerinin Tartışılması 269

Sonuçlar 271

Öneriler 280

Kaynakça 283

EKLER 324

Ek-1.Tanrı Algısı Ölçeği..... 324

Ek-2. Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği 325

Ek-3. Kısa Semptom Envanteri 327

Ek-4. Ölçek İzinleri..... 328

Ek-5. Etik Kurul Onay Formu 329

Ek-5. Görüşme Soruları 330

Ek-6. Erkek Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Bilgileri 331

Ek-7. Kadın Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Bilgileri 333

Özet 336

Abstract 338

Tablolar Listesi

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımları 106

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Yaş Dağılımları 106

Tablo 3: Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları 107

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Evlilik Yaşına Göre Dağılımları..... 107

Tablo 5 Araştırmaya Katılanların Evlenme Biçimine Göre Dağılımları..... 108

Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Evlilik Süresine Göre Dağılımları..... 108

Tablo 7: Tanrı Algısına Yönelik Kadınlar İle Erkekler Arasındaki Farklar (t-testi) 114

Tablo 8: Çatışma Çözüm Stillerine Göre Kadınlar ile Erkekler Arasındaki Farklar (t-testi) 115

Tablo 9: Kısa Semptom Envanterine Göre Kadınlar ile Erkekler Arasındaki Farklar (t-testi)..... 116

Tablo 10: Yaş Dönemlerine Göre Tanrı Algısı (ANOVA,Tukey HSD)..... 117

Tablo 11: Yaş Dönemlerine Göre Çatışma Çözüm Stilleri (ANOVA,Tukey HSD) 118

Tablo 12: Yaş Dönemlerine Göre Kısa Semptom Envanteri (ANOVA,Tukey HSD)..... 120

Tablo 13: Eğitim Durumuna Göre Tanrı Algısı (ANOVA,Tukey HSD)..... 121

Tablo 14: Eğitim Durumuna Göre Çatışma Çözüm Stilleri (ANOVA,Tukey HSD) 122

Tablo 15: Eğitim Durumuna Göre Kısa Semptom Envanteri (ANOVA,Tukey HSD)..... 124

Tablo 16: Evlilik Biçimine Göre Tanrı Algısındaki Farklılıklar (ANOVA,Tukey HSD)..... 125

Tablo 17: Evlilik Biçimine Göre Çatışma Çözüm Stillerindeki Farklılıklar (ANOVA,Tukey HSD) 126

Tablo 18: Evlilik Biçimine Göre Kısa Semptom Envanterindeki Farklılıklar (ANOVA,Tukey HSD) 127

Tablo 19: Evlilik Yaşına Göre Tanrı Algısı (ANOVA,Tukey HSD) 128

Tablo 20: Evlilik Yaşına Göre Çatışma Çözüm Stilleri (ANOVA,Tukey HSD) 129

Tablo 21: Evlilik Yaşına Göre Kısa Semptom Envanteri (ANOVA,Tukey HSD) 131

Tablo 22: Evlilik Süresine Göre Tanrı Algısı (ANOVA,Tukey HSD) 133

Tablo 23: Evlilik Süresine Göre Çatışma Çözüm Stilleri (ANOVA,Tukey HSD) 134

Tablo 24: Evlilik Süresine Göre Kısa Semptom Envanteri (ANOVA,Tukey HSD) 136

Tablo 25: Tanrı Algısı ve Çatışma Çözüm Stilleri Arasındaki Korelasyon Sonuçları 136

Tablo 26: Tanrı Algısı Boyutları ve Çatışma Çözüm Stilleri Boyutları Korelasyon Sonuçları 137

Tablo 27: Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri Korelasyon Sonuçları 137

Tablo 28: Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri Boyutları Arasındaki Korelasyon Sonuçları 138

Tablo 29: Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Arasındaki Korelasyon Sonuçları 138

Tablo 30: Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Boyutları Arasındaki Korelasyon Sonuçları 139

Kısaltmalar ve Simgeler

Ank.	Ankara
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren/ler
ÇÇÖ	Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği
df	Serbestlik derecesi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
E. A.	Erişim adresi
E. T.	Erişim tarihi
Ed.	Editör/ler, Editor/s
f	Frekans
Grp. Ar.	Gruplar arası
İst.	İstanbul
KSE	Kısa Semptom Envanteri
N	Sayı
Ort.	Ortalama
p.	Anlamlılık
ss	Standart sapma
t.	t-testi farklılaşması
TAÖ	Tanrı Algısı ölçeği
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
$\bar{x}$	Ortalama
Yay.	Yayınevi/Yayınları/Yayıncılık

GİRİŞ

Araştırmalar belli bir problem ve amaç etrafında şekillenir. Belirenmiş olan problem, amaç ve sınırlılıklar araştırmanın düzen içinde, belli bir çizgide gerçekleştirilmesini sağlar. Dolayısıyla bu bölümde, gerçekleştirilmiş olan araştırmanın problem, amaç, önem ve sınırlılıkları hakkındaki bilgilendirmelere yer verilecektir.

1. Araştırmanın Problemi

Evlilik iki insanın bazı konularda anlaşmaya vararak beraber bir gelecek inşa etmeye çalıştıkları, geleceği beraber kucakladıkları bir kurumdur. İki insanın bir araya gelerek oluşturdukları bu çekirdek yapılar birleşerek toplumu oluşturur. Nasıl ki bir binanın temeli sağlam olduğunda üzerine inşa edilecek olan katları yıllar boyu yıkılmaksızın kalırsa, aile yapıları sağlam olduğunda da o ailelerin meydana getirdiği toplum çağlar boyu kendisini ayakta tutabilir.

Son yıllarda dikkatli bir gözlemle etrafımıza, toplumumuzda yaşanan olaylara baktığımızda haberlerin ön sıralarında mutlaka aile içi bir anlaşmazlık, karı-koca arasında meydana gelen bir çatışma durumuna rastlamaktayız (Atar ve Kantarlı, 2020). Bu olumsuz tablolar, çiftler arasındaki çözüme kavuşturulamayan durumlar, maalesef günden güne farklı şekillerde toplumumuzda artış göstererek varlığını sürdürmektedir. Özellikle ülkemizin içinden geçtiği salgın sürecinde aile içi şiddetin arttığına yönelik araştırma sonuçları da kaygı vericidir. Dokuz Eylül Tıp Fakültesi Acil servisi 2020 yılında, bir önceki yıla göre üç kat daha fazla Mart ve Nisan ayı için ev içi şiddete maruz kalmış hasta başvurusu bildirmiştir (Ünal ve Gülseren, 2020: 90).

Çiftler arasındaki çatışmanın sonlandırılamaması sonucu meydana gelen boşanma vakaları da ya bir önceki yıla göre artış göstererek ya da çok düşük bir oranda gerileme veya duraklama göstererek gündemdeki yerini korumaktadır. TÜİK'in yapmış olduğu son

araştırmaya göre "Boşanan çiftlerin sayısı 2015 yılında 131 bin 830 iken 2016 yılında %4,3 azalarak 126 bin 164 olmuştur. Kaba boşanma hızı binde 1,59 olarak gerçekleşmiştir. Boşanmaların 2016 yılında %39,1'i evliliğin ilk 5 yılı, %21'i ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşmiştir" (TÜİK, 2016).

Çiftlerin boşanmalarına sebep olan sorunlar pek çok araştırmaya konu olmuştur. Boşanma olayına sebep olan faktörler psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. pek çok boyutta ortaya çıkabilmektedir.

Başbakanlık Aile ve Sosyal araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye örnekleminde gerçekleştirilen boşanma nedenleri araştırmasında on iki bölgeyi temsil eden 12 ilden, araştırmanın katılımcıları tercih edilmiştir. Örnekleme dahil edilen illerin belirlenmesinde boşanma oranı en yüksek olan il bulunduğu bölge içinden seçilmiştir. Bir bölgede birden fazla benzer oranlara sahip iller var ise bunlardan uygulama kolaylığı olan iller seçilmiştir. Bu çerçevede altı yüz elli yedi kadın ve beş yüz kırk üç erkek, toplam bin iki yüz kişi ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada boşanmada çok yüksek bir düzeyde etki sahibi olan (% 90 civarı) "şiddetli geçimsizlik" altındaki temel sebepler ve "evlilikte sağlıksız ilişkilerin temelleri" incelenmiştir. Çıkan sonuca göre evlilikte boşanma olayının gerçekleşmesinin altında yatan nedenlerin tek bir faktörle açıklanamayacağı, evliliğe adım atılmasından itibaren ortaya çıkan pek çok olayın boşanmaya sebep olabileceği tespit edilmiştir. Buna göre "aile içi rol çatışmaları, kadına ve çocuğa şiddet, eşlerin aile içi ilgisizlikleri, eşlerin birbirlerinin tercihlerine yönelik küçümseyici tavırlar" vb. birçok sebebin şiddetli geçimsizliğe katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Demirkan ve Günindi, 2009:106-108)

Arıkan (1996) tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada, şehirlerde yaşayan değişik sosyo-ekonomik seviyelerdeki kişilerin boşanmaya ilişkin tutumları incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Ankara'da yaşayan alt, orta ve üst seviyelerdeki

kadın ve erkekler oluşturmuştur. Araştırmada erkeğin boşanabileceği durumlar "aldatılma, düşünce ve ruh boyutunda anlaşmazlık, terk edilme, zararlı alışkanlıklar edinme, fiziksel rahatsızlık, ev içi rollerdeki anlaşmazlık" olarak belirlenmiştir. Kadının boşanabileceği durumlar konusundaki tutumlar "fikri ve ruhi anlaşmazlık, ikinci eş, zararlı alışkanlık edinme, aldatılma" olarak tespit edilmiştir. Kadının dinen günah olması nedeniyle boşanamayacağını düşünenlerin oranı %47.1 çıkmıştır. Erkeklerde de boşanmanın günah olması sebebiyle boşanılamayacağını düşünenlerin sayısı kadınlarınkine yaklaşık bir oranda % 46.2 çıkmıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı (2014) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye'de Aile Yapısı" konulu araştırmada en az bir kez boşanmış olan bin altmış sekiz kişiye boşanmayla alakalı sorular yöneltilmiştir. 2011 yılında gerçekleştirilen bu araştırmanın benzeri bir araştırma 2006 yılında da gerçekleştirilmiştir. Araştırmada boşanma nedenleri konusunda en dikkat çekici neden, her iki araştırmada da yüksek oranda çıkan "sorumsuz ve ilgisiz davranma" olmuştur. 2006 yılında boşanma nedeni olarak sorumsuz ve ilgisiz davranma oranı kadınlarda %21.1 erkeklerde %17.8 çıkarken, 2011 yılında bu oran kadınlarda %14.7 erkeklerde %18.4 çıkmıştır.

Yukarda yer verdiğimiz araştırmalar dışında daha pek çok araştırma hem Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde hem de üniversitelerin çeşitli fakülteleri bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalar çerçevesinde genel olarak boşanma nedenlerini gözden geçirdiğimizde kişileri boşanmaya götüren sürecin temelinde, yaşanan olumsuzluklar nedeni ile eşler arasında iletişim ortamının kaybolması ve ortaya çıkan çatışma konusunun çözüme kavuşturulamaması olduğunu söyleyebiliriz.

İki insan arasında iletişimin devam etmesi ve ortaya çıkan bir problemde iletişim kanallarının açık tutularak ortak bir çözüme varılması evliliğin devamı noktasında önem arz etmektedir. İletişim kurmaya çalışan çiftlerin her biri şüphesiz ki aynı toplumda

yetişmiş olmalarına rağmen içinde doğup büyüdükleri aile, aldıkları eğitim türü gibi nedenlerle farklı inanç ve psikolojik yapılara sahip olabilmektedir. Bu noktada evliliğe adım atmış veya adım atacak olan kişilere evliliği uzun süre devam ettirebilmiş kişilerin ev içinde nasıl bir hayat sürdürdükleriyle alakalı yapılmış çalışmalar evliliğin doğası hakkında bilgi sahibi olmaları konusunda katkı sağlayacaktır.

Bu bağlamda bu araştırmanın problemini, "en az beş yıl evli kalmış bireylerin Tanrı algıları, çatışma çözüm stilleri ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri arasındaki ilişki nasıldır? cümlesi ile "evlilik öncesi ve sonrası süreçte evli bireylerin yaşadıkları sorunlar, kullandıkları çatışma çözüm yöntemleri, sorun yaşamamışlarsa nedenleri nelerdir?", "Maneviyatı evliliklerine katkısı bağlamında nasıl değerlendiriyorlar?" soruları oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacını, nicel yöntemle evli bireylerin Tanrı algıları, çatışma çözüm stilleri ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve nitel yöntemle evlilik öncesi ve sonrası süreçte evli bireylerin yaşamış oldukları sorunlar, sorunlara verilen tepkiler, sorunların çözümleri, sorunların çözülememe nedenleri, sorun yaşanmamışsa sebepleri, maneviyatın evliliğin uzun sürmesindeki katkısının tespit edilmesi oluşturmaktadır.

3. Araştırmanın Önemi

İki insanın bir araya gelerek inşa ettikleri çekirdek aile yapısı aslında bir iletişim ve etkileşim sisteminden meydana gelmektedir. Bu sistemin aktifliği ile işleyişinin performansını çiftler arasındaki iletişimin kalitesi belirlemektedir. İletişimin kalitesinin yüksekliği ise evlilikten alınan doyumun düzeyini etkilemektedir. Çiftlerin iletişime duydukları ihtiyaç, iletişimden beklentileri kadın veya erkek birbirinden farklılık arz etmez. Dolayısıyla evlilik ilişkisinde bu ilişkiyi değerli kılan, eşler arasındaki bağı daha

da güçlendiren maya eşler arasındaki beklentilerin, duygu ve düşüncelerin açık bir şekilde karşılıklı iletilmesidir (Şener ve Terzioğlu, 2002: 132)

İnsanların hayatlarında büyük öneme sahip olan konulardan biri olan evlilik, iki insan arasında gerçekleştirilen bir anlaşma olmasına rağmen, bu anlaşmanın bozulması sonucu ortaya çıkan problemler bumerang etkisi yaratarak toplumda çözümü kolay olmayan problemlere neden olabilmektedir. Tam tersi evliliğin güzel bir şekilde devam ettiği durumlarda ise evin içindeki mutluluk, huzur havası evin dışına taşmakta ve toplumda güzelliklere sebep olabilmektedir.

Boşanma olgusunun nedenleri, sonuçları, boşanmaya yönelik tutumlara dair literatürde pek çok araştırma yapıldığı gibi evlilikte mutluluğu sağlayan unsurların neler olduğu, evliliğin devamına katkı sağlayan değerlerin neler olduğuna dair de çok sayıda araştırma yapılmıştır.

Demir ve Durmuş'un (2015) yaptıkları nitel araştırmada evlilik süreleri 30 ile 63 yıl arasında değişen altı kadın ve altı erkek görüşmeciye dört kategoride değerlendirilebilecek sorular sorulmuştur. Bu kategoriler "evlilik algısı, evlilikte yaşanan sorunlar ve çözüm yaklaşımları, evliliklerin uzun sürme gerekçeleri, evliliği sürdürmede ideal eş özellikleri" olarak belirlenmiştir. Araştırmada alınan cevaplar incelenmiş ve katılımcıların %20 sinin evliliği bir "yuva" olarak gördüğü; %17.9 unun ise çocuk sahibi olmak için bir araç olarak gördüğüne ulaşılmıştır. Evlilik sürecinde ortaya çıkan sorunların nasıl çözüldüğüne ise katılımcıların %26 sı "küs durmayarak"; %19.2 si ise "hediye alma yoluyla" şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir. Uzun evliliğe katkı sağlayan değerler ise "birbirine saygı duyma, mutluluğu eşinde arama, aileye bağlı olmak" şeklinde ifade edilmiştir.

Şener ve Terzioğlu (2002) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Hacettepe Üniversitesi Merkez ve Beytepe Kampüsünde çalışan evli bireylerden oluşan toplam

8536 kişi örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerde eşler arasında iletişimin artması ve duyguların sorunsuz bir şekilde ifade edilebilmesiyle evlilik uyumu oranının arttığı tespit edilmiştir. Eşlerin aralarındaki iletişimden memnun olma, duygu ve düşüncelerini paylaşmaktan memnun olma oranları kadınlarda %38,0; erkeklerde %38,7 ya da "bazen" kadınlarda %37,3; erkeklerde %43,3 oranlarında ifade edilmiştir.

Belen (2010) tarafından Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı Aile İrşad Bürosuna başvuran evli veya nişanlı 29 kişi ile gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda, eşler arasında iletişimi destekleyen en önemli değerler "doğruluk, yalan söylememe, dürüstlük, sevgi, saygı, güven, din" olarak tespit edilmiştir. Eşler arasında iletişimin kesintiye uğraması ve çatışmaların ortaya çıkmasının nedeni olarak "eşler arasındaki kültürel farklılıklar, farklı dünya paradigmalarına sahip olunması, ailelerin müdahaleleri, sorunların çözüme kavuşturulmayıp biriktirilmesi" ifade edilmiştir. Yaşanan sorunlarda "çiftlerden birinin sinirli iken diğerinin alttan alması ve sessiz olması, af isteğinde bulunma, hesaba çekmeme, kabullenme ve yaşanan olumsuzların konuşularak çözüme kavuşturulması" davranışlarının eşler arasındaki iletişimi beslediğine vurgu yapılmıştır.

Çiftler evlilikten önce kazanmış oldukları karakteristik özellikleriyle bir ortama girerler. Bu ortamda bir taraftan birbirlerine yardımcı olmak için yeni bir yaşam birlikteliği oluşturmaya çaba harcarken, bir taraftan da birbirlerinin kişilik özelliklerini tanımaya çalışırlar. Birbirlerini tanımadaki gayretleri onların aralarındaki bağın olumlu ya da olumsuz yönde gelişmesine etki eder. Birbirlerini ne kadar çok iyi tanırlarsa özverileri gelişir; birbirlerini tanımadaki başarısızlıkları, kişilikleri arasındaki dengeyi ayarlayamama, eşler arasında iletişim bozukluğu ve çatışmaya sebebiyet verir (Avşaroğlu, 2012: 263).

Yapılacak olan bu çalışmanın önemi bireysel anlamda bir araya gelerek yuva kurmaya çalışan çiftlerin birbirlerini tanımalarında onlara tecrübi bir bilgi sağlaması,

literal anlamda din psikolojisi alanında evlilik konulu çalışma literatürüne katkı sağlaması, uygulama anlamında Türkiye'de uygulamalı alanlarda faaliyet gösteren uzmanlara hizmet etmeye çalıştıkları toplumun gerçeklerinden hareketle çalışmalarına katkı sağlaması noktasında ortaya çıkmaktadır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Belirlenen konu ekseninde belirli bir metotla bir konuyu incelemeye çalışan araştırmaların doğal olarak kendilerine göre belirli sınırlılıkları vardır. Bu sınırlılıklar araştırılan konudan başlayarak araştırmanın geçekleştiği örneklem ve araştırmada kullanılan araçlara kadar uzanır. Bu bağlamda bu araştırma için de geçerli belli başlı sınırlılıklar bulunmaktadır. Araştırmanın sınırlıkları şunlardır:

Araştırmanın örneklemi nicel bölüm için 458 Evli katılımcı; nitel bölüm için 60 evli katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların araştırmaya kendi istekleri ile dahil oldukları ve kendilerinden istenilen konularda doğru ve güvenilir bilgi verdikleri kabul edilmektedir.

Araştırmada katılımcıların Tanrı algıları, çatışma çözüm stillerini belirlemek ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeylerini ölçmek için "Tanrı algısı ölçeği", "çatışma çözüm stilleri ölçeği" ve "kısa semptom envanteri" kullanılmıştır. Katılımcıların Tanrı algıları, çatışma çözüm stilleri ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeylerini belirlemek için elde edilen bilgiler bu ölçeklerle sınırlıdır.

Araştırmanın örneklemini en az beş yıl evli bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri cinsiyet, yaş, eğitim durumu, evlilik yaşı, evlilik biçimi, evlilik süresi ile sınırlıdır. Araştırmadan elde edilen bilgiler araştırmanın yapıldığı zaman ve araştırmanın uygulandığı örneklem ile sınırlıdır.

Aştırmada evli bireylerin Tanrı algısı, çatışma çözüm stilleri ve depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleriyle alakalı elde edilen bilgilerin geçerlik ve güvenirliği araştırmada bağımlı değişken olarak kullanılan Tanrı Algısı Ölçeği, Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği, Kısa Semptom Envanterinden elde dilen bulguların geçerlik ve güvenirliği ile sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Tanrı Algısı

Algı, “ayırt etme, gözleme anlama gibi aktiviteleri içeren duyular vasıtasıyla meydana gelen olayların ve nesnelerin, ilişkilerin farkında olmanın sonucu veya süreci”dir. Algı “fiziksel uyaranın sunumundan fenomenolojik tecrübesine kadar tüm olayların sırasını kapsar. Organik sürecin farkında olma ve şeylerin doğruluğunun farkında olma” sürecini ifade eder (Reber ve Reber, 2001)

Algı, görme, işitme, tatma gibi uyaranların etraftaki nesne ve olaylardan elde ettikleri verilerin zihinde işleme tabi tutularak anlamlandırılma sürecidir. Duyu organları tarafından sağlanan veri trafiği, algı sürecinden geçerek anlamlı bir bütün haline getirilir. Anlamlı bir bütün haline getirilme işlemi “duyu uyarılarının duyu alıcılarına ulaşmasından, algılanan şeyin tanınmasına, farkına varılmasına, kavranmasına, vb. kadar geçen fiziksel, nörobiyolojik, fizyolojik, bilişsel ve duygusal” aşamaların hepsini kapsar. Duyu organlarından gelen verilerin hepsi birbirinden bağımsız şekilde algı sürecine dahil olur. Algı süreci incelendiğinde kişiye özel bir süreç olduğu görülür. Kişinin algısının sadece fizyolojik bir süreç olmadığı ve bireyin geçmiş ve şimdiki yaşantısından gelecekteki beklentilerinden bağımsız olamayacağı dikkatten kaçmamalıdır (Arkonaç, 2003; Budak, 2000).

Aynı durumların, örneğin bir eşyanın veya bir olayın tekraren hatıra gelmesi o olaya ve eşyaya ait imajın -“eşya ve olayların yerini tutan sembollerin bir çeşidi”- aktif olmasına neden olur. Yeni algılanmış bir nesnenin imajı birkaç kez algılanmış nesnenin imajına göre daha zayıf olur. Tekrar tekrar hatırlandığında imajlar güçlenirler. Örneğin her gün karşılaştığımız nesnelerin imajları zihnimizde mevcuttur. Çalıştığımız mekandaki masamızın, koltuğumuzun, duvardaki tablomuzun imajları bizde mevcuttur. Başka bir

mekanda olsak bile odamızdaki eşyaların imajlarını gözümüzün ününde canlandırabiliriz. Bunun nedeni bu eşyaları algılamamızdaki devamlılıktır. İşte bu şekilde zihnimizde daha önceden algıladığımız eşyaların imajlarını istediğimiz zaman diliminde göz önüne getirebilme olayına "tasavvur" denmektedir (Öztabağ, 1956: 111-113)

Tasavvurlar somut, gözle görülebilen eşyaya ait ise bu tasavvur çeşidine "müşahhas tasavvur" denmiştir: araba, ev, masa, ağaç, çiçek gibi dış alemdeki somut nesnelerin imajlarının göz önünde canlandırılabilmesi gibi. Tasavvurlar sürekli somut nesnelere bağlı olmazlar. Zihnin faaliyetleri sonucu meydana gelmiş soyut tasavvurlar da bulunur. Bu tip tasavvura "mücerret tasavvur" denilir. Soyut tasavvur nesnenin sahip olduğu özelliklerin genelini içerir (Öztabağ, 1956:114).

Tanrı algısı kavramının psikolojinin bakış açısıyla açıklanması ilk olarak Rizzuto tarafından Freud'un din ve Tanrı hakkındaki görüşlerinden hareketle gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Spero, Rizzuto'nun Tanrı algısı konusundaki düşüncelerini Yahudilik metinleri ve nesne ilişkileri kuramı içerisinde geliştiren kişi olmuştur. Psikanalitik düşüncede Tanrı algısı kişinin Tanrıyı duygusal olarak deneyimlemesi, tecrübe etmesi şeklinde açıklanmıştır (Hoffman, 2005: 2-3)

Tanrı algısı "sosyo-kültürel ortam içinde Tanrı hakkında edinilen bilgilerin, bireysel kapasite ve yeteneklerle etkileşimi sonucunda bireyin zihninde Tanrı'ya ilişkin oluşan temsiller, imajlar ve canlandırmalar" bütününü ifade eder (Yıldız ve Ünal, 2017: 9).

Kişinin benliğinde şekillenen Tanrı algısının kaynağı yalnızca kabul ettiği din tarafından kendisine sunulan Tanrı'ya dair inanç formları değildir. Bireyin çocukluktan itibaren almış olduğu eğitim, yetiştiği sosyo-kültürel çevrenin sunduğu kalıplar, bireyin başından geçen yaşam olayları onun Tanrı algısının bir diğer kaynaklarıdır (Yapıcı, 1996: 126)

Tanrının insan tarafından anlaşılma biçimi zihinsel bir durum olmasına rağmen insanların sahip oldukları Tanrı algılarına bakıldığında, herkesin birbirinden farklı bir algıya sahip olduğu görülmektedir. Bu durum dindarlıkla alakalı çalışmalarda ortaya çıktığı şekliyle tek bir dindarlık türünden bahsedilememesine benzemektedir. Teologlar Tanrıyı insanların anlayabileceği bir şekilde açıklamak için Tanrıyı, insanların zihinlerinde canlandırabilecekleri bazı özellikleri ile açıklamaktadırlar. Fakat diğer taraftan Tanrının hiçbir şekilde tam anlamıyla kavranamayacağı, onun sonsuz, başlangıcı olmayan bir varlık olduğuna da işaret etmektedirler. Bu durum da insanların zihninde birden fazla çeşitli formlarda Tanrı algısının oluşmasına sebep olmaktadır (Ay, 2005: 107).

Jung'a göre Tanrı arketipinin kendisinden kaynaklandığı yer "kolektif bilnçdışı"dır. Ona göre bilinçdışı iki kısma ayrılır. Birinci bilinçdışı bölümü "kişisel bilinçdışı"dır. Burada bireyin bastırdığı ya da unuttuğu, kendine ait, istenildiği zaman hatırlanabilen yaşam hatıraları mevcuttur. İkinci bilinçdışı bölümü ise "kolektif bilinçdışı"dır. Davranışlara yön vermede etkin olan bölümdür. Dinle alakalı temel olgular gerçek bir varlığa sahip olarak burada oluşurlar. Din nasıl kolektif bilinçdışından kaynaklanan bir olgu ise Tanrı arketipi de benzer şekilde kolektif bilinçdışından kaynaklı bir içeriğe sahiptir. Tanrı arketipinin bilinçdışından bilinç yüzeyine çıkması mandala ve teslis gibi dini semboller vasıtasıyla gerçekleşir ve bilinci kontrol ederek insanı etkiler. Böylece insana kendisini kabul ettirir. Burada bireyin iradesi söz konusu değildir. Tanrıya inanmak onun kaderidir (Köse ve Ayten, 2013: 35-37).

Jung'a göre Tanrı, insanın bireysel tecrübesinin ürünüdür. Kişi Tanrı'yı bilincinde var olan psikolojik bir gerçeklik olarak fark eder. Çünkü ruhta var olan şeyler gerçekte var olan şeylerdir (Aydın, 2010: 54-55).

Fromm'a göre insanın dünyaya karşı duruşunu belirleyen temel iki eğilimi vardır. Bunlar "sahip olmak" eğilimi ve "olmak" eğilimidir. Kişi kendini bu eğilimlerden hangisine daha yakın hissediyorsa dünyaya yönelik davranış ve düşünce biçimlerinde o eğilimin ağırlığı daha çok hissedilir. "Sahip olmak" eğiliminde insanda kendisini de kapsayan dünyaya yönelik bir mülk edinme, her şeyi kendi tasallutu altına alma isteği görülür. "Olmak" eğiliminde ise iki durum söz konusudur. Bunlardan biri dünyaya dair ilişki biçimlerinde doğru bir zemini yakalamayı hedefleyen sahip olmanın zıddı bir "olmak" eğilimidir. Diğer "olmak" eğilimi ise görünenin ardındaki gerçeği görmeyi ifade eder (Fromm, 2003).

Fromm "sahip olmak" ya da "olmak" düşüncesiyle Tanrı fikrini değerlendirir. Sahip olmak eğiliminde Tanrı tıpkı kendisine tapınılan bir put gibidir. Birey bütün güçlerini kendisinin var ettiği bu nesneye aktarınca, sahip olduğu güçlerinden uzak düşerek zayıflar. Birey tekrar kendini bulmak istediğinde, kendisinde bulunan güçleri dışlaştırıp yansıttığı puta, eskisinden daha fazla tutsak olur. Güven ihtiyacında olan ve yaşamın anlamını keşfetmek isteyen ancak bu işi bireysel olarak başaramayan bu kişilerde Tanrıya inancın işlevi kişinin yürümesine yardımcı olan bir değneğin işlevinden farklı değildir. "Olmak" eğiliminde inanç kişinin yaşam tecrübeleri ışığında ortaya çıkan bir duruştur ve bazı akli zorlamalarla kanıtlanamayacak kadar gerçektir (Fromm, 2003)

Fromm'a göre Tanrı kavramı insanlığın yaşamış olduğu tarihsel koşullar neticesinde ortaya çıkmıştır (Fromm, 1985). Ona göre, insanlık gelişiminde olgunlaşma basamağına ulaşmış bir kişide Tanrı simgesi, insanlığın gelişiminin ilk aşamalarında adaletin, sevginin ve doğruluğun hâkim kılınması yolunda ortaya çıkarılmış olan bir semboldür. Bu nedenle insanlar yetişkinlik evrelerine ulaştıklarında çocukluk dönemi kalıntılarını bırakmalı ve en yüksek değer olarak insanlıklarını gerçekleştirmeliler (Crapps, 1986).

1.1. Tanrı Algısının Gelişimi

Tanrı algısının gelişimi konusunda psikoloji biliminde iki görüşün ağırlıklı olarak etkisi hissedilmektedir. Bunlardan biri Piaget'nin bilişsel kuramından ve bu kurama dayalı olarak yapılmış olan araştırmalardan hareketle çocuklarda Tanrı algısının oluşumunu açıklamaya çalışan "bilişsel tez"dir. Diğeri ise "ilişkisellik tezi" dir. İlişkisellik tezine göre insanlar ilişkisel varlıktır ve Tanrı insanlara kendisiyle ilişki kurulması noktasında çağrıda bulunmaktadır. İlişkisellik tezine göre Tanrının çağrısına insanın cevap vermesiyle başlayan ilişkisellik dahilinde Tanrı algısı şekillenmektedir (Mehmedoğlu, 2005; Yıldız, 2007). Çalışmada ilişkisellik tezi bağlamında nesne ilişkileri kuramı ve bağlanma kuramına değinilecektir.

1.1.1. Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Algısı

Nesne ilişkileri teorisi çok geniş bir yelpazede çeşitli şekillerde ulaşılmış formülasyonlara atfen kullanılmaktadır. Bu formülasyonlar "Klein'in bilinçsiz fantezinin karmaşık ve zengin tasvirinden Fairbairn'in oldukça özet bir şekildeki şematik yapısal modeline, Bowlby'nin etiyolojik temelli bağlanma teorisine, Winnicott'un nükteli çelişkiler ve çocuklar hakkındaki kısa gözlemlerine, Mahler'in özlemini çektiği sembiyotik füzyonun güçlü çağrışımlı betimlemesine, Jacobson'un Freud'un dürtü teorisinin safsatalı düzeltmelerine" kadar uzanmaktadır (Mitchell, 1984).

Psikanaliz gelenekte nesne ilişkileri, bireyin başkalarına olan bağlılık düzeyi potansiyeline aracılık eden duygusal ve bilişsel süreci ve bireylerarası davranışları açıklayan bir teori olarak tarif edilmektedir. Nesne ilişkileri bağlamında ortaya çıkmış olan teoriler, duyuşsal ve bilişsel süreçlerdeki farklılıkları açıklamaya çalışır. Bu açıklamayı da kişiler arasındaki şiddetli olumsuzlukları kişinin erken gelişimsel dönemlerindeki gelişimine bağlı sorunlara atfen yapar (Westen, Klepser, Silverman, Lifton ve Boekamp, 1991).

Nesne ilişkileri teorisi genel anlamda bireylerin diğerlerini ve kendilerini yansıtmalarının karakteristik yollarının, onların ailelerindeki kişilerle kurdukları ilişkiler dahilinde geliştiğine vurgu yapar. Ailedeki bireylerle kurulan ilişki bireyin kişilerarası beklentilerini ve duygularını yaşam boyu devam edecek şekilde etkiler (Calabrese, Farber ve Westen, 2005).

İlişkisel tez bağlamında, Winnicot'a göre bebeğin doğumu öncesinde bebeğin ailesinin bebekle ilgili düşünceleri, istekleri aracılığıyla bebeğin algısı şekillendirilmektedir. Ayrıca ailenin sahip olduğu Tanrı algısı onların çocuğu algılayışlarıyla da bağlantılı olabilir. Buna göre örneğin aile çocuğu Tanrı tarafından onlara verilmiş bir hediye olarak algılayabilir. Bu algılama elbette ailenin çocukla olan etkileşimine de yön verecektir. Bu şekilde, dünyaya gelmiş olan bebek doğrudan olmasa da anne baba aracılığıyla dolaylı olarak Tanrı'yla olan ilk etkileşim sürecine başlamış olacaktır. Tanrı, çocuğa isim verilmesi sürecinde ve diğer ritüellerde de çocuğun algısını şekillendirecek şekilde etkin rol oynayabilir (Rizzuto, 1979)

Winnicot'a (1971) göre anne, çocuğun içinde doğduğu ortamda memnuniyetini artırarak onun özgüven gelişimine destek olmakta ve artık her şeye gücü yetebileceği duygusunu ona vermektedir. Çocuğun bütün ihtiyaçlarının kendisi dışında bir varlık tarafından otomatik bir şekilde karşılanmasından çocuğun kendini dış dünyadan farklı bir benlik olarak kabul etme kapasitesine geçiş, aşama aşama, yavaş yavaş yönetilebilir engellemeler ile yer değiştirir. Çocuğa geçiş nesnesini veren anne, çocuğun ihtiyaçlarını sağlamada başarısız bir süreç sergileyip başarısızlık yaşayabilir.

Çocuk doğduktan birkaç ay sonra anne, çocuğuna oyuncak bebekler gibi bazı özel nesneleri sunmakta ve onlara bağlı olarak çocukların kendi benliklerini inşa etmelerini beklemektedir. Burada annenin çocuğuna sunduğu nesne veya çocuğun kendi eli ya da parmakları anne sütünü içen çocuğun annesinden ayrıldıktan sonra çocuğun annenin

yerine ağzına koyduğu veya oynadığı nesne, ona sanki annesiyle berabermiş hissi uyandırmakta ve çocuğu rahatlatmaktadır. Winnicott, bebeğe bu rahatlamayı veren nesneyi "geçiş nesnesi" olarak tanımlamaktadır. Geçiş nesnesi aslında çocukta gerçekliğin bir yanılsamasını yaşatmaktadır. Eline aldığı veya ağzına aldığı nesne eşliğinde mırıldanan bebek gerçekliğin iki boyutu olan iç ve dış boyutların arasında bir yerde "potansiyel alan"da bulunmaktadır. Winnicott'a göre bu alan, bebeğin sanatsal ve kültürel yaratıcılığının ortaya çıktığı arenadır (Winnicott, 1971; Habip, 2011). Burada geçiş nesnesi dış gerçeklikten kopup iç gerçekliğe yönelen bebeğin, potansiyel alanda içinde oluşacak gerilimi azaltan veya yok eden bir paratoner görevi görecektir. Tanrı da çocuk için bir geçiş nesnesidir Winnicott'a göre. Fakat Tanrı başlı başına çocuğun elindeki bir oyuncak vb. gibi geçiş nesnelerinden daha farklı temsili materyallerden yaratılmış özel bir geçiş nesnesidir (Rizzuto, 1979).

Rizzuto'ya (1979) göre Tanrı algısı hiçbir etki olmaksızın tek başına çocuğun zihninde oluşan bir süreç içermez. Çünkü çocuğun ailesi bir Tanrı inancına sahiptir. Ailenin zihninde yer alan Tanrı algısı ailenin içindeki diyaloglara, katıldıkları sanatsal faaliyetlere vb. yansıyacak ve buralardan çocuğun zihninde oluşacak olan Tanrı algısına etkide bulunacaktır. Aile tarafından çocuğa sunulan Tanrı, her ne kadar görünmez olsa da bir gerçek olarak çocuğun zihnine işlenecektir. Sonuçta, çocukların büyük bir kısmı ailenin sahip olduğu inanç doğrultusunda onların ibadet ettikleri "Tanrının evi" ile içinde Tanrının ikamet ettiği zannedilen yer ile tanıştırılacaktır. Burada Rizzuto kiliseyi kastederek böyle bir ifade kullanmıştır. Müslüman örneklemde çocuk cami denilen ibadethanelerle tanışacaktır. Ailenin sahip olduğu dini inanç doğrultusunda bir ibadethaneye giden çocuk orada resmi olarak o din tarafından sunulan, çocuğun Tanrı algısının şekillenmesine sebep olacak belli ritüellerle, aslında dinin daha da kuralcı bir şekilde yaşandığı, aile dışında biraz daha farklı bir ortamla karşılaşacaktır.

Rizzuto (1979) “Tanrının evi’ne giden çocuğun oraya zihninde belli bir ölçüde şekillenmiş bir Tanrı algısıyla gittiğini ancak orada resmi kurum tarafından çocuğa sunulan daha farklı bir Tanrı olduğundan söz eder. Dinin sunmuş olduğu Tanrı ve çocuğun zihnindeki Tanrı algısı “Tanrının evi’nde karşı karşıya gelir. Burada çocuk içsel sorgulamalar, derin düşünceler oluşması gibi süreçler yaşar ve karşılaştığı bu iki farklı durumun zihninde yarattığı çıkmazı çözmeye çalışır. Çocuğun zihninde Tanrının bu ikinci doğuşu çocuğun gelecekteki dinsel yaşantısının belirleyicisi de olabilir.

Rizzuto burada yapmış olduğu değerlendirmeyi kendi yaşadığı çevrede hâkim olan dinin ritüelleri ve oluşturmuş olduğu gelenek üzerinden yapmıştır. Müslüman bir çevrede yetişen çocuğun Rizzuto’nun bahsetmiş olduğu şekilde derin bir yüzleşmeyle karşılaşabileceği durumu değerlendirmeye konu olsa gerektir. Çünkü Türkiye örnekleminde düşündüğümüzde ailesinden aldığı eğitim ve çevreden aldığı kültürle Tanrı algısı şekillenen çocuk, gittiği camide kendi sahip olduğu Tanrı algısından farklı bir Tanrı ile karşılaşmayacak ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi kilise vb. kurumların baskısını hissetmeyecektir. Dolayısıyla Rizzuto’nun yapmış olduğu değerlendirme kendi yaşadığı toplum açısından daha geçerli bir durumu ifade ediyor olabilir.

Rizzuto’ya göre Tanrı algısı çocuklukta şekillenip kalan bir olgu değildir. Tanrı algısı çocukluktan başlayıp yaşam boyu devam eden, bireyin yaşamış olduğu sevinç ve mutluluklar, yaşamış olduğu krizlerle yeniden şekillenen bir yapıya sahiptir. İnsanlar yaşlandıkça Tanrının varlığı konusu insanların cevaplaması gereken bir soru olarak karşılarında durmakta ve insanların bir kısmı bununla yüzleşirken bir kısmı kaçınmaktadır. Ancak Rizzuto’ya göre insanların Tanrı algılarındaki son şekillenme, onların yaklaşmakta olan ölümlerini değerlendirdikleri zamana denk gelmektedir. İnsanların nasıl ölecekleri, öldükten sonra nasıl bir yaşam olacağı vb. sorularıyla yüzleşip

onlara cevap bulmaları veya cevap bulmaktan kaçınmaları, onların Tanrı algılarındaki son şekillenmeye sebep olacaktır (Rizzuto, 1979).

1.1.2. Bağlanma Kuramı ve Tanrı Algısı

Bağlanma teorisinin temelinde yer alan yaklaşım, insanların çocukluk çağlarında temel bakıcılarıyla aralarındaki etkileşimin, çocuğun ileriki yaşamında kendisi ve diğerlerini zihninde nasıl anlamlandırdığı, önceki yaşantısının, bakıcısıyla olan iletişiminin sonraki yaşamında diğer insanlara davranışını nasıl etkilediği meselesidir. Bowlby'e kadar psikopataolojide yer alan gelişimle alakalı teoriler, Freud'yen anlayışa bağlı psikanalizde ortaya çıkarılan bilinçsiz güdüler ve çatışmalara dayandırılmaktaydı. Çıkış olarak Freud'yen anlayışa dayansa da Bowlby, Freud'dan ve onun teorilerinden daha farklı bir yönde ilerlemiştir (Moriarty, Hoffman ve Grimes, 2006: 43).

Bağlanma teorisi John Bowlby ve Mary Ainsworth'un birlikte çalışarak geliştirdikleri bir teoridir. Psikanaliz, gelişim psikolojisi, bilgi işleme vb. kavramlardan hareketle Bowlby, bağlanma teorisinin temeli olacak formülleri belirlemiştir. Bowlby çalışmalarıyla bebeğin annesiyle arasında oluşan bağ ve bu bağın çeşitli şekillerde kaybolma, ayrılık ve ölüm olaylarıyla sarsılması şeklindeki düşünme biçiminde bir yenilenme yapmıştır. Mary Ainsworth ise geliştirdiği metodoloji ile Bowlby'nin teorilerinin geçerliliğini bilimsel yolla belirlemeyi başarmış, aynı zamanda bağlanma teorisinde yeni anlayışların da gelişmesine olanak vermiştir. Mary bebeğin bağ kurduğu bakıcısının, bebek için güvenli bir liman görevi görerek bebeğin dış dünyaya açılmadaki dayanak noktası olması kavramını sunmuştur. Bunun yanında bebeğin çağrılarına dönük "anne hassasiyeti" kavramını bulmuş ve "anne hassasiyeti" ile çocuk ve anne arasında oluşan bağlanma davranışlarının gelişimini formüle etmiştir (Bretherton, 1992).

Bowlby gelişimsel biyolojiden kendi teorisine "uyum sağlama" (adaptedness) fikrini dahil etmiştir. Uyum sağlamadan kasıt, organizmanın yaşamını sürdürebilmesi için

içinde yaşadığı ortama ayak uydurabilmesi yolunda geçirdiği gelişimsel süreçtir. Bowlby, bağlanma davranışlarının emniyet ve güvenli ve yakınlığı sürdürme amaçlı gerçekleştirilen uyumlu davranış olduğu sonucuna varmıştır. Uyum sağlama davranışları, stres yaşadıklarında, çocukların ailelerini aradıkları zamanlarda, kendi doğal seyri içerisinde doğal bir eğilim olarak gözlemlenebilir. Bowlby, çocukların sergilemiş oldukları bağlanma davranışlarından kendilerine sağladıkları faydanın "korunma" (protection) olduğunu varsaymıştır (Moriarty vd., 2006: 44).

Bağlanma ile Tanrı algısı arasındaki bağ konusunda çocuğun temel bakıcısıyla arasındaki bağ, nasıl onun diğer insanlarla olan davranışlarını sonraki yaşamında etkiliyorsa, bu bağın çocuğun Tanrı ile arasındaki bağı etkilemesi de muhtemeldir. Tıpkı romantik sevgi ilişkilerinde olduğu gibi, kişinin dini inancının farklılığı ve dindarlığın çeşitli şekilleri bağlanma kuramı açısından değerlendirilebilir. Bu noktada örneğin, çoğu Hıristiyan geleneğinde Tanrı'nın konumu, güvenli bağlanma figürü çerçevesine uygun düşmektedir. Kaufman, Hristiyan teolojisi ile Bowlby'nin bağlanma ile alakalı ortaya sürmüş olduğu çıkarımlar arasındaki benzerlikten hareketle şu sonuca varmıştır: "Tanrı kesin bir şekilde yeterli bir bağlanma figürüdür." ve "Tanrı çocukları ihtiyaç duyduğunda kendisine daima güvenilen ve daima ulaşılabilen koruyucu ata gibi düşünülür" (Kırkpatrıck vd., 1990: 318).

Bağlanma kuramı ışığında Tanrı algısına yönelik bilimsel çalışmaların tarihi 1970'li yıllara rastlar. Bu araştırmalar çocuk-temel bakıcısı ve Tanrı algısı arasındaki bağlantı noktasında "Tanrı algısının benlik kavramıyla ilişkisini", "Tanrı algısı ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi" ve Tanrı algısı ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiyi" incelemek olmak üzere üç kategoride değerlendirilebilir (Yıldız, 2007: 27).

Yukarda bahsedilen kategorilere girebilecek türden 4 ve 11 yaşları arasında değişen iki grup çocuğun, anne ve babalarını algılayışlarıyla Tanrı algıları arasındaki

ilişkiyi tespit için yapılan bir araştırmada iki grubun ırk, sosyo ekonomik durum ve dinsel bağlılıkları farklı olmasına rağmen oldukça uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre aile güçlü ve besleyici olarak algılandığında (özellikle annenin güçlü ve babanın besleyici olarak algılandığı durumda) çocukların her iki biçimde hem besleyici hem de güçlü olarak Tanrı'yı algıladıkları ortaya çıkmıştır. Tanrı algısını ilk çocukluk evrelerinde daha çok baba figürü, orta ve sonraki çocukluk dönemlerinde ise daha çok anne gibi veya her ikisi anne ve babanın birlikte şekillendirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca Tanrı'nın mükemmel bir "telafi edici bağlanma figürü" olarak ailesinden ayrılan çocuklarda ve baba evinden ayrıldığı durumlarda olumlu işlev gördüğü tespit edilmiştir. Cinsiyet olarak kızların Tanrı algılarının erkeklere göre ailelerinin disiplin stilleri ve davranışlarıyla yakından daha çok ilişkili olduğu bulunmuştur. Çalışma sonucunda çocukların Tanrı algılarını, ailelerin doğrudan veya dolaylı olarak şekillendirdiği tespit edilmiştir (Dickie, Ajega, Kobylak ve Nixon, 2006).

Kişinin benlik algısı ve aile algısı ile Tanrı algısı arasındaki ilişkinin nasıl olduğu sorusunun cevabının arandığı bir diğer araştırmada, yaşları 18 ile 22 arasında değişen genç yetişkinlere ölçekler uygulanmış ve mülakatlar yapılmıştır. Sonuçta erkeklerin, annelerini onların fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılama ve disiplin yoluyla onların öz saygılarını kazanmaları konusunda babadan daha ziyade sorumlu tutukları tespit edilmiştir. Kadınlar için ise anne ve babanın birlikte, gençlerin Tanrı algılarını onların ihtiyaçlarını karşılayıcı ve güçlü olarak şekillendirici bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu gençlerde cezalandırıcı ailelerin çocukta cezalandırıcı bir Tanrı algısına yol açtığı da ortaya çıkmıştır. Genç erkeklerin kadınlardan daha çok cezalandırıcı Tanrı algısına sahip oldukları; kadınların ise Tanrıyı besleyici, fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayıcı olarak gördükleri tespit edilmiştir. Sonuç olarak yetişkinlikte bile ailenin özellikle de annenin genç yetişkinlerin Tanrı algıları ve inançları noktasında büyük bir etkiye sahip oldukları ifade edilmiştir (Dickie, Eshleman, Merasco, Shepard, Wilt,

Johnson, 1997). Kirkpatrick ve Shaverin yaptıkları çalışmada ise bağlanma figürünü koruyan ve seven olarak gören kişilerin, kendilerini sevilmeye layık olarak gördükleri ve Tanrıyı da seven ve şefkatli olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır (Kirkpatrick vd., 1990).

1.1.3. Bilişsel Tez ve Tanrı Algısı

Biliş, "algılanan bilginin, içsel sistemde nasıl işlendiğini ifade eder. Bilişin bilgiyi düzenleyici ve uyum sağlayıcı işlevi, çevredeki çeşitli nesneleri ayırt ederek tanımamızı sağlayıcı ve bunlara değer ve anlam yükleyici işlevi vardır." (Erkuş,1994: 44). Biliş "insan beyninin düşünme, anlama, konuşma, yorumlama, hesaplama, tasarlama, planlama, problem çözme, bellek, algılama, muhakeme, vb. gibi yüksek zihinsel işlevleri için kullanılan ortak genel isimdir" (Budak, 2000: 135).

Bilişsel gelişim kavramı ise dünyaya yeni gelmiş bir bebeğin, gözlerini açmasından başlayarak onun bilgiyi edinmesi ve kullanmasını konu alan zihinsel süreçlerin toplamına gönderme yapar. Buna göre çocuk doğar, bir müddet sonra görmeye başlar, daha sonra yürümeye başlar. Bu sırada dokunma, görme, duyma vb. süreçler ile duyu organları aracılığıyla elde ettiği verileri zihninde birtakım işlemlerden geçirerek anlamlandırmaya çalışır. Çocuğun zihninde gerçekleşen bu faaliyetler, çocuğun zihninde belli bir aşama takip ederek gelişir. Bilişsel gelişim ise bu aşamaları araştıran bir psikoloji alanıdır (Atıcı, 2012).

Zihin konusunda araştırmalar yapıp biliş faaliyetinin gelişimle birlikte geçirdiği aşamaları tespit ederek bilişsel gelişim kuramını öne süren kişi Jean Piaget'dir. Piaget asıl eğitimini biyoloji alanında almıştır. Ancak daha sonra, psikoloji alanına duyduğu ilgi onu biyoloji alanında almış olduğu eğitimin temel parametrelerini psikoloji alanındaki çalışmalarına uygulamaya sevk etmiştir. Piaget'nin bu teşebbüsü, gelişim ve öğrenme konusunda yeni bir akımın öncüsü olmuştur. İnsan zihninin gelişimini çağlara ayırması ve biyolojik gelişim nasıl gerçekleşiyorsa insan zihninin de ona benzer biçimde

gerçekleştiğini ileri sürmesi, insanın eğitimi konusundaki çalışmalara yol açmıştır (Oruç, 2016: 273).

Çocukta Tanrı inancının şekillenmesi konusunda Piaget 5-9 yaşları arasında değişen yaş farklarına sahip çocuklara yıldızların kökeni hakkında soru sorduğunda, onların bir kısmının yıldızları kimin var ettiği noktasında Tanrı'ya atıfta bulunduğunu, bir kısmının ise insanlara atıfta bulunduğunu fark etmiştir. Çocuklar arasındaki bu düşünce farklılaşmasına sebep olan durumun, genel olarak kabul edilen, çocuğun Tanrısal özellikleri önce anne babasına daha sonra ise genel bir şekilde diğer insanlara atfettiği noktasındaki görüşle açıklanabileceğini ifade etmiştir. Bu aşamadan sonra Piaget, çocuğun bir insanın yapabileceklerinin sınırını kavradıktan sonra, insanlara verdiği Tanrısal özellikleri aldığını ve dinsel eğitim neticesinde zihninde şekillenen Tanrıya tekrar verdiğini ifade etmiştir. Burada Piaget, çocuğun zihninde düşüncelerin şekillenmesinde önemi olan yapaycılığa dikkat çeker. Yapaycılık terimi ile Piaget çocukların nesnelerin insanlar tarafından üretildiği inancını kast eder (Piaget, 1971)

Piaget'ye (1971) göre çocukta yapaycılığın oluşmasında, çocuğun kendi eylemleri neticesinde ulaştığı bilinç düzeyiyle sosyal ilişkiler sonucu edindiği bilinç düzeyi etkili olmaktadır. Sosyal ilişkilerle bağlantılı olarak çocuğun anne babasıyla arasındaki maddi ihtiyaçların giderilmesine bağlı ilişkiyle ebeveynlerin çocuk tarafından doğal bir biçimde nesneleştirilmesi yapaycılığa daha çok katkı sağlamaktadır. Çocuk doğal bir şekilde din için kutsal olmanın şartı olan şeyleri ailesine mal etmektedir. Piaget kutsallığın aileye nasıl aktarıldığı konusuyla bağlantılı olarak çocukluğunda haksız bir şekilde anne babasından ceza alan bir çocuğun, iddia edilen suçu işlediğine inanmasını örnek verir. Çünkü anne baba kutsaldır ne söylerlerse doğrudur.

Piaget çocukların mutlak gücü önce anne babalarına verdiklerini daha sonra diğer insanlara aktardıklarını gözlemlediğini belirtmiş ve bu bulgusunun Bovet'in bulgularını

doğruladığını ifade etmiştir. Küçük çocuklar, güneş, ay gibi devasa büyüklükteki şeylerin anne babaları tarafından yaratılıp yaratılamayacağı sorusuna hiç düşünmeden evet cevabını vermişlerdir. Fakat ebeveynin nesneleştirilmesinin süresi 6 yaş civarına kadardır. Burada Bovet'in görüşlerine değinen Piaget, ondan nakille çocukların altı yaş civarında, aslında ahlaki sayılabilecek entelektüel bir bunalıma girdiklerinden bahseder. Bu dönem alınan dinsel eğitim gereği anne babanın nesneleştirilmesinin sona erdiği ve anne babaya aktarılan Tanrısal özelliklerin Tanrı'ya aktarıldığı dönemdir (Piaget, 1971).

Piaget'e göre çocuğun Tanrı algısı, somut olandan soyut olana doğru bir gelişim gösterir. Yaş grupları arasında farklılaşan yapaycılık aşamalarından sonra, belli bir zihinsel yetkinliğe erişen çocuk, artık Tanrı'ya ait her şeyi bilme, her şeye gücü yetme gibi özellikleri anne babadan, insanlardan alarak dinsel eğitimin de etkisiyle soyut olarak kavramaya başladığı Tanrıya aktarır. Burada çocuğun kendi deneyimleri, aldığı eğitim, anne babasıyla arasındaki ilişki ve çocuğun zihinsel olarak geçirdiği bilişsel aşamalar, çocuğun Tanrı'yı algılamasında etkili olarak tespit edilmiştir.

1.1.4. Dini Gelişim Teorileri

Dini gelişim konusunda araştırma yapanlardan Harms, çocuklarda dini hayatın derinlemesine bir anlayışla kavranmasının sözel ifadeler aracılığıyla teşhis edilmesinin güçlüğünden bahseder. Ona göre çocuklar ve yetişkinler, bilgi bakımından belli bir zihni yetkinliğe ulaşmadan önce, onların hayatında dini içerik, formal resmi açıklamalar ve imgelerle yaşanır. Bu düşüncesinden hareketle Harms "Çocuklarda Dini Tecrübenin Gelişimi" isimli bir çalışma yapmıştır. Çalışmada, örneklem gurubunu 4800 çocuk oluşturmuştur. Çocuklara, Tanrıyı ne şekilde algıladıklarıyla alakalı sorular sorulmuş ve neyi algılamışlarsa onu resmetmeleri istenmiştir. Çocukların yaptıkları resim ve verdikleri cevaplar incelenmiş, sonuçta, çocukların dini tecrübesinin gelişiminin üç aşamada gerçekleştiği tespit edilmiştir (Harms, 1944).

Harms'ın (1944) "dini tecrübenin gelişimi" evrelerinde birinci aşamayı, üç ve altı yaş arası zamanı kapsayan "peri masalı dönemi" karşılamaktadır. Harms, yaklaşık olarak 800 çocuktan elde ettiği resimlerden hareketle, bu dönemdeki çocuklarda küçük farklılıklar hariç, genel olarak diğer dönemlerden daha tekdüze bir durum tespit etmiştir. Çocukların çizdikleri resimlerde çok yaygın bir şekilde Tanrı, masalsı bir karakterle resimlere yansıtılmıştır. Çocuklar Tanrı'yı "kral, tüm çocukların babası, sakallı biri veya sakalsız biri, bulutların üzerinde altın evde veya buluttan yapılmış evde yaşayan biri" şeklinde masallarda yer alan karakterler ve yaşam biçimlerine uygun bir şekilde resmetmişlerdir.

İkinci dini gelişim aşaması, yedi on iki yaş arası zamanı kapsayan "gerçekçi dönem" evresidir. Bu evrede göze çarpan şey, evrenin başında çocuk olgunluğa ulaştığında, onda gerçekleşen duygu ve his gelişimidir. Çocuk artık, Tanrı ve dinsel külte ait unsurların farkında olmaya başlamıştır. Dinin resmi bir şekilde sunulduğu ortamlar olan kilise ve pazar ayinlerinde bir kurum olarak dinle karşılaşır. Samimi din görevlileri ve rehberlerle karşılaşır ve iletişime geçer. Çocuk, dinle alakalı karşılaştığı bu unsurları, yetişkinlere göre daha içten ve gerçekçi bir şekilde tecrübe eder. Çocuk artık, bilişsel olarak Tanrıyı bir masal kahramanı olarak algılamaktan uzaklaşmış ve yaşadığı hayatın gerçeklerine daha yakınlaşmıştır. Dinin öğretilerine kendini adamaya, diğer dini gelişim evrelerinden daha isteklidir. Bu evrede, kültürde yer alan öğretiler, çocuğun dinsel algısına dahil olur. Semboller, çocuğun algısında hayranlık uyandırır. Bu yüzden semboller, Tanrı algısının vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu evrede dinsel gerçeklik, masalsı Tanrı algısının yerini alır. Gerçeklik çocuğun dine dair açıklamalarının ayrılmaz bir parçasıdır (Harms, 1944).

Üçüncü dini gelişim evresini on iki yaş sonrasını içine alan, "bireysel dini gelişim dönemi" oluşturur. Dört yüz yetişkinin çizmiş olduğu resimlerden hareketle Harms, tek

bir algıdan bahsedilemeyeceğini söyler. Çünkü yaptığı incelemelerde küçük bir grupta da gözlenmiş olsa "idealistik" olarak niteleyebileceğimiz bir tutumu görmüştür. Bu nedenden dolayı dini gelişimin bu evresini "bireysel" olarak adlandırmıştır. Resimlerdeki incelemede, temelde üç farklı grubun bulunduğu ortaya çıkmıştır. Birinci grup, hâkim dini öğretinin etkisinde yaşamaya meyillidir. Bunların dini tecrübesini, o yörede hâkim olan kültü şekillendiren unsur ne ise o şekillendirir, açıklamaları ona uygun olur. Dini tecrübelerinde orijinallik görülmez (Harms, 1944).

İkinci gurubun dinsel tecrübelerinde birinci guruba göre daha çok orijinallik görülür. Bu orijinalliğin sebebi, dini tecrübeyi yaşayıştaki bireysel farkındalıktır. Dini tecrübeyi kendi iç dünyasında yaşayan genç kişi, bütünüyle kendi başına dinsel tecrübeyi deneyimlediğinin şuurundadır. Ailesi ve kültür tarafından maruz bırakıldığı dinin öğretilerine karşı çok ilgili değildir. Kendini merkeze alan bencil bir tutumla hiçbir sınırlama olmaksızın düşünmeye başlamıştır. Onların Tanrı vizyonu ve dinsel eğilimleri sorgulandığında, cevaplarındaki duygusallık dikkat çekici bir seviyededir. Üçüncü gurubun dini tecrübeyi ifade biçimi ise diğer ikisinden daha şaşırtıcı bir şekildedir. Çocukların aileleri tarafından belirlenmiş olan inanç sınırlarını aşan bir dinsel bireycilik, bu grupta görülmüştür. Çocuklar, kendi kültürleri dışında bir din ile karşılaşmadıkları halde, resimlerin incelemelerinde çocukların ailesi değil, içinde yaşadıkları kültürden bile daha uzak motiflere rastlanmıştır. Çocuklar antik çağda görebileceğimiz Yunan ve Pers kültüründe rastlanabilecek içeriklere benzer resimler yapmışlardır (Harms, 1944).

Elkind'e göre "zihinde tutma, ifade etmeyi öğrenme, ilişkilendirmeyi öğrenme, kavramayı öğrenme" Piaget'in teorisinde bahsetmiş olduğu bilişsel süreçlerle eş zamanlı bir şekilde çocuğun dini gelişiminde öne çıkmaktadır (Hoood, Spilka, Hunsberger, Gorsuch, 2003). Ona göre çocukların dini anlayışı benimsemelerini inceleyen araştırmalar, üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan birinci gurubu "betimleyici

araştırmalar" oluşturmaktadır. Bu araştırmalarda yapılan işlem "dini anlayış ve davranışların" gözlenerek tasnif edilmesidir. William James'in "Dini Tecrübenin Çeşitliliği" isimli eserinde kullandığı metot bu şekilde olmuştur. İkinci gurubu ise dini inancın gelişimini Ernest Harms"da olduğu gibi birbirini takip eden yaş aralıklarına göre inceleyen "gelişimsel araştırmalar" oluşturmaktadır. Üçüncü grup araştırmaları ise "pedagojik araştırmalar" oluşturmaktadır. Bu araştırmalarda yapılan işlem ise Goldman'ın çalışmasında olduğu gibi "sözel ve resimsel" olarak çocukların dini anlayışının gelişimini tespit etmektir (El Kind, 1971).

Piaget'nin kuramından hareketle dini gelişim üzerine araştırmalar yapan bir diğer isim Ronald Goldman'dır. Aynı zamanda bir din eğitimcisi olan Goldman, araştırmalarına, çocukların bilişsel gelişimleriyle biyolojik gelişimleri arasında bağ olduğu önermesinden hareketle başlamıştır. Bu bağlamda Goldman'ın çalışmaları, çocukların anlama becerilerinin gelişimine odaklanmıştır. Goldman, Piaget'nin teorisini okullarda din eğitimi alan çocuklara bir program olarak geliştirmeye çalışmıştır. Onun bu konudaki çalışmaları modern zamanda din eğitimi üzerine büyük katkı sağlamıştır (Willows, 1997).

Dini düşüncenin gelişimini ele alan çalışmalara bakıldığında, çocukların dini düşüncelerinin gelişiminin sistematik olarak el-Kind'in ve Goldman'ın çalışmalarında incelendiği görülür. Elkind, çocuklarda "dini kimlik" ve "dua" düşüncesinin nasıl geliştiği üzerine odaklanırken Goldman, ElKind'den farklı olarak çocukların kutsal kitaba ait hikayeleri (biblical narrative) anlamada bilişsel gelişimleri üzerine odaklanmıştır. Elkind'in araştırmalarında yaptığı gibi Goldman da, çocukların dini düşüncesinin gelişimini tespit için klinik ortamda görüşmeler yapmış ve edindiği bilgileri Piaget'in teorisine göre analiz etmiştir (Gottlieb, 2006).

Goldman, çeşitli sosyal ve kültürel ortamda yetişmiş iki yüz çocukla hazırlamış olduğu sorular ekseninde mülakatlar yapmıştır. Soruların içeriğini üçer adet olmak üzere "iki boyutlu resim"ler ve "Kitâb-ı Mukaddes hikayeleri " oluşturmaktadır (Atik, 2016: 25). Goldman'ın çalışmasındaki çocukların yaşları, 5-15 arasında değişmektedir. İki boyutlu resimler, dini içeriğe sahip resimlerdir. Bu resimlerden birinde örneğin, "yatakta diz üstü oturup ibadet eden bir çocuk" yer almaktadır. Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan hikayelerden de örnek olarak "yanan çalılıktaki Musa" olayıyla alakalı sorular çocuklara yöneltilmiştir (Hoood, Spilka, Hunsberger, Gorsuch, 2003).

Goldman, çocuklarla yaptığı görüşmelerden elde ettiği sonuçları incelemiş ve dini düşüncenin gelişimiyle alakalı, çocukların, temelde üç gelişim aşamasından geçtiklerini tespit etmiştir. Buna göre çocuklar, yedi sekiz yaşlarına ulaşıncaya kadar "işlem öncesi sezgisel dini düşünce" evresinde bulunmaktadır. Bu evrede çocukta, bilişsel olarak dini hayat ve dini düşüncenin ne olduğuna dair bir kavrayış yoktur. Çocuk, mantıklı düşünce ve tutarlılıktan yoksundur. Çocuk, yedi yaşından on dört yaşına kadar olan dönemde, "somut dini düşünce" evresinde bulunmaktadır. Burada çocuk sezgisel düşünceden çıkmaya çalışır. Tutarlı açıklamaları, zaman zaman tecrübesizliğin verdiği eksiklikle hatalı açıklamalara dönüşebilir. Çocuklarda on dört yaşından sonraki dönem ise "soyut dini düşünce" evresidir. Çocuğun düşüncelerinde artık tutarlılık görülmektedir. Çocuklarda varsayıma dayalı düşünce, sembolik terimlerle düşünebilme, bu evrede görülmektedir (Yapıcı, 1996).

Bahsedilen aşamalara ilaveten Elias (2006) üç aşamanın arasında geçiş aşamaları olduğunu ifade ederek iki geçiş aşamasından daha bahsetmiştir. Buna göre "sezgisel dini düşünce" aşamasından sonra "birinci geçiş aşaması" yer almakta ve "somut dini düşünce aşamasından" sonra "ikinci geçiş aşaması" yer almaktadır. Böylece dini gelişimde beş aşama ortaya çıkmaktadır.

Goldman'ın çalışmasından elde ettiği bulgular, onu, çocuklara Kutsal Kitab'ı okumayı yoğun olarak teşvik etmenin doğru olmayacağı sonucuna ulaştırmıştır. Çocukların henüz soyut olarak hikayeleri kavrayabilme becerilerinden yoksun olmaları ve küçük yaşta somut zeka ile hikayeleri yoğun bir şekilde öğrenmelerinin, ileriki yaşlarda onlarda dini reddetme ve anlamsız bulma gibi sonuçlara yol açabileceği görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle Goldman, dini düşüncenin öğretiminde Kutsal Kitap merkezli bir öğretim yerine küçük yaşlarda çocuklara, "yaşam merkezli" eğitimi önererek onların "soyut dini düşünce" dönemine hazırlanmaları gerektiğini savunmuştur (Atik, 2015: 739).

Dini gelişim konusuyla alakalı çalışmalar yapan ve imanın gelişimi konusuna odaklanan bir diğer bilim adamı James Fowler'dir. Onun geliştirmiş olduğu iman gelişimi teorisinin temelleri, "yapısal gelişimsel genetik epistemoloji" ve evre teorisi bağlamında "gelişimsel genetik epistemoloji" geleneklerinden beslenir (Fowler, 2000). İman gelişimi teorisi, Fowler tarafından, insanoğlunun Tanrı veya iman etmiş olduğu kutsal varlığı nasıl algıladığını ve bu algı neticesinde imanın nesnesinin imanın öznesini inançlar, değerler ve diğer insanlarla ilişkiler noktasında nasıl şekillendirdiğini tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir (Fowler ve Dell, 2004).

Fowler'a göre iman, din ve biliş aracılığıyla açıklanmaktan daha fazlasını gerektirir. İman, insanın varoluşunun son koşulları ile alakalı olarak kendisini nasıl tanıdığını öğrendiğimiz bir biliş sürecidir. Fowler'in geliştirmiş olduğu teori, bahsetmiş olduğumuz biliş sürecinin, yaşam döngüsü içinde nasıl geliştiğini araştırmaktadır. (Fowler 1991). Fowler'in iman gelişim teorisi incelendiğinde, karmaşık bir yapı göze çarpar. Bunda her iman aşamasında yedi yapısal açının yer alması etkili olmuştur. Yedi yapısal açı "a) Mantığın oluşumu, b) bakış açısı kazanma, c) ahlaki yargı oluşumu, d) sosyal farkındalığın sınırları, e) otorite konumu, f) dünya uyumluluğunun oluşumu, g)

sembolik uygulama" gibi bileşenlerden oluşmaktadır. Açıların oluşumunda "yapısal gelişimsel genetik epistemoloji" temsilcilerinden Piaget, Selman Kohlberg'in dini gelişim teorilerinin izleri ve Vaillant, Goulg, Erikson ve Sheey'in psikososyal teorilerinin izlerini görmek mümkündür (Gottlıeb, 2006: 247).

Fowler, iman gelişimi evrelerinden önce bebeğin, iki yaşına kadar olan sürecini içine alan dönemi "temel iman" olarak adlandırmıştır. Yaşamın diğer dönemlerinde karşılaşmadığımız pek çok sinirsel ve fiziksel gelişim, bebeğin, iki yaşına kadar olan dönem içinde gerçekleşir. Bu aşamada, ailesi veya bakıcısıyla kurmuş olduğu ikili ilişki içinde bebeğin, güven duygusu oluşur. Bu güven duygusu, bebeğin bireyleşme yolculuğundaki gelişim evrelerinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan duygusal ve bilişsel ayrılmalardaki güvensizlik ve endişelerini dengeler. Diğer ilişkilerinde sağlıklı bir gelişim sürdürebilmeleri için çocukların ilk yılları hayati öneme sahiptir. Pek çok yetişkinin çocukluklarının ilk yıllarındaki yetersiz bakım, onların bu hayati dönemini olumsuz etkilemiştir. Erikson'un teorisinde bu aşama "temel güven duygusunun gelişimi" şeklinde açıklanmıştır (Fowler ve Dell, 2004: 36-37).

Temel iman basamağından sonra Fowler'in iman gelişimi evrelerinde birinci basamağı "sezgisel-yansıtmalı iman" aşaması oluşturur. Bu aşamada çocuğun imanında, içinde yaşadığı dünyada gözlemlediği olaylara dayalı ve sezginin içinde olduğu bir durum gözlenir. "Sezgisel yansıtmalı iman" iki ile altı yaş arasındaki çocuklarda gözlenir. Bu basamaktaki çocuğun imanında, kurduğu ilişkiler ve yaşadığı olaylara dayalı güçlü imajlar bulunur (Parker, 2009: 49).

Fowler'in iman gelişiminde ikinci basamağı "mitsel-literal iman" aşaması oluşturur. Yedi ve on iki yaş arası dönemi kapsayan bu basamakta kişide, duygu, davranış ve içsel süreçlerin yönetimi konusunda henüz içselliğin oluşmadığı gözlenir. On yaşındaki çocuklarda henüz duygularına güven görülmez. Onlar, duygu ve dürtülerin

yönetimi ile tanıma, yorumlamanın da içinde olduğu bir öğrenim sürecine dahil olurlar. Bu basamakta Tanrı'yı kendi kişisel hassasiyet ve duyarlılıklarına dayalı olarak zihinlerinde kurgulayamazlar. Tanrı, kural koyucu veya aile gibi ilgili ve tutarlı bir model üzerine inşa edilir. Çocuk iyiliğin ödüllendirileceği ve kötülüğün de cezalandırılacağına inanır (Fowler ve Dell, 2004: 38-39).

İman gelişiminde üçüncü basamağı "yapay-geleneksel iman" evresi oluşturur. Pek çok yetişkinin bir sonraki evreye geçemeyip takılı kaldığı bir evredir. Bu evrede iman, kişinin önemli gördüğü diğer şahısların beklentilerine uygunluk gösterir. Kişiler, bu evrede pek çok sistem içinden biri olduğunun farkına varmaksızın, belli bir değerler ve inançlar sistemine bağlılık gösterir (Gottlıeb, 2006: 248). Kişinin dördüncü basamak olan "bireyleştirici-yansıtıcı iman" evresine ulaşması için özsel olarak iki farkındalığı elde etmesi gerekir. Bunlardan biri, sahip olduğu inanç ve değerleri sorgulaması ve sağlamasını kendi şahsi tecrübesine dayalı olarak yapmasıdır. Bu faaliyet, kişinin imanının sözle anlatımında, kişiye kutsalla ilişkisinde aracı olan semboller ve mitlerin bazı yönlerine itibarı bıraktırarak kesinlik ifade eden bir anlatımı sunar (Fowler, 2000: 98).

Bireyde uyanması gereken ikinci farkındalık ise, sahip olduğu davranış ve inanç kalıplarının daha önceki evrede olduğu gibi başkalarına göre şekillenen bir davranış veya inanç kalıbı değil, kendi karakterini yansıtan, kendi kararlarıyla oluşmuş, özümsenmiş bir hale dönüşmesidir. Kişi, kendisini tanıtmak için ifade edilen, başkasına atıfla anne ya da babaya atıfla tanımlamaları aşıp asıl olarak kendisinin neyi ifade ettiğini tanımlamak durumundadır (Fowler, 2000: 98-99).

Fowler'in iman gelişim teorisinde beşinci basamağı "birleştirici iman" evresi oluşturmaktadır. Bu evredeki sorgulayan zihne sahip kişiler, karakteristik olarak çoklu bir bakış açısı sergiler. Onlara göre her türlü doğruya kişi, çoklu bir bakış açısıyla

yaklaşabilir. Bu yaklaşım, çoklu bakış açılarının kişide oluşturacağı zihni gerilimi dengelemeli ve kişiyi korumalıdır. Bu aşamada şunlar gibi paradokslar anlamlandırılır: Hristiyanlık'ta yer alan Tanrı'nın çok güçlü olması ancak insanlara özgürlüğü verirken ilahi kudreti sınırlandırması. Bu evredeki kişi, bütün kültürel ve dinsel geleneklere açıktır. Diyalogla bu kültürlerdeki farklılıkların derinlemesine anlaşılabileceği inancını taşır (Fowler ve Dell, 2004: 41).

İman gelişiminde altıncı basamak ise "evrenselleştici iman" evresidir. Bu evreye gelene kadar kişide yaratılış ve oluş konusunda derinlemesine bir düşünüş görülür. Yalnız, bu düşünüş, normal bir düşünme sürecinden farklı olarak bütün dışsal etkilerden arınmış bir halde, saf olarak yaratılış ve oluşu düşünmeyi içerir. Bu son aşamada kişinin beni, kutsal kabul ettiği varlığa göre şekillenir (Fowler ve Dell, 2004: 41-42). Tanrının kudreti ile birleşme süreci kişide, sevgi ve adalet isteğini etkinleştirme ve olumsuz durumları uzaklaştırmayı olanaklı kılar. Bu aşamaya az sayıda ulaşabilen kişiler, toplumda insanların özgürlüklerini yaşayabilecekleri kurtuluş alanları oluşturur. Bu kişiler, toplumun bir kesimi tarafından kabul görürken başka bir kesim tarafından hayatlarına mâl olabilecek derecede ret görebilirler (Mehmedoğlu ve Aygün, 2006: 130).

1.1.5. Tanrı Algısıyla İlgili Literatür Taraması

Öcal (2004) tarafından yürütülen araştırmada 4-10 yaş aralığında yer alan 363 Müslüman aileye mensup çocukların Tanrı algıları incelenmiştir. Araştırmadan çıkan sonuca göre 4 yaşındaki çocukların cinsiyet fark etmeksizin Tanrı'yı "çok büyük" olarak niteledikleri görülmüştür. 5 yaşındaki çocuklar ise Tanrı'yı "büyüklüğü, güzelliği, iyiliği, kendilerini sevindirecek bir şeyleri olan varlık" olarak nitelemişlerdir. 6 yaşındaki çocuklar Tanrı'yı "çok büyük, beyaz saçlı ve beyaz sakallı, beyaz elbiseli, gözleri yeşil" vb. insani özelliklerle nitelemeye devam etmişlerdir. 7 yaş dönemindeki çocuklar da 6 yaş dönemindeki çocuklar gibi somut özelliklerle Tanrı'yı nitelemeye devam etmişlerdir.

8 yaş dönemindeki çocuklar ise yavaş yavaş somuttan soyuta geçiş özelliklerini hissettirmeye başladıklarını gösterir şekilde Tanrı'yı artık görünmeyen bir varlık olarak algılamaya başladıklarını belli etmişlerdir. 9 yaş grubundaki çocukların ise artık 8. yaşa göre daha yoğun bir şekilde Tanrı'yı soyut bir varlık olarak algılamaya başladıkları gözlenmiştir. 10. yaş grubuna dahil olan çocuklar ise daha olgun bir şekilde diğer yaş gruplarından somuttan soyuta geçişi daha net bir şekilde belli eder halde soruları cevaplamışlardır.

Şafak (2006) tarafından yürütülen araştırmada 6-11 yaş aralığındaki örnekleme Allah ve Peygamber'den istekleri bağlamında anket hazırlanarak uygulanmıştır. Anketten çıkan sonuca göre 11 yaşındaki çocukların Tanrı'nın görünmezliği konusundaki bilişsel yaklaşımları 7 yaşındakilere göre daha soyut bulunmuştur. 7 yaşındaki çocuklar Tanrı'yı gökyüzünde bir mekan içinde ifade etmiştir. Yaşla birlikte Tanrı'ya mekan izafe etmenin ise azaldığı gözlenmiştir. 7 yaş grubundaki çocuklarda insan biçimci Tanrı algısının izleri görülse de genel olarak Tanrı algılarının soyut olduğu tespit edilmiştir.

Yıldız (2007b) tarafından çocuklarda Tanrı algısının gelişiminin yaşla ilişkisini tespite yönelik araştırmada, yedi ile on beş yaşları arasında farklı yaş gruplarına giren çocuklara on sekiz açık uçlu soru sorulmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuca göre, bütün yaş gruplarındaki çocukların Tanrı algılarının gelişim süreci Piaget'in bilişsel gelişim kuramında öne sürdüğü aşamalara paralel çıkmıştır. 7-11 ile 13-15 yaş gruplarında çocukların sorulara verdikleri cevaplar somut düzeyden soyut düzeye geçişle alakalı olarak istatistiksel açıdan anlamlı görülmüştür. Somut ve insan biçimci Tanrı algısı, yaşları küçük olan çocuklarda yüksek oranda görülürken yaşın artmasıyla birlikte soyut düzeyde Tanrı algısına rastlanmıştır. Aynı yaş gruplarında kız ve erkeklerin Tanrı tasavvurlarının gelişimi karşılaştırıldığında aralarında birkaç konu dışında büyük bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak bununla birlikte çocukların sorulara verdikleri cevaplar

incelendiğinde kızların erkeklere oranla neredeyse bütün sorularda anlamlı bir farklılığı ifade etmese de daha soyut düzeyde cevaplar verdikleri fark edilmiştir.

Yıldız (2007'a) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sokak çocuklarının dini ve ahlaki gelişimi incelenmeye çalışılmıştır. 11-16 yaş grubuna giren 31 sokak çocuğundan oluşan örneklemden mülakat metoduyla bilgi elde edilmiştir. Mülakattan çıkan sonuca göre çocukların tamamında Tanrı inancının varlığı gözlenmiştir. Yüzde seksene varan çoğunlukta çocuklar, Tanrı inancı olmadan insanların yaşayamayacağını belirtmişlerdir. Çocukların büyük bir kısmının okul hayatına başlamadan önce inanmaya başladıklarını ifade etmeleri, araştırmacıyı model alma yöntemiyle çocukların ailelerinden inanç noktasında etkilendikleri yönündeki kanıya götürmüştür. Araştırmada, çocukların, içinde bulundukları şartların da etkisiyle soyut düşünce gelişimi noktasında akranlarına göre geride kaldıkları tespit edilmiştir. Bu durum çocukların algılamalarının somut düzeyi henüz aşamama dolayısıyla araştırma ve sorgulama noktasında geride kalmalarına sebep olmuştur. Çocuklar Tanrı'yı sıfatlarına göre tanımlamışlardır. İnsana benzer şekilde ve mekânla Tanrı'yı tasvir eden çocukların sayısı oldukça az olarak beş kişi çıkmıştır.

Gündüz (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmada 2-7 ve 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların dini kavramlarla alakalı algıları incelenmiştir. Araştırmacı, çocukların verdiği cevapları incelemiş ve çocukların Tanrı algılarıyla ilgili cevaplarının tam olarak insan biçimli Tanrı algısını yansıtır şekilde olmadığını ifade etmiştir. Çocukların tamamı Tanrı'yı bir mekânda, gökyüzünde ve "her şeyin yaratıcısı" olarak tarif etmişlerdir.

Güler (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmada yetişkinlerin sahip olduğu Tanrı algısı ile kişinin kendilik algısı ve günah işlemiş olmanın verdiği olumsuz duygu arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre seven Tanrı algısına sahip bireylerde olumlu benlik; cezalandıran Tanrı algısına sahip bireylerde ise olumsuz benlik algısı tespit edilmiştir.

Zengin (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, dini bilgiler dersine katılan 7-12 yaş grubu Almanya'da oturmakta olan Müslüman ve Hıristiyan çocukların Tanrı kavramını nasıl anlamlandırdıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında çocuklara "Adem ve Havva" kıssası anlatılarak onlardan, kıssadan çıkardıkları anlamla alakalı resimler yapmaları istenmiştir. Çocukların genel olarak Tanrı'yı "insan veya insan benzeri, hayalet, ışık, nur, konuşma baloncuğu, duman, yazı sembolü" olarak daha çok somut bilişsel evreye denk gelecek şekilde resimlerine yansıttıkları tespit edilmiştir. 8-10 yaş grubuna giren çocukların ise Tanrıyı resmetmekten kaçındıkları gözlenmiştir.

Dınvar (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada genç ve yetişkinlerden oluşan örneklemde travma sonrasında kişide oluşan stres belirtileri, kişilerin yaşamış oldukları dünyaya dair varsayımları ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre seven Tanrı algısı ile travma sonrası oluşan stres belirtileri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Cezalandıran Tanrı algısı ile travma sonrası oluşan stres belirtileri arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İki tür Tanrı algısı ile travmanın çeşitleri arasında ise anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Dünya ile alakalı varsayımlar, şans ve kontrol varsayımları ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise olumlu Tanrı algısı ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Yılmaz (2011) tarafından yapılan araştırmada 8-13 yaş aralığındaki çocuklara ölüm kaygısını belirlemek amacıyla ölçekler uygulanmıştır. Çıkan sonuca göre çocukların bilişsel gelişim evreleriyle Tanrı algısı arasında olumlu ilişki tespit edilmiştir. Cinsiyete göre Tanrı algısı düzeylerinde ise farklılaşmalar tespit edilmiştir.

Kula (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ergenlerin öfke duyguları ile benlik algıları, utanç duygusu, suçluluk duygusu ve Tanrı algıları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre ergenlerin benlik algıları ile Tanrı algıları

arasında aynı yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Kişiler arası öfke ile Tanrı algısı ve öfke sebepleri ile Tanrı algısı arasında ise ters yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Yıldız (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ilkokul çağındaki çocukların Tanrı algılarını anlamaya yönelik ölçek geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda farklı kültür ve gelir durumuna sahip 9-11 yaş arası 463 çocuktan örneklem grubu oluşturulmuştur. Ölçeğin uygulanması sonucu ortaya çıkan bulgularda 463 örneklem grubunun %18.6 sının Tanrı'yı insansı özelliklerle düşündüğü tespit edilmiştir. 9 ve 10 yaşındaki çocuklarda bu özellik daha ön plana çıkarken yaş arttıkça antropomorfik tanımlamanın azalması ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Yapılan araştırma sonucunda, ailenin sahip olduğu ekonomik gelirin çocukların Tanrı algılarını şekillendirdiği tespit edilmiştir. Buna göre orta düzey gelire sahip ailelerin çocukları, iyi ve düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarından daha düşük seviyede kaygı ve korku veren Tanrı algısına sahip olarak bulunmuştur.

Erdoğan (2014) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmada Tanrı algısı ile psikolojik dayanıklılık, dindarlık ve dini yönelim biçimleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Psikolojik dayanıklılık ile seven Tanrı algısı ve içsel dindarlık arasında olumlu yönde ilişki tespit edilmiştir.

Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ergenlerin Tanrı algıları ile kaygı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmadan çıkan sonuca göre cezalandıran Tanrı algısı ile kaygı arasında kaygı düzeyi arttıkça cezalandıran Tanrı algısına yönelimin de arttığı tespit edilmiştir. Seven Tanrı algısına sahip olmanın ise kaygı düzeyinde düşmeye sebep olduğu tespit edilmiştir.

Kış (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada 20-60 yaş arası Müslüman bireylerde bağlanma ile Tanrı algısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar Hazan ve Shaver'ın bağlanma stilleri ve yetişkinlerde romantik ilişkilerle

alakalı çalışmasından elde ettikleri sonuçlar ile benzer çıkmıştır. Buna göre Müslüman bireylerin güvenli bağlanma stiline eğilimli oldukları tespit edilmiştir. Yüksek orandan düşük orana doğru sıralandığında güvenli bağlanma stilinden sonra kaçıngan bağlanma ve kaygılı bağlanma stili gelmektedir. "Güvenli bağlanma yaklaşık olarak %55; Kaçıngan bağlanma %25; Kaygılı bağlanma %20" şeklinde tespit edilmiştir.

Exline, Yali, Sanderson (2000) tarafından klinik rahatsızlığı olmayan 200 kolej öğrencisi ve psikoterapi tedavisi gören (yatış verilmemiş) 54 kişi üzerinde dinsel karakterin depresyon ve intihar eğilimi üzerindeki rolünü tespite yönelik araştırma yapılmıştır. Araştırmada depresyon, Tanrı'dan uzaklaşma veya ona yabancılaşma duygularıyla ve öğrencilerde dini konularda kişilerarası çatışmalarla ilişkili bulunmuştur. İntihara meyletme ise korku ve suçla (özellikle de affedilmesi mümkün olmayan) ilişkili bulunmuştur.

Schaap-Jonker, Eurelings-Bontekoe, Verhagen ve Zock (2002) tarafından 46 psikiyatrik hasta üzerinde Tanrı algısı ve kişisel patoloji konulu araştırıma yapılmıştır. Araştırmada kişisel patolojik rahatsızlık ne kadar fazla ise negatif Tanrı algısının da o oranda fazlalaştığı tespit edilmiş ve negatif Tanrı algısının kişisel patoloji ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Paranoyak düşünce, obsesif compulsif davranışlar, negatif Tanrı algısıyla ilişkili çıkmıştır. Paranoyak düşünce ve şizoid kişilik sahibi insanların samimiyetten uzak soğuk, mesafeli ve destek sağlamayan negatif Tanrı algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Çekingen kişilik bozukluğu, bağımlı ve obsesif compulsif hastalıkların cezalandırıcı Tanrı algısına katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Roos (2006) tarafından gerçekleştirilen araştırmada anaokulu öğrencilerinin Tanrı algılarının bakıcılarıyla kurdukları ilişki ve okuldaki öğretmenle kurdukları ilişki ile paralellik gösterip göstermediği incelenmiştir. Cezalandıran Tanrı algısı ile anne-bebek, öğrenci-öğretmen ve çocukların benlik algıları ve diğer insanları algıları arasında ilişki

bulunamamıştır. Anne-çocuk bağlanması ile öğrenci- öğretmen bağlanma tarzı arasında pozitif ilişki bulunmasına rağmen bu durum çocukların Tanrı algısına dair belirleyici bir çıkarıma sebep olmamıştır. Çok iyi öğretmen öğrenci ilişkisi anaokulu öğrencilerinde çok seven Tanrı algısı, pozitif duygular, yüksek özsaygı, gruplara yüksek katılım ile ilişkili bulunmuştur.

Bradshaw ve arkadaşları (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Tanrı algısı, dua ve psikopatoloji belirtileri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Yetişkinler üzerinde yapılan araştırmadan çıkan sonuca göre dua etme sıklığı ile psikopatolojinin çeşitli belirtileri arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Yüksek derecede strese maruz kalan kişilerin daha sık dua ettikleri görülmüştür. Seven Tanrı algısı ile psikopatoloji belirtileri arasında ise ters yönde ilişki tespit edilmiştir. Tanrı algısının seven Tanrı algısından uzaklaşmasıyla zihinsel sağlık problemleri arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Dua etme sıklığı ve psikopatoloji arasındaki pozitif ilişki seven Tarı algısına sahip olmayan kişilerde görülmüştür ve bu kişiler Tanrı'yı kendilerinden uzak görmektedirler.

Alavi ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kanser hastalarında Tanrı algısı, patolojik suçluluk ve depresyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Patolojik suçluluk duygusunun artışıyla depresyon seviyesinin yükseldiği tespit edilmiştir. Patolojik suçluluk ve depresyon arasında pozitif yönlü ilişki çıkmıştır. Cezalandıran Tanrı algısı ile depresyon arasında ise pozitif yönlü ilişki çıkmıştır. Tanrı algısında negatifliğin artmasıyla kişideki depresyon seviyesinde de artış gözlenmiştir.

Homan ve Cavanaugh (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Tanrı ile kurulan sıcak ve güvenli ilişkinin öznel iyi oluş ve bedenle alakalı iyi oluş ile ilişkisinin olma durumu incelenmiştir. Hristiyan üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmada Tanrı'ya dair sıcak ve güvenli bir duruşu sergileyen algılamanın kadınlarda en iyi psikolojik işleyişi temin ettiği tespit edilmiştir. Tanrı tarafından sevildiğini

hissetmenin iyi oluş düzeyini artırdığı belirlenmiştir. Çoklu regresyon analizleri Tanrı ile kurulan ilişki biçiminin çeşitli düzlemlerdeki iyi oluş durumlarına değişik şekillerde katkı sağladığını göstermiştir.

Silton ve arkadaşları (2014) tarafından yetişkinler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, Tanrı hakkındaki inançlar ve psikiyatrik semptomlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Cezalandıran Tanrı algısı ile dört psikiyatrik semptom (genel ve sosyal kaygı, paranoya, obsesyon, baskı) arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. İyiliksever Tanrı algısı ile dört psikiyatrik semptom arasında ise negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Deistik Tanrı anlayışıyla psikiyatrik semptomlar arasında ise kayda değer bir ilişki tespit edilememiştir.

Krause ve arkadaşları (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada iyiliksever Tanrı algısının mükemmel fiziksel sağlıkla ve şükredici yaşantı ile ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. İbadetlere sık katılım gösteren ve kilise üyelerinden manevi destek alan bireylerde yüksek seviyede iyiliksever Tanrı algısına rastlanmıştır. Tanrıyı iyiliksever olarak algılayan kişilerin daha çok şükredici oldukları tespit edilmiştir. Tanrıya çok şükredici olanların gelecek hakkında daha umutlu oldukları belirlenmiştir.

Testoni ve arkadaşları (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada mit veya soyut terimlerle ifade etmenin ötesinde Tanrıyı gerçek (reality) terimler ile ifade etme ve pozitif psikolojik kazanımlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Katolik kanser hastaları üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, Tanrı'nın gerçekliğine dair inanç düşük düzeyde endişe ve zayıf düzeyde strese karşı gelmek için alkol veya uyuşturucu hap aramayla ilişkili bulunmuştur. Araştırmaya katılanlar Tanrıyı gerçek terimler yerine soyut ve mitsel terimler ile ilişkilendirmişlerdir. Pozitif Tanrı algısına sahip olanlar daha düşük düzeyde endişeli ve daha düşük düzeyde bağımlılık sebebi olan maddeler kullanmışlardır.

Hoffman ve arakadaşları (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kolej öğrencileri üzerinde duygusal olarak Tanrının tecrübe edilmesi ile etnik farklılıklar arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Beyaz ırktan olanlar ile beyaz ırktan olmayanların Tanrıyı tecrübe edişlerinin yaş, maneviyat, dindarlık vb. faktörlerin etkisiyle birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir.

2. Çatışma ve Çatışma Çözme

2.1. Çatışma

Türkçe sözlükte "çatışmak" kelimesi "birbirine zıt olmak, birbirini tutmamak, mütenâkız olmak, tartışmak, zıtlaşmak, silahlı kavgaya girişmek, çarpışmak, müsâdeme etmek, birbirine çarpmak, çarpışmak" şeklinde açıklanmaktadır (Çatışma Maddesi: Kubbealtı Sözlük). Çatışma "ilgilerdeki fikir ayrılığının farkına varma, tarafların şu anki arzularının çelişkili olduğuna dair inanç" (Rahim, 2011:1), diğer bir deyişle "bir taraf istediği şeyi alırsa, diğer taraf bu şekilde yapamayacak" inancını ifade etmektedir (Pruitt ve Kim, 2004: 7-8)

Tartışma veya çatışma insani ilişkilerin yaşandığı düzlemlerde, toplumlarda, kültürlerde meydana gelebilir. Tarih kitapları, biyografiler, otobiyografiler incelendiğinde kardeşler, kuzenler, akrabalar, ırklar, toplumlar, devletler arasında pek çok çatışma durumunun yaşandığı geçmişteki kayıtlarda yer almaktadır. Günümüzde de yine çatışma ve tartışmayı etrafımızda türlü şekilleriyle görebilmekteyiz (Moore, 2014).

Çatışma aslına bakılırsa menfaatlerin çatıştığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. İki insan, iki grup ya da iki devletin aynı unsura, özelliğe veya maddi bir şeye sahip olmayı istemesi çatışma, anlaşmazlık ortamını doğurmaktadır. Bu anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması, her kesimin menfaatine, menfaatine olmasa bile zararına olmayacak bir şekilde problem olmaktan çıkarılması, insanlar arasındaki refah ortamının gelişmesine, inanların birbirlerinin haklarına saygı göstermesi gibi insanlar arasındaki etkileşimi

artırıcı bir havaya yol açacaktır. Çatışma olmadığı zaman stabil bir şekilde devam eden hayatlar belki de çatışmadan sonra yeniden bir kendine geliş, ilişkilerin eskisinden daha canlı bir şekilde devam etmesine sebep olacaktır.

Çatışma şüphesiz ki her insanın farklı bir dünya görüşüne sahip olması, faklı kişilik yapısına sahip olması sebebi ile doğal olarak yaşanabilecek bir durumdur. İnsan, iletişim halinde bulunduğu her ortamda evde, okulda, işte çatışma durumunu yaşayabilir. Ancak insanın yaşadığı çatışmalar sürekli kendisi haricindeki bir kişiyle yaşadığı çatışmalar değildir. Çatışma bireyin kendi içinde yaşadığı çatışma ve başka bir bireyle yaşadığı çatışma olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bireyin kendi içinde yaşadığı çatışma aynı anda birbirinden farklı uyuşmaz iki amacı gerçekleştirmeye çalışması veya karşı koyamadığı bir güdüyle yaşadığı sıkıntı sebebiyle ortaya çıkabilir. Farklı bir bireyle yaşanan çatışma ise farklı sebeplerden dolayı bireylerarası yaşanan çatışmadır (Arslan, 2005)

Çatışmanın kişiler arasında temelde şu üç düzlemde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu düzlemler "yönlü çatışma (directional conflict)", "içerik çatışması (content conflict)" ve "karışık çatışma (mixed conflict)" dır (Harary ve Batel, 1981: 634).

Yönlü çatışma aynı özellikteki iki önemli faktörün talep noktasında birbirinin yerine tercih edilememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Yönlü çatışmanın üç farklı şekli bulunmaktadır. Bunlardan birincisi "aktif çatışma" dır (Harary vd., 1981: 635). Aktif çatışmada belki doğruluk bakımından eşit bir düzlemde olmalarına rağmen iki tarafın da karşı tarafın haklılığını dinlemeksizin, kendi görüşünü empoze etmesiyle ortaya çıkan anlaşmazlık hali vardır. İki taraf da karşı tarafın görüşlerini dinlemeden kendi görüşünü savunmaya kalkar. Bu tür davranışların örneğini parti tartışmaları veya takım taraftarlıklarında kolayca görmek mümkündür.

Yönlü çatışmaların ikinci şekli "pasif çatışmadır" (Harary vd., 1981: 636). Pasif çatışmada sözlü iletişim olmaksızın ortaya çıkan bir anlaşmazlık hali vardır. Pasif çatışmada kişinin olay karşısında susması veya küsmesi, karşı tarafın öfkelenmesine sebep verecek bir hal alabilir (Öner-Koruklu, 2011:196). Örneğin, evde eşine kızmış olan bir bayanın, eşi akşam işten eve döndüğünde onunla konuşmaması, geldiğini önemsememesi, pasif çatışma olarak değerlendirebileceğimiz bir davranış türüdür.

Yönlü çatışmaların üçüncüsü ise "varoluş çatışmasıdır" (Harary vd., 1981: 636). Varoluş çatışmalarında kişinin dikkatinin odağında yer alan öge, kişinin kendisidir. Birey kendi varoluşunu yaşamaya çalışmaktadır. Kendisine sorulan soruyu yanlış anlayıp yanlış cevap veren kişinin durumu, varoluş çatışmasına örnek olarak gösterilebilir. Bireyin karşısındaki kişiye imalı bir söylemde bulunması da varoluş çatışmasına örnek olarak verilebilir. Varoluş çatışması yaşanmasının sebepleri ise yaşanılan kültür, çevre veya bireyin sahip olduğu kişisel özelliklerden kaynaklı olabilmektedir (Öner-Koruklu, 2011: 197).

İçerik çatışmaları da temelde kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar "karşıt çatışma (antithetical conflict)", "önyargılı çatışma (labeled conflict)" ve "yoğunluk çatışması (intensity conflict)" dır (Harary ve Batel, 1981: 636). Karşıt çatışma, bireyin kendisine sunulan tüm teklifleri reddettiği durumlarda otaya çıkar (Öner-Koruklu, 2011: 197). Örneğin bir kimsenin yaşanan bir soruna yönelik çözüm önerisine yöneltilen eleştirileri o kişinin, dinlemeksizin toptan reddetmesi durumunda yaşadığı çatışma "karşıt çatışma"yı açıklamaktadır.

"Önyargılı çatışma", kişilerin herhangi bir konu hakkında konuşmaya başlamadan önce, o konu hakkında zihinlerinde var olan düşüncelerle peşin hükümlü olarak konuşmaları halinde ortaya çıkar (Öner-Koruklu, 2011:197). Kişiler, konuşma öncesinde yargısız bir tutum takınacaklarını ifade etseler de konuşma sırasında kendi görüşlerini

karşı tarafa empoze etmeye çaba harcayıp karşı tarafı dinlemeksizin bir tutum sergilemeye başladıklarında, zihinlerindeki önyargıların, ortamı çatışmaya çevirmesi durumu ortaya çıkmaktadır.

"Yoğunluk çatışması"nda bir konu hakkında iki insanın yakın değerlendirmelerde bulunması söz konusudur (Öner-Koruklu, 2011:197). Örneğin, beraber yenilen aynı yemek hakkında bir insanın çok lezzetliydi derken diğer kişinin lezzetliydi demesi yoğunluk çatışmasına örnek gösterilebilir.

Bir diğer çatışma türü olan "karışık çatışmada" ise iki durum söz konusudur. Bunlardan biri "aktif-önyargılı (active-labeled)" çatışma, diğeri ise "pasif-karşıt (passive-antıthetical) çatışmadır. Bu tür çatışmalar ise aynı anda iki farklı çatışma türünün yaşanması halinde ortaya çıkmaktadır (Harary vd., 1981: 636).

2.2. Evlilikte Çatışma

Çatışma evlenip bir araya gelmeye çalışan iki insanın karşılaşması en muhtemel olaylardan biridir. Bütün haline gelmeye çalışan iki insan, bütünleşme yoluna adım attıkça bireysel sahip oldukları fikirler, gerçekleştirmeye çalıştıkları amaçlar ve yaşam tarzlarından taviz vermek durumunda kalacaktır (Thesis ve Leustek, 2016).

Çatışma teorisi, uzun bir geçmişe sahiptir. Çatışma teorisini açıklayan klasik örneklerin temelinde Marx'ın sınıf çatışması teorisi vardır. Aile sosyolojisinde ise davranışları açıklamak için çatışma teorisini kullanan kişiler Collins (1971), La Rossa (1977) ve Sprey (1979) olmuştur. Çatışma teorisinin aile hayatına uygulanmasından hareketle Eshleman, çatışmanın tabiatı gereği bütün insani etkileşimlerde kaçınılmaz bir durum olduğunu ifade etmiştir (Rank ve LeCroy, 1983:443). Çatışma, niteliği itibariyle sosyal sistem veya insani ilişkileri yıkıcı bir özellikte görülebilir ancak çatışmanın ortaya çıktığı alan, buralarla sınırlı kalmaz ve aile sistemi, evlilik ilişkisi gibi hayatın her boyutunda ortaya çıkabilir (Eshleman, 1981: 54). Toplum, nasıl ki belli başlı kuralların,

düzenlerin olduğu bir sistem ise aile de tıpkı toplumda olduğu gibi çatışmaların bir düzen içine sokulduğu sistem olarak görülebilir (deutschdof, 1965: 165). Evlikle alakalı süreçler ve aile aslında "ver ve al" durumunun bir süreklilik içinde var olduğu ve bireyselliklere rağmen kişilerarası bütünleşmenin ancak görüşmeler, uzlaşmalar, iletişimle sağlanabildiği bir ilişkiler ağıdır (Sprey, 1979: 142).

Çatışma, başlangıç veya görünüş itibariyle olumsuz bir durum gibi görünse de kişiler arasındaki ilişkiyi eskisinden daha iyi bir duruma getirebilme potansiyeline de sahiptir. Eskiden var olan kötü durumu daha iyi, pozitif bir duruma getirip ilişkinin sağlamlaşmasına veya daha anlamlı, değerli bir hal almasına sebep olabilir (Eshleman, 1981: 54).

Kişiler arasında çatışmaya neden olan durumlara baktığımızda "kişisel-kültürel faktörler, biliş, algı, duygu, bilinçdışı, sosyal-fiziksel çevre, ihtiyaçlar, iletişim becerisi, roller, mesajın niteliği" gibi çeşitli değişkenlerin çatışma üzerinde etkili olduğunu görmekteyiz (Dökmen, 2008:102). Burada kullandığımız kişiler arası ifadesi, yüz yüze yakın bir iletişimde olan, aralarında karşılıklı bir ilişkinin var olduğu, bu ilişkinin de "sözlü ve sözsüz, beden dili ve yüz ifadesi, bedensel temas, mekân kullanımı, araçlar (rozet, kokular vs) gibi bileşenleri kapsar şekilde olduğu bireyleri ifade etmektedir (Açıköz, 2005: 59).

Kişiler arasında çatışmaya neden olan durumların temelinde, bilişsel süreçler vardır. Bireyin bir olayı algılaması, onu zihninde anlamlandırması ve sonrasında hafızaya atmasında, organizmanın gerçekleştirmiş oluğu zihinsel faaliyetler bilişi ifade eder. Bireyin bir olaya verdiği tepkide gözle görülen süreç B olayının D olayına yol açtığıdır. Bu açıklamada eksik olan şey, iki olay arasında yer alan C olayıdır. Yani, B olayının bireyin zihninde algılanması durumudur. Örneğin, kaldırımda yürürken birbirlerine yol verme sırasında gençlerden birinin diğerine, "kardeşim yol verebilir misin" demesiyle

diğer gencin kavgacı bir tavırla saldırıya geçmesinde görünen, gençlerden birinin "kardeşim" sözünün, diğerinin saldırganca durumuna yol açtığıdır. Ancak, iki olay arasında yer alan saldırgan gencin "kardeşim" sözüne zihninde verdiği anlam, bu açıklamada görmezden gelinmektedir. Halbuki saldırgan gencin bu tutumuna yol açan durum, kendi kardeşi dışında kimsenin ona kardeşim diyemeyeceği düşüncesidir. Dolayısıyla bireylerin birbirlerine verdikleri tepkilerde onların karşıdaki kişinin davranışına zihinlerinde verdikleri anlamlar önem taşımaktadır (Dökmen, 2008:103).

Bilişsel süreçler olarak ifade edebileceğimiz, bireyin zihninde yer alan kalıplaşmış düşünceler, bireyin görmüş olduğu bir olaydan hareketle yapmış olduğu aşırı genellemeler, ya hep ya da hiç şeklindeki düşünce kalıbı, başkalarıyla alakalı olabilecek olayları dahi kendi üzerine alınma, aşırı kuralcı bir düşünce yapısı, insanları kendi düşünceleri doğrultusunda değiştirmeye çalışma gayreti, fedakâr, kendini düşünmeyen bir yaşam felsefesi, geçmişi sürekli hatırlayıp anı yaşamaktan kopma, toptancı bir düşünce yapısına sahip olma gibi kalıpsal yaşam ifadeleri, bireyler arasında çatışmanın ortaya çıkmasına sebep verebilecek bir durumu ortaya çıkarmaya hazırdır. Çünkü, kişinin davranışına yön veren unsur, onun zihninde yer alan düşünce kalıplarıdır. Buna göre yukarda ifade ettiğimiz düşüncelere sahip kişilerin iletişim çatışmalarına yol açmaları çok muhtemeldir (Dökmen, 2008: 103-117; Açıköz, 2005: 60).

Bireyler arasında çatışmaya yol açabilecek diğer bir neden, algı yani olayların birey tarafından anlamlandırılması durumudur. İki kişinin aynı olayı farklı şekillerde algılaması aralarındaki iletişimin çatışmaya dönmesine sebep olabilir. Karşısındaki kişiye sevgisini ifade etmeye çalışan bir kişinin yaptığı hareketin, diğer kişi tarafından hakaret olarak algılanması olumlu bir halde devam edecek olan iletişimin çatışmaya dönmesine sebep olabilir (Dökmen, 2008: 118; Açıköz, 2005: 60).

Psikanalitik yaklaşıma göre, insanların bilinçdışına yerleşmiş olan düşünceler, yaşantılar onların davranışlarına yön verir. Bireylerin geçmişte yaşamış oldukları olaylar, onların bugün yapmış oldukları davranışların nedenleri olabilir. İnsanların bilinçdışına yerleşen kalıpsal düşünceler, sahip oldukları olumlu veya olumsuz niteliğe göre, onların, iletişim çatışmalarına girmelerine sebep olabilir (Dökmen, 2008: 122; Açıköz, 2005: 60).

Kişilerin duygusal tepkileri de iletişim çatışmalarına sebep olabilir. Örneğin, yere düşen ve canı yanan bir kişiye ister istemez gülmek gibi duygusal bir tepki veren kişinin, iletişim çatışmasına girmesi muhtemeldir. Bireyler, sözle ifade etmenin dışında, sözsüz olarak duygularını ifade eden davranışsal hareketlerle de karşılarındaki kişiyle iletişimi devam ettirirler (Dökmen, 2008: 12; Açıköz, 2005: 60). Bireylerin güdüleri, ihtiyaçları da onların çatışmaya girmelerine sebep olabilir. Örneğin Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre, kendini gerçekleştirme konusunda engelle karşılaşan bir kimsenin çatışmaya girmesi muhtemeldir (Dökmen, 2008: 124; Açıköz, 2005: 60).

Bireyin iletişim kurma konusundaki yanlış davranışları, onun çatışmaya girmesine sebep olabilir. Kendini ifade etme konusundaki yetersizliği, yanlış anlaşılmasına neden olup çatışmayı başlatabilir. Cinsiyet, fiziksel görünüm ve tutum gibi kişisel faktörler de iletişim çatışmalarına sebep olabilir. Örneğin, insanların fiziksel görünüşleriyle alakalı olarak bireyin zihnine yerleşmiş bulunan siyah insanlar kötüdür düşüncesi, onun karşısındaki insana saldırganca davranmasına sebep olabilir. Dolayısıyla, fiziksel görünüşle alakalı bir durum bir çatışmanın sebebi olabilir. Kültürel olarak farklı ortamlarda yetişmiş iki insanın çatışmaya girmesi muhtemeldir. Çünkü, farklı kültürlerde yer alan sosyal kurallar, o kişilerin aynı olayı farklı şekillerde algılamalarına sebep olabilir. Örneğin, Hint kültüründe yetişmiş bir kişinin yanında kendi kültürünüze göre bir ineğe yapmış olduğunuz normal bir tavır, o kişi tarafından hakaret olarak algılanabilir.

Bu durum da iki kişi arasında çatışma çıkartıcı bir durum haline gelebilir (Dökmen, 2008: 124-139; Açıköz, 2005: 61).

Bireylerin sergilediği davranışlar üzerinde yaşanılan sosyo-fiziksel çevrenin de etkisi bulunmaktadır. İnsanlar, iki farklı sosyal çevrede iki farklı davranış örüntüsü sergileyebilmektedir (Dökmen, 2008: 153; Açıköz, 2005: 61). Örneğin, arkadaşken gayet rahat bir iletişim sergileyen iki insan, evlilik gibi bir kurumda belli sorumluluklar altına girdiğinde arada var olan olumlu iletişim birden bir çatışmaya dönebilmektedir veya sessiz bir ortamda gayet rahat sürdürülen bir iletişim, gürültülü stresli bir ortamda çatışmalı bir iletişime dönebilmektedir.

Çatışma, bazen de kişisel özelliklerden kaynaklı değil kişinin karşıya ilettiği mesajın niteliğiyle bağlantılı olarak ortaya çıkabilmektedir (Dökmen, 2008: 153; Açıköz, 2005: 61). Örneğin, doğruluğu tarihi olarak çok açık olan bir konuda karşı tarafı yanlış bilgilendirmeye kalkmak çatışma başlatıcı bir durum olarak karşımıza çıkabilir.

Evlilikte yaşanan çatışmaların kaynağı ise evlilik durumuyla alakalı her şeyle bağlantılı olabilir. Çiftlerin birbirlerine karşı davranışlarından, ev içindeki işlerle alakalı tutumlara kadar çok geniş bir alanda çatışma yaşanabilir. Ev içindeki iş paylaşımında çiftlerden birinin algıladığı eşitsizlik, evlilik çatışmasıyla alakalıdır. Çiftler arasında gücü elde etmek için ortaya konan çaba, evlilikten duyulan memnuniyetsizlikle ilişkilidir (Fichnam, 2003: 24). Evlilikte çatışma çıkmasına neden olabilecek olaylarla ilgili bir araştırmada evlilikte çatışma sebepleri reel hayatla bağlantısı olmayan bir evlilik hayali; evli bireylerin evlilikle alakalı iş paylaşımında birbirlerinden farklı beklenti içinde olmaları; ekonomik olarak zor bir dönemden geçilmesi; eşler arasında yeterli bir iletişim kurulamamış olması; eşlerin ailelerinden kaynaklanan sorunlar; cinsel hayatla alakalı problemler; çocukların yetiştirilmesi, eşlerin ortak bir sosyal hayata sahip olmaması;

kıskançlık vb. ahlaklı yaşama dair sorunlar şeklinde tespit edilmiştir (Weiner, Hsieh, Appleboim, Chen, Rahat, Amit, Rando ve Friedman, 2015: 292-316).

Richter, evlilikte anlaşmazlık çıkarabilecek bilinçaltına yerleşmiş beş tür yansıtmadan bahseder. Bunlar: "başka birinin yerine koyma, ayna vazifesi, ideal ben vazifesi, olumsuz ben vazifesi, yoldaş vazifesi" dir. Evlilikte eşlerden birinin diğerini daha önce anlaşmazlık yaşadığı kimsenin yerine koymasıyla "başka birinin yerine koyma" çatışma çıkabilir. Burada kişi, daha önce yaşadığı olumsuzlukları içinde yaşadığı zaman diliminde uygun bulduğu kişi üzerinden tekrar yaşar. Örneğin, geçmiş yaşantısında annesi ile sorun yaşayan bir erkek bu sorunu eşi üzerinden tekrar yaşayarak çatışma çıkmasına sebep olabilir (Eriki, 2017: 22).

"Ayna vazifesi"nde aile üyelerinden baskın karaktere sahip olan kişi, diğer aile üyelerinin kendisi gibi olmalarını arzular. Diğer aile üyelerinin bireyselliklerinin şekillendirilmeye çalışılması tepkiye yol açıp çatışma çıkarıcı bir hal alabilir. "İdeal ben vazifesi"nde, kendi idealini gerçekleştirememiş aile üyesi, aileden birini kendi idealini gerçekleştirmeye zorlar. Bu durum çatışmaya neden olur. "Olumsuz ben vazifesi"nde kişi, kendi kötü sıfatlarını diğer aile üyesine yansıtır. Bunu da iki yolla gerçekleştirir. Bunlardan birincisi, "günah keçisi vazifesi"dir. Eşlerden biri, kendi kötü özelliklerini diğeri üzerine atarak onun suçlu görülmesini sağlamaya çalışır. İkincisi ise "zayıf tarafın üstlenilmesi vazifesi" dir. Burada eşlerden biri, zayıf yönlerini diğerinin üzerine atfederek kendini güçlü göstermeye çalışır. "Yoldaş vazifesi"nde ise eşlerden biri, kendi iş yüküyle eşinin iş yükünün aynı paralalde olmasını arzulayarak bir yoldaşlık durumunun ortaya çıkmasını sağlamaya çalışır. Bunun için de eş seçiminde bu idealini gerçekleştirebilecek bir eşin tercihi söz konusudur (Eriki, 2017: 22-23).

Evlilik çatışması konulu araştırmaların yapılmasının önemi, evlilik çatışmasının aile üyelerinde yol açmış olduğu yıkıcı etkilerden kaynaklanmaktadır. Evlilik çatışması,

evli çiftlerde alkolizm, psikolojik hastalıklar gibi kişinin sağlığını etkiyecek çeşitli rahatsızlıklara sebebiyet verebilmektedir. Evlilikteki çatışma, ailede çocuklar da varsa bu çocukların davranışları üzerinde de olumsuz etkilere sebep olabilmektedir (Fichnam, 2003).

Evliliğin ilk yıllarında evli olmaktan alınan doyum seviyesi yüksek iken evliliğin ilk on yılından sonra evlilikten alınan doyum ve ilişkiden duyulan memnuniyet düzeyinde düşüş görülmektedir (Manickam ve Suhani, 2014: 37). İlişkiden duyulan memnuniyetin azalmasıyla birlikte eşler arasında çıkması muhtemel çatışmalar, evlilik ilişkisindeki sağlamlığı test eden, eşler arasındaki sevgi bağının güvenilirliğini sorgulayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Çatışma Çözme

Çatışma çözme, "iki grubun uzlaşmaz gibi görünen arzu veya isteklerinin bağdaştırılması, çözülmesi, ilgi ve ihtiyaçlarının karşılanmasını içeren bir dizi metodun kullanımını içeren" bir durumdur (Moore, 2014). Karip (1999), çatışma çözmeyi, sorun yaşayan tarafların, sorun olan konu ne ise onun çözümü üzerinde anlaşmaları olarak tarif etmiştir. Bir başka tanımda, sorun yaşayan tarafların isteklerinin göz önünde bulundurulduğu bir pazarlık olduğuna vurgu yapılmıştır (Duryea, 1992). Çatışma çözme, birey, çift veya grubun günlük hayatta karşılarına çıkan sorunları tanımlama ve keşfetmeye yönelik çabalarını içeren bilişsel, davranışsal süreç olarak da tanımlanmıştır. Bilişsel, davranışsal süreç sorunun etkili bir şekilde çözümüne katkı sağlayacak çeşitli potansiyel çözümlerini ve farklı alternatif yollardan sorunun çözümünün seçimini de içermektedir (D'Zurilla ve Maydeu: 2004).

Literatürde çatışma çözme stilleri insanları çatışma çözümüne sevk eden etkene bağlı olarak farklı sınıflandırmalara konu olmuştur. Örneğin "yardımseverlik" (cooperativeness) ve "iddiacılık" (assertiveness) güdülerinin esas alındığı bir

sınıflandırmada beş tür çatışma çözüm yöntemi olduğundan bahsedilmiştir. "Yardımseverlik" boyutu başkalarının isteklerine odaklanmayı temel alırken; "iddiacılık" boyutu kendi isteklerine odaklanmayı temel alır. Bu iki boyut temel alınarak insanlar arasında "rekabet (competing), iş birliği (collaborating), uzlaşma (compromising), kaçınma (avoiding) ve uyum sağlama (accommodating)" olmak üzere beş tür çatışma Çözüm Yöntemi belirlenmiştir (Özen, Engin ve Sakallı-Uğurlu, 2016: 5).

Soruna verilen tepkinin pasif ya da aktif oluşu ve yapıcı veya yıkıcı bir karakter taşıması temel alınarak yapılan bir başka çatışma Çözüm Yöntemi sınıflandırmasında "ihmal (neglect), sesleniş (voice), sadakat (loyalty) ve çıkış (exit) olmak üzere dört tür davranış örüntüsünden bahsedilmiştir. "Çıkış" çatışma Çözüm Yönteminde, yıkıcı ve ilişkinin geleceğine dair olumsuz bir duruşun sergilendiği, ilişkinin sürdürülmemesi konusunda karşı tarafı boşanma, terk etme gibi tehditlerin yer aldığı aktif bir tutum vardır. "Sesleniş" çatışma Çözüm Yönteminde, aktif ve yapıcı bir tutumu gösteren sorunun çözümüne yönelik, tarafların sorunu konuşma, değişim isteklerinin olması, uzlaşmaya yaklaşma gibi olumlu tutumlarını içeren bir davranış örüntüsü gözlenir. "Sadakat" çatışma Çözüm Yöntemine sahip kişilerde, ilişkilerinde sorunun varlığını kabul noktasında pasif bir tutum ancak ilişkiyi sürdürme noktasında bir kararlılık gözlenir. Onlara göre kendi taraflarına aktif bir müdahale ile ilişkinin iyi olacağı umulur. "İhmal" çatışma Çözüm Yönteminde ise sorunu konuşmaktan uzak durma, sorunun taraflarını görmezlikten gelerek kaçınmanın olduğu, çatışmanın çözümü noktasında pasif-yıkıcı davranışların görüldüğü bir süreç belirir (Rusbult ve Zembrodt, 1983: 287-289).

Diğer bir çatışma Çözüm Yöntemi sınıflandırmasında "boyun eğme (compliance), geri çekilme (withdrawal), çatışmaya girme (conflict engagement), olumlu problem çözme (positive problem solving)" olmak üzere dört çeşit davranış örüntüsüne vurgu yapılmıştır. "Olumlu" Çözüm Yönteminde uzlaşma ve pazarlık durumu söz konusudur.

Kişiler birbirlerinin istekleri noktasında orta bir yol bulmaya çalışır. “Çatışmaya girme” Çözüm Yönteminde kişilerin davranışlarının kontrolünü kaybetmesi ve saldırganlık durumunun ortaya çıkması söz konusudur. “Geri çekilme”de, tartışılan konunun reddedilmesi, konuşulmaması durumu hakimdir. “Boyun eğme” sitilinde ise kişinin kendi çıkarlarını savunamaması durumu gözlenir. Bu davranış kalıpları kişiler arasındaki ilişkinin doyumu veya bozulmasına göre değişik şekillerde ortaya çıkarlar (Kurdek, 1994).

Pruitt (1983) çatışma Çözüm Yöntemine dair yaptığı sınıflamada dört çeşit çatışma Çözüm Yönteminden bahseder: “problem çözme, rekabet, kazanç, eylemsizlik”. “Problem çözme” iki tarafın da ortada var olan yüksek düzeydeki çıkardan uzlaşmacı bir tavır içinde faydalanmalarını temel alır. Her iki taraf da kendi yararları doğrultusunda çatışmanın yönetiminden ortak bir şekilde faydalanmaya çalışır. “Rekabet” Çözüm Yönteminde karşı tarafı kendi menfaatlerini kabul noktasında razı etmeye, çaba harcamaya çalışmak vardır. “Zorlama” Çözüm Yönteminde ise açık taleplerden ziyade vurgulanan hedef ve değerlerde bir indirgeme vardır. Çatışma çözme de ideal olan tarafların ortak menfaatlerine uygun bir noktada buluşmaları ve çatışmanın çözümüne adım atmalarıdır. “Eylemsizlik” Çözüm Yönteminde zaman kaybı söz konusudur. Konuşulmadan geçen zaman, problemin çözümü noktasında yapılabilecek diyalogların da önünü kesebilir.

Rahim ve Bonoma, dört tür çatışma Çözüm Yöntemi belirlemişlerdir. Bunlar: “problem çözme, uyma, geri çekilme ve uzlaşma”dır (Rahim ve Bonoma,1979). Bu dört çatışma Çözüm Yöntemi iki boyut dikkate alınarak belirlenmiştir: kişinin kendisine olan ilgi ve alakası ile kişinin diğer insanlara olan ilgi ve alaka dereceleri. Kişinin kendisine olan ilgisiyle alakalı boyutta aldığı puanlar, çatışma yaşandığında çözüm noktasında kendisine yönelik ilgi ve alakasına işaret eder. Diğer boyutta aldığı puanlar ise kişinin

kendisi dışındaki diğer insanların ihtiyaçlarını karşılama konusundaki ilgi ve alakasına işaret eder. Bu iki boyutun birleştirilmesiyle "uzlaşma" çatışma Çözüm Yöntemi, yeni bir davranış kalıbı olarak ortaya çıkar. Bir çatışma ortaya çıktığında temelde bu iki boyut çatışmanın seyrini belirlemede etkili olur (Rahim, Magner ve Shapiro, 2000).

"Birleşme", "bütünleşme" (integrating) bireyin kendisiyle birlikte çözüme taraf olan diğer kişilerin de kazanımını temel alan bir Çözüm Yöntemidir. Bu Çözüm Yönteminde problemin çözümüne dair olumlu yaklaşımları ifade eden işbirliği, problem çözümüne odaklanma, kazan-kazan taktiği gibi davranış örüntüleri etkili olur (Rahim vd., 2000; Rahim, 2002). "Problem çözme"de (problem solving) odaklanılan temel mesele, problemin tespiti ve çözümüdür. Problem çözme yaklaşımı ile ortadan kalkması muhtemel olan sorunlar, genelde yanlış anlaşılma sonucu ortaya çıkan sorunlardır. Yanlış anlaşılma gibi iletişim kaynaklı olmayan farklı değer sistemlerine veya anlaşmazlıklara dayalı sorunların çözümünde problem çözme yaklaşımı etkili olmayabilir (Hellriegel, Slocum, Woodman, 1989; Weiten vd., 2015; Rahim, Buntzman ve White, 1999).

Çatışma yaşayan taraflarda birbirlerine zarar verme durumu görülmez. Yapıcı bir şekilde sorunun çözümü üzerinde çalışılır. Çatışmalarda problem çözmeye odaklı kişilerde empati ve etkili bir şekilde karşıdaki kişiyi dinleme becerisi gelişmiştir. Sorun, farklı bakış açılarıyla değerlendirilmeye müsait olduğu için tarafların kazançlı bir şekilde çatışmadan çıkmaları muhtemeldir (Öner-Koruklu, 2011: 201).

"Yardımseverlik" (obliging), kişinin kendisine olan ilgisinde azalma fakat, başkasında olan ilgisinde ise fazlalaşmayı ifade eder. Burada kişinin sorunları çözüm taktiği kaybet-kazan şeklindedir. Birey farklılıkları azaltmayı ve karşı tarafın faydasında olacak birliktelikleri çoğaltmayı ister. Kişi "çatışma yok edici" olarak da görülebilir. Yardımseverlik aynı zamanda uyma olarak da isimlendirilebilir (Rahim vd., 2000; Rahim, 2002; Rahim vd., 1999). "Yumuşatma-Uyma" (smoothing-accommodation)

birliğe duyulan ihtiyaç sebebiyle çatışmanın üzerini örtmeyi ifade eder. Çatışmanın taraflarından biri çatışmayı unutarak, üzerini örterek polyannacı bir tavır sergileyebilir. Sorun üzeri kapatılıp konuşulmadığında zaman içerisinde daha da farklılaşarak tekrar ani bir şekilde gün yüzüne çıkabilir (Hellriegel vd., 1989; Weiten vd., 2015). Burada çatışma çıkaracak duruma taraf olanlardan birinin kendi isteklerini pasifize etmesi ve karşı tarafın isteklerini yerine getirmeye çalışma çabası vardır (Öner-Koruklu, 2011: 201).

"Hakim", "hükmedici" (dominating) çatışma Çözüm Yöntemi ise kişinin kendisiyle alakalı durumlarda aşırı bir ilgilenme, karşı tarafla alakalı durumlarda ise daha düşük bir ilgi düzeyini ifade eder. Kişinin çözüm noktasındaki tavrı, kazan-kaybet şeklindedir. Çatışma çözümünde kişinin amacı kendi isteklerini hayata geçirmek olduğu için karşı tarafın istekleri konusunda ihmalci bir tutum sergiler. Zaman zaman bu durum aşırı bir hal alır ve kişi her ne olursa olsun kazanma konusunda aşırı bir tutum sergileyebilir (Rahim vd., 2000, 11; Rahim, 2002; Rahim vd., 1999). Weber'in şu sözünde ifade ettiği durum "akla gelebilecek en basit çözüm, diğer tarafın ortadan kaldırılmasıdır-muhalifleri savaşmaktan vazgeçmeye ve vazgeçmeye zorlamak-ya da onları öldürmek." hükmetme davranışına kişiyi sevk eden temel düşüncedir. Bu yaklaşımın kızgınlık vb. olumsuz durumlara yol açması kaçınılmazdır (Hellriegel vd., 1989; Weiten vd., 2015: 254).

"Kaçınma" (avoiding) Çözüm Yönteminde kişinin kendisine ve başkalarına yönelik ilgisinde azalama söz konusudur. Kaçınma soruna karşı ilgisizlik, eylemsizlik ve geri çekilme gibi davranış kalıplarını da barındırır. Kişide sorunun çözümüyle alakalı sorumluluktan kaçınma, "görmedim, duymadım, bilmiyorum"u ifade eden bir tavır görülür. Bu tavır, sorunun çözümünün çok geç kalacağı bir zamana kadar da sürdürülebilir. Kişide yer alan sorumsuz tavır, hem kendi menfaatlerini hem de karşıdaki

kişinin menfaatlerini yok sayar (Rahim vd., 2000, 12; Rahim, 2002; Rahim vd., 1999: 159).

Çatışma çözümü olarak bir sorunu "görmezden gelmek" (ignoring-avoidance), kişinin kendisini daha ileri bir çatışma düzeyine zorlayabilme ihtimali olan bir durumda veya kişinin üzerinde zaman kaybı yaşamasına değmeyecek kadar küçük, önemsiz olan bir durumda çatışmayı çözmek için bulduğu bir stratejidir. Taraflar genelde kendilerini duygusal olarak iyi hissetmedikleri zamanlarda veya hayal kırıklığı yaşadıkları durumlarda çatışmaya girmekten kaçınırlar. Çünkü, insanlar çatışmanın sonucunda ortaya çıkacak durumun iyi olmayabileceği konusunda tecrübelidirler. Böyle bir durumun ortaya çıkmasını istemedikleri için çatışmaya sebep olabilecek durumu görmezden gelmek, çözüm için uygulanan bir metot olarak kullanılmaktadır (Hellriegel vd., 1989; Weiten vd., 2015: 254).

Çatışma taraflarından biri, diğerinin isteklerine ilgisiz davranır. Bu nedenle karşı taraf çatışmanın çözümüne dair bir umut taşımadığı için sorun konuşulmadan kalır. "Kaçınma" davranışı, bireyin kazanmasının söz konusu olmadığı, karşı tarafın çok baskın olduğu durumlarda görülebilir. Burada kişi, kendi isteklerini baskı altına alarak benliğine zarar verir. Haksızlık duygusu geliştiğinde, öfke duygusunda dengesizlik görülmeye başlar (Öner-Koruklu, 2011: 201).

"Uzlaşmada" (compromising) kişinin kendi çıkarları ve karşı tarafın çıkarları konusunda ılımlı olma tavrı görünür. Çatışmanın tarafı olan kişiler kendi menfaatlerinin bir kısmını verir ve ortak bir payda da buluşmaya çalışırlar (Rahim vd., 2000: 12; Rahim, 2002; Rahim vd., 1999: 159). Sorun yaşayan tarafların istekleri dinlenerek çözüm için bir orta yol bulunmaya çalışılır (Hellriegel vd., 1989; Weiten vd., 2015: 255). Burada çatışmaya taraf olanların isteklerinden birbirlerini belli bir noktada tatmin ederek

vazgeçmeleri ve orta bir noktada anlaşmaları söz konusudur. Buradaki ilişki durumunu ifade eden çözüm taktiği "kazan kazan"dır (Öner-Koruklu, 2011: 201).

Birbirlerinden farklı gibi görünmelerine rağmen çatışma çözüm stilleri konusunda yapılan sınıflandırmaların temelde dört kategoride toplandığı görülmüştür. Bunlar: çatışma çözümü konusunda aktif-yapıcı bir tutum sergileme; çatışma çözümü konusunda aktif-yıkıcı bir tutum sergileme; çatışmayı çözmekten kaçınma; çatışma çözümü noktasında karşı tarafın isteklerine uyma ve boyun eğmedir (Özen vd., 2016: 6).

2.4. Başetme Teorisi

İnsanlar yaşam serüvenlerinde deprem, sel, trafik kazası, şiddet vb. çeşitli olumsuz durumlarla karşılaşabilirler. İnsanların karşılaştıkları olayları değerlendirmeleri zihinsel altyapıları, yaşama bakışları, yaşamı nasıl anlamlandırdıklarına göre değişiklik gösterebilir. Bu durumda kimi insanlar olaylar üzerinde kaybettikleri anlam ve kontrol sürecini tekrar kazanmak için sahip olduğu zihinsel ve duygusal donanımlarla seküler bir tutum geliştirirken, kimi insanlar dini tutum geliştirirler. Yaşadıkları olaylar karşısında insanların geliştirmiş oldukları bu süreç "başa çıkma" başetme şeklinde isimlendirilmiştir (Ayten, 2012).

Tarihi süreç içerisinde yapılan araştırmalarda araştırmayı yürütenler veya teorisyenler tarafından insanların başlarına gelen olaylarla başa çıkma süreçlerinde dinin rolü ya ihmal edilip görmezden gelinmiş veya eleştirilmiştir. Araştırmacılar ve teorisyenler tarafından dine yönelik olumsuz tutumların değişmesi üzerinden çok zaman geçmemiştir. Yaklaşık yirmi veya otuz yıl içerisinde sağlık alanında ve sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda din ve başa çıkma konusu dikkate değer bir artış göstermiştir (Pargament, Falb, Ano, Wachholtz, 2013; Ano ve Vasconcelles, 2005).

Bilimsel gelenek içerisinde din, genel olarak iki farklı yönden değerlendirilmiştir. Bu yönlerden birinde dindarlığın ölçümünde yapılacak olan değerlendirmenin temelini

dinsel bağlılık, cemaate katılım sıklığı, dua etme sıklığı gibi nicel olarak ölçülebilen unsurlar oluşturur. Bireylerin genel sağlığı ve sosyal araştırmalar için bu yaklaşımın gerekliliği ve faydası söz konusu iken diğer taraftan bu yaklaşım, bireylerin psikolojik halleri, sosyal durumları ve fiziksel davranışlarıyla bağlantılı olan din hakkında açıklayıcı bir tanım ortaya koymaz. İkinci yönde ise dinin değerlendirilmesi, dinin inanç ve davranış boyutundaki tutum konusunda istikrarlı bir duruş sergileyen yapıları incelemekle ilişkili görülmüştür. Burada değerlendirmenin nesnesi kiliseye yönelik yaklaşım, köktenci dinsel yönelimler, içsel ve dışsal arayışlar gibi olgulardır. İkinci yaklaşımda dinin, en açıklayıcı biçimde bir özellik benzeri olgu veya bir eğilim olarak ele alındığında anlaşılabileceği düşünülür. Ancak bu değerlendirme biçimi de dinin önemli yaşam durumlarında kendisini nasıl konumlandırdığını açıklamaktan mahrumdur (Pargament, Feuille, Burdzy, 2011).

Dini başetme teorisi bilimsel gelenekte yer alan iki yaklaşımın açıklamaktan uzak kaldığı önemli yaşam olaylarında, dinin kendisini nasıl konumlandırdığını ortaya çıkarması açısından dikkate değerdir. Dini başetme teorisini geliştiren kişi Pargament'tir. Pargament'e göre dini başetme, insanın yaşam sürecinde karşılaşmış olduğu zorlu durumlara yönelik kutsalla bağlantılı şekilde göstermiş olduğu anlama ve başetme çabasını ifade eder. Buradaki kutsal ifadesi, geleneksel olarak İlahi veya yüksek güç, Tanrı kavramlarını karşılamakla beraber diğer taraftan kutsalla ilişkili olan yaşamın diğer yönlerini de kapsayan bir anlayışı yansıtır. Bu bağlamda Pargament'in teorisinin vurguladığı noktalar şunlardır:

Dini başetme, insanların yararına olan, "anlam arayışı", "dönüşüm", "stres azaltma", "kimlik", maneviyat ve kutsal arayışı" gibi durumlarda insanlara işlevsel olarak hizmet eder.

Dini başetme, insanın duygusal, bilişsel, davranışsal yönleri ile ilişkilerini içermesi bakımından çok bileşenli bir yapıya sahiptir.

Dini başetme, çok bileşenli bir yapı olmasının yanında zamanla bağlam ve koşullarında değişikliğin görüldüğü dinamik bir süreci de yansıtır.

Dini başetme, sonuçları itibariyle yararlı da olabilir zararlı da. Bu sebeple dini başetme konulu araştırmalar dini yaşam içinde görülebilecek "tatlı ve acı" yöne değinirler.

Dini başetme, kutsal konulara özel ilgisi sebebiyle başa çıkma sürecine özgün bir boyut katabilir.

Dini başetme, yaşam koşulları içinde dinin kendisini gösterdiği noktalara dikkat çekmesi sebebiyle insanların dini anlamalarına ve dinin zorlu süreçlerle karşılaşan insanların hayatlarında sağlıkla ilişkisine dair çok önemli veriler sunabilir (Pargament vd., 2011).

Pargament, Kennell, Hathaway, Grevengoed, Newman ve Jones (1988) tarafından insanların karşılaştıkları sorunlarda üç tür dini başetme stili kullandıkları tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi "benlik güdümlü (self directing)" dini başetmedir. "Benlik güdümlü başetme"de karşılaşın problemin çözümünden kişinin kendisi sorumludur. Kendisini problemin çözümünden sorumlu tutan birey, çözüm konusunda pasif kalmak yerine aktif bir tutum içine girecektir. Bu başetme stilinde Yaradan, problemin çözüm sürecinde yok gibi göründüğünden dini başa çıkma gibi algılanmayabilir. Ancak Yaradan'ın dahil olduğu süreç insan zihninde şu şekilde işler: "Yaradan beni bu dünyaya yerleştirdi ve bana karşılaştığım problemlerin üstesinden gelebilecek becerileri verdi". Ancak burada birey, sorunun çözümünde tamamen kendisinin kontrolünün olduğunu düşünür. Her ne kadar Yaradan'ın kendisine sorunlarla baş edebilecek güç verdiğine inansa da sorunun

çözümünde Yaradan yoktur. Dolayısıyla bireylerin sebep oldukları sorunlarda bu stilin faydası görülse de bireylerin sebep olmadıkları doğal afetler gibi problemli durumlarda bireyin problemin çözümünde Yaradan'dan ayrı kalması psikolojik olarak yıpranmasına sebep olabilir.

Sorun yaşayan bireyler tarafından kullanılan ikinci tür dini başetme "erteleyici (deferring)" dini başetme stilidir. "Erteleyici" dini başetme stilinde benlik güdümlüde olduğu gibi bireyin problemin çözüm sorumluluğunu kendisinin alması söz konusu değildir. Birey problemin çözüm sorumluluğunu Yaradan'a bırakır. Bu stilde problemin çözümü için Yaradan'ın kendisinin aktif olarak çözümü sağlayıcı sebepler çıkarması beklenir. Çözümün odak noktası kişinin kendisinde değil Yaradan'ın kendisindedir. Benlik güdümlü dini başetme stilinde bireyin takındığı tutumun tersi bir durum erteleyici dini başetme stilinde ortaya çıkmaktadır (Pargament vd., 1988; Pargament, Koenig, Perez, 2000).

Üçüncü tür dini başetme stili olan "işbirlikçi (collaborative)" dini başetmede sorunun çözümünde Yaradan, birey tarafından problemin çözümünde ona yardımcı olan, onu destekleyen, güçlendiren bir arkadaş veya bir dost gibi kabul edilir. Dolayısıyla problemin çözüm sürecinde aktif bir şeklide Yardan'la birey beraberlik içindedir. Böylece diğer dini başetme türlerinde olduğu gibi problemin çözümünde sorumluluk tek bir varlığa yüklenmez (Pargament vd., 1988; Pargament vd., 2000).

Pargament ve arkadaşları tarafından dini başetme olarak belirtilen üç stilin yanı sıra Wong-McDonald ve Gorsuch (2004) dördüncü tür bir dini başetme stili olarak "teslimiyetçi (surrending)" dini başetme sitilini keşfetmiştir. Teslimiyetçi dini başetme stilinde bireyin isteği Yaradan'ın isteğiyle çeliştiğinde, kendinden, kendi isteğinden vazgeçip kendini O'na teslim ederek yaşadığı problemin üstesinden gelmeye çalışması söz konusudur.

Dini başetme stillerinden benlik güdümlü ve erteleyici dini başetme stilleri olumsuz olarak değerlendirilirken işbirlikçi ve teslimiyetçi dini başetme stilleri ise olumlu olarak değerlendirilmiştir. Bireyin veya Yaradan'ın sorunun çözümünde sorumlu olarak görüldüğü dini başetme stillerinin bireyin sorunun üstesinden gelmesinde olumlu bir sonucu görülmezken, Yaradan'la bireyin birlikte sorun çözümünde sorumlu olduğu, iş birliğinin aktif şekilde hissedildiği dini başetme stillerinin bireyin fiziksel ve psikolojik sağlığına katkısının olduğu belirtilmiştir (Eryücel, 2013; Pargament, Smith, Koenig, Perez, 1998; Harrison, Koenig, Hays, Eme-Akwari, Pargament, 2001).

Din odaklı başetme yanında literatürde çeşitli başetme türlerinden bahsedilmiştir. Bunlar "problem odaklı başetme, duygu odaklı başetme, anlam odaklı başetme ve değerlendirme odaklı başetme"dir.

"Problem odaklı" başetme yaklaşımında bireyin aktif bir şekilde problemin çözümüne yönelik çabaları söz konusudur. Bu yöntemle birey "bilgi toplama" ve "karar alma" gibi çeşitli yöntemleri kullanarak stres ortaya çıkaran durumu yok etmeye ve etkisini azaltmaya yönelik bir çabaya girer. "Duygu odaklı" başetme yönteminde ise birey strese neden olan faktörün kendisinde neden olduğu olumsuz etkiyi düzenlemek amacıyla "uzaklaşma, duygusal destek arama, kaçınma" gibi çeşitli yollara başvurur. "Anlam odaklı" başetme yönteminde ise bireyin pozitif duygulanımlara odaklanması söz konusudur. Bu başetme yönteminde bireylerin deneyimlemekte oldukları olumsuz durumlarda bu olumsuz durumlarla birlikte var olan pozitif durumlara odaklanmaları durumu vardır (Folkman,2010; Lazarus, 1993).

İnsanların problem odaklı ve duygu odaklı başetme yöntemini tercih ettikleri durumlarda farklılık tespit edilmiştir. Buna göre bireyler üzerinde değişiklik yapabilecekleri durumlarda daha çok problem odaklı başetme yöntemini kullanırken,

kendilerini aşan, problem üzerinde etkide bulunamayacaklarını düşündükleri durumlarda duygu odaklı başetme yöntemini kullanmaktadırlar (Folkman ve Lazarus, 1980).

Folkman ve Lazarus'un başetme kuramından hareketle Carver, Scheier ve Weinraub (1989) birbirinden farklı on üç farklı başetme tarzının olduğundan bahsetmişlerdir. Bunlar problem odaklı başetme olarak değerlendirilen "aktif başa çıkma, planlama, yarışan aktiviteleri bastırma, kendini tutma, araçsal nedenlerle sosyal destek arama"dır. Duygu odaklı başetme olarak değerlendirilen başetme yöntemleri ise şunlardır: "duygusal olarak sosyal destek arama, duygulara odaklanma ve dışa vurma, davranış yönüyle geri çekilme, zihinsel geri çekilme, pozitif yeniden değerlendirme, kabul, inkar ve dine yönelme".

"Aktif başetme" Lazarus ve Folkman tarafından öne sürülen problem odaklı başetme ile aynı süreçleri içerir. Aktif başetmede problem olan durumun ortadan kaldırılması veya etkilerinin iyileştirilmesine yönelik aktif çabalar yer alır. "Planlama"da problem olan durumun çözümüne yönelik stratejiler geliştirilerek adım adım ilerleme durumu vardır. "Yarışan aktiviteleri bastırma"da bireyin sorun olan durum dışındaki faaliyetlerini kısıtlayarak sorun olan durumun çözümüne odaklanması söz konusudur. "Kendini tutma" bireyin sorunun çözümüne odaklanarak aktif bir şekilde uygun zaman gelene kadar sorunun çözümünü geciktirmesini içerir. Sorunun çözümüne yönelik bir çaba olmaksızın sorunun çözümünü erteleme pasif bir durumu ortaya çıkarır. "Araçsal nedenlerle sosyal destek arama" sorunun çözümüne yönelik tavsiye alma, yardım isteme ve bilgi isteme süreçlerini içerir (Carver, Scheier, Weinraub, 1989).

"Duygusal nedenlerle sosyal destek arama" ise bireyin duygusal olarak anlaşılma ihtiyacı veya duygusal anlamda kendisine destek almasını içerir. "Duygulara odaklanma" ve "dışa vurma" stresli durumu deneyimlemeyi ve bu deneyimi dışarı yansıtmayı içerir. "Davranış olarak geri çekilme" bireyin sorun olan durumun çözümüne yönelik çabalarını

bırakması, geri çekilmesini içerir. “Zihinsel geri çekilme” sorun olan durumu zihinden uzaklaştırmaya yönelik zihinsel aktiviteleri içerir. “Pozitif yeniden değerlendirme” sorun olan durumun olumlu yönlerinin değerlendirilmesini içerir. “İnkar”, sorun olan durum yokmuş gibi hareket etmeyi içerir. “Kabullenme”de iki durum söz konusudur. Birinci durumda sorun olan durumun gerçekliğinin kabullenilip çözümüne yönelik çaba vardır. İkinci durumda ise sorun olan durumun kabullenilip değişmesine yönelik herhangi bir çabanın olmaması söz konusudur. Her iki durum da karşılaşılan sorunun çeşidine göre işlevsel olabilmektedir. “Dine yönelme” ise pek çok sorun olan durumda bireylerin kendilerine duygusal anlamda destek aldıkları aktif bir başetme yöntemidir (Carver, Scheier, Weinraub, 1989).

Bahsedilen başetme yöntemlerinin yanında Moos tarafından geliştirilen etkileşimci bir model de yer almaktadır. Bu modele göre başetme “odak” ve “metod” yaklaşımları altında gerçekleşmektedir. “Odak boyutu”nda birey probleme çözüm amaçlı yaklaşmakta ya da kaçınmaktadır. “Metod boyutu”nda ise birey stres ortaya çıkaran durum için bilişsel veya davranışsal tepki vermektedir. “Yaklaşma” başetme yönteminde birey sorunun değerlendirmesini yaptığı “mantık analizi” veya sorunun pozitif bakış açısıyla değerlendirilmesinin yapıldığı “pozitif yeniden değerlendirme” gibi bilişsel stratejileri kullanmaktadır. Ayrıca “rehberlik ve destek arama” veya probleme yönelik aktif çabayı içeren “problem çözme” gibi davranışsal stratejileri kullanmaktadır (Kirchner, Santacana, Munoz, Pereda, 2008).

“Kaçınma” başetme yönteminde ise birey problemi zihninden uzaklaştırmak için “bilişsel kaçınma” veya “kabul” gibi probleme yönelik realitesini kabul ederek çabalama ya da varlığını kabul ederek hareketsiz kalma gibi bilişsel stratejileri denemektedir. Diğer taraftan farklı rahatlama alanları açmak için “alternatif ödüller yaratma” ya da duygusal

yönden kendisini rahatlatmak için "duygusal rahatlama" açısından davranışsal yöntemleri kullanmaktadır (Kirchner ve diğ., 2008).

Literatürde başetme davranışının koruyucu işlevinin üç yolla gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu yollardan biri, başetme davranışının probleme neden olan koşullarda bir iyileştirme yapması veya o koşulları yok etmesiyle ilgilidir. Diğer yol algısal olarak deneyimlenen, tecrübeye konu olan stres ortaya çıkarıcı durumun problemli yapısında anlamsal olarak değişiklik yapma şeklinde olur. Üçüncü yol ise probleme neden olan durumun duygusal sonuçlarını kişinin sınırlarını aşmayacak şekilde yönetilebilir bir çizgide tutmakla gerçekleşir (Pearlin ve Schooler, 1978).

2.5. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet teriminin ifade ettiği anlama geçmeden önce cinsiyet kavramının ifade ettiği anlamı incelemek gerekir. Böylece toplumsal cinsiyetin ifade etmiş olduğu anlam daha kolay bir şekilde anlaşılabilir. Cinsiyet kavramı Türkçe sözlükte "Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik" anlamına gelmektedir. Necip Fazıl Kısakürek "Cinsiyet değiştirecek kadar kin ateşinde piştim." cümlesinde cinsiyeti Türkçe sözlükte yer aldığı şekliyle ifade etmiştir. Diğer bir tanımda cinsiyet, birey için "kadın ya da erkek olarak gösterdiği biyolojik, fizyolojik, genetik özellikler" olarak ifade edilmiştir (Akın ve Demirel, 2003).

Toplumsal cinsiyet terimi ise kadın ve erkek olarak toplumun ve geleneğin cinsiyetlere yüklemiş olduğu beklentileri açıklar. Psikososyal özellikler açısından kadın ve erkekteki farklılıkları ifade eder (Dökmen, 2010;Vatandaş, 2007). Esasında toplumsal cinsiyet erkek ve kadın arasında oluşmuş olan toplumsal açıdan eşitsiz bölünmeyi ifade etmektedir. Toplumsal açıdan kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklara göndermede bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet terimi ilk ortaya çıktığı zamandan itibaren bireysel kimliğin ifadesi olmaktan daha geniş alanlara kayıp erkek ve kadın olmanın kültürel

ifadeleri ile kurumsal yapılardaki cinsiyete dayalı iş bölümünü de ifade edecek şekilde daha geniş bir çerçeveye kavuşmuştur (Marshall, 2005; Coltrane, 2010; Keskin, 2014).

Toplumlarda kadın ve erkek davranışlarındaki farklılığın ardındaki biyolojik ayrımın ötesine geçildiğinde bu farklılıklara sebep olan başat unsurun kültür olduğu görülecektir. Cinsiyet olarak kadın ve erkek şeklindeki farklılaşma biyolojik sebebe bağlı iken toplumsal cinsiyet, cinsiyetlere toplumun ya da kültürün yüklemiş olduğu özellikleri açıklar (Kottak, 2002; Hare-Mustin ve Marecek, 1988).

Cinsiyet rolleri, toplum içerisinde kadın ve erkekten beklenen roller ve rollere uygun nasıl davranmaları gerektiğine dair bir davranış kalıbı sunar. Bu bağlamda sanayileşmesini tamamlamış ve ileri bir aşamaya gelmiş olan toplumlarda, erkekler ev dışında statü ve para kazandıran işlerin peşinde koşarken; kadınlar ev içinde ev işleri ya da ev dışında hizmet işlerinde çalışarak bir nevi cinsiyete özgü "kadın işleri" olarak ifade edilen rollere uyum sağlamaya çalışır (Marshall, 2005; Eagly ve Wood, 2016).

İnsanlar anne, baba, öğretmen, hizmetçi gibi belirli sosyal rolleri gerçekleştirmeye çalışırken diğer taraftan cinsiyet rollerini de yerine getirmiş olurlar. Sosyalleşme sürecinde kadın ve erkek sosyalleşme vasıtasıyla cinsiyetlerine özgü rollerini daha kolay yerine getirir (Eagly ve Wood, 2012).

Kadın ve erkeğin cinsiyete göre yardım davranışlarını araştıran Eagly ve Crowley'in cinsiyetlere göre yardım davranışlarının farklılaşmasına dair ifadeleri konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Kadın cinsiyet rolü, kadınların toplum veya gelenek tarafından kendilerine belirlenmiş olan kişilere yine belirli bazı şartlarda yardımda bulunmalarını öngörür. Bu bağlamda kadınların, belirlenmiş olan bu kişilerin psikolojik ihtiyaçlarına dikkat etmeleri, kendilerine özgü hizmet şekilleri göstermeleri ve başkalarının hedeflerine ulaşmalarında onlara yardımcı olmaları beklenir. Kadınlar için

bu şekildeki yaşantı özellikle aile içindeki ilişkilerde kendini gösterirken aile dışında yakın dostluklarda da ortaya çıkabilir (Eagly ve Crowley, 1986).

Erkek cinsiyet rolü ise özellikle geleneksel söylemde kahramanca davranışı içeren, başkalarını bulundukları riskten kurtarmaya yönelik cesurca davranışları öngörür. Bu durum kahraman ifadesiyle özdeşleşmiş olan erkek cinsiyet rolünde kendini gösterir. Kahraman denildiğinde genelde cesurca davranışta bulunan bir erkek anlaşılmaktadır. Oysa ki kadınlardan da kahramanca davranışta bulunan kişiler bulunabilmektedir. Ancak kahramanlık rolü erkeklerle özdeşleşmiş bir rolü ifade etmektedir (Eagly ve Crowley, 1986).

Toplumsal cinsiyet kavramını açıklamak için belli başlı kuramlar üretilmiştir. Bu kuramlar psikanalitik kuram, biyolojik kuram, sosyobiyolojik kuram, sosyal öğrenme kuramı, bilişsel kuram, toplumsal cinsiyet şeması, sosyal rol kuramıdır. Bu kuramlardan araştırmaya uyumu bakımından sosyal rol kuramına yer verilecektir.

Sosyal rol kuramı bireylerin toplum içindeki davranışlarda erkek ve kadın olarak gösterdikleri farklılık veya benzerlikleri anlama çabasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Hannover, 2000). Sosyal rol kuramının cevabını aradığı soru erkek ve kadınların bazı şartlar altında benzer davranırken diğer bazı şartlarda neden farklı davrandıklarıdır (Eagly ve Johannesen-Schmidt, 2004).

Sosyal rol kuramı, toplumda yer almak isteyen kadın ve erkeğin, üstlenecekleri rolleri benimsemeye çalışırken birbirinden farklı psikolojik özellikler gösterdiklerini belirtir. Bu kurama göre cinsiyetlerin birbirinden farklı psikolojik özellikleri göstermesinin nedeni toplum tarafından cinsiyetlere özgü belirlenmiş iş bölümü rol kalıplarının olmasıdır. Toplum tarafından belirlenmiş olan anne, baba, iş adamı, öğretmen gibi rol kalıpları kadın ve erkeğin toplum içindeki sosyal sınırlarını da belirler. Kadın ve

erkek olarak farklılaşma sosyal yapının cinsiyetlere göre belirlemiş olduğu alanlara uygun hale gelmenin neticesi olarak görülür (Dökmen, 2010; Eagly ve Wood, 2016).

Sosyal rol kuramında cinsiyetlerin kendilerine özgü özellikleri, erkek için fiziksel olarak daha güçlü olma, kadın için doğurganlık gibi genetik farklılıklar göz ardı edilmez. Çünkü kadın ve erkeğe özgü bu farklılıklar, sosyal yapı içerisinde kültürel inanç, ekonomik talepler ve sosyal kurumlarla etkileşim gerçekleştirerek iş bölümleri ortaya çıkarmış ve cinsiyetlerin psikolojik olarak farklılaşmasına sebep olmuştur. Cinsiyetlere özgü farklı sosyal roller, cinsiyetlere özgü farklı beceriler geliştirilmesini sağlamıştır. Kadın ev ile ilgili işlerde beceri geliştirirken, erkek para kazandıran becerileri geliştirmiştir. Bu süreç "toplumsal cinsiyet rolleri"ne sebep olmuştur. Bu şekilde "ev kadını veya iş kadını", "ailesini geçindiren" rollerine uygun olarak erkek ve kadının özelliklerinde farklılaşma ortaya çıkar. Cinsiyet rollerindeki farklılaşma, cinsiyetlerin kendilerine özgü iş özelliklerinden kaynaklanır. Toplum içinde kadın ve erkeğin kendilerine uygun işleri yapmaları için gereken özellikler cinsiyetlere özgü kalıp yargılara sebep olur (Dökmen, 2010; Eagly, Wood ve Diekman, 2000).

Kadın ve erkeğe toplumun yüklemiş oldukları roller sosyalleşme aracılığıyla aileden başlayarak, okul ve sonrasındaki süreçte kültürün aktarıcısı konumundaki organlar aracılığıyla bireylere içselleştirilir. Kız çocuğuna küçük yaştan itibaren ev içinde ev temizliği, yemek yapma, ütü yapma vb. toplum tarafından kadın cinsine özgü olarak belirlenmiş davranış kalıpları benimsetilmeye ve kadın olmanın ifadesi olan davranış kalıplarına uyum sağlaması öğretilmeye çalışılmaktadır. Diğer taraftan erkek çocuğuna ise küçük yaştan itibaren geleneksel toplumlarda para kazanmasına yönelik örneğin ayakkabı boyama, su satma, simit satmak veya bir ustanın yanında okul dışında çıraklık yapmak gibi roller öğretilmeye çalışılmaktadır.

İş seçimlerinde kadınlar daha çok kendilerine uygun gördükleri kadın cinsiyetine özgü iş kollarını tercih ederken, erkekler de cinsiyetlerine uygun olan iş kolllarına yönelmektedir. Ancak günümüzde iş kolları açısından cinsiyete özgü iş seçimi gittikçe farklılaşmaktadır. Örneğin, hemşire denilince geleneksel toplumda kadın cinsine özgü bir meslek olarak görülmesinden dolayı kadın anlaşılırken bugün erkeklerin de hemşirelik mesleğini tercih ettikleri görülmektedir. Bahsedilen durum sadece iş kolları açısından değil günümüzde kadın ve erkekle özdeşleştirilmiş olan pek çok yaşantı şekli için geçerlidir. Ancak araştırma amacını aşmaması açısından bu kısa değerlendirme yeterli görülmektedir. Bu noktada, araştırma amacına uyma açısından toplumsal cinsiyetle ilgili kuramlardan sadece sosyal rol kuramına yer verilmiştir. Böylece araştırmada evli bireylerden elde edilen nitel verilerin değerlendirilmesinde sosyal rol kuramından yararlanılacaktır.

2.5. Çatışma Çözüm Stilleri ile İlgili Literatür Taraması

Tulum (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evlilikte beş yılı doldurmamış bireylerin evlilik uyumu ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiye çatışma çözüm stillerinin nasıl aracı bir rol oynayarak dahil olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Kaygılı ve kaçınmalı bağlanma stilleri ile evlilik uyumu arasındaki ilişki negatif yönlü ve anlamlı çıkmıştır. Olumlu çatışma Çözüm Yöntemi ile evlilik uyumu arasında pozitif; olumsuz çatışma çözümü ile evlilik uyumu arasında ise anlamlılık düzeyinde negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Kaygılı bağlanma ve kaçınma ile olumsuz çatışma Çözüm Yöntemi arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Kaygılı bağlanma ve kaçınma ile evlilik uyumu arasında olumsuz çatışma Çözüm Yönteminin aracı değişken rolü üstlendiği belirlenmiştir. Buna göre kaygılı ve kaçıngan bağlanma stiline sahip bireyler çatışma yaşandığı anlarda daha saldırgan bir tutum içine girebilirler. Bu tutum onların evlilik uyum seviyelerinin düşük olmasına sebep olur.

Bayraktar (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evli çiftlerin evlilik uyumları ile çatışma çözüm stilleri, çatışma eğilimleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre terapist desteğine ihtiyaç duyan çiftlerin olumsuz çatışma çözüm stillerini daha çok kullandıkları ve daha çok iletişim problemi yaşadıkları, kaygılı ve güvensiz bağlanma stili geliştirdikleri ve evlilik uyum puanlarının düşük olduğu belirlenmiştir.

Tolan (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, evlilik uyumu ile çatışma çözüm stilleri, ilişkiye dair inançlar ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre olumlu çatışma çözüm stilleri ile çift uyumu toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Olumsuz çatışma çözüm stilleri ile çift uyumu puanları arasında ise anlamlılık düzeyinde negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Eriki (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, evli bireylerde alkol kullanmanın evlilik uyumu ve çatışma çözme stilleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışma sonucuna göre alkol kullanan kişilerin eşleriyle normalin üzerinde çatışma yaşadıkları, sorunların üstesinden gelme konusunda problem yaşadıkları ve evliliklerinden duydukları memnuniyetin düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Evlilik uyumu noktasında ise eşi alkol kullanan bireylerin daha düşük uyum düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir.

Özgüç ve Tanrıverdi (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada depresyon hastalarında depresyon seviyesi ve çatışma çözüm stilleri ile evlilik uyumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada hastaların depresyon puanları ile pozitif çatışma çözüm stilleri arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Olumsuz çatışma Çözüm Yöntemi ile depresyon arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Okurcan (2018) tarafından yapılan araştırmada eşlerin çatışma çözüm stilleri ile evlilik uyumları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre eşlerin çift uyumu düzeyini geri çekilme ve olumsuz çatışma çözüm stillerinin azalttığı tespit edilmiştir. Ancak eşlerin doyum düzeyi ile boyun eğme arasında doğru orantılı bir ilişki tespit edilmiştir. Olumsuz çatışma çözüm stilleri ile çift doyum düzeyi arasında ise ters orantılı bir ilişki tespit edilmiştir. Evlilik süresi ile çift uyum, çift bağlılığı arasında ters orantılı bir durum tespit edilmiştir. 31 ve 35 yaş aralığındaki çiftlerin evlilik uyumu diğer yaşlara oranla daha yüksek çıkmıştır.

Greef ve Bruyne (2000) tarafından gerçekleştirilen araştırmada çatışma yönetim stillerinden hangisinin diğerlerinden anlamlılık düzeyinde daha ilerde evlilik doyumuyla ilişkili olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre işbirlikçi (colloborative) çatışma Çözüm Yöntemi hem eş doyumu hem de evlilik doyumu ile yüksek düzeyde ilişkili bulunmuştur. Eşlerden biri veya ikisinin rekabetçi çatışma Çözüm Yöntemi kullandığı durumda ise evlilik doyumunda düşüş tespit edilmiştir.

Mackey, Diemer ve Strom (2000) tarafından gerçekleştirilen araştırmada eşlerin çatışma çözüm stilleri incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılanlar ortalama otuz beş yıllık bir evlilik geçmişine sahiptir. Araştırmadan çıkan sonuca göre eşlerin içinde bulundukları durumdaki çatışma çözüm stillerini belirleyen en güçlü etkenin, eşlerin evli oldukları halde daha önceki yıllarda kullandıkları çatışma Çözüm Yöntemi olduğu tespit edilmiştir.

Rahim, Kaufman ve Psenicka (2004) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, evli kadınların çatışma çözüm stilleri ve kocalarının evlilik doyumu ve evlilik istikrarsızlığı algısı ile evli erkeklerin çatışma çözüm stilleri ile onların eşlerinin evlilik doyumu ve evlilik istikrarsızlığı algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre zorlama ve uzlaşma çözüm stilleri evlilik doyumun yordayıcılarından olan bütünleştirici

çatışma Çözüm Yöntemi ile pozitif yönlü bir ilişkide çıkmıştır. Hükmetme ve kaçınma çözüm stilleri ise bütünleştirici çatışma Çözüm Yöntemi ile negatif yönde ilişkili çıkmıştır. Evlilik doyumu ile evlilik istikrarsızlığı ise negatif yönde ilişkili çıkmıştır.

Dildar, Sitvat ve Yasin (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada tatminsiz çiftlerde evlilik çatışması ve çatışma çözüm stilleri incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada agresif kocaların birlikte zaman geçirmekten, iş birliğinden yoksun oldukları ve etkin iletişim konusunda, para ile alakalı işlerde yetersiz oldukları tespit edilmiştir. Tatminsiz evlilik yaşayan çiftlerin, aktif bir şekilde kaçıngan çatışma Çözüm Yöntemini kullandıkları belirlenmiştir. Rekabetçi çatışma Çözüm Yönteminin daha çok tatminsiz evli erkekler tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir.

Byadgi ve Yadav (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada çalışan çiftlerin çatışma çözüm stilleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Evli erkeklerin işbirlikçi çatışma Çözüm Yöntemini ilk ve yoğunluklu olarak seçtikleri tespit edilmiştir. Evli erkekler işbirlikçi çatışma Çözüm Yönteminden sonra "uyum, kaçınma, uzlaşma ve en sonda rekabetçi" çatışma Çözüm Yöntemini tercih etmektedirler. Evli kadınlarda ise ilk olarak ve en çok tercih edilen çatışma Çözüm Yöntemi uyma çatışma Çözüm Yöntemidir. Evli kadınlar uyma çatışma Çözüm Yönteminden sonra "işbirlikçi, uzlaşmacı, kaçıngan ve en sona rekabetçi" çatışma Çözüm Yöntemini tercih etmektedirler. Araştırmaya göre evli erkeklerin önemli derecede işbirlikçi ve kaçıngan çatışma Çözüm Yöntemine uyum sağladıkları; evli kadınların ise önemli derece de uyum çatışma Çözüm Yöntemine kendilerini adapte ettikleri tespit edilmiştir. Kadınlar arasında "yaş, ailenin büyüklüğü ve sınıf" gibi faktörler çatışma Çözüm Yönteminde uyum stratejisinin kullanımı ile; gelir, çatışma çözüm stillerinden kaçıngan stratejisinin kullanımı ile; sınıf ise çatışma çözüm stillerinden rekabetçi stratejinin kullanımı ile alakalı görülmüştür. Evli erkeklerde ise

kaçıngan çatışma çözüm stratejisinin kullanımının aile büyüklüğü ile pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Navidian, Bahari ve Kermansaravi (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kişilerarası çatışma çözüm stilleri ile evlilik çatışması arasında ilişkinin var olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre kişilerarası çatışma ile evlilik çatışması arasında önemli bir fark çıkmamıştır. Evlilik çatışması ile kaçınma ve rekabetçi çatışma çözüm stilleri arasında pozitif yönlü anlamlılık düzeyinde bir ilişki tespit edilmiştir. Evlilik çatışması ile uzlaşmacı, işbirlikçi ve uyma çözüm stilleri arasında ise negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Araştırmada kadınlar uyma çatışma Çözüm Yöntemine eğilimli bulunurken erkekler işbirlikçi ve uzlaşmacı çatışma Çözüm Yöntemine eğilimli bulunmuştur.

Esmaeilzadeh, Iravani ve Ghojavand (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada çatışma çözüm stillerinin evlilik ilişkisinin kalitesi üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre kaçıngan ve hükmedici çatışma çözüm stillerinin evlilik ilişkisinin kalitesi üzerinde negatif yönde bir etkide bulunduğu tespit edilmiştir. İşbirlikçi ve uzlaşmacı çatışma çözüm stillerinin ise evlilik ilişkisinin kalitesi üzerinde pozitif yönde etkide bulunduğu tespit edilmiştir.

Igbo, Awopetu ve Ekoja (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evlilik süresi, cinsiyet, kişisel özellikler ve çatışma çözüm stilleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada evlilik süresi ile kişisel özellikler ve eşlerin çatışma çözüm stilleri arasında önemli görülebilecek derecede bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak cinsiyet faktöründe bir değişiklik gözlenmiştir. Evlilik süresi, cinsiyet, çatışma Çözüm Yöntemi ve kişisel özellikler arasında etkileşimli bir ilişki tespit edilmiştir.

3. Maneviyat

Maneviyat psikoloji literatüründe araştırmacıların yapmış oldukları tanımlarda insan potansiyeliyle alakalı olan, nihai amaçlar, sevgi, Yaradan vb. konularla bağlantısı bulunan geniş bir kavram (Tart, 1975: 4); insan tecrübesi içine yerleşmiş bulunan aşkın boyut (Shafranske ve Gorsuch, 1984: 231); Yaradan'nın kendisiyle ilişki kurulmasıyla alakalı insana yaptığı merhamet dolu çağrıya insanın cevabı (Benner, 1989: 20); aşkınlığı fark edişle görülen ve kişinin yaşamıyla alakalı olan, kendisi ve nihai gördüğü şeyle alakalı olarak bireyde ortaya çıkan bir oluş ve deneyim şekli (Elkins, Hedstorm, Hughes, Leaf ve Saunders, 1988) kutsalla alakalı bireysel deneyim (Vaughan, 1991: 105); bireyin kendi içinde kutsal olanla iletişim kurmayı içeren oluş (Fahlberg and Fahlberg, 1991, 274);bireyin hayatında anlamı olan şeyleri aramak için ruhun serbest bırakılmasına bir sesleniş (Weaver ve Cotrell, 1992); bireyin varoluşunun anlamına dair arayış (Doyle, 1992: 302); bireyin inancıyla günlük yaşantısını geçirmesi, varoluşun nihai koşulları ile insanın ilişki kurma yolu (Hart, 1994: 23); kişinin dünyada eylem gerçekleştirebilmesi noktasında kendisinden etkilendiği yüce, yüksek bir güçle olan ilişki (Armstrong, 1995: 3); insana güç veren içsel bir enerji kaynağı (Chee, 2002: 11), insanın manevi yönünü besleyen şükür, azim, sabır, dua, adalet, özveri gibi değerler (Özdoğan, 2006a); insanın özünden taşan, onun yaratıcısıyla kurduğu bağ (Özdoğan, 2009) olarak tanımlanmaktadır.

Maneviyat, insanlık için gerekli bir olgu olarak bireyin anlam ve amaç yüklü arayışlarını, bireyin kendinden başlayarak çevresindeki varlıklarla, kutsalla olan etkileşim ve iletişimini, kültürel, dinsel, felsefi, seküler inançlarını kapsayan bir yapıya sahiptir (Puchalski, Blatt, Kogan ve Butler, 2014). Bireyin kendisinden başlayıp çevresi ve Yaradan'a yönelik iletişimi maneviyatın temel dinamiğini oluşturur. Bireyin manevi yönden iyi oluşu bu üç yönlü iletişimin doğru olmasıyla bağlantılıdır (Dyson, Cobb ve Forman, 1997). Maneviyat, bireyin varoluşuna yönelik farkındalığı, onun yaşamına yön veren, yaşamı onun için daha anlamlı kılan, özündeki inanç ve duyguları tecrübe

etmesiyle alakalı bir yaşam tarzıdır. Maneviyat, bireyin çevresiyle başlayan ve Yaradan'a kadar uzanan bir çerçevede barış içinde yaşamasını sağlayan bir özelliğe sahiptir (Fisher, 2011: 20).

Maneviyat, psikologların çoğunluğu tarafından, insanın maddi olmayan içsel yönüne ait bir özellik olarak görülmektedir. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde maneviyat, "anlam, dünyasının bilinmeyenleri ile iletişim kurma ve bireyin yaşamındaki anlamı keşfi" gibi süreçleri içermektedir (Huitt ve Robbins, 2003). Benzer bir açıklamada maneviyat kapsadığı alan itibariyle "bütünleştirici enerji (güç ve kuvvet)", "değerler ve inançlar", "süreç ve yolculuk", "kişinin kendisi, diğerleri, yüksek oluş, mekân, çevre ile bağı", "varoluşsal olarak yaşamın anlam ve amacı, sorulara cevap arama"yı içermektedir (Dyson, Cobb ve Forman, 1997; Lepherd, 2015).

Literatür taramasından hareketle Dağcı (2020) maneviyat tanımında bazı temel temalardan bahsedilebileceğini söylemiştir. Buna göre:

1-) Bütün insanlar içsel dünyalarında manevi ilerleme için bir potansiyel taşımaktadır.

2-) Maneviyat tabiatı itibariyle ilişkisel bir yapıdadır.

3-) Maneviyat ile din ve ahlaki değerler arasında bir bağ vardır.

4-) Maneviyatın şekillenmesinde yaşanmış deneyimler önemlidir.

5-) Maneviyatın gizli yönleri vardır.

Maneviyatın bileşenleri olarak Westgate, literatürle bağlantılı şekilde dört temel boyut belirlemiştir. Bu boyutlar "yaşamın anlamı duygusu, aşkın bir bakış açısı, içsel değerler sistemi ve paylaşılan değerler ve gücün olduğu manevi bir topluluğa ait olma"dır (Westgate, 1996).

Maneviyatın "yaşamın anlamı"na dair boyutu varoluşçu gelenekte insanın temel, doğuştan getirdiği bir ihtiyaç olarak görülmüştür. İnsan sorgulayan bir varlıktır. Yaşadığı dünya ve içinde bulunduğu koşullarla alakalı zihninde anlamlı bir bütün oluşturmak ister. Varoluşunun amacını kavramak ister. "İçsel değerler" boyutu, bireyin sahip olduğu değerler siteminin içsel bir şekilde onu yönlendirmesini ifade eder. Değerleri insanlara kendisi, çevresi, evrenle nasıl bir iletişim içinde olması gerektiğine dair anlamlı bir bakış açısı sınar. Her bir değer insanın oluş serüveninde onun yolunu aydınlatan bir ışık, bir fener gibidir. İnsan merhamet, sevgi, adalet gibi içselleştirdiği değerler sayesinde aşkın olanla kuracağı ilişki ağını örer.

"Aşkınlık" boyutu yüksek güçle kurulan ilişkiye veya bütün var olanlar için yaratıcı bir boyuta inanca vurgu yapar. İnsan varoluşuna dair sorgulamalarında içinde bulunduğu evrenin, kendisinin, bütün varlık aleminin varlığının bir sebebi olduğunu düşünür. Tüm kâinat, var olanlar kendiliğinden değil onları var eden daha yüksek bir gücün eseri olmalıdır der. İnsan aşkın olanı anlamak, onunla iletişim kurmak, onun varlığını ruhuyla hissetmek için benliğinden balyan ve aşkın olan da biten bir yolculuğa çıkar. "Manevi bir topluluğa üye olma" ise kişi için aynı değerlerin yaşanması ve aynı ritüellerin gerçekleştirilmesi sırasında onda bir bütünlük duygusunun oluşmasını sağlar. Kendisi gibi aynı amacı taşıyan aynı özlemi çeken insanların bulunduğu bir ortamda birey birlik, bütünlük duygusunu daha çok hisseder.

Maneviyatı tanımlama çalışmaları maneviyatın kavramsal olarak geniş bir çerçevede yorumlanmasına sebebiyet vermiştir. Maneviyat böylece insanların çok çeşitli şekilde tecrübe etmiş oldukları yaşam deneyimlerinden kaynaklı, hayatın varoluşsal anlamına ilişkin içlerinde duydukları "his veya algı"; toplumlar tarafından kültürel olarak kabul edilmiş olan inanç ve "değerler"; öznel tecrübelerden kaynaklanan, onlarla ilişkili olan "aşkınlık"; Yaradan'la, doğayla veya kişinin kendisiyle yakın ilişki kurmasıyla

alakalı görülen “bağlılık”; bir kişinin varoluşunun anlamını araması veya insanoğlunun hayatın gelişimi konusundaki arayışlarını ifade eden “olmak” şeklinde farklı kavramsal öğeleri içinde barındıran şemsiye bir kavram olarak tanımlanmıştır (Penha ve Silva, 2012).

Literatürde yer alan tanımlamalardan hareketle özü itibariyle maddi olmaktan uzak manevi bir alana atıf yapan maneviyat, bireyin içsel yaşamına ait, kendisinden başlayarak diğerleri, dünya ile kurmuş olduğu ilişkisel yolculuk ve bu yolculukta hayatı anlamlı kılacak soruların cevaplarının arandığı, bireyi özünden çıkan gücün ilerlettiği ve bireye değerlerin anlam dünyasının rehber olduğu ilişkisel, bağlantısal, aşkın bir yolculuk deneyimini içermektedir. Bu bağlamda maneviyatın dışa yansıyan yönü içsel yolculuğunu tamamlamış bireyin davranışlarında görülebilecek içsel ve dışsal uyum ve dengeden başka bir şey olmayacaktır.

3.1. Maneviyat, Din ve Dindarlık

Maneviyatın ne olduğu, hangi anlamları kapsadığı, insanlar için hangi konuları çağrıştırdığı meselesinin yanında maneviyatın dini kapsayıp kapsamadığı, maneviyatla dindarlığın aynı konuları, anlamları içerip içermediği pek çok tartışmaya sebep olmuştur.

Maneviyat ve dinle alakalı tanımlamalarda ya maneviyatın dini kapsadığı, birbirini bütünleyen bir yapıya sahip oldukları belirtilmiş ya da bu kavramları açıklama noktasında çalışmalarda net bir anlayış ortaya konamamıştır. Din ve maneviyat arasındaki ayrım bazı durumlarda dinin kişinin içsel oluşunun resmi, dışa yansıyan organize tarafı olarak tarif edilmesi; maneviyatın ise resmi formal bir yolu içermeyebilecek şekilde daha geniş bir alanı kapsar şekilde tarif edilmesiyle sonuçlanmıştır (Lepherd, 2015; Puchalski, Virani, Baird, Handzo, Prince-Paul, Pugliese, 2009; Pesut, Fowler, Taylor, Reimer-Kirkham, Sawatzky, 2008).

Diğer bir ayrımda dinin sosyal bir fenomen olarak belli sosyal kurumlarının olduğu ve bağlılarından belli bazı ritüelleri isteyen; buna karşın maneviyatın ise daha öznel, dinle ilişkili olabilen ancak giderek dinden daha bağımsız hale gelen ve dinin ötesinde bir yapıda olduğu belirtilmiştir (Thoresen ve Harris, 2002; Thoresen, 1998; Fallot, 2007; Hall, Dixon, Mauzey, 2011; Bohecker, Schellenberg, Silvey, 2017). Maneviyat, din ve kültürün sınırlarını aşan bir anlam dünyasına sahiptir. Maneviyatı şekillendiren yaşam amacı, anlam arayışı, öz-aşkınlık, diğerleriyle iletişim gibi insanda pozitif duygulanım ortaya çıkaran süreçlerdir. Maneviyatı güçlü bir şekilde yaşamak, kişinin yaşamdan aldığı doyumu artırabilir (Delgado, 2005: 157). Maneviyat evrensel bir insan özelliği olarak görülebilir. Maneviyat kendisini bireyde aşkınlıkla iletişime geçmenin bir yansıması olarak duygu, davranış, alışkanlık gibi süreçlerle gösterir (Puchalski, 2012).

Din kurumsaldır. Dinin ritüellerinin icra edildiği mekanlar vardır. Dinler maneviyatla ilgili olsalar da dinlerin sosyal yapı içerisinde kurumsal olarak varlıkları vardır. Dinin maneviyattan farklı olarak sınırları vardır. Her dinin kendine özgü inanç esasları, ibadet esasları vb. vardır. Dinler kendilerine bağlı olanlardan istedikleri uygulamalar yönünden birbirlerinden ayrışırlar. Dinler manevi olmayan ekonomik, sosyal, politik hedefler için şekillendirilebilirler. Manevi, aşkın olan ise merkezidir (Miller, 2003; Steiger ve Lipson, 1985). Maneviyat, aşkınlık gerçeği ve Yaradan'la yüzleşme şeklinde bazen kurumsal bir yapı içinde bazen de kurumsal bir yapı olmaksızın ortaya çıkabilen bir durum da sergileyebilir (Fisher, 2011: 20).

Din aşkın olanla ilişkili olarak inanç, ibadet ve ahlaki değerleri içerir. Aşkın olan varlık Yaradan, Brahman, God, mistik veya üstün güç sahibidir. Dinler dünya sonrası yaşama dair inançlar ve dünya yaşamında uygulanmak üzere uygulamalar içerir. Dinler aynı zamanda aşkın olana yakınlaşmak ve bireyin toplum içinde diğerleri ile ilişki ve

sorumluluklarını güçlendirmek için organize bir şekilde inanç, ibadet ve semboller içerir. Maneviyat ise aşkın olanla bağı sebebiyle ahlak, değerler, hümanizm gibi olgulardan ayrışır. Aşkınla olan bağı ve dinle olan bağı içseldir. Manevi yolculuk aşkın olanı arama ve keşfetmeyle beraber, inanç ve inançsızlığa dair sorgulamalar, inançsızlıksa ateizm, inançsa aşkın olana adanmayla sonuçlanan bir süreci içerir. Dolayısıyla din ve maneviyat birbiriyle örtüşen anlamlara sahiptir (Koenig, 2012, Murphy, 2017, Blot, 2011; Bregmen, 2004; Puchalski, Lunsford, Harris, Miller, 2006).

Diğer taraftan bugün pek çok kişi din yerine maneviyatı kullanmayı tercih etmektedir. Bunun nedeni ise maneviyatın herhangi bir kurum veya oluşumla daha az bağlantılı olması ve daha geniş olması ve daha az somut olarak görülmesidir. Bu görüşün diğer tarafında ise maneviyatı mistik ve dini deneyim perspektifinde dinin esası olarak gören görüştür. Birinci görüşe göre maneviyat dini kapsarken; diğer görüşe göre din maneviyatı kapsamaktadır (King, 1992).

Genel olarak literatürde maneviyat din ilişkisinin nasıl ele alındığına bakıldığında maneviyatla din arasında ayrım yapanların yanında maneviyatın din ile yakından bağlantılı olduğunu ifade edenler (Niekerk, 2018; Peteet, Balboni, 2013) ve maneviyatı din ile aynı anlamda kullananlarla dinin maneviyatı kapsadığını ifade edenler bulunmaktadır. Ayrıca insanların birbirlerinden farklı maneviyat tanımlamalarının olduğunu ifade edenler bulunmaktadır (Siddall, Lovell ve Macleod, 2015). Din psikolojisi alanında daha çok kabul gören görüş ise maneviyatın dini kapsadığıdır (Harrison, 1993). Maneviyat araştırmalarında öne çıkan yönlendirici paradigma maneviyatın geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmesi yönündedir (Dyson vd., 1997).

Günümüzde dindarlık ve maneviyat konusunda insanların tutumlarında farklılık görülmektedir. Mensubu olduğu dinin kurallarını yerine getirmediği halde pek çok insan Tanrı'ya duyduğu inanç ve onunla kurmuş olduğu bağ nedeni ile kendini dindar olarak

tanımlayabilmektedir. Diğer taraftan dinin emirlerini yerine getirmekte gayretli olan ancak bazı konulardaki eksikliklerinden dolayı kendisini dindar olarak tanımlamaktan uzak duran insanlar vardır. Ayrıca herhangi bir kurumsal dinle ilişkisi olmamasına hatta Yaradan'a inanç noktasında inançsızlık yaşayan insanlarda da mistik, manevi eğilimler görülebilmektedir. Bu durum maneviyatın kapsamının dinden daha geniş bir alanı içerdiğini göstermektedir (Horozcu, 2010).

Maneviyat, din ve kültürün sınırlarını aşan bir anlam dünyasına sahiptir. Maneviyatı şekillendiren yaşam amacı, anlam arayışı, öz-aşkınlık, diğerleriyle iletişim gibi insanda pozitif duygulanım ortaya çıkaran süreçlerdir. Maneviyatı güçlü bir şekilde yaşamak, kişinin yaşamdan aldığı doyumu artırabilir (Delgado, 2005: 157). Maneviyat evrensel bir insan özelliği olarak görülebilir. Maneviyat kendisini bireyde aşkınlıkla iletişime geçmenin bir yansıması olarak duygu, davranış, alışkanlık gibi süreçlerle gösterir (Puchalski, 2012).

Maneviyatın dinle olan ilişkisinden sonra açıklanması gereken diğer bir konu maneviyatın dindarlıkla ilişkisidir. Araştırmacıların zihinlerinde temelde maneviyat ve dindarlık arasında var olan ilişkiye dair üç bakış açısının yer aldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi maneviyatı dindarlığın bütünsel bir parçası olarak gören bakış açısıdır. İkincisi maneviyat ve dindarlığı eş anlamlı gören bakış açısıdır. Üçüncü ve son bakış açısı ise dindarlık ve maneviyatı birbirinden ayrıştıran bakış açısıdır. Bu bakış açılarının varlığı maneviyatı tanımlama noktasındaki karmaşıklık ve maneviyatı tanımlamaya yönelik çabaların, incelemelerin daha da genişletilmesine olan ihtiyacı göstermektedir (Gross, 2006; Schlehofer, 2008; Streib ve Hood, 2011).

Dindarlık ve maneviyat birbiriyle çakışan, örtüşen kavramlar gibi görülmektedir. Dolayısıyla birbirleriyle çeşitli yönlerden ilişkili olan bu kavramları birbirinden ayrı tanımlamanın zor bir durum olduğu belirtilmiştir. Bu belirsizliğe rağmen bu iki kavramın

kullanıldığı çalışma alanları teolojiden, psikoloji, sosyoloji vb. pek çok akademik sahaya çeşitli gelenekler ve dinlerle bağlantılı olarak çeşitli bağlamlarda ulaşmıştır. Bu iki kavramla alakalı bilimsel çalışmalar geçmişte baskın olarak Avrupa kıtasında Hristiyanlık içindeki akımlardan ve kısmen de Yahudilik ve İslam gibi dinlerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Yapılan tartışmalar dindarlık ve maneviyatın anlamında farklılaşmalara sebep olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda yaşanan sosyo-kültürel gelişmeler, maneviyatın dinden ayrı bir kavram olarak görülmesine neden olmuştur (Schweitzer, 2006:120).

Geleneksel olarak dindarlık hem bireysel hem de kurumsal elementleri bünyesinde barındırırken maneviyatla olan ayrışma sürecinden sonra günümüzde maneviyat kurumsal olmayan bireysel bir olgu olarak görülmüştür. Böylece maneviyat bireydeki bilinç-üstü bir duyarlılık, aşkınlık ve anlamlılığa vurgu yapan bir kavram haline gelmiştir. Dindarlık ise daha çok kurumsal bir yapıyla alakalı olarak resmi ritüel, teoloji ile alakalı bir olgu haline gelmiştir (Spilka ve McIntosh,1996; Zinnbauer vd., 1997). Dindarlık davranışlarla alakalı daha dar bir boyuta dikkat çekerken, maneviyat inanç ve değerleri içine alan dindarlıktan daha geniş bir boyuta dikkat çeker şekilde yorumlanmıştır (Westgate, 1996).

Dindarlık ve maneviyatın ayrıştığı diğer bir durum iki kavramın da değerlendirilme şeklinde ortaya çıkmıştır. İki kavramın ayrışmadan birbirlerinin yerine kullanıldığı tarihi süreçte dindarlık ve maneviyat, insan psikolojisi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkisi olan iki unsur olarak düşünülüyordu (Pargament, 1996; Zınnbauer vd., 1997). Ancak, günümüzde maneviyat, aşkınlığı tecrübe eden bireyler yoluyla insan psikolojisi için özel sayılabilecek pozitif çağrışımlar kazanmıştır. Dindarlık ise aşkınlık gibi manevi olarak tecrübe edilebilecek olguların önünde negatif bir engel olarak damgalanmıştır (Spilka vd.,1996; Zinnbauer vd., 1997)

Pargament'e göre maneviyat ve dindarlıkla alakalı literatüre bakıldığında iki kavram birbirine zıtmış gibi kullanılmaya çalışılsa da insanların çoğunluğu için bu iki kavram arasında bir çatışma durumunun var olduğuna dair bir gerginlik söz konusu değildir. Pargament'in yapmış olduğu araştırmada (1999) 11 farklı guruba onların kendilerini "dindar ve manevi değil; manevi ve dindar değil; hem dindar hem manevi; ne dindar ne de manevi" şeklinde nasıl tanımladıklarına dair sorular sorulmuş, alınan cevapların yüzde yetmiş dörtlük gibi büyük bir kısmı "hem dindar hem de manevi" şeklinde çıkmıştır. İnsanlar kendilerini sadece dindar veya sadece manevi olarak tanımlanamamıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar içerik analizine tabi tutulduğunda cevaplarda iki farklı kutsal tanımı şeklinde bir ayrım çıkmamıştır (Pargament, 1999).

Yapılan diğer bir çalışmada ise (Zinnbauer ve Pargament, 2002) insanların çoğunluğu kendilerini manevi olarak tanımlamışlardır. Yalnız buradaki manevi olarak tanımlama insanların ortak bir şekilde maneviyattan aynı şeyi anladıklarını ifade etmemektedir. Maneviyatın tanımı noktasında durum bu şekilde iken insanların kendilerini ne derece dindar olarak tanımladıkları noktasında farklılıklar tespit edilmiştir. Pargament'in (1999) çalışmasında alt gruplardan olan zihinsel sağlık profesyonelleri kendilerine özgü dindarlık ve maneviyatlarıyla alakalı dikkat çekici seviyede ayrım yapmışlardır.

Çağdaş literatür maneviyat ve dindarlığın çok net bir şekilde ortak bir tanıma ulaşmadığına dikkat çekmiştir. Literatürde yer alan tanımlara bakıldığında bu tanımların teoriye dayanmaksızın ya geleneksel dinsel yaşamda baskın gelmeyi amaçlayan ya da kuralcı bir bakış açısıyla değerlendirme yapan tanımlar olduğuna işaret edilmiştir. Bu kavramların dünyada kullanımı anlamlarının belirli bir içeriği yansıtmaktan ziyade nihai anlamı bulma, keşfetme veya ortaya çıkarma, evrensel düzen, dünya uyumu gibi daha genel ve evrensel yapılara referans ettiğini varsaymaktadır. Dolayısıyla bu bakış açısıyla

bu iki kavramın tanımlanması meselesine bakıldığında bireyler veya toplumlar için bu iki kavramı ayrı bir şekilde tanımlamak çok özel bir iş gibi görünmektedir. Halbuki geleneksel anlayışa baktığımızda bu iki kavramın dünyada kullanımı yüksek bir güce ibadet etmek gibi belirli içeriği yansıtan bir anlam taşıyordu. Günümüzde bu şekildeki anlam Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinler tarafından gayrı meşru olarak görülmektedir. Ancak günümüzde bu iki kavramla alakalı yapılan araştırmalar yasal kabul edilmektedir. Bu iki kavramı araştıracak araştırmacıların kavramların ortaya çıkış süreçleri ve etkilendikleri kültürler ve gelenekler konusunda dikkatli olmaları gerekmektedir. Örneğin Asya ve Afrika'daki yerel kültür ve geleneklerin bu kavramları tanımları tam anlamıyla Batı'daki kullanımlarıyla örtüşmemektedir (Schweitzer, 2006).

Maneviyat kavramının günümüzde Batı dünyasında kullanımına bakıldığında bu iki kavram bir taraftan kilise gibi geleneksel dinin kurumlarına karşı duruşu yansıtırken diğer taraftan ise aşkın olana yönelik kişisel ilgi ve alakayı yansıtmaktadır. Batı toplumlarındaki insanların çoğu dinsel kurumlar da dahil olmak üzere bütün kurumlara yönelik eleştirel bir karşı duruş sergilemektedir. İnsanlar geleneksel kiliseleri ikna edici olmayan otoriter doktrinin bir simgesi olarak görmektedir. Sosyal konularda ve ilahiyat konularında araştırma yapan analistler bu durumun bireyler için yalnızca dinsel kurumlardan hoşnutsuzluklarının bir ifadesi olmadığını belirtmişlerdir. Onlara göre bu durum modernizm ve modernizm sonrası dönemin karakteristik özelliklerinden olan dinsel çoğulculuk ve bireyciliğin birer yansımasıdır. Buna göre modern insan dinsel, inançsal veya etik bir zorunluluk taşıyan herhangi bir yapının üyesi olarak orada kendilerine verilecek olan sorumlulukları istememektedir. Bunların yerine modern insan kendi halinde kendi ihtiyaçlarıyla ilgilenen, kişisel tutkuları peşinde koşan bir hayatı istemektedir (Schweitzer, 2006: 121).

Ülkemizde maneviyatın ifade ettiği anlam ise Özdoğan (2019) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

> **"**Maneviyat insanın var edenle olan bağıdır ve dolayısıyla ilahi kaynaklıdır. İnsan kendisiyle, yani özüyle iletişime geçtiğinde ilahi olanla da iletişime geçmiş olur. Çünkü özü, ilahi olanın niteliklerini taşımaktadır. Ülkemizdeki gelişim sürecinde Din Psikolojisi biliminin yola çıktığı "Kendini bilen Rabbini bilir." yaklaşımı bu bakış açısıyla açıklanmaktadır. Öz niteliklerimizi, yani ilahi yanımızı ne kadar fark eder ve yaşarsak, o kadar Yaradan'ımızı tanırız, anlarız, biliriz. Biz özümüzle iletişime geçemediğimizde, gerçekte ilahi olanla da iletişime geçememiş oluyoruz. Psikolojik sorunları yaşadığımız süreçte, özümüzle olan iletişimin kopukluğu söz konusudur. Bu sorunların çözümünde, insanın maddesel ve ruhsal boyutunu birlikte değerlendiren, yani psikoloji biliminin verilerini ilahi öğretiyle bütünleştiren yaklaşım etkili olabilir**"**

Ülkemizde gerçekleştirilebilecek manevi yaklaşımda, bütüncül yaklaşımı ve kapsayıcılığıyla, insanın sonsuz mutluluğunu merkezine koyan ilkeleriyle İslam, organize din yapısından daha çok maneviyat olarak ifade edilen yapıyla daha uyumludur. Akdemir, gerçek dinin işlevinin, insanı doğasına döndürüp, ona yabancılaşmasını engellemek ve böylece ondaki ilahi nefesi, ilahi planı gerçekleştirmesini sağlamak ve kendisindeki sonsuz imkanları eyleme dökerek, dünyada sevgiyi, barışı egemen kılmak olduğunu söylemektedir. Akdemir görüşünü Rum suresi 30. ayetle temellendirmekte, ayeti şöyle çevirmekte ve yorumlamaktadır: "Sen yüzünü, batıl olan her türlü inancı ret ederek kararlı bir biçimde dine, Allah'ın insanları kendisine göre yarattığı doğaya yönelt; Çünkü Allah'ın yarattığı doğada hiçbir değişiklik yoktur. İşte gerçek din, insanların çoğu bilmese de budur".

Kur'an'ın, insan doğasını gerçek din olarak nitelemesi bir rastlantı değildir. Çünkü dünyadaki kurumsallaşmış dinlerin çoğu kez insan doğasından uzaklaştıkları için, birer yabancılaşma ve dolayısı ile mutsuzlaştırma kaynağı oldukları bilinmektedir. Zaten insanları, özellikle de hümanistleri dinden uzaklaştıran bu olgu değil midir? O halde "'gerçek din'in asla dış dünyada kurumsallaşmış olan din olmadığını unutmamak gerekir.

Kur'an, din kelimesini hem gerçek din hem de dış dünyadaki yabancılaşmış din için kullanmaktadır" (Akdemir, 2000).

Ülkemizde gerçekleştirilecek manevi yaklaşımda Allport'un içsel din, Grof'un ruhsallık, Wilber'in dönüşüm, Faiver'in batıni, Akdemir'in de gerçek din olarak kavramlaştırdığı anlayışın uygulanması önem taşımaktadır. Ayrıca bu anlayış insanın özyapısına, potansiyeline, yeteneklerine odaklanan ve bunların gerçekleşmesi için yüksek deneyimleri yaşama ve yaşatma yöntemlerini uygulayan trans-personel-kişilik ötesi psikolojinin yaklaşımıyla desteklenebilir (Özdoğan, 2019).

3.2. Maneviyatla İlgili Literatür Taraması

Düzgüner (2013) tarafından yapılan araştırmada "Türk ve Amerikan kültürlerinde maneviyat kavramının nasıl algılandığı ve maneviyat diğerkâmlık ilişkisi" tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre Türkiye'deki maneviyat algısı Amerikan toplumundaki maneviyat algısından farklılaşmaktadır. Amerikan toplumunda maneviyat dinden ayrı bir duruşu sergilerken; Türkiye'de maneviyat dini yaşantıyla sıkı ilişki içinde olan, inancı hayata yansıtan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır.

Yazgan (2014) tarafından yürütülen araştırmadan çıkan sonuca göre hasta bireyler sağlıklı bireylere göre dini tutum açısından daha olumlu bulunmuştur. Hasta olma durumunun bireylerin spiritüel değerleri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca inancın bireylerin spiritüel değerleri üzerinde etkin rol oynadığı görülmüştür.

Müftüler (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kültürel, dini ve toplumsal, açıdan yaşlı insanların modernleşme sürecinde yaşadıkları sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre modernleşme süreci yaşlı insanlar için de zor bir süreçtir. Yaşlıların bu zor süreci atlatmasında, onların manevi ve maddi ihtiyaçlarının karşılanması hususunda hali hazırdaki kurumlar yeterli görülmemiştir ve

yaşlılara yönelik yeni düzenlemelerin yapılması gerektiği araştırma sonucunda tespit edilmiştir.

Göcen (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Türk- Müslüman çocuklarda şükür maneviyat ve yaşam doyumu arasındaki ilişki nitel yöntemle araştırılmıştır. Çocukların şükürle alakalı açıklamalarında en yaygın kullanılan temalar aileye sahip olma ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilme çıkmıştır. Çocukların açıklamaları ve çizimlerinde yaşam doyumu ve maneviyat şükürle ilişkili çıkmıştır. Buna göre şükür arttıkça maneviyat düzeyinde de artış tespit edilmiştir.

Uçar (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada "yaşlılarda yaşam kalitesi ile spiritüalite (Maneviyat) arasındaki ilişki" tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre yaşlı kişilerin maneviyatları ile yaşam kaliteleri arasında anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artması, maneviyatla doğru orantılı bir ilişki göstermiştir. Maneviyatın artmasıyla yaşam kalitesinde de artış gözlenmiştir.

Erşahin ve Boz (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kentte yaşayan kişilerin bağlanma ve iletişim konusundaki ihtiyaçları noktasında maneviyatın yeri nitel yöntemle tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre maneviyat kentte yaşayan kişilerin sadece bağlanmalarını değil aynı zamanda onların aşkınlık, güvenlik, ait olma gibi ihtiyaçlarını da ortaya çıkarmaktadır.

Toprak (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmadan çıkan sonuca göre bireylerin iyi oluş hali üzerinde yaşam amaçları ve maneviyat önemli değişkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Maneviyatın iyi oluş üzerindeki olumlu etkisi bireyin içsel yaşam amaçlarına yaptığı katkı sebebiyle oluşmaktadır. Bu durum iyi oluşun dolaylı veya doğrudan kaynak olarak yararlanabileceği alanlardan birinin de maneviyat olduğuna işaret etmektedir.

Akarsu (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada "romantik ilişki yaşayan üniversite öğrencilerinin sosyal ilgi, ilişkisel benlik saygısı ve maneviyatları ile ilişki istikrarı arasındaki ilişki" tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre maneviyat ile ilişkisel benlik saygısı ve sosyal ilgi arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Maneviyat ile ilişki yatırımı ve ilişkisel benlik saygısı ile sosyal ilgi arasında pozitif yönde anlamlılık düzeyinde bir ilişki görülmüştür. Ayrıca maneviyatın ilişkinin doyumu üzerinde yordayıcı bir etkisi gözlenmemiştir. Ancak ilişkisel benlik saygısı, maneviyat ve sosyal ilgi ilişki yatırımı üzerinde yordayıcı bir etki göstermiştir.

Dyson ve Forman (1997) literatürde yer alan maneviyat tanımlarını incelemek üzere yaptıkları araştırmada "benlik, diğerleri ve Tanrı" kavramlarının maneviyat tanımlamalarında anahtar kavramlar olduklarını tespit etmişlerdir. Buna göre anlam, maneviyat açıklamaları, inanç sistemleri gibi maneviyatla alakalı görülen durumlar bu üç temel kavramla bağlantılı olarak açıklanabilir.

Vahon, Fillion ve Achille (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada son on yılda yayınlanmış araştırmalarda çıkan sonuçlardan hareketle içerik analizi yapılarak yaşam sonu maneviyatı hakkında bilgi toplamaya çalışılmıştır. İncelemeden çıkan sonuca göre yaşam sonu maneviyatı şu anlamları içermektedir: "anlam ve yaşam amacı, bireysel aşkınlık, yüksek oluşta aşkınlık, inanç ve iman, umut, ölüme karşı duruş, yaşamı kutsama, ana değerleri yansıtma, maneviyatın doğasının gelişimi".

Chida, Steptoe ve Powell (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada dindarlık/maneviyat ve ölümlülük arasındaki ilişki, yapılmış araştırmalar üzerine meta analiz tekniğiyle yapılan incelemeyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Sağlıklı insanlarda dindarlık/maneviyat düşük oranda ölümlülükle ilişkiyken hasta insanlarda bu ilişki göreceli olarak düşük çıkmıştır. Sağlıklı insanlarda kiliseye katılım gibi kurumsal

aktiviteler yüksek seviyede yaşamla ilişkili bulunmuştur. Ayrıca dindarlık/maneviyatın kalp ve damarlar sebebiyle ölüm olayıyla ilişkisi negatif çıkmıştır.

Lynch, Tejada ve Strom (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada diyabet hastalarında maneviyat ve depresyon arasındaki ilişkinin durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre kadın hastalar yüksek seviyede maneviyat sahibi olarak kaydedilmiştir. Yüksek seviyede maneviyat ise düşük düzeyde depresyonla ilişkili bulunmuştur.

Balbuena, Baetz ve Bowen (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, dinsel katılım ve maneviyatın major depresyonla ilişkisi araştırılmıştır. Dinsel faaliyetlere aylık katılım gösterenlerin depresyon riski hiç katılım göstermeyenlerden yüzde yirmi iki oranında düşük çıkmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre dinsel faaliyetlere aylık da olsa katılmak majör depresyonun etkilerine karşı kişide direnç oluşturmakta ve bireyin psikolojik sağlığını koruyucu bir özellik göstermektedir.

Weber ve Pargament (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada din ve maneviyatın zihinsel sağlıkla ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda din ve maneviyatın kişinin karşılaştığı problemlerle alakalı olarak pozitif dini başa çıkma, pozitif inançlar ve iletişim gibi yollarla bireyin zihinsel sağlığını artırabileceği tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda ortaya çıkan diğer bir durum din ve maneviyatın yanlış anlama, negatif inançlar, negatif dini başa çıkma yollarıyla bireyin zihinsel sağlığına olumsuz etkide bulunabileceğidir.

Borges, Santos ve Pinheiro tarafından (2015) yapılan araştırmada, sağlık uzmanlarının din ve maneviyat temsillerinin ne olduğu nitel yöntemle araştırılmıştır. Görüşmecilerden elde edilen sonuca göre, sağlık alanında çalışan profesörlerin din ve maneviyat konusundaki temsilleri Tanrıya inanç etrafında yoğunlaşmaktadır. İnanç onlara yaşamlarının her alanında anlam ve amaç noktasında destek vermektedir.

Hardt (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada çocuklukta yaşanan zorluklar ve yetişkinlikteki uyumla alakalı maneviyatın rolü araştırılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre maneviyat aracılığıyla çocukluktan yetişkinliğe uyum sürecinde iki yol tespit edilmiştir. Bu yollardan biri farkındalık, diğeri ise güven duygusudur. İki yoldaki gelişim de anne sevgisiyle başlamakta ve duygusal ihmal ile son bulmaktadır. Çocukluktaki fiziksel ihmal ve suistimalin maneviyatın gelişimi ile bir alakası tespit edilememiştir. Tanrıya inanç koruyucu bir fayda sağlasa da aynı zamanda risk faktörü de taşımaktadır. Güvenlik duygusu ise maneviyatın çeşitli boyutlarının ortaya çıkmasında güçlü bir etkiye sahiptir.

4. Psikolojik Sağlığa İlişkin Kavramlar

Bu başlık altında kısa semptom envanterinde yer alan anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, hostilite, somatizasyon kavramlarının açıklamalarına yer verilecektir.

4.1. Anksiyete/Kaygı

Anksiyete, terim anlamı olarak psikoloji sözlüğünde kaynağı bilinçdışı olan ancak, nedeninin ne olduğu konusunda bir belirsizlik barındıran korku, tehlike veya bekleyişin bireyde ortaya çıkardığı tedirginlik hali olarak tanımlanmıştır. Anksiyete duygusu, güvensizlik temellidir. Türkçede kullanılan kuşku ve tasa sözcükleri de anksiyete duygusunun ihtiva ettiği anlamı karşılamaktadır. Anksiyetenin ifade ettiği diğer anlam “nesnesi olmayan korku” halidir. Anksiyetenin psikolojide yer alan kuramlar tarafından değerlendirilişine bakıldığında öğrenme kuramlarında anksiyete, “kaçınmayı güdüleyen ikincil bir dürtü” olarak tarif edilmiştir. Psikanaliz ekolüne göre anksiyete, “henüz algılanmamış bir etkene yönelik duygusal tepki” halini ifade etmektedir. Varoluşçu psikolojiye göre ise anksiyete, “yaşanılan dünyanın açık anlamsızlığının ve kaotik yapısının ayrımsanmasına eşlik eden duygu” şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü

gibi anksiyete, kullanıldığı bağlam ve kurama göre farklı tanımlamalara konu olmaktadır (Bakırcıoğlu, 2012).

Anksiyete, sahip olduğu olumsuz özellikler ile diğer duygulanım şekillerinden farklılaşan bir duygulanım halidir. Psikolojik olarak kötü bir şey olacak hissi, korkusu, sıkılganlık, heyecan ile fizyolojik olarak vücudun el ve ayak gibi organlarında titreme, nefes almada hızlanma, zorlanma, çarpıntı gibi haller anksiyete ifadesidir. Ancak anksiyetede görülen bu olumsuz özellikler bireyin hayatında onu engelleyici bir işlev görebileceği gibi olumlu manada bireyi bulunduğu konumdan daha ileriye taşıyabilecek bir işlev de görebilir. Bu noktada anksiyetenin hangi durumlarda olumlu, hangi durumlarda olumsuz işlev gördüğünün tespiti önemlidir. Anksiyetenin bireyde ortaya çıkarmış olduğu uyarılmışlık halinin bireye olumlu etkide bulunduğu, bireyin performansını artırdığı psikolojik bir aralık söz konusudur. Bireyi bulunduğu konumdan geriye götüren, ilişkilerine zarar veren, vücudunda titreme, çarpıntı ortaya çıkaran, süregenleşmiş anksiyete hali hastalık olarak değerlendirilmelidir (Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011: 69).

Anksiyete ve depresyonun çoğu vakada birlikteliği araştırmacıları anksiyete ve depresyonun birbirinden nasıl ayırt edilebileceği konusunda çalışmaya yönlendirmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalar "düşük özdeğerlilik, olumsuz duygudurum ve bilişlerin varlığı" gibi niteliklerin bu iki bozukluğun birleştiği nokta olduğunu göstermiştir. Bireyin memnuniyet ve çevre ile uyumunu gösteren olumlu duygudurum halinin yetersizliği, depresyonun anksiyeteden ayrıldığı nokta olarak tespit edilmiştir (Özen ve Temizsu, 2010: 2-3).

Anksiyetede bireyde ortaya çıkan belirtiler: aşırı uyarılmışlık ve belirsizlik, bireyin duygu durumunda korku ve gerilimin yoğunlaşması, bilişsel boyutta tehdit ve tehlike farkındalığı, bireyin davranış boyutunda aktivite ve ajitasyon halinin yüksek

seviyelere çıkması, bedensel boyutta merkezi sinir sisteminde yüksek uyarılmışlık halidir. Depresyon için bireyin duygu durumunda oluşan belirtiler ise şunlardır: negatif duygudurum, psikomotor davranışlarda yavaşlama, umutsuzluk ve yoğun hüzün, ilgi ve istekte azalış, intihara yönelme, cinsel ilgide azalma, iştah kaybı, geleceğe yönelik umutsuzluk halidir (Özen ve Temizsu, 2010: 2-3).

4.2. Depresyon/Çöküntü

Depresyon terim anlamı olarak psikoloji sözlüğünde "ruhsal çöküntü biçiminde yaşanan bir bozukluk; çöküntü" hali şeklinde tanımlanmıştır. Depresyona yol açan nedenler ise erken dönemde ebeveyn olmak, şiddete maruz kalmak, huzursuz ev ortamında yetişmek, ebeveynin depresif olması, öğrenilmiş çaresizlik, beyindeki kimyasal maddelerde eksiklik, ayrımcılığa maruz kalma gibi olumsuzluk barındıran durumlardır. Bunun gibi durumlarda depresif belirtiler olarak geleceğe yönelik umutsuzluk, özgüven eksikliği, değersizlik hissi, intihar düşüncesi ve girişimi, kendini suçlama, uyku döngüsünde bozulma, vücudun çeşitli yerlerinde ağrı hali olmak üzere farklı boyutlarda bireyin normal hayatında dengesizlikler çıkabilmektedir (Bakırcıoğlu, 2012).

Psikiyatri biliminde depresyonun terim anlamı olarak üç farklı durumu ifade ettiği belirtilmiştir. Depresyonun ilk ifade ettiği anlamda normal bireylerde de bir kaybın ardından görülebilecek üzüntülü ve kederli duygusal duruma atıfta bulunulur. Bu değerlendirmede bireyde ortaya çıkan depresif hal, normal kişilerde de zaman içinde görülebilen, bireyin etrafında onu etkileyen değişikliklere yönelik uyumsal ve doğal tepkisini ifade eder (Klerman, 1989; Türkçapar, 2004).

Depresyon ikinci terimsel anlamında "ruhsal belirti" olarak depresif hali ifade eder. Bu anlamda depresyon, bireyin günlük hayatının keder içinde olduğu, mutsuzluğun bireyin hayatında normal dışı bir durum olarak süregeldiği duyguduruma işaret eder. Bu

haliyle depresyon, çok farklı durumlarda görülebileceği gibi değişik ruhsal rahatsızlıklarla beraber de görülebilir. Üçüncü terimsel anlamda depresyon, "özgül bir ruhsal rahatsızlık" durumunu anlatmak için kullanılır. Buna göre belli bazı depresyon belirti kalıplarıyla giden ve bazen eşit zaman aralıklarıyla ardışık olarak yenilenen bir özellik gösteren ruhsal rahatsızlık olarak açıklanmıştır (Klerman, 1989; Türkçapar, 2004).

Normal bir duygu grubu şeklinde değerlendirilebilecek olan depresyon, bireyin motor performansındaki azalmayı ifade eden bir kavramdır. Psikiyatri biliminde, normal duygulanımdan melankoliye uzanan duygu değişimlerini gösterir (Tunçer, 1999). Depresyon genel olarak bireyde, kognitif duygulanım, davranış ve fizyolojik bozukluklar şeklinde kendini göstermektedir. Kognitif (bilişsel) bozulmalar bireyin düşünce süreci, düşünce içeriği, algı ve hafıza-dikkat süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Düşünce sürecindeki bozulmada depresif bireyin konuşmasında yavaşlama, cevaplarında gecikme ve zorlanarak konuşma çabası gözlenir (Yavuz, 1999; Tunçer, 1999).

Ağır depresyonda, hastanın hiç konuşmaması veya tek tek cevapla konuşması görülebilir. Düşünce muhtevasında bozulma depresif hastanın kendini suçlama, değersiz görme, umutsuzluk, kararsızlık, bitkinlik, bedenle uğraşma, çeşitli ağrılar, geleceğe dair endişe taşıması şeklinde ortaya çıkar. Depresif hastaların %75'inde intihar düşüncesiyle karşılaşılabilir. Algıda bozulma depresif hastanın kendine yönelik hatalarından dolayı azarlayıcı sesler şeklinde kendini gösterebilir. Hafıza ve dikkatte bozulma ise unutkanlık ve düşünceyi belli bir konuya odaklayamama şeklinde ortaya çıkar (Yavuz, 1999; Tunçer, 1999).

Duygulanım bozukluklarında ise ilgi kaybı dikkat çekicidir. Depresif hastalarda keder, elem, çaresizlik, karamsarlık, zevk alamama gibi duygulanım bozuklukları görülebilir. Duygulanım durumunda gün içinde farklılaşmalar görülür. Depresif hastalarda sabah vakitleri depresif duygularda yoğunluk, akşama doğru depresif

duygularda azalma, geceleri sık uyanmalar, sabahları erken uyanıp uyuyamama durumları karakteristik olarak görülür. Duygulanımdaki bu bozulmalar bireyin günlük hayatındaki işlevlerinde sıkıntı yaratacak bir hal alabilir (Yavuz, 1999).

Davranış bozukluğunda ise depresif bireyin konuşmasında yavaşlama, yaşama enerjisinde düşüş, yüz ifadesinde donukluk, yüz derisinde sarkmalar görülür. Davranış bozukluğunda depresif bireylerde ellerin ovuşturulması, sürekli gezinme, sürekli itiraz, şikâyet veya tamamen sessizlik hali görülür. Fizyolojik bozukluklarda depresif kişide iştahın azalması ve artması, kilo kaybı veya artması, sindirim sisteminde kabızlık, cinsel istekte azalma gibi çeşitli fizyolojik rahatsızlıklar görülür (Yavuz, 1999).

İnsan bedenindeki fizyolojik, biyolojik, psikolojik bütünlük bir sistem olarak düşünüldüğünde depresyonu bu sistemde oluşan bozulmaya karşı bir iyileştirme, telafi mekanizması olarak gören bir anlayış ta mevcuttur. Bu anlayışa göre mekanik sistemdeki arıza kolay bir şekilde tespit edilebilir. Ancak insan gibi karmaşık bir yapıya sahip olan varlıkta sistemde bir arıza olduğunda savunma mekanizmaları otomatik olarak ortaya çıkar ve bozulmayı örtüp telafiye çalışır (Koptagel-İlal, 1999).

İç veya dış zorlanmaya maruz kalan beden bu zorlanmayı telafi edecek gücü olmadığında gerileyerek kendini muhafaza altına almaya çalışır. Ruhsal aygıtın bu zorlanmalar karşısında verdiği tepkilerden biri de depresyon olarak tarif edilmiştir. Depresif hastada "obje, zaman ve öznitelik"te eksilmeler başlarken diğer taraftan "obsesif-kompulsif" eylem ve davranışlar ortaya çıkan eksikliği gidermeye çalışır. Yaşanmamış olayları yaşamış gibi veya yaşanmış olayları yaşamamış gibi anlatmaları şeklindeki ikilemli tavır depresiflerde görülür. (Koptagel-İlal, 1999).

Depresyonun bireyde ortaya çıkışı "anlık bir ruh hali, bir sendrom veya bir hastalık" şeklinde olabilir. Psikiyatri dalında depresyon dendiğinde aslında tek tip bir hastalıktan bahsedilmemekte, bir hastalıklar kümesinden bahsedilmektedir (Savrun,

1999: 11-12). Hastalık sınıflandırması farklı şekillerde yapılabilir ancak, depresyonun sınıflandırılmasında en yaygın sınıflandırma şekli Amerikan Psikiyatri Birliğine ait olan DSM IV (Diagnostic and Statical Manual of Mental Disorders)'e aittir:

Majör depresif bozukluk

Distimik bozukluk

Bipolar bozukluktaki depresyon

Genel bir tıbbi duruma bağlı depresyon

Depresyonlu uyum bozukluğu

Başka türlü adlandırılamayan depresif bozukluk

Premenstrüel disforik bozukluk

Minör depresif bozukluk

Yineleyen kısa depresif bozukluk

Depresyonun sınıflandırmasında yer alan çeşitlerinden insanlarda en çok görüleni majör depresif bozukluk olarak ifade edilmiştir. Bu depresyon türünde, egonun gerçeklik algısında bozulmalar oluşur. Depresif kişide kendini suçlama tarzında hezeyanlar ve çeşitli halüsinasyonlar görülebilir. Suçluluk, günahkarlık, kanser veya ölümcül hastalığa yakalanma korkusu, cezalandırılma korkusu, günahları için cezalandırılacağı düşüncesi gibi hezeyanlar görülebilir (Yavuz, 1999).

Dünya üzerinde tıp alanında yaşanan gelişmelerle pek çok hastalığın tedavisi etkin bir şekilde sürdürülebilirken depresyonun endüstrileşmiş toplumların başlıca bir sorunu olarak dünya üzerinde hızla artışına dikkat çekilmiştir. Bu artış, işgücü veriminde düşüş, işgücü kaybı ve sonrasında ekonomik yönden zayıflığı beraberinde getirmektedir.

Depresyondaki artış, depresyon yaşama sıklığını daha düşük yaşlara doğru çekmeye başlamıştır. Bu sonuç, gençlerdeki depresyonun genç nesil arasında yaygınlaşması ve buna bağlı olarak alkol, uyuşturucu gibi sağlığa zararlı maddelerin kullanımını da beraberinde getirmiştir. Depresyonun bireylerde tedavisi zor olan sonuçlarından intihar genç kuşakta Amerika'da ölüm sebebi olarak 3. sıraya yükselmiştir (Savrun, 1999: 11-12).

4.3. Olumsuz Benlik

Benlik kavramı (ego) "bireyin ne olduğu, ne olmak istediği ve çevresince nasıl tanındığı konularındaki bilinçliliği, ego, ben" şeklinde tanımlanmıştır (Bakırcıoğlu, 2012). Benlik "kişinin doğasını, özelliklerini ve bireyselliğini algılama biçimi"ni ifade etmektedir (İnanç, 2012).

Benlik bireyin kişiliğine yönelik öznel yüklemeleri ve kendine yönelik bakış açısından oluşur. Bir anlamda bireyin, kişiliğinin öznel yönü olarak ifade edilebilir. Bu anlamda bireyin, kendi benliğini keşfe yönelik şu sorular, onun benliğini nasıl tanımladığını ifadede yardımcı olabilir: "Ben Neyim?, Ne Yapabilirim?, Benim İçin Neler Değerlidir?, Hayatta Ne İstiyorum?". Ben neyim sorusuna bireyin verdiği cevap olumlu veya olumsuz içerikler taşıyabilir. (Baymur, 2014).

Ben ne yapabilirim sorusuna verilen cevap bireyin kendinde keşfettiği yeteneklerle alakalı kanılarını içerir. Benliğin bir yanını da bu soruya verilen cevap oluşturur. Benim için neler değerlidir sorusuna verilen cevap, bireye toplum tarafından yüklenen değerler sistemiyle alakalı, hayatta neyin peşinden koşması gerektiğini ifade eder (insanlara yardım etmeliyim veya sadece kendimi düşünmeliyim gibi yargılar). Hayatta ne istiyorum sorusuna verilen cevap ise bireyin iş sahibi olmak, doktor olmak, aile reisi olmak gibi gerçekleştirmek istediği emelleri içerir. İlk iki soru gerçek benliğe

yönelik algıyı ifade ederken son iki soru bireyin ideal benliğine, ulaşmak istediği moral düzeyine işaret eder (Baymur, 2014).

Bireyin öz benine yönelik değerlendirmeleri olumlu içerik taşıyabileceği gibi olumsuz içerik de taşıyabilir. Benliğe yönelik olumsuz değerlendirmeler bireyi yaşanan olumsuz durumlarda olumsuzluğun nedeni olarak kendisini ve kendisinde hissetmiş olduğu bir eksikliği suçlamaya yönlendirebilir. Benliği olumsuz olarak etkilenen bireyler bir başarı durumunda ortaya çıkan başarıyı kendilerinin dışında bir otoriteye yükleme eğilimindedirler. Zaman zaman yaşanılan başarısızlıkla ilgili şu sözleri sarfettikleri olur: "Başarısızlık kendilerinden, sahip oldukları olumsuz özelliklerden kaynaklanmaktadır ve bunun sorumlusu onlardır", "Başarısızlık sürekli olarak devam eder ve böylece onlar da başarısız olmaya devam eder", "Başarısızlığı birçok durumda yaşarlar ve bu değişmez. Bu nedenle onlar yalnızca bir durumda değil birçok durumda başarısız olmaya devam ederler" (Hiçdurmaz ve Öz, 2011).

Başarıya dair söylemleri de şu sözleri içerir: "Başarının nedeni kendilerinden çok, kendileri dışında, kontrol edemeyecekleri bir şeydir ve bu nedenle başarı onlara ait değildir", "Başarı yalnızca bir şans ya da tesadüf eseri olmuştur. Başarıyı nadiren yaşarlar ve bu nedenle gelecekte de sıkça yaşamayacaklardır", "Başarı, yalnızca o yaşanılan durumda gerçekleşir, diğer durumlarda olmaz. Bu nedenle başka durumlarda, başka kişilerle başarı duygusunu, olumlu duyguları yaşamayacaklarını varsayarlar" (Hiçdurmaz ve Öz, 2011)

4.4. Hostilite/Düşmanlık

Piskoloji sözlüğünde düşmanlık, bireyin engel oluşturan varlıklara zarar verme, öç alma, acı çektirme isteğinin eşlik ettiği kin ve öfke ile ortaya çıkan bir duygulanım olarak tanımlanmaktadır (Bakırcıoğlu, 2012). "Öfke, hafif sinirlilik halinden tam bir hiddetlenmeye kadar gidebilen" bir duygu hali iken düşmanlık "kişilere zarar verme ya

da eşyaları tahrip etme şeklinde saldırgan davranışı teşvik eden tavır şekli" olarak tarif edilmektedir (Vural ve Başar, 2006). Diğer bir tanıma göre düşmanlık karşıdakine duyulan negatif inançlar sistemi ve bireyi öfkeli olmaya yönlendirerek onun sağlığını doğrudan etkileyebilen bir duygudurum bozukluğudur (Smith, 1992; Dirik ve Şahin, 2008).

Öfkede hafiften yoğuna doğru kızgınlık içeren bir duygu hali görülürken düşmanlıkta kızgınlıkla beraber bireyi bir insan veya nesneye karşı onu yok etmek veya yaralamaya yönelik bir tavır vardır (Moscozo ve Perez-Neito, 2003). Düşmanlık duygudurum bozukluğuna sahip kişilerin bazı durumlarda, fizyolojik olarak tepkilerinde aşırılık gözlenir. Yüksek derecede kişilerarası çatışmalara katılım ve sosyal destek konusunda daha az katılım gösterirler. Günlük alışkanlıklarında çok sağlıksız olabilirler (Smith, 1992). Bu kişilerde "kincilik, şüphecilik, alınganlık, kıskançlık, öfke" karakteristik özellik olarak bulunur (Guyll ve Madon, 2003: 683).

Öfke, saldırganlık ve düşmanlık, ifade ettikleri mana açısından birbirlerine çok yakın görülse de aslında aralarında farklılık olduğuna dikkat çekilmiştir. Saldırganlık, davranışla bağlantılı ve öfke duygu ile alakalı bir kavram iken düşmanlık insanın bilişsel yönü ile alakalı görülmüştür (Guyll ve Madon, 2003;Torquato, Souza, Iosıfescu ve Fraguas, 2012; Ahsan, 2015). Bilişle alakalı görülen düşmanlıkta, diğer inanların sahip olduğu niteliklere karşı değersizleştirici bir anlayış, diğer insanlara karşı bir duruş sergileme ve kötülük dileme, aktif biçimde zarar verme veya zarar verme düşüncesinde olma hali ortak bir özellik olarak tespit edilmiştir (Ermakov, Abakumova, Fedotova ve Schetinina, 2016; Ramirez ve Andreu, 2005).

4.5. Somatizasyon

Somatizayon "herhangi bir organik, fiziksel bedene bağlı olmadan ortaya çıkan bedensel (somatik) yakınmaları olan kimseleri tanımlamak için kullanılan" bir terimdir.

Diğer bir tanıma göre “patolojik, (objektif) bir bulgu olmaksızın bedensel rahatsızlığın yaşanarak dile getirilmesi ve bunun fiziksel bir hastalığa bağlı olabileceği düşüncesiyle tıbbi yardım alma eğilimi”dir. Başka bir tanıma göre ise “tıpta rahatsızlığın fizyolojisi ile belirtilerin algılanmasının psikolojisini birbirine bağlayan değişik bir süreç” olarak ifade edilmiştir (Katon, Sullivan, Russo ve Connie,1993).

Temel anlamı olarak somatizasyon, yaşamın ilk dönemlerinde çevreyle iletişimde sözcüklerden önce bedensel işaretleşme ile bedenin işaretleşme aracı olarak iletişimde söz konusu olduğu ancak, sözcüklerin insanın dünyasına girmesiyle bedenin işaretleşme aracı olmaktan çıktığı ve daha sonra yaşamdaki zorlanmalarla iletişimde tekrar bedenin araç olarak kullanılmaya başlandığı duygusal, sosyal ve çevresel yaşantılarla bağlantılı bir döngüyü ifade etmektedir (Tunçer, 1999).

Somatizasyonda belirtiler bedensel olduğundan sağlık hizmetine başvuran adaylar organik bir nedene bağlı olarak bedensel belirtilerin çıktığını düşünmektedirler. Ancak, yapılan araştırmalar, %20-84 aralığında değişen bir oranda bedensel bir yakınma dolayısıyla sağlık hizmetine başvuran adaylarda yakınmaların nedeninin organik olmadığını ortaya koymaktadır. Kliniklere başvuran hastalarda anksiyete, depresyon, madde kullanımı ve bedensel yakınmalar birlikte bulunabilmektedir. Özellikle çok sık görülen fiziksel ağrı ve depresyonun birlikteliği, fiziksel ve psikolojik alanın sınırlarının birbirine karıştığı bir ortama işaret etmektedir. Vücutta ortaya çıkan ağrının sebebi depresif bir duygulanım olabileceği gibi tam tersi vücutta çıkan organik bir ağrı bireyi depresif duygulanıma götürebilmektedir. Bireyde karamsarlık, ümitsizlik, enerji kaybı, uykusuzluk ortaya çıkarabilmektedir (Tunçer, 1999).

Hastalıklarla savaş halinde olan beden, kendi savunma refleksleriyle kendisine yönelik tehlikeyi savuşturmaya çalışırken bireyin vücudunda ortaya çıkan semptomlar bireyin içinde yaşanan mücadeleyi haber veren sinyaller olarak uyarı verirler. Bu

uyarıların doğru okunması, hekimlikte doğru desteğin verilebilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle somatizasyon belirtisi olarak görülebilecek niteliklerin ne olduğu konusundaki araştırmalar 60 belirtiden başlayıp altı belirtiye kadar düşürülen bir belirtiler listesi ortaya çıkarmıştır. Somatoform belirtileri DSM IV ve ICD-10'da ayrışmış ve ayrışmamış somatoform bozukluklar için şu şekilde sıralanmıştır:

"Somatoform bozukluklar için a) En az 2 yıldır süreklilik gösteren, çeşitli organlara ait, ama organik hiçbir nedenin bulunamadığı, çoğul somatik belirtilerden yakınma. b) Değişik hekimlerin önerilerine uymama ve verdikleri güvencelere inanmama konusunda inatçı bir tutum. c) Belirtiler nedeniyle ve bunlardan doğan davranıştan ötürü aile ve sosyal yaşamındaki işlevlerinde kısıtlanma. (Ayrışmamış somatoform bozukluklar için) a) En az 6 aydır süreklilik gösteren ve organik bir nedene bağlanamayan çoğul bedensel belirtilerden yakınma. b) Somatoform bozukluk tanısı için gerekli olan semptomatik kriterlerin tam bulunmaması." (Koptagel-İlal, 1999: 51).

Somatizasyon, tam net bir şekilde tanımlanmış olmayan girift bir klinik olgudur. Somatizasyonu bulunan hastalık türleri olukça karışık, geniş bir grubu temsil etmektedir. Somatizasyonda bireyin yaşamış olduğu yakınmanın şiddeti, süresi, duygusal boyuttaki durumun yakınmaya katılım derecesi ve şiddeti, bireyin duygusal durumundaki farkındalık düzeyi ve bu farkındalığı karşı tarafa aktarabilme yeteneği olgudan olguya değişebilmektedir (Lipowski, 1990; Kesebir, 2004).

Somatizasyonda, çeşitli farklılıklarla somatoform özellikli bir olguda, anksiyete bozukluğu ya da depresif bozukluk görülebilmektedir ya da hiçbir psikiyatrik belirtisi olmayan bir bireyde somatizasyon olabilmektedir. Ancak bu kişilerde bulunan ortak özellik, stresli durumlara yanıtlarının bedensel olmasıdır (Stoqudemire, 1991; Kesebir, 2004).

Dünya sağlık örgütü tarafından 14 ülke 15 merkezde yapılan bir araştırmada somatik belirti ile duygusal rahatsızlık arasında büyük oranda karşılıklı ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak beden ve duygu arasındaki bu ilişkiye rağmen, depresyon ve anksiyeteye ait bedensel belirtilerden bahsedilemeyeceği ifade edilmiştir. (Tunçer, 1999).

4.6. Evlilik ve Psikolojik Sağlık İlişkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Nart (2019) tarafından çalışan ve çalışmayan kadınlar üzerinde yapılan araştırmada, iki grup arasında anksiyete ve depresyon düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Çalışan ve çalışmayan kadınların medeni durum, eğitim seviyeleri ve depresyon yaşama durumları arasında da anlamlı bir sonuç tespit edilememiştir. İki grubun medeni durum, eğitim seviyeleri ve anksiyete yaşama durumları arasında da anlamlı bir sonuç tespit edilememiştir. Çalışan kadınların eğitim durumları ile anksiyete düzeyleri arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre eğitim seviyesindeki artış ile anksiyete düzeyi arasında ters orantılı bir durum söz konusudur. Ayrıca çalışan kadınlarda çocuk sahibi olma ile anksiyete düzeyi arasında da doğru orantılı bir durumun olduğu tespit edilmiştir. Medeni durum ile anksiyete ve depresyon düzeyi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tutarel-Kışlak ve Göztepe'nin (2012) evli bireyler üzerinde yapıkları araştırmada evlilik uyumu yüksek olan grubun depresyon düzeyi, evlilik uyumu düşük olan grubun depresyon düzeyinden anlamlılık oluşturacak düzeyde düşük çıkmıştır. Polat ve İlhan (2018) tarafından evli bireyler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, benliğin öz ben veya sahte ben olarak farklılaşmasının depresyon ve kaygıyı anlamlılık seviyesinde yordadığı tespit edilmiştir. Duygusal olarak kendini sınırlandıran ve tepkisel davranışta bulunan bireylerin depresyon seviyesi yüksek çıkmıştır. Benlik farklılaşması yüksek olan kişilerin ise kaygı seviyeleri düşük çıkmıştır. Ayrıca erkeklerin benlik farklılaşma düzeyleri kadınlarınkinden anlamlılık seviyesinde yüksek çıkmıştır.

Tunç (2019) tarafından evli bireyler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada genel cinsel doyum ile evlilik uyumu arasında anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Evli kadınların cinsel bozukluk puanları ile depresyon düzeyleri arasında anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Kadın ve erkeklerin depresyon düzeyleri arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişki tespit edilememiştir. Yaş ve eğitim seviyesi ve çalışma durumunda göre erkek ve kadınlar arasında depresyon düzeyinde bir farklılık görülmemiştir. Tanışarak veya görücü usulü evlenmiş olmak da kadın ve erkeklerin depresyon düzeylerinde anlamlı bir farklılığa sebep olmamıştır. Evlilik süresine göre kadın ve erkeklerin depresyon düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Çocuk sayısı kadınların depresyon düzeyinde farklılaşma yaratırken erkeklerde farklılığa sebep olmamıştır. İki veya daha fazla çocuğu olan kadınların depresyon düzeyi çocuğu olmayan veya bir çocuğu olan kadınlarınkinden yüksek çıkmıştır.

Taş ve İme (2019) tarafından evli ve boşanmış kadın ve erkekler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada boşanmış bireylerin depresyon seviyeleri evli bireylerin depresyon seviyelerinden daha yüksek çıkmıştır. Öğrenim durumuna göre boşanmış bireylerin depresyon seviyelerinde anlamlı farklılaşma görülmüştür. Öğrenim durumu ilköğretim olan bireylerin depresyon seviyeleri öğrenim durumu lise ve lisans olanların depresyon seviyelerinden yüksek çıkmıştır. Benzer sonuç eğitim seviyesine göre evli bireyler için de tespit edilmiştir.

Güvener (2018) tarafından evli çiftler üzerinde yapılan araştırmada cinsiyet değişkeni ile depresyon bağımlı değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Aynı çalışmada evli çiftlerin birbirlerine saygı düzeylerinin artmasıyla depresyon düzeylerinin düştüğü tespit edilmiştir. Ekonomik düzey ile depresyon düzeyi arasında ters orantılı bir ilişki tespit edilmiştir. Eşe duyulan güven düzeyinin artışıyla depresyon

düştüğü belirlenmiştir. Uyumlu evliliğe sahip çiftlerin depresyon puan ortalaması (5,66) iken uyumsuz evliliğe sahip çiftlerin depresyon ortalaması (12,49) çıkmıştır.

Çelenoğlu (2011) tarafından evli bireyler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada olumsuz kendilik algısına sahip bireylerin olumlu kendilik algısına sahip bireylere göre evlilikte yaşanan sorunları çözme konusunda olumsuz yolları daha fazla kullandıkları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada cinsiyete göre bir sorun halinde erkeklerin daha çok "kaçınma" yolunu, kadınların ise "kendini suçlama ve çatışma" yolunu tercih ettikleri belirlenmiştir.

Fidanoğlu (2007) tarafından evli çiftler üzerinde yapılan araştırmada cinsiyete göre erkeklerin somatizasyon ölçeğinden almış oldukları puan ortalaması (M= 10,18) kadınların puan ortalamasından (M= 13,18) yüksek çıkmıştır. Eğitim seviyesine göre somatizasyon düzeyinde anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe somatizasyon düzeyinde düşüş gözlenmiştir. İlkokul mezunu olmayan gurubun somatizasyon oranı "%43,8" iken lise ve üzeri eğitim kurundan mezun olanlarda bu oran "%15,5" e kadar düşmektedir. Aynı araştırmada çocuk sahibi olmanın veya olmamanın somatizasyon düzeyinde farklılaşmaya sebep olmadığı tespit edilmiştir. Kız çocuk sahibi olan kadınlarla kız çocuk sahibi olmayanlar arasında somatizasyon düzeyinde anlamlı farklılık görülmüştür. Kız çocuğu olan kadınlarda somatizasyon bulunma oranı "%33,2" iken kız çocuğu olmayanlarda bu oran "17,6" ya düşmüştür. Erkeklerde ise kız çocuk sahibi olmanın herhangi bir farklılığa sebep olduğu görülmemiştir. Aynı çalışmada evlilik süresine göre somtizasyon görülme düzeyinin arttığı tespit edilmiştir. Kadın olmanın somatizasyon düzeyini 2,4 kat ($p<0,01$) artırdığı görülmüştür.

Kafkaslı (2019) tarafından evli bireyler üzerinde yapılan araştırmada cinsiyete göre erkeklerin somatizasyon oranı (M=8,02) kadınlarınkinden (M=10,54) düşük çıkarak

istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Çocuk sahibi olmanın somatizasyon düzeyinde bir farklılık ortaya çıkarmadığı görülmüştür. Çalışmayan katılımcıların somatizasyon ortalaması (X=10,99) çalışan katılımcıların ortalamasından (X= 9,16) yüksek çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur.

Güler (2015) tarafından evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmada ilişki değerlendirme ölçeği puanları ile depresyon, sürekli kaygı ve durumluk kaygı puanları arasında ters orantılı bir ilişki tespit edilmiştir. Evli kadınların ilişki değerlendirme puanlanın düşmesiyle durumluk kaygı, sürekli kaygı ve depresyon seviyelerinin yükseldiği tespit edilmiştir.

Choi ve Marks (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evlilik içinde yaşanan çatışmaların bireylerin depresyon seviyelerinin yükselmesine ve işlevsel bozukluğa yol açtığı tespit edilmiştir. Ayrıca, işlevsel bozulma yoluyla depresyon seviyesi arasında da doğru orantılı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Evlilik çatışmasının yaşlı yetişkin ve orta yaş yetişkinler için psikolojik sağlığı yordayıcı risk faktörleri olduğuna dikkat çekilmiştir.

Revenson, Marin-Chollom, Rundle, Wisnivesky ve Neugut (2016) tarafından evli çiftler üzerinde yapılan araştırmada kadınların anksiyete ve depresyon düzeyi üzerinde kocaların anksiyete ve depresyonunun güçlü bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yüksek anksiyete ve depresyon düzeyinin hem kadın hem koca için kısa süreli uykuyu öngördüğüne dikkat çekilmiştir.

Kaur, Panwar, Thind ve Farooqi (2012) tarafından çalışan ve çalışmayan evli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada çalışmayan evli kadınlara göre çalışan evli kadınların yaşam doyumu daha yüksek ve daha düşük düzeyde anksiyeteye sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca çalışan evli kadınların hayata bakışlarının daha pozitif olduğu ve yaşam koşullarıyla daha uyumlu oldukları görülmüştür.

Zarghi (2014) tarafından evli bireyler üzerinde sevgi ve anksiyete ile depresyon arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuca göre depresyon ve anksiyete ile sevgi arasında ters orantılı anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yüksek orandaki sevgi anksiyete ve depresyon ile ilişkili bulunmuştur. Aynı çalışmada yapmacık sevginin depresyon ve anksiyeteyi azalttığına dikkat çekilmiştir. Ailede romantik ortamlar yaratmanın zihinsel bozuklukları azaltabileceğine işaret edilmiştir.

Akhtar-Danesh ve Landeen (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmada yaşam boyu depresyon seviyesi en yüksek yaş grubu 20-24 (%14,3) yaş arası çıkarken en düşük depsresyon oranı 75 (%4,3) yaş ve üzeri grupta çıkmıştır. Kadınların depresyon seviyesi erkeklerden yüksek çıkmıştır. Evli bekarlar arasında en düşük depresyon oranı evlilerde çıkarken yüksek depresyon oranları medeni duruma göre boşanmış ve ayrı yaşayanlarda çıkmıştır. En yüksek depresyon oranı ise nikahsız birliktelik yaşayanlarda görülmüştür.

Rosenfield (1980) tarafından gerçekleştirilen araştırmada depresyonda cinsiyet farklılığı incelenmiştir. Araştırmadan çıkan sonuca göre cinsiyete göre daha çok kadınların depresyona maruz kaldıkları ve erkeklere göre daha çok depresyona ait semptomlar gösterdikleri tespit edilmiştir. Aynı çalışmada ailede erkek ve kadının rol dağılımı ile alakalı geleneksel olamayan ilişkilerde erkeklerin depresyon seviyesinin kadınlardan yüksek olduğuna dikkat çekilmiştir.

Newton ve Kiecolt-Glaser (1995) tarafından evli çiftler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada kocaların düşmanlık-öfke ortalaması (M=15.56) kadınların düşmanlık-öfke ortalamasından (M=12.70) anlamlılık derecesinde yüksek çıkmıştır. Saldırganlık, kaygı gibi duygusal dengesizlik içeren davranış gösterme ortalaması (M=5.45) kadınlarda anlamlılık derecesinde yüksek çıkarken erkeklerde bu ortalama (M=3.42) daha düşük çıkmıştır.

Brummett, Barefoot ve Feaganes (2000) tarafından gerçekleştirilen araştırmada düşmanlık içeren duygulanım hem kadınlarda hem de erkeklerde depresif belirtilerle pozitif yönlü ilişkiye sahip bulunmuştur. Kin duygusu yalnızca erkekler için depresyonla önemli derecede ilişki bulunmuştur. Kocanın düşmanlık ve kini, kadınların depresif semptomlarıyla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Erkeklerin depresif semptomları ile kadınların öfke ve kini arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Krenai ve Graham (2008) tarafından Arap kadınları üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, boşanmış kadınlarda yalnızlık duygusu dikkat çekerken evli kadınlarda konuşacak biri ile beraber olmanın mutluluğu tespit edilmiştir. Evli ve bekar kadınlara göre boşanmış kadınlar daha çok depresyon, somatizasyon, paranoyak düşünce, düşük benlik saygısı, düşük yaşam doyumu, daha fazla aile problemi, anksiyete ve fobik anksiyete belirtisi göstermişlerdir. Araştırma boşanmanın somatik şikayetler üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmalar ardında yatan felsefi yaklaşıma bağlı olarak olayların farklı şekillerde, farklı metotlarla incelemesini gerektirmiştir. Araştırılacak fenomenin niteliği ve o fenomenin doğru bir şekilde sınanmasını sağlamak, sosyal bilimlerde farklı tekniklerin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Buna bağlı olarak nitel araştırma yöntemleri ve nicel araştırma yöntemleri altında sıralanabilecek "anlatı araştırması, fenomenoloji, kuram oluşturma, etnografi, durum çalışması; Tarama, Korelasyonel, Nedensel, Karşılaştırma, Deneysel, Tek Denekli, Tasarım ve Geliştirme, Meta analiz" araştırması olmak üzere araştırılan olgunun çeşitli şekillerde incelenmesini sağlayacak metotlar geliştirilmiştir.

Bu bölümde araştırmada uygulanacak bilimsel desen, deney işlemleri, evren ve örneklem, veri toplama teknikleri ile verilerin toplanması konularına yer verilecektir.

2.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada hem nitel yaklaşım hem de nicel yaklaşıma ait araştırma metotları kullanılacaktır. Çünkü çok sınırlı sayıda araştırmada sadece nitel veya sadece nitel yaklaşıma dayalı metotlar kullanılabilmektedir. Bunun dışında çoğu araştırma konusu

nitel ve nicel yöntemler birlikte kullanılarak araştırılabilir. Bunun sebebi de nicel yaklaşımla yapılan araştırmalarda problem kısmında probleme uygun bir tanım getirmede, araştırma sonucu elde edilen verilerin tetkik edilmesi sırasında nitel yaklaşımdan faydalanılmasıdır. Aynı şekilde nitel yaklaşımla bir araştırma yaparken araştırmacı çalışma sonucu elde ettiği bilgileri daha geniş kesimlere ulaştırabilmek için nicel yaklaşımdan faydalanmaktadır (Karasar,2017).

Nitel ve nicel yaklaşımların beraber kullanılacağı desenin altında nitel araştırma metotlarından durum çalışması; nicel araştırma metotlarından ise tarama türü modeller içerisinde yer alan ilişkisel tarama modellerinden korelasyonel araştırma metodundan faydalanılacaktır.

Durum çalışması "gerçek yaşamın, güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumun araştırılmasını" içermektedir. Durum çalışması araştırmacının gerçek yaşam içinde yer alan güncel bir durum ya da belirli bir zaman dilimiyle sınırlandırılmış durumlar hakkında çeşitli veri toplama araçlarıyla (gözlem, mülakat vd.) detaylı, derinlemesine bilgi topladığı ve sonrasında "durum temaları" tespit ettiği veya "durum betimlemesi" yaptığı bir nitel araştırma metodudur. Durum çalışmasında analize konu olan durumlar bir veya birden fazla olabilir (Creswell, 2013).

Tarama modelleri ise insanların geçmişte yaşamış oldukları veya içinde bulunulan süreçte yaşamakta oldukları durumları belirlemeyi amaç edinen modellerdir. Araştırmaya konu edilmiş olgu her ne ise olduğu şekliyle tanımlanmaya çalışılır. İlişkisel tarama modelleri ise en az iki olmak üzere ikiden fazla değişken arasındaki değişimin birlikte olup olmadığını veya değişimin derecesini tespit etmeye çalışan araştırma metodudur (Karasar, 2018, 108-114).

2.2.Araştırmanın Hipotezleri

A1. Cinsiyet değişkenine göre evli bireylerin Tanrı algıları farklılaşmaktadır.

A2. Yaş değişkenine göre evli bireylerin Tanrı algıları farklılaşmaktadır.

A3. Eğitim durumuna göre evli bireylerin Tanrı algıları farklılaşmaktadır.

A4. Evlilik biçimine göre evli bireylerin Tanrı algıları farklılaşmaktadır.

A5. Evlilik yaşına göre göre evli bireylerin Tanrı algıları farklılaşmaktadır.

A6. Evlilik süresine göre evli bireylerin Tanrı algıları farklılaşmaktadır.

A7. Yaş ile sevgi yönelimli Tanrı algısı arasında pozitif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

A8. Eğitim durumunun yükselmesi ile sevgi yönelimli Tanrı algısı arasında pozitif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

A9. Eğitim durumunun yükselmesi ile korku yönelimli Tanrı algısı arasına negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

A10. Yaşın yükselmesi ile korku yönelimli Tanrı algısı arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

B1. Cinsiyet değişkenine göre evli bireylerin çatışma çözüm yöntemleri farklılaşmaktadır.

B2. Yaş değişkenine göre evli bireylerin çatışma çözüm yöntemleri farklılaşmaktadır.

B3. Eğitim durumuna göre evli bireylerin çatışma çözüm yöntemleri farklılaşmaktadır.

B4. Evlilik biçimine göre evli bireylerin çatışma çözüm yöntemleri farklılaşmaktadır.

B5. Evlilik yaşına göre evli bireylerin çatışma çözüm yöntemleri farklılaşmaktadır.

B6. Evlilik süresine göre evli bireylerin çatışma çözüm yöntemleri farklılaşmaktadır.

B7. Yaş ile olumlu çatışma çözme arasında pozitif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

B8. Eğitim durumunun yükselmesi ile olumlu çatışma çözme arasında pozitif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

B9. Eğitim durumunun yükselmesi ile olumsuz çatışma arasına negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

B10. Eğitim durumunun yükselmesi ile boyun eğme arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

B11. Eğitim durumunun düşmesiyle geri çekilme arasında pozitif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

B12. Yaşın yükselmesi ile olumsuz çatışma çözme arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

C1. Cinsiyet değişkenine göre evli bireylerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri farklılaşmaktadır.

C2. Yaş değişkenine göre evli bireylerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri farklılaşmaktadır.

C3. Eğitim durumuna göre evli bireylerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri farklılaşmaktadır.

C4. Evlilik biçimine göre evli bireylerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri farklılaşmaktadır.

C5. Evlilik yaşına göre evli bireylerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri farklılaşmaktadır.

C6. Evlilik süresine göre evli bireylerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri farklılaşmaktadır.

C7. Yaş ile anksiyete arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

C8. Yaşın yükselmesi ile olumsuz benlik arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

C9. Eğitim durumunun yükselmesi ile depresyon arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

C10. Eğitim durumunun yükselmesi ile olumsuz benlik arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

C11. Eğitim durumunun yükselmesi ile somatizasyon arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

C12. Eğitim durumunun düşmesiyle hostilite arasında negatif yönlü anlamlı bir farklılık vardır.

2.3. Araştırmanının Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenini Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde yer alan evli bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada nicel bölümde katılımcı seçiminde kullanılan örnekleme yöntemi amaçlı örneklemedir. Amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen nicel bölüm örneklemi en az beş yıldır evli olan 458 birey oluşturmaktadır

Amaçlı örnekleme seçiminde araştırmacı, araştırmasının örneklemini oluşturacak kişileri kendi yargısı ve amacına uygun olarak seçme imkânına sahiptir. Bu sayede evrende yer alan tabakaların her biri için kota konmaz fakat dikkat edilecek bir husus, uygunluk örneklemesinde yapıldığı gibi her karşılaşılan kişi de örnekleme dâhil edilmez. Alt kümelerden bir kısmının evreni genel bir şekilde ifade ettiği tespit edilmişse, bundan sonra da evreni genel olarak yansıtacağı varsayımına bağlı olarak örnekleme yapılır (Balcı, 2005; Arslantürk ve Arslantürk, 2016).

2.4.Araştırmaya Katılanlara Ait Demografik Bilgiler

Ölçeklerin uygulanma safhasında araştırmaya katılacak olan kişilerin gönüllük esasına göre katılımlarını gerçekleştirmeleri ön planda tutulmuştur. Bu amaçla uygulanacak olan ölçek formuna araştırmadan elde edilecek verilerin güvenilir olması açısından katılımcıların kendi istekleriyle araştırmaya destek olmalarını içeren bir açıklama eklenmiştir. Ölçeklerin bir kısmı elden doldurulmuş büyük bir kısmı ise online olarak doldurulmuştur. Buna göre araştırmanın örneklem grubunu oluşturan katılımcıların demografik bilgilerini içeren yüzdelik ve dağılımlarına yer veren tablolar aşağıda yer almaktadır:

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	Sayı (N)	% Yüzde
1. Erkek	202	44,1
2. Kadın	256	55,9
Toplam	**458**	**100**

Tablo 1'de yer alan bilgilere göre araştırmanın örnekleminin %44,1'ini evli erkekler ve %55,9'unu evli kadınlar oluşturmaktadır. Buna göre evli erkekler ve evli kadınların araştırmaya katılım noktasında aralarında %11,8'lik bir fark görülmektedir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Yaş Dağılımları

Yaş Grupları		Sayı (N)	% Yüzde
1. 21-28 yaş	(İlk Yetişkinliğin Baş Dönemi)	31	6,8
2. 29-36 yaş	(İlk Yetişkinliğin Orta Dönemi)	179	39,1
3. 37-45 yaş	(Orta yetişkinlik)	160	34,9
4. 46 ve üstü yaş	(Son Yetişkinlik)	88	19,2
Toplam		**458**	**100**

Tablo 2'de yer alan bilgilere baktığımızda araştırmaya katılanların yaş dağılımını 21- 65 yaş aralığı kapsamaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması ise 38,6'dır. Katılımcıların yaşa göre sınıflandırılmasında yaş aralıkları 21-28 yaş "İlk Yetişkinliğin Baş Dönemi", 29-36 yaş "İlk Yetişkinliğin Orta Dönemi", 37-45 yaş "Orta yetişkinlik", 46 ve üstü yaş "Son Yetişkinlik" şeklinde sınıflandırılmıştır (Onur, 1995) Yaş

dönemlerine göre sınıflandırılan katılımcıların yaş dağılımına göre araştırmadaki yüzdelik dilimlerine baktığımızda en düşük yüzdelik dilimine (%6,8) sahip yaş aralığını 21-28 yaş aralığındaki (31 kişi) katılımcılar oluşturmaktadır. 21-28 yaş aralığını %19,2 ile 46 ve üstü yaş sahipleri (88 kişi); 46 ve üstü yaş sahiplerini %34,9 ile 37-45 yaş aralığındakiler (160 kişi); 37 45 yaş aralığındakileri %39,1 ile 29-36 yaş aralığındaki (179 kişi) katılımcılar takip etmektedir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları

Eğitim Durumu	Sayı (N)	% Yüzde
1. İlkokul	32	7,0
2. Ortaokul	17	3,7
3. Lise	65	14,2
4. Üniversite	231	50,4
5. Y. Lisans/Doktora	113	24,7
Toplam	**458**	**100**

Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre dağılımı tablo 8'de yer almaktadır. Tablo 8'e göre araştırmaya katılanların en küçük yüzdelik dilimine sahip olanlarını %3,7 ile ortaokul mezunları (17 kişi) oluşturmaktadır. Onları %7 ile ilkokul mezunları (32 kişi); %14,2 ile lise mezunları (65 kişi); %24,7 ile yüksek lisans-doktora mezunları (113 kişi); %50,4 ile (231kişi) üniversite mezunları takip etmektedir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Evlilik Yaşına Göre Dağılımları

Yaş Grupları		Sayı (N)	% Yüzde
1. 20 ve altı yaş	(Ön Yetişkinliğik)	79	17,2
2. 21-28 yaş	(İlk Yetişkinliğin Baş Dönemi)	300	65,5
3. 29-36 yaş	(İlk Yetişkinliğin Orta Dönemi)	63	13,8
4. 37-45 yaş	(Orta yetişkinlik)	12	2,6
5. 46 ve üstü yaş	(Son Yetişkinlik)	4	,9
Toplam		**458**	**100**

Tablo 3'e bakıldığında araştırmaya katılanların evlilik yaşlarına göre dağılımları görülmektedir. Buna göre en düşük grubu% ,9 ile 46 yaş sonrası evlenenler (4 kişi) oluşturmaktadır. Bu yaş grubunu %2,6 ile 37-45 yaş aralığındakiler (12 kişi) ;sonrasında %13,8 ile 29-36 yaş aralığındakiler (63 kişi) ; sonrasında %17,2 ile 20 ve altı yaş

aralığındakiler (79 kişi) ; sonrasında %65,5 ile 21-28 yaş aralığında evlenenler (300 kişi) oluşturmaktadır.

Tablo 5 Araştırmaya Katılanların Evlenme Biçimine Göre Dağılımları

Evlenme Biçimi	Sayı (N)	% Yüzde
1. Severek/Evlilik öncesi arkadaşlıkla	219	47,8
2. Görücü Usulü/İsteyerek	216	47.2
3. Görücü Usulü/İstemeyerek	16	3,5
4. Arkadaşların aracılığıyla	5	1,1
5. Kaçarak	2	,4
Toplam	**458**	**100**

Tablo 5 araştırmaya katılanların evlenme biçimlerine göre dağılımlarını göstermektedir. Buna göre araştırma katılımcılarının %47,8'i severek/evlilik öncesi arkadaşlıkla (219 kişi); katılımcıların %47,2'si görücü usulü isteyerek (216 kişi); katılımcıların %3,5'i görücü usulü istemeyerek (16 kişi); katılımcıların %1,1'i arkadaşların aracılığıyla (5 kişi); katılımcıların % 0,4'ü kaçarak (2 kişi) evlendiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Evlilik Süresine Göre Dağılımları

Evlilik Süresi	Sayı (N)	% Yüzde
1. 5-10	164	35,8
2. 11-15	106	23,1
3. 16-20	67	14,6
4. 21-25	57	12,4
5. 26-30	64	14,0
Toplam	**458**	**100**

Araştırmaya katılanların evlilik süresine göre dağılımları tablo 6'da yer almaktadır. Burada yer alan sınıflandırma TÜİK'in boşanma ile ilgili araştırmalarında kullanmış olduğu sınıflandırmalara göre şekillendirilmiştir. Bu sınıflandırmaya göre araştırmaya katılanların %35,8 ini 5-10 yıl aralığında evliliği devam edenler (164 kişi); %23,1'ini 11-15 yıl aralığında evliliği devam edenler (106 kişi); %14,6'sını 16-20 yıl aralığında evliliği devam edenler (67 kişi); %12,4'ünü 21-25 yıl aralığında evliliği devam edenler (57 kişi); %14'ünü 26-30 yıl aralığında evliliği devam edenler (64 kişi) oluşturmaktadır.

2.5.Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması için nicel kısımda alanlarında tercih edilen ölçekler, nitel kısımda ise hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılacaktır. Araştırmada Bilgilendirilmiş Onam, Sosyo Demografik Bilgi Formu, Tanrı Algısı Ölçeği (22 md.), Çatışma Çözüm Stilleri ölçeği (25md.) ve Kısa Semptom Envanteri (53 md), yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına ait bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Araştırmada ölçeklerin uygulanmasına gönüllü katılım sağlayan kişilere sosyo-demografik bilgilerini almak amacıyla bilgi formu yöneltilmiştir. Sosyo-demografik bilgi formunda katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, evlilik biçimi, evlilik yaşı, evlilik süresi hakkında bilgi toplanmıştır. Yaş sınıflandırması yetişkinlik dönemleri dikkate alınarak "ön yetişkinlik (20 ve altı yaş), ilk yetişkinliğin baş dönemi (21-28 yaş), ilk yetişkinliğin orta dönemi (29-36 yaş), orta yetişkinlik (37-45 yaş), son yetişkinlik (46 ve üstü yaş)" şeklinde düzenlenmiştir (Onur,1995; Göcen, 2014). Evlilik biçimi üç madde halinde "görücü usulü isteyerek, görücü usulü istemeyerek, evlilik öncesi arkadaşlık/flört" sorulmuştur. Evlilik süresi ise "5-10 yıl, 11-15 yıl, 16-20 yıl, 21-25 yıl, 26-30 yıl," şeklinde TÜİK araştırmalarında da kullanıldığı haliyle düzenlenmiştir.

Tanrı Algısı Ölçeği

Güler tarafından geliştiren ölçekle bireylerin Tanrı algılarındaki yönelimleri belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda iki tip yönelimi -sevgi yönelimli Tanrı algısı ve korku yönelimli Tanrı algısı-içeren 32 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur. Veri toplama sürecinden sonra yapılan madde analizleri ve uzman görüşü alma gibi işlemlerden sonra on madde madde yüklerinin düşük olması veya madde üzerinde uzman görüşünde birlik olmaması gibi nedenlerle ölçek havuzundan çıkarılmıştır. Sonuçta ölçek

havuzunda 22 madde kalmıştır. 22 madde ile yapılan faktör analizinde ölçek maddelerinin temelde iki boyuta bağlı 5 alt faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu faktörler "seven Tanrı, uzak/umursamaz Tanrı, korkutan ve cezalandıran Tanrı" şeklindedir. Ölçek maddelerinin puanlaması yapılırken sevgi ifadeleri düz; korku ifadeleri ters yönde puanlanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılığını tespite yarayan Cronbach's Alpha katsayısı ,83 olarak bulunmuştur (Güler, 2007). Ölçekte yer alan maddelerin faktörlere göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tanrıya Yönelik Olumlu Duygular (1- 4 -5 -6 – 9 -11 – 12 – 13 – 17 – 19 - 20 – 22)

Tanrıya Yönelik Olumsuz Duygular (2-3-7-8-10-14-15-16-18-21)

"Sevgi ifadeleri düz puanlanırken, korku ifadeleri ters yönde puanlanmaktadır". Ölçekteki maddeler beşli likert tipte hazırlanmıştır. Buna göre "1-Hiç, 2-Kısmen, 3-Biraz, 4-Oldukça, 5-Tamamen".

Bu çalışmada ölçeğin caronbach's alpha katsayısı ,891 olarak çıkmıştır. Yapılan temel bileşenler analizinde ölçeğin dört faktör altında toplandığı tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan maddeler rotasyona uğratıldığında maddelerin sevgi yönelimini ifade eden maddeler ve korku yönelimini ifade eden maddeler olmak üzere iki faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu çalışmada ölçeğin faktör analizine uygunluğunu gösteren Kaiser Meyer olkin değeri ,935; Barletts testinde yer alan ki kare değeri 5645,614, df değeri 231 ve Sig. Değeri ise ,000 olarak bulunmuştur.

Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği

Özen ve arkadaşları (2016) tarafından romantik ilişki yaşayan bireylerin çatışma çözüm stillerini belirlemeyi amaçlayan ölçek iki ayrı çalışmanın ürünüdür. Birinci çalışmada ölçek maddelerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış mülakat formuyla romantik ilişki yaşayan 20 bireyle görüşülmüştür. Mülakatlar üzerinde yapılan analizler

ve ilgili yazın incelemesinden sonra ölçek için 87 maddelik havuz oluşturulmuştur. 200 kişiye uygulanan ölçekten elde edilen veri üzerinde yapılan temel bileşenler analizi ve varimax eksen döndürme işlemlerinden sonra faktör yükleri düşük olan maddeler ve birbirleriyle yüksek korelasyon gösteren maddelerin çıkarılmasıyla dört faktör altında toplanan 25 maddelik bir ölçek elde edilmiştir. 140 evli çiftle yapılan ikinci çalışmada ise bireylerden elde veriler açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuş ve ölçeğin faktör yapısının geçerliği test edilerek güvenilir bir ölçme aracı olduğuna karar verilmiştir. Ölçekte yer alan faktörler "olumsuz çatışma çözme stili, olumlu çatışma çözme stili, boyun eğme, geri çekilme" şeklindedir. Ölçeğin alt boyutları için Cronbach Alfa katsayıları "olumlu çatışma çözme stilleri' için .80, 'olumsuz çatışma çözme stilleri' için .82, 'geri çekilme' alt boyutu için .74, 'boyun eğme' alt boyutu için ise .73 olarak bulunmuştur".

Ölçekte yer alan maddelerin faktörlere göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Olumsuz Çatışma Çözme: (1-6-8-12-14-16-25)

Olumlu Çatışma Çözme: (5-9-11-13-22-24)

Boyun Eğme: (2-4-7-17-19-20)

Geri Çekilme: (3-10-15-18-21-23)

Ölçekte yer alan maddelerin puanlaması "1-Hiç Katılmıyorum, 2-Oldukça Katılmıyorum, 3-Birazcık Katılmıyorum, 4-Birazcık Katılıyorum, 5-Oldukça Katılıyorum, 6-Çok Katılıyorum" şeklindedir.

Bu çalışmada ölçeğin güvenirlik katsayısı ,781 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt faktörlerinin Alpha katsayıları ise "olumlu çatışma çözme stilleri' için .70 'olumsuz çatışma çözme stilleri' için .71 'geri çekilme' alt boyutu için .73, 'boyun eğme' alt boyutu için ise .76 olarak bulunmuştur". Kaiser-Meyer olkin değeri ,821; ki-kare değeri

3410,638; df değeri 300 ve sig. değeri ise ,000 olarak çıkmıştır. Ölçek maddeleri açımlayıcı faktör analizinde 6 faktör altında toplanmıştır. Maddelerin dağılımının daha net olması açısından ölçek maddeleri rotasyona uğratılarak 4 faktör altında toplanacak şekilde sınırlandırılmıştır. Bu şekilde ölçek maddelerinin belirlenen faktörler altında toplandığı görülmüştür.

Kısa Semptom Envanteri

Ölçek L. R. Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş ve asıl adı "Brief Symptom Inventory"dir. Ölçeğin Türk örneklemine uyarlanma çalışması Şahin ve Durak (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlanma aşamasında dört ayrı çalışmayla ölçeğin güvenirlik ve geçerlik testi yapılmıştır. Ölçekte yer alan alt faktörlerin alfa katsayıları dört ayrı çalışmada 63 ve 86 arasında değer almıştır. Genel toplam puan üzerinden elde edilen alfa katsayıları ise 4 çalışmada 93 ve 96 arasında değer almıştır. Faktör analizinde ölçeğin maddelerinin 11 faktör altında toplandığı görülmüştür. Ancak yapılan değerlendirmelerle faktör sayısının beş faktöre indirgenebileceği düşünülmüş ve beş faktörlü yapıya zorlanmıştır. Bu şekilde ölçek maddeleri beş faktör altında toplanmıştır. Bu beş faktör "Anksiyete, Depresyon, Olumsuz Benlik, Somatizasyon ve Hostilite"dir. Ölçekte yer alan maddelere verilen cevaplar 0 ile 4 arasında değer almaktadır. Bireyin ölçek maddelerinden alabileceği en yüksek puan 212'dir. Bireyin ölçekten almış olduğu puanın yüksekliği semptomların sıklığı ile ilgilidir (Şahin ve Durak, 1994). Ölçekte yer alan maddelerin faktörlere göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Anksiyete (12-13-28-31-32-36-38-42-43-45-46-47-49)

Depresyon (9-14-16-17-18-19-20-25-27-35-37-39)

Olumsuz Benlik (15-21-22-24-26-34-44-48-50-51-52-53)

Somatizasyon (2-5-7-8-11-23-29-30-33)

Hostilite (1-3-4-6-10-40-41)

Ölçekte yer alan maddelerin puanlaması “0-Hiç, 1-Biraz, 2, Orta Derecede, 3-Oldukça Fazla, 5-Ciddi derecede” şeklindedir. Ölçekte yer alan semptomların puan ranjı 0-212’dir.

Bu çalışmada ölçeğin alfa katsayısı ,970 çıkmıştır. Ölçeğin Kaiser-Meye-Olkin değeri ise ,956; ki-kare değeri 15675,493 ; df değeri 1378 ve Sig. değeri ise ,000 çıkmıştır. Ölçek faktör analizi için temel bileşenler analizine tabi tutulmuş ve ölçek maddelerinin 9 faktör altında toplandığı görülmüştür. Sonraki aşamada ölçeğin faktör sayısı ölçeğin uyarlanma çalışmasında olduğu gibi beş faktörlü yapıya düşürülmüştür. Ölçek maddelerinin bir kısmının uyarlanma çalışmasında yer alan faktörler değil de diğer faktörlerin altında yer aldıkları tespit edilmiştir.

2.6.Verilerin Analizi

Araştırmada nicel kısımda ölçeklerin uygulanmasıyla elde edilen bilgiler spss 23.00 programında analiz edilmiştir. Analizlerde veriler güvenirlik analizi, faktör analizi, t-test bağımsız örneklem analizi, anova analizi gibi verinin türüne göre çeşitli işlemlerden geçirilmiştir. Ölçeklerden elde edilen veriler spss programına yüklendikten sonra geçerlik güvenirlik analizleri yapılmıştır. Verilerin normal dağılımı karşıladığı görüldükten sonra spss programında parametrik testlere uygulanan işlemler yapılmıştır. Veriler normal dağılımı karşıladığı için belirtilen şu işlemler yapılmıştır: iki gurubun ortalamalarındaki farklılığı tespit için “t-test”, üç ve üçten fazla bağımsız değişken ilişkisini tespit için “tek yönlü varyans analizi”, iki sürekli değişken arasındaki ilişkiyi tespit için “Pearson Momentler Çarpımı Korelayon Katsayısı”. Bu testlerin sonuçları ilgili başlıklar altında tablolar halinde sunulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN NİCEL BÖLÜMÜNE AİT BULGULAR

3.1. Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Bu başlıkta cinsiyet, yaş, eğitim durumu, evlilik biçimi, evlilik yaşı, evlilik süresi gibi bağımsız değişkenler ile araştırmanın bağımlı değişkenleri olan Tanrı algısı, çatışma çözüm stilleri ve kısa semptom envanteri boyutları arasındaki ilişkilerin spss programından elde edilmiş analiz sonuçlarına tablolar halinde yer verilecektir.

3.1.1. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Cinsiyet

Bu başlık altında cinsiyet bağımsız değişkeni ile araştırmanın bağımlı değişkenleri olan Tanrı algısı, çatışma çözüm stilleri ve kısa semptom envanteri arasındaki ilişkileri gösteren tablolara yer verilmektedir.

3.1.1.1. Tanrı Algısı ve Cinsiyet

Tablo 7'de verilen bulgulara göre cinsiyet bağımsız değişkenine ilişkin **Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı** boyutunda kadınların ortalaması (x = 4,51) erkeklerin ortalamasından (x = 4,42) yüksek olmakla beraber istatistiki açıdan erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir fark oluşmuştur (t = 1,152, p<.05). **Korku Yönelimli Tanrı Algısı** boyutunda ise cinsiyete göre kadınların ortalaması (x = 4,36) erkeklerin ortalamasından (X = 4,29) yüksek olmasına rağmen istatistiki açıdan erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır (t = 1,329, p> .05).

(Boyutlar)	Cinsiyet	N	X	Ss	t	F	P
Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı	Kadın	256	4,51	,663	1,152	5,049	,025
	Erkek	202	4,42	,847			
Korku Yönelimli Tanrı Algısı	Kadın	256	4,36	,511	1,329	1,624	,185
	Erkek	202	4,29	,566			

Tablo 7: Tanrı Algısına Yönelik Kadınlar İle Erkekler Arasındaki Farklar (t-testi)

Cinsiyet bağımsız değişkenine göre Korku Yönelimli Tanrı Algısı boyutunda bağımsız örneklem t test sonuçlarına göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark oluşmamıştır.

3.1.1.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Cinsiyet

Tablo 8'de yer alan bulgulara göre cinsiyet bağımsız değişkenine göre Çatışma Çözüm Stillerinin alt boyutlarından **Olumsuz Çatışma Çözme** boyutunda kadınların aldığı ortalamalar (2,43) erkeklerin aldığı ortalamalardan (2,39) yüksek (t = 0,515, p> .05); **Olumlu Çatışma Çözme** boyutunda erkeklerin aldığı ortalamalar (4,26) kadınların aldığı ortalamalardan (4,18) yüksek (t = 0,901, p> .05); **Geri Çekilme** boyutunda kadınların aldığı ortalamalar (3,92) erkeklerin aldığı ortalamalardan (3,80) yüksek (t = 1,158, p> .05) olmasına rağmen cinsiyet bağımsız değişkenine göre erkekler ve kadınlar arasında istatistiki açısından anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır.

(Boyutlar)	Cinsiyet	N	X	Ss	t	F	p
Olumsuz Çatışma Çözme	**Kadın**	256	2,43	,960	,515	7,941	,607
	Erkek	202	2,39	,823			
Olumlu Çatışma Çözme	**Kadın**	256	4,18	1,04	-,901	10,065	,368
	Erkek	202	4,26	,843			
Boyun Eğme	**Kadın**	256	3,87	1,10	-3,019	6,941	**,003**
	Erkek	202	4,16	,921			
Geri Çekilme	**Kadın**	256	3,92	1,19	1,158	6,349	,247
	Erkek	202	3,80	1,01			

Tablo 8: Çatışma Çözüm Stillerine Göre Kadınlar ile Erkekler Arasındaki Farklar (t-testi)

Çatışma Çözüm Stilleri boyutlarından sadece **Boyun Eğme** boyutunda erkeklerin aldığı ortalamalar (4,16) ile kadınların aldığı ortalamalar (3,87) arasında (t = 3,019) istatistiki açıdan erkekler anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (p<.05, p = ,003).

3.1.1.3. Kısa Semptom Envanteri ve Cinsiyet

Tablo 9'da yer alan bulgulara göre cinsiyet bağımsız değişkenine göre Kısa Semptom envanterinde yer alan boyutlardan **Anksiyete** boyutunda kadınların aldığı ortalamalar (x = 0,81) erkeklerin aldığı ortalamalardan (x = 0,56) yüksek (t = 3,989); **Depresyon** boyutunda kadınların aldığı ortalamalar (x = 1,26) erkeklerin aldığı

ortalamalardan (x = 0,88) yüksek (t = 4,624) olmakla beraber iki boyutta cinsiyet açısından kadınlar ve erkekler arasında kadınlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmuştur (p< .05, p = 0,000).

(Boyutlar)	Cinsiyet	N	X	Ss	t	F	p
Anksiyete	**Kadın**	256	,81	,750	3,989	15,578	**,000**
	Erkek	202	,56	,626			
Depresyon	**Kadın**	256	1,26	,950	4,624	12,894	**,000**
	Erkek	202	,88	,783			
Olumsuz Benlik	**Kadın**	256	,96	,839	2,892	6,470	**,004**
	Erkek	202	,75	,724			
Somatizasyon	**Kadın**	256	,77	,761	5,078	24,115	**,000**
	Erkek	202	,47	,529			
Hostilite	**Kadın**	256	1,01	,723	2,148	,413	**,032**
	Erkek	202	,86	,686			

Tablo 9: Kısa Semptom Envanterine Göre Kadınlar ile Erkekler Arasındaki Farklar (t-testi)

Somatizasyon boyutunda kadınların aldığı ortalamalar (x= 0,77) erkeklerin aldığı ortalamalardan (x= 0,47) yüksek (t = 5,078) olmakla beraber üç boyutta cinsiyet açısından kadınlar ve erkekler arasında kadınlar istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmuştur (p<.05, p = 0,000). **Olumsuz Benlik** boyutunda kadınların aldığı ortalamalar (x = 0,96) erkeklerin aldığı ortalamalardan (x = 0,75) yüksek olmakla beraber erkekler ve kadınlar arasında kadınlar istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (t = 2,892, p< .05). Benzer şekilde **Hostilite** boyutunda da kadınların aldığı ortalamalar (x = 1,01) erkeklerin aldığı ortalamalardan (x= 0,86) yüksek olmakla beraber cinsiyet açısından erkekler ve kadınlar arasında kadınlar anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (t = 2,161, p<.05).

3.1.2. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Yaş

Bu başlık altında araştırmanın bağımsız değişkenlerinden yaş ile araştırmanın bağımlı değişkenlerinden olan "Tanrı Algısı", "Çatışma Çözüm Stilleri" ve "Kısa Semptom Envanteri" arasındaki ilişkilere yönelik bulgulara yer verilecektir.

3.1.2.1. Tanrı algısı ve Yaş

Tablo 10'da yer alan bulgulara göre Tanrı Algısı ölçeğinin alt boyutlarından olan **Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı** boyutunda yaş dönemlerine göre oluşturulan gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır (F=0,435; ; p> .05). Aynı durum Tanrı Algısı Ölçeğinin diğer alt boyutu olan **Korku Yönelimli Tanrı Algısı**nda da söz konusu olup yaş dönemlerine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır (F=0,405; p> .05).

(Boyutlar)	Yaş Dönemleri	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı	a-) 21-28 yaş	31	4,47	,73955	,435	,728	------
	b-) 29-36 yaş	179	4,51	,64871			
	c-) 37-45 yaş	160	4,42	,83627			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	4,91	,78853			
	Toplam	458	4,47	,75041			
Korku Yönelimli Tanrı Algısı	a-) 21-28 yaş	31	4,27	,61966	,405	,750	------
	b-) 29-36 yaş	179	4,31	,51728			
	c-) 37-45 yaş	160	4,36	,56335			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	4,31	,50070			
	Toplam	458	4,33	,53697			

Tablo 10: Yaş Dönemlerine Göre Tanrı Algısı (ANOVA,Tukey HSD)

3.1.2.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Yaş

Tablo 11'de yer alan bulgulara göre **Olumsuz Çatışma Çözme** boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi 21-28 yaş grubu (x= 2,81) orta yetişkinlik dönemi 37-45 yaş grubuna göre (x= 2,29) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 4,230; p<.05). Benzer şekilde aynı boyut altında ilk yetişkinliğin baş dönemi 21-28 yaş grubu (x= 2,81) son yetişkinlik dönemi 46 ve üstü yaş grubuna göre (x= 2,30; p<.05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır.

(Boyutlar)	Yaş Dönemleri	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Olumsuz Çatışma Çözme	a-) 21-28 yaş	31	2,81	1,00434	4,230	,006	a-c a-d
	b-) 29-36 yaş	179	2,52	,91993			
	c-) 37-45 yaş	160	2,29	,88832			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	2,30	,79795			
	Toplam	458	2,42	,90206			
Olumlu Çatışma Çözme	a-) 21-28 yaş	31	4,41	,93182	,845	,470	-------
	b-) 29-36 yaş	179	4,27	,94344			
	c-) 37-45 yaş	160	4,16	1,01869			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	4,17	,90160			
	Toplam	458	4,22	,96157			
Boyun Eğme	a-) 21-28 yaş	31	4,00	,94183	,107	,956	--------
	b-) 29-36 yaş	179	4,03	1,07616			
	c-) 37-45 yaş	160	3,97	1,07340			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	3,99	,91391			
	Toplam	458	4,00	1,03438			
Geri Çekilme	a-) 21-28 yaş	31	4,08	1,09618	,651	,582	-------
	b-) 29-36 yaş	179	3,89	1,13580			
	c-) 37-45 yaş	160	3,79	1,13126			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	3,87	1,06905			
	Toplam	458	3,87	1,11782			

Tablo 11: Yaş Dönemlerine Göre Çatışma Çözüm Stilleri (ANOVA,Tukey HSD)

Olumlu Çatışma Çözme boyutunda yaş dönemlerine göre grupların aldığı ortalamalar incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık çıkmamıştır (F= 0,845; p> .05). **Boyun Eğme** boyutunda (F= 0,107; p> .05) ve **Geri Çekilme** boyutunda (F= 0,651; p> .05) yaş dönemlerine göre grupların aldığı ortalamalar incelendiğinde ortalamalar arasında farklılık olmakla beraber istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık söz konusu olmamıştır.

3.1.2.3. Kısa Semptom Envanteri ve Yaş

Tablo 12'de yer alan bulgulara göre **Anksiyete** boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi 21-28 yaş grubu (x =1,09) orta yetişkinlik 37-45 yaş grubu (x= 0,62) ve son yetişkinlik 46 ve üstü yaş grubuna (x= 0,54) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 6,317; p<.05).

(Boyutlar)	Yaş Dönemleri	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Anksiyete	a-) 21-28 yaş	31	1,09	,92998	6,317	,000	a-c a-d
	b-) 29-36 yaş	179	0,78	,74860			
	c-) 37-45 yaş	160	0,62	,69356			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	0,54	,45947			
	Toplam	458	0,70	,70905			
Depresyon	a-) 21-28 yaş	31	1,62	1,16525	5,585	,001	a-b a-c a-d
	b-) 29-36 yaş	179	1,16	,90779			
	c-) 37-45 yaş	160	1,00	,90083			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	0,93	,68012			
	Toplam	458	1,09	,89962			
Olumsuz Benlik	a-) 21-28 yaş	31	1,22	,86922	3,850	,010	a-c a-d
	b-) 29-36 yaş	179	0,94	,85650			
	c-) 37-45 yaş	160	0,77	,78469			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	0,77	,60650			
	Toplam	458	0,86	,79709			
Somatizasyon	a-) 21-28 yaş	31	1,01	1,05842	3,562	,014	a-b a-c a-d
	b-) 29-36 yaş	179	0,63	,66119			
	c-) 37-45 yaş	160	0,62	,68145			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	0,56	,52954			
	Toplam	458	0,64	68525			
Hostilite	a-) 21-28 yaş	31	1,28	,89214	6,290	,000	a-c a-d
	b-) 29-36 yaş	179	1,04	,76574			
	c-) 37-45 yaş	160	0,86	,65423			
	d-) 46 ve üstü yaş	88	0,77	,53612			

	Toplam	458	0,94	,71021			

Tablo 12: Yaş Dönemlerine Göre Kısa Semptom Envanteri (ANOVA,Tukey HSD)

Depresyon boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi 21-28 yaş grubu (x= 1,62) ilk yetişkinliğin orta dönemi 29-36 yaş grubu (x= 1,16), orta yetişkinlik dönemi 37-45 yaş grubu (x= 1,00) ve son yetişkinlik yaş dönemi 46 ve üstü yaş grubuna (x= 0,93) göre anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 5,585; p<.05).

Olumsuz Benlik boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi 21-28 yaş grubu (x= 1,22) orta yetişkinlik 37-45 yaş grubu (x= 0,77) ve son yetişkinlik 46 ve üstü yaş grubuna (x= 0,77) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 3,850; p<.05). **Somatizasyon** boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi 21-28 yaş grubu (x= 1,01) ilk yetişkinliğin orta dönemi 29-36 yaş grubu (x= 0,63), orta yetişkinlik 37-45 yaş grubu (x= 0,62) ve son yetişkinlik 46 ve üstü yaş grubuna (x= 0,56) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 3,562; p<.05). **Hostilite** boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi 21-28 yaş grubu (x= 1,28) orta yetişkinlik 37-45 yaş grubu (x= 0,86) ve son yetişkinlik 46 ve üstü yaş grubuna (x= 0,77) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 6,290; p<.05).

3.1.3. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Eğitim Durumu

Bu başlık altında araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan eğitim durumu ile araştırmanın bağımlı değişkenleri olan Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri arasındaki ilişkilere yönelik bulgulara yer verilecektir.

3.1.3.1. Tanrı Algısı ve Eğitim Durumu

Tablo 13'de yer alan bulgulara göre **Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı** boyutunda eğitim seviyesine göre en yüksek ortalamayı alanlar ortaokul mezunları (x= 4,72); en düşük ortalamayı alanlar ise üniversite mezunları olmakla beraber (x=4,39) istatistiksel olarak anlamlılık ifade edecek bir fark oluşmuştur (F= 2,370; p<.05).

(Boyutlar)	Eğitim Durumu	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı	a-) İlkokul	32	4,53	,78366	2,370	,039	b-d
	b-) Ortaokul	17	4,72	,42290			
	c-) Lise	65	4,55	,70234			
	d-) Üniversite	231	4,39	,82370			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	4,55	,61250			
	Toplam	458	4,47	,75041			
Korku Yönelimli Tanrı Algısı	a-) İlkokul	32	4,30	,51724	1,062	,381	------
	b-) Ortaokul	17	4,34	,48492			
	c-) Lise	65	4,22	,55219			
	d-) Üniversite	231	4,34	,56885			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	4,37	,46866			
	Toplam	458	4,33	,53697			

Tablo 13: Eğitim Durumuna Göre Tanrı Algısı (ANOVA,Tukey HSD)

Korku Yönelimli Tanrı Algısı boyutunda ortalamalar genel olarak birbirine yakın olmakla beraber en yüksek ortalamayı alanlar yüksek lisans/doktora mezunları (x= 4,37) en düşük ortalamayı alanlar ise lise mezunları (x=4,22) olmuştur. Ancak Korku Yönelimli Tanrı Algısı boyutu için bu ortalamalar istatistiksel olarak anlamlılık ifade edecek bir fark oluşturmamıştır (F= 2,370; p> .05).

3.1.3.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Eğitim Durumu

Tablo 14'de yer alan bulgulara göre **Olumsuz Çatışma Çözme** boyutunda eğitim seviyesine göre en düşük ortalamayı ortaokul mezunları (x= 2,05); en yüksek ortalamayı ise üniversite mezunları (x= 2,47) almıştır. Ancak bu farklılık istatistiksel olarak anlamlılık ifade etmemektedir (F= 1,277; p> .05).

(Boyutlar)	Eğitim Durumu	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Olumsuz Çatışma Çözme	a-) İlkokul	32	2,50	,95256	1,277	,273	------
	b-) Ortaokul	17	2,05	1,04971			
	c-) Lise	65	2,36	,92337			
	d-) Üniversite	231	2,47	,92481			

	e-) Y. Lisans/Doktora	113	2,37	,79515			
	Toplam	458	2,42	,90206			
Olumlu Çatışma Çözme	**a-) İlkokul**	32	3,77	1,18377	2,381	**,038**	**a-e**
	b-) Ortaokul	17	4,24	1,11043			
	c-) Lise	65	4,30	,94781			
	d-) Üniversite	231	4,19	,94334			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	4,36	,87198			
	Toplam	458	4,22	,96157			
Boyun Eğme	**a-) İlkokul**	32	4,34	1,03013	3,654	**,003**	**b-d**
	b-) Ortaokul	17	4,68	,87774			
	c-) Lise	65	4,10	1,18308			
	d-) Üniversite	231	3,86	1,06139			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	4,05	,82648			
	Toplam	458	4,00	1,03438			
Geri Çekilme	**a-) İlkokul**	32	3,00	,70711	,719	,610	------
	b-) Ortaokul	17	3,97	1,11080			
	c-) Lise	65	4,16	,97183			
	d-) Üniversite	231	3,96	1,28079			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	3,85	1,11430			
	Toplam	458	3,79	1,05460			

Tablo 14: Eğitim Durumuna Göre Çatışma Çözüm Stilleri (ANOVA,Tukey HSD)

Olumlu Çatışma Çözme boyutunda ilkokul mezunları (x= 3,77) ile yüksek lisans/doktora mezunları (4,36) arasında, yüksek lisans/doktora mezunlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık söz konusudur (F= 2,381; p<.05). **Boyun Eğme** boyutunda ise ortaokul mezunları (x= 4,68) ile üniversite mezunları (x= 3,86) karşılaştırıldığında ortaokul mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (F= 3,654; p<.05). **Geri Çekilme** boyutunda en yüksek ortalamayı lise mezunları (x= 4,16); en düşük ortalamayı ise ilkokul mezunları (x= 3,00) almış olmakla beraber istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmamıştır (F= 0,719, p> .05).

3.1.3.3. Kısa Semptom Envanteri ve Eğitim Durumu

Tablo 15'de yer alan bulgulara göre **Anksiyete** boyutunda eğitim seviyesine göre lise mezunları (x= 0,95) ile üniversite mezunları (0,66) ve yüksek lisans/doktora mezunları (0,60) arasında lise mezunları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (F= 3,076; p<.05).

(Boyutlar)	Eğitim Durumu	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Anksiyete	a-) İlkokul	32	0,70	,70076	3,076	**,010**	c-d c-e
	b-) Ortaokul	17	1,00	,69597			
	c-) Lise	65	0,95	,82030			
	d-) Üniversite	231	0,66	,70252			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	0,60	,62198			
	Toplam	458	0,70	,70905			
Depresyon	a-) İlkokul	32	1,31	,95570	3,906	**,002**	c-e
	b-) Ortaokul	17	1,45	,88195			
	c-) Lise	65	1,40	1,07833			
	d-) Üniversite	231	1,04	,86927			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	0,89	,77371			
	Toplam	458	1,09	,89962			
Olumsuz Benlik	a-) İlkokul	32	0,91	,80809	3,664	**,003**	c-d c-e
	b-) Ortaokul	17	1,20	,73188			
	c-) Lise	65	1,16	,94663			
	d-) Üniversite	231	0,84	,78817			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	0,69	,67681			
	Toplam	458	0,86	,79709			
Somatizasyon	a-) İlkokul	32	0,87	,70051	7,073	**,000**	b-d b-e c-e
	b-) Ortaokul	17	1,22	,94809			
	c-) Lise	65	0,83	,84825			
	d-) Üniversite	231	0,57	,64110			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	0,49	,51260			
	Toplam	458	0,64	,68525			
Hostilite	a-) İlkokul	32	0,94	,77385	1,823	,107	-------
	b-) Ortaokul	17	1,22	,76442			

	c-) Lise	65	1,05	,76386			
	d-) Üniversite	231	0,94	,67357			
	e-) Y. Lisans/Doktora	113	0,83	,70905			
	Toplam	458	0,94	,71021			

Tablo 15: Eğitim Durumuna Göre Kısa Semptom Envanteri (ANOVA,Tukey HSD)

Depresyon boyutunda lise mezunları (x= 1,40) ile yüksek lisans/doktora mezunları (0,89) arasında lise mezunları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (F= 3,906; p<.05). **Olumsuz Benlik** boyutunda eğitim seviyesine göre lise mezunları (x= 1,16) ile üniversite mezunları (0,84) ve yüksek lisans/doktora mezunları (0,69) arasında lise mezunları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (F= 3,664; p<.05).

Somatizasyon boyutunda ortaokul mezunları (x= 1,22) ile üniversite mezunları (x= 0,57) ve yüksek lisans/doktora mezunları (x= 0,49) karşılaştırıldığında ortaokul mezunları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (F= 7,073; p<.05). Bir başka istatiksel olarak anlamlı farklılık lise mezunları (x=0,83) ile yüksek lisans/doktora mezunları (x= 0,49) arasında çıkmıştır. Hostilite boyutunda en yüksek ortalamaya ortaokul mezunları (x= 1,22); en düşük ortalamaya yüksek lisans/doktora mezunları (x= 0,83) almış olmakla beraber istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır (F= 1,823; p<.05).

3.1.4. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Biçimi

Bu başlık altında araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan evlilik biçimi ile Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom envanteri arasındaki ilişkilere dair bulgulara yer verilecektir. Bu kısımdaki analizlerde kaçarak evlendiğini ifade eden 2 kişi ve arkadaşlarının aracılığıyla evlendiğini ifade eden 5 kişi sayılarının az olması ve evlilik şekillerinin severek/evlilik öncesi arkadaşlıkla evlendiğini ifade eden kişilerinkine yakın olması sebebi ile bu gruba dahil edilmiştir.

3.1.4.1. Tanrı Algısı ve Evlilik Biçimi

Tablo 16'da yer alan bulgulara göre **Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı** boyutunda en yüksek ortalamayı görücü usulü istemeyerek evlenenler (x= 4,57); en düşük ortalamayı ise severek/evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenler (x= 4,44) almış olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmamıştır (F= 0,478; p> .05).

(Boyutlar)	Evlilik Biçimi	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı	a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla	226	4,44	,78702	,478	,620	------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	4,49	,71781			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	4,57	,66639			
	Toplam	458	4,47	75041			
Korku Yönelimli Tanrı Algısı	a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla	226	4,30	,57697	,753	,472	------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	4,36	,49489			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	4,23	,50183			
	Toplam	458	4,33	,53697			

Tablo 16: Evlilik Biçimine Göre Tanrı Algısındaki Farklılıklar (ANOVA,Tukey HSD)

Korku yönelimli Tanrı Algısı boyutunda en yüksek ortalamayı görücü usulü isteyerek evlenenler (X= 4,36); en düşük ortalamayı ise görücü usulü istemeyerek evlenenler (X= 4,23) almış olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmamıştır (F= 0,753; p> .05).

3.1.4.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Biçimi

Tablo 17'de yer alan bulgulara göre evlilik biçimine göre **Olumsuz Çatışma Çözme** boyutunda en yüksek ortalamayı (X= 2,57) görücü usulü istemeyerek evlenenler; en düşük ortalamayı (X= 2,37) ise görücü usulü isteyerek evlenenler almıştır (F= 0,724; p> .05).

(Boyutlar)	Eğitim Durumu	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Olumsuz Çatışma Çözme	a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla	226	2,45	,96205	,724	,485	-------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	2,37	,83115			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	2,57	,96327			

	Toplam	458	2,42	,90206			
Olumlu Çatışma Çözme	**a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla**	226	4,24	,94728	2,035	,132	-------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	4,23	,94953			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	3,75	1,23977			
	Toplam	458	4,22	,96157			
Boyun Eğme	**a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla**	226	3,88	1,04882	3,703	,025	b-a
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	4,14	,97961			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	3,79	1,34921			
	Toplam	458	4,00	1,03438			
Geri Çekilme	**a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla**	226	3,77	1,14710	2,061	,129	-------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	3,98	1,04415			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	3,73	1,53716			
	Toplam	458	3,87	1,11782			

Tablo 17: Evlilik Biçimine Göre Çatışma Çözüm Stillerindeki Farklılıklar (ANOVA,Tukey HSD)

Olumlu Çatışma Çözme boyutunda en yüksek ortalamayı (X=; 4,24) severek/evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenler; en düşük ortalamayı (X= 3,75) ise görücü usulü istemeyerek evlenenler almıştır (F= 2,035; p> .05). **Boyun Eğme** boyutunda görücü usulü isteyerek evlenenler (X= 4,14) ile severek/evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenler (X= 3,88) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (F= 3,703; p<.05). **Geri Çekilme** boyutunda en yüksek ortalamayı (X= 3,98) görücü usulü isteyerek evlenenler; en düşük ortalamayı (X= 3,73) ise görücü usulü istemeyerek evlenenler almıştır (F= 2,061; p> .05).

3.1.4.3. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Biçimi

Tablo 18'de yer alan bulgulara göre **Anksiyete** boyutunda en yüksek ortalamayı severek/evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenler (x= 0,75); en düşük ortalamayı ise görücü usulü isteyerek evlenenler (x= 0,65) almış olmasına rağmen arada istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmamıştır (F= 1,075; p> .05).

(Boyutlar)	Eğitim Durumu	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Anksiyete	**a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla**	226	0,75	,79117	1,075	,342	-------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	0,65	,61081			

	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	0,74	,58372			
	Toplam	458	0,70	,70905			
Depresyon	**a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla**	226	1,14	,94613	2,006	,136	-------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	1,02	,84939			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	1,41	,82046			
	Toplam	458	1,09	,89962			
Olumsuz Benlik	**a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla**	226	0,91	,88716	1,065	,346	------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	0,81	,69339			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	1,00	,75462			
	Toplam	458	0,86	,79709			
Somatizasyon	**a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla**	226	0,67	,74034	2,594	,076	------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	0,58	,61678			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	0,94	,68614			
	Toplam	458	0,64	,68525			
Hostilite	**a-) Severek/Evlilik Öncesi Arkadaşlıkla**	226	0,98	,73701	2,908	,056	------
	b-) Görücü Usulü İsteyerek	216	0,88	,66389			
	c-) Görücü Usulü İstemeyerek	16	1,25	,84147			
	Toplam	458	0,94	,71021			

Tablo 18: Evlilik Biçimine Göre Kısa Semptom Envanterindeki Farklılıklar (ANOVA,Tukey HSD)

Depresyon boyutunda en yüksek ortalamayı görücü usulü istemeyerek evlenenler (x= 1,41); en düşük ortalamayı ise görücü usulü isteyerek evlenenler (x= 1,02) almıştır (F= 2,006; p> .05). **Olumsuz Benlik** boyutunda en yüksek ortalamayı görücü usulü istemeyerek evlenenler (x= 1,00); en düşük ortalamayı ise görücü usulü isteyerek evlenenler (x= 0,81) almıştır (F= 1,065; p> .05). **Somatizasyon** boyutunda en yüksek ortalamayı görücü usulü istemeyerek evlenenler (x= 0,94); en düşük ortalamayı ise görücü usulü isteyerek evlenenler (x= 0,58) almıştır (F= 2,594; p> .05). Hostilite boyutunda en yüksek ortalamayı görücü usulü istemeyerek evlenenler (x=1,25); en düşük ortalamayı ise görücü usulü isteyerek evlenenler (x= 0,88) almıştır (F= 2,908; p> .05).

3.1.5. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Yaşı

Bu başlık altında araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan evlilik yaşı ile Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom envanteri arasındaki ilişkilere yönelik bulgulara yer verilecektir.[1]

3.1.5.1. Tanrı Algısı ve Evlilik Yaşı

Tablo 19'da yer alan bulgulara göre **Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı** boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi evlenen 21-28 yaş grubundakiler (x= 4,54) ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenen 29-36 yaş grubundakilere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 4,120; p<.05).

(Boyutlar)	Evlilik Yaş Aralığı	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı	a-) 20 ve Altı Yaş	79	4,44	,82103	4,120	**,007**	b-c
	b-) 21-28 Yaş	300	4,54	,64814			
	c-) 29-36 Yaş	63	4,23	,99988			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	4,15	,83082			
	Toplam	458	4,47	,75041			
Korku Yönelimli Tanrı Algısı	a-) 20 ve Altı Yaş	79	4,26	,58467	,544	,652	------
	b-) 21-28 Yaş	300	4,34	,50180			
	c-) 29-36 Yaş	63	4,32	,61420			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	4,33	,63021			
	Toplam	458	4,33	,53697			

Tablo 19: Evlilik Yaşına Göre Tanrı Algısı (ANOVA,Tukey HSD)

Korku Yönelimli Tanrı Algısı boyutunda en yüksek ortalamayı ilk yetişkinliğin baş dönemi evlenen 21-28 yaş grubundakiler (x= 4,34); en düşük ortalamayı ise yetişkinlik öncesi dönemde evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x=4,26) almıştır. Ancak istatistiksel olarak anlamlılık ifade eden bir farklılık ortaya çıkmamıştır (F= ,544; p>.05).

[1] Bu başlık altındaki analizlerde "46 ve üstü yaş" olan 4 kişi verilerin eşitliğini sağlayabilmek için" 37-45" yaş grubuna katılmış ve "37-45 yaş ve üstü" şeklinde isimlendirilmiştir.

3.1.5.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Yaşı

Tablo 20'de yer alan bulgulara göre **Olumsuz Çatışma Çözme** boyutunda en yüksek ortalamayı orta yetişkinlik dönemi evlenenler 37-45 yaş ve üstü yaş grubu (x= 2,82); en düşük ortalamayı ise ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenenler 29-36 yaş grubundakiler (x=2,27) almıştır (F= 1,585; p> .05).

(Boyutlar)	Evlilik Yaş Aralığı	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Olumsuz Çatışma Çözme	a-) 20 ve Altı Yaş	79	2,43	1,03560	1,585	,192	-------
	b-) 21-28 Yaş	300	2,42	,87799			
	c-) 29-36 Yaş	63	2,27	,76089			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	2,82	1,09482			
	Toplam	458	2,42	,90206			
Olumlu Çatışma Çözme	a-) 20 ve Altı Yaş	79	4,17	1,05082	1,470	,222	-------
	b-) 21-28 Yaş	300	4,22	,93826			
	c-) 29-36 Yaş	63	4,17	,94560			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	4,70	,95549			
	Toplam	458	4,22	,96157			
Boyun Eğme	a-) 20 ve Altı Yaş	79	4,28	,93756	2,480	,060	------
	b-) 21-28 Yaş	300	3,95	1,05141			
	c-) 29-36 Yaş	63	3,87	,99964			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	4,01	1,15545			
	Toplam	458	4,00	1,03438			
Geri Çekilme	a-) 20 ve Altı Yaş	79	4,04	1,21722	1,084	,355	-------
	b-) 21-28 Yaş	300	3,85	1,09512			
	c-) 29-36 Yaş	63	3,71	1,06895			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	3,95	1,1030			
	Toplam	458	3,87	1,11782			

Tablo 20: Evlilik Yaşına Göre Çatışma Çözüm Stilleri (ANOVA,Tukey HSD)

Olumlu Çatışma Çözme boyutunda en yüksek ortalamayı orta yetişkinlik döneminde evlenenler 37-45 yaş gurubu (x= 4,70); en düşük ortalamayı ise ön yetişkinlik dönemi evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x= 4,17) ve ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenen 29-36 yaş grubundakiler (x= 4,17) paylaşmıştır (F= 1,470; p> .05). **Boyun Eğme**

boyutunda en yüksek ortalamayı ön yetişkinlik dönemi evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x= 4,28); en düşük ortalamayı ise ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenen 29-36 yaş grubundakiler (x= 3,87) almıştır (F= 2,480; p> .05). **Geri Çekilme** boyutunda en yüksek ortalamayı ön yetişkinlik dönemi evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x= 4,04); en düşük ortalamayı ise ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenen 29-36 yaş grubundakiler (3,71) almıştır (F= 1,084; p> .05). Tüm boyutlardaki ortalamalarda görülen değişimlere rağmen istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık çatışma çözüm stilleri ölçeğinin genelinde görülmemiştir.

3.1.5.3. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Yaşı

Tablo 21'de yer alan bulgulara göre **Anksiyete** boyutunda en yüksek ortalamayı ön yetişkinlik döneminde evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x= 0,88); en düşük ortalamayı ise orta yetişkinlik ve sonrasında evlenen 37-45 yaş ve üstü grubundakiler (x= 0,62) almıştır. Ancak istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmamıştır (F= 2,717; p> .05). **Depresyon** boyutunda ön yetişkinlik dönemi evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x= 1,45) ilk yetişkinliğin baş döneminde evlenen 21-28 yaş grubundakiler (x= 1,04), ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenen 29-36 yaş grubundakiler (0,96) ve orta yetişkinlik dönemi ve sonrasında evlenen 37-45 yaş ve üstü grubundakilere (x= 0,78) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 4,976; p<.05).

Olumsuz Benlik boyutunda ön yetişkinlik dönemi evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x= 1,13) ilk yetişkinliğin baş döneminde evlenen 21-28 yaş grubundakiler (x= 0,83) ve ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenen 29-36 yaş grubundakilere (0,75) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 4,023; p<.05).

(Boyutlar)	Evlilik Yaş Aralığı	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Kısa Semptom Envanteri (Genel)	a-) 20 ve Altı Yaş	79	1,11	,09443	4,976	,002	a-b
	b-) 21-28 Yaş	300	0,81	,03798			a-c
	c-) 29-36 Yaş	63	0,76	,08633			a-d

	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	0,62	,14397			
	Toplam	458	0,85	,03283			
Anksiyete	**a-) 20 ve Altı Yaş**	79	0,88	,09055	2,717	,044	-------
	b-) 21-28 Yaş	300	0,68	,03945			
	c-) 29-36 Yaş	63	0,63	,08889			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	0,45	,14042			
	Toplam	458	0,70	,03313			
Depresyon	**a-) 20 ve Altı Yaş**	79	1,45	,12218	5,789	**,001**	**a-b a-c a-d**
	b-) 21-28 Yaş	300	1,04	,04882			
	c-) 29-36 Yaş	63	0,96	,10622			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	0,78	,16262			
	Toplam	458	1,09	,04204			
Olumsuz Benlik	**a-) 20 ve Altı Yaş**	79	1,13	,10059	4,023	**,008**	**a-b a-c**
	b-) 21-28 Yaş	300	0,83	,04398			
	c-) 29-36 Yaş	63	0,75	,10251			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	0,64	,15678			
	Toplam	458	0,86	,03725			
Somatizasyon	**a-) 20 ve Altı Yaş**	79	0,97	,10234	7,941	**,000**	**a-b a-c a-d**
	b-) 21-28 Yaş	300	0,57	,03469			
	c-) 29-36 Yaş	63	0,60	,08228			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	0,47	,14406			
	Toplam	458	0,64	,03202			
Hostilite	**a-) 20 ve Altı Yaş**	79	1,09	,09171	1,597	,189	
	b-) 21-28 Yaş	300	0,92	,03974			
	c-) 29-36 Yaş	63	0,88	,08396			
	d-) 37-45 Yaş ve Üstü	16	0,81	,17139			
	Toplam	458	0,94	,03319			

Tablo 21: Evlilik Yaşına Göre Kısa Semptom Envanteri (ANOVA,Tukey HSD)

Somatizasyon boyutunda ön yetişkinlik dönemi evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x= 1,11) ilk yetişkinliğin baş döneminde evlenen 21-28 yaş grubundakiler (x= 0,97), ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenen 29-36 yaş grubundakiler (0,57) ve orta yetişkinlik dönemi ve sonrasında evlenen 37-45 yaş ve üstü grubundakilere (x= 0,60) göre istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır (F= 7,941; p<.05). **Hostilite** boyutunda en yüksek ortalamayı ön yetişkinlik döneminde evlenen 20 ve altı yaş grubundakiler (x= 1,09); en düşük ortalamayı ise orta yetişkinlik döneminde evlenen 37-45 yaş üstü grubundakiler (x= 0,81) almıştır. Ancak hostilite boyutunda yaş gruplarının aldığı ortalamalar arasında anlamlılık ifade edecek bir farklılık çıkmamıştır (F= 1,597; p> .05).

3.1.6. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Süresi

Bu başlık altında araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan evli bireylerin evlilik süresi ile araştırmanın bağımsız değişkenlerinden olan Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri arasındaki ilişkilere dair bulgulara yer verilecektir.

3.1.6.1. Tanrı Algısı ve Evlilik Süresi

Tablo 22'de yer alan bulgulara göre katılımcıların evlilik sürelerine göre **Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı** boyutunda en yüksek ortalamayı 16-20 yıl arası (x= 4,53) ve 21-25 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 4,53); en düşük ortalamayı ise 5-10 yıl arası (x= 4,44) ve 26-30 yıl arası evlilik süresi olanlar almıştır (F= 0,301; p> .05).

(Boyutlar)	Evlilik Süresi	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı	a-) 5-10 Yıl	164	4,44	,74468	,301	,877	------
	b-) 11-15 Yıl	106	4,46	,79278			
	c-) 16-20 Yıl	67	4,53	,55831			
	d-) 21-25 Yıl	57	4,53	,76068			
	e-) 26-30 Yıl	64	4,44	,86649			

	Toplam	458	4,47	,75041			
Korku Yönelimli Tanrı Algısı	a-) 5-10 Yıl	164	4,28	,57097	1,623	,167	-----
	b-) 11-15 Yıl	106	4,40	,48587			
	c-) 16-20 Yıl	67	4,39	,50522			
	d-) 21-25 Yıl	57	4,36	,49839			
	e-) 26-30 Yıl	64	4,23	,58047			
	Toplam	458	4,33	,53697			

Tablo 22: Evlilik Süresine Göre Tanrı Algısı (ANOVA,Tukey HSD)

Korku Yönelimli Tanrı Algısı boyutunda en yüksek ortalamayı 11-15 yıl arası evli olanlar (x= 4,40); en düşük ortalamayı ise 26-30 yıl arası evli olanlar (x= 4,23) almıştır (F= 1,623; p> .05). Tanrı algısın ölçeğinin her iki boyutunda da istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

3.1.6.2. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Süresi

Tablo 23'de yer alan bulgulara göre **Olumsuz Çatışma Çözme** boyutunda en yüksek ortalamayı 5-10 yıl arası evli olanlar (x= 2,55); en düşük ortalamayı ise 16-20 yıl arası evlilik süresi olanlar (x=2,24) almıştır (F= 2,267; p> .05). **Olumlu Çatışma Çözme** boyutunda en yüksek ortalamayı 5-10 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 4,32); en düşük ortalamayı ise 16-20 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 4,12) almıştır (F= 0,854; p> .05). **Geri Çekilme** boyutunda en yüksek ortalamayı 21-25 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 4,12); en düşük ortalamayı ise 11-15 yıl arası evlilik süresi olanlar almıştır (F= 2,363; p> .05).

(Boyutlar)	**Evlilik Süresi**	**N**	**X**	**Ss**	**F**	**P**	**Grp. Ar. Farklar**
Olumsuz Çatışma Çözme	a-) 5-10 Yıl	164	2,55	,92877	2,267	,061	-------
	b-) 11-15 Yıl	106	2,45	,99094			
	c-) 16-20 Yıl	67	2,24	,71550			
	d-) 21-25 Yıl	57	2,35	,89094			
	e-) 26-30 Yıl	64	2,25	,82250			
	Toplam	458	2,42	,90206			
Olumlu Çatışma Çözme	a-) 5-10 Yıl	164	4,32	,88228	,854	,491	-------

	b-) 11-15 Yıl	106	4,14	1,06828			
	c-) 16-20 Yıl	67	4,12	1,04611			
	d-) 21-25 Yıl	57	4,24	,89313			
	e-) 26-30 Yıl	64	4,17	,94092			
	Toplam	458	4,22	,96157			
Boyun Eğme	a-) 5-10 Yıl	164	4,07	1,01388	2,659	**,032**	**a-c**
	b-) 11-15 Yıl	106	3,96	1,14113			
	c-) 16-20 Yıl	67	3,65	1,05269			
	d-) 21-25 Yıl	57	4,14	,89846			
	e-) 26-30 Yıl	64	4,13	,93538			
	Toplam	458	4,00	1,03438			
Geri Çekilme	a-) 5-10 Yıl	164	3,91	1,12547	2,363	,052	------
	b-) 11-15 Yıl	106	3,73	1,11838			
	c-) 16-20 Yıl	67	3,61	1,06364			
	d-) 21-25 Yıl	57	4,12	1,10420			
	e-) 26-30 Yıl	64	4,01	1,11709			
	Toplam	458	3,87	1,11782			

Tablo 23: Evlilik Süresine Göre Çatışma Çözüm Stilleri (ANOVA,Tukey HSD)

Boyun Eğme boyutunda en yüksek ortalamayı alan 5-10 yıl arası evli olanlar (x= 4,07) ile en düşük ortalamayı alan 16-20 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 3,65) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır (F= 2,659; p> .05).

3.1.6.3. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Süresi

Tablo 24'de yer alan bulgulara göre **Anksiyete** boyutunda en yüksek ortalamayı alan 5-10 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 0,82) ile en düşük ortalamayı alan 26-30 yıl arası evli olanlar (x= 0,52) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır (F= 2,630; p<.05). **Depresyon** boyutunda en yüksek ortalamayı 5-10 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 1,21); en düşük ortalamayı ise 26-30 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 0,95) almıştır (x= 1,596; p> .05). **Olumsuz Benlik** boyutunda en yüksek ortalamayı 5-10 yıl arası evli olanlar (x= 1,00); en düşük ortalamayı ise 16-20 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 1,903) almıştır (F= 1,903; p> .05). **Somatizasyon** boyutunda en yüksek

ortalamayı 21-25 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 0,69); en düşük ortalamayı ise 11-15 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 0,54) almıştır (F= 0,802; p> .05). Bu üç boyutta da istatiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

(Boyutlar)	Evlilik Süresi	N	X	Ss	F	P	Grp. Ar. Farklar
Anksiyete	a-) 5-10 Yıl	164	0,82	,78264	2,630	,034	**a-e**
	b-) 11-15 Yıl	106	0,62	,65840			
	c-) 16-20 Yıl	67	0,73	,78493			
	d-) 21-25 Yıl	57	0,69	,68176			
	e-) 26-30 Yıl	64	0,52	,44527			
	Toplam	458	0,70	,70905			
Depresyon	a-) 5-10 Yıl	164	1,21	,98212	1,596	,174	------
	b-) 11-15 Yıl	106	0,98	,81771			
	c-) 16-20 Yıl	67	1,08	,94129			
	d-) 21-25 Yıl	57	1,12	,91519			
	e-) 26-30 Yıl	64	0,95	,71161			
	Toplam	458	1,09	,89962			
Olumsuz Benlik	a-) 5-10 Yıl	164	1,00	,90285	1,903	,109	-------
	b-) 11-15 Yıl	106	0,77	,74431			
	c-) 16-20 Yıl	67	0,76	,76222			
	d-) 21-25 Yıl	57	0,85	,74411			
	e-) 26-30 Yıl	64	0,80	,63205			
	Toplam	458	0,86	,79709			
Somatizasyon	a-) 5-10 Yıl	164	0,68	,70916	,802	,524	-------
	b-) 11-15 Yıl	106	0,54	,66434			
	c-) 16-20 Yıl	67	0,67	,71964			
	d-) 21-25 Yıl	57	0,69	,74647			
	e-) 26-30 Yıl	64	0,61	,55467			
	Toplam	458	0,64	,68525			
Hostilite	a-) 5-10 Yıl	164	1,04	,80095	2,477	**,044**	**a-e**
	b-) 11-15 Yıl	106	0,99	,67165			
	c-) 16-20 Yıl	67	0,85	,65252			
	d-) 21-25 Yıl	57	0,87	,72331			
	e-) 26-30 Yıl	64	0,75	,50772			

	Toplam	458	0,94	,71021			

Tablo 24: Evlilik Süresine Göre Kısa Semptom Envanteri (ANOVA,Tukey HSD)

Hostilite boyutunda en yüksek ortalamayı alan 5-10 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 1,04) ile en düşük ortalamayı alan 26-30 yıl arası evlilik süresi olanlar (x= 0,75) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır (F= 2,477; p<.05).

3.1.7. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Bu başlık altında Tanrı algısı, çatışma çözüm stilleri ve kısa semptom envanteri arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Metodu ekseninde değerlendirilmiştir. Sırasıyla Tanrı Algısı ve Çatışma çözüm stilleri, Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri, Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri alt boyutları ile birlikte spss 22 programında değerlendirilmiştir.

3.1.7.1. Tanrı Algısı ve Çatışma Çözüm Stilleri Korelasyon Sonuçları

Tablo 25'de yer alan sonuçlara göre Tanrı Algısı ile Çatışma Çözüm Stilleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır (r= 256; p<.01).

Tablo 25: Tanrı Algısı ve Çatışma Çözüm Stilleri Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Ölçekler		**Çatışma Çözüm Stilleri**
Tanrı Algısı	rr	0,256**

**p<.01

3.1.7.2. Tanrı Algısı ve Çatışma Çözüm Stilleri Boyutlarının Korelasyon Sonuçları

Tablo 26'da yer alan bulgulara göre Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı ile Çatışma Çözüm Stilleri ölçeğinin alt boyutlarından en yüksek anlamlı ilişki Olumlu Çatışma Çözme (r= ,192; p<.01) en düşük anlamlı ilişki ise Geri Çekilme (r= ,126; p< .01) boyutunda pozitif yönlü olarak tespit edilmiştir.

Tablo 26: Tanrı Algısı Boyutları ve Çatışma Çözüm Stilleri Boyutları Korelasyon Sonuçları

Tanrı Algısı Boyutları ile Çatışma Çözüm Stilleri Boyutları		Olumsuz Çatışma Çözme	Olumlu Çatışma Çözme	Boyun Eğme	Geri Çekilme
Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı	r	-,009	,192**	,169**	,126**
Korku Yönelimli Tanrı Algısı	r	,165**	-,026	,027	,031

*p< .05 **p< .001

Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı ile Boyun Eğme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (r= 169; p<.01); Olumsuz Çatışma Çözme arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Korku Yönelimli Tanrı algısı ile Olumsuz Çatışma Çözme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (r= ,165; p<.01).

3.1.7.3. Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri Korelasyon Sonuçları

Tablo 27'de yer alan sonuçlara göre Tanrı Algısı ile Kısa Semptom Envanteri ölçekleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 27: Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri Korelasyon Sonuçları

Ölçekler		**Kısa Semptom Envanteri**
Tanrı Algısı	rr	0,005

3.1.7.4. Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri Boyutları Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Tablo 28'de yer alan sonuçlara göre **Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı** ile en yüksek düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişki **Depresyon** (r= -227; p<.01); en düşük düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişki ise **Somatizasyon** (r=-,105; p<.05) boyutunda tespit edilmiştir. Sevgi yönelimli Tanrı algısından alınan puanlar arttıkça bireylerin sırasıyla depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, hostilite ve somatizasyon yaşam durumlarında düşüş görülmektedir. Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı ile **Anksiyete** (r=-, 190; p<.01), **Olumsuz Benlik** (r=-,190; p<.01) ve **Hostilite** (r=-,139; p<.01) boyutları arasında da negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 28: Tanrı Algısı ve Kısa Semptom Envanteri Boyutları Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Tanrı Algısı ile Kısa Semptom Envanteri Boyutları		Anksiyete	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite
Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı	r	-,190**	-,227**	-,190**	-,105*	-,139**
Korku Yönelimli Tanrı Algısı	r	,299**	,353**	,358**	,199**	,282**

*p< .05 **p< .001

Korku Yönelimli Tanrı Algısı ile en yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki Olumsuz Benlik (r= -,358; p< .01); en düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki Somatizasyon (r= -,199; p< .01) boyutunda tespit edilmiştir. Korku Yönelimli Tanrı Algısı ile Depresyon (r= ,353; p<.01), Anksiyete (r= ,299; p<.01) ve Hostilite (r= ,282; p<.05) boyutları arasında da pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

3.1.7.5. Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Tablo 29'da yer alan korelasyon sonuçlarına göre Çatışma Çözüm Stilleri ile Kısa Semptom Envanteri arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir (r= ,164; p<.01).

Tablo 29: Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Ölçekler		Kısa Semptom Envanteri
Çatışma Çözüm Stilleri	rr	,164**

*p<.05 **p<.001

3.1.7.6. Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Boyutları Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Tablo 30'da Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri boyutları arasındaki korelasyon sonuçları yer almaktadır. Buna göre Olumsuz Çatışma çözme stili ile en yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki Hostilite (r= ,424; p<.01); en düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki ise Somatizasyon boyutunda tespit edilmiştir (r=

,170; p<.01). Olumsuz çatışma çözme ile anksiyete (r= ,293; p<.01), depresyon (r= ,263; p<.01), olumsuz benlik (r= ,270; p<.01) boyutları arasında da yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 30: Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanteri Boyutları Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Ölçek Boyutları		Anksiyete	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite
Olumsuz Çatışma Çözme	r	,293**	,263**	,270**	,170**	,424**
Olumlu Çatışma Çözme	r	-,015	-,011	-,020	-,036	,016
Boyun Eğme	r	,011	,021	,035	,042	-,035
Geri Çekilme	r	,083	,074	,071	,128**	,065

*p< .05 **p< .001

Olumlu çatışma çözme ve boyun eğme boyutlarıyla kısa semptom envanteri boyutları arasında anlamlılık ifade eden bir ilişki ortaya çıkmamıştır. Geri çekilme boyunda ise kısa semptom envanteri boyutlarından sadece somatizasyon boyutuyla pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır (r= ,128; p<.01).

3.2. ARAŞTIRMANIN NİTEL BÖLÜMÜNE AİT BULGULAR

3.2.1. Çalışma Gurubu

Araştırmanın çalışma gurubu en az beş yıl evli olan otuz erkek ve otuz kadın olmak üzere toplam 60 bireyden oluşmaktadır. Araştırmada nitel bölümde katılımcı seçiminde kullanılan örnekleme yöntemi amaçlı örneklemedir. Araştırmayı gerçekleştirmek üzere altmış kişi ile en az yarım saat olmak üzere karşılıklı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcı seçiminde amaçlı örneklem tekniği ile görüşmeye istekli olan kişiler tercih edilmiştir. Görüşmelerden önce katılımcıya ne hakkında mülakat yapılacağı anlatılmış, onam formu imzalatılmış ve sonrasında görüşmeye başlanmıştır. Görüşmelerde katılımcının herhangi bir tedirginlik yaşamaması adına sessiz, kimsesiz ve sakin ortamlar tercih edilmiş ve görüşme sırasında mümkün olduğunca katılımcının anlattığı hususlara müdahale edilmemiştir. Görüşme sırasında ses kaydına izin veren

katılımcılardan ses kaydı alınmış ve sonrasında deşifre edilmiş; izin vermeyen katılımcıların söyledikleri ise not alınıp sonrasında temize çekilmiştir.

Katılımcılara ait demografik bilgiler tez sonunda yer alan ekler kısmındadır. Katılımcılardan elde edilen bulgular evlilik öncesi ve sonrası olmak üzere iki ana başlık altında verilmektedir. Her ana başlığın altındaki alt başlıklarda erkek ve kadınlardan elde edilen bulgular beraber verilmektedir. Görüşme yapılan kişilerin isimleri yerine onların cinsiyetlerini ifade eden kodlar kullanılmıştır. Bu kodlardan (E) erkek görüşmeci (K) ise kadın görüşmeciyi temsil etmektedir. Görüşmecilere ait demografik bilgiler te sonunda ekler kısmında ek 6 ve ek 7'de verilmektedir.

3.2.2. Veri Toplama Araçları

Görüşmelerde görüşmeler öncesinde hazırlanmış yarı yapılandırılmış 8 soru kullanılmıştır. Bu sorular evlilik öncesinden başlayarak evlilik sonrasını kapsayacak şekilde evli bireylerin karşılaşmış oldukları sorunlar, sorunlara verdikleri tepkiler, sorunlarla başa çıkma yöntemleri, sorunların çözülememe nedeni, sorun yaşanmamışsa sorun yaşanmamasının nedeni, Yardan algıları, maneviyatın evlilik hayatına katkıyla ilgili yaşanmış olan deneyimleri tespit edebilecek içerikte oluşturulmuştur.

3.2.3. Verilerin Analizi

Veriler öncelikle ses kaydında olanların çözümlenmesi, not alınanların temize geçirilmesi ile bir araya getirilmiştir. Toplanan veriler daha sonra Nvivo programına aktarılıp her bir metin analiz edilerek kodlanmıştır. Kodlama elde bulunan veriden önemli parçaların ayrıştırılmasını, işaretlenmesini ifade eder. Bu şekilde metin küçük bilgi kategorilerine ayrılır (Creswell, 2007). Kodlama sonrası elde edilen kodlar üzerinden kategorilendirme yapılmıştır. Kategoriler ise elde edilen verilerin ardında yer alan soyut üst anlamları ifade eder. Kategorilerin oluşturulmasıyla veri kavramsallaştırma ile soyutlanarak daha üst bir anlama kavuşur (Corbin ve Strauss, 1990).

Veriler Evlilik öncesi ile alakalı evlilik öncesi yaşanan çatışmalar üst başlığında maddi nedenler, kültürel nedenler ve ailevi nedenler; evlilik öncesi yaşanan çatışmalara evlilik adaylarının tepkisi üst başlığında duygusal tepkiler ve davranışsal tepkiler; evlilik öncesi yaşanan sorunların çözüm şekli üst başlığında problem odaklı başa çıkma ve kaçınma odaklı başa çıkma; evlilik hazırlığında sorun yaşanmamasının nedeni üst başlığında karşılıklı anlayış ve uyum başlıkları altında kodlanmıştır.

Evlilik sonrası süreçle alakalı eşler arasında çatışmaya neden olan durumlar üst başlığında sorumluluk kaynaklı nedenler, davranış-tutum kaynaklı nedenler, sosyo-psikolojik nedenler; eşler arasında çatışmaya neden olan durumlara verilen tepkiler üst başlığında davranışsal, duygusal, fiziksel tepkiler; eşler arasında çatışmaya neden olan durumlarla başa çıkma yöntemi üst başlığında problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, değerlendirme odaklı başa çıkma; eşler arasında çatışmaya neden olan durumların çözülememe nedeni üst başlığında iletişim eksikliği, anlaşamama; yaşanılan büyük sorunla başa çıkma yöntemi üst başlığında din odaklı başa çıkma ve duygu odaklı başa çıkma; eşlerin birbirleri hakkındaki değerlendirmeleriyle alakalı olumlu karakter değerlendirmeleri üst başlığında davranışsal boyutta, duygusal boyutta; olumsuz karakter değerlendirmeleri üst başlığında davranışsal boyutta, duygusal boyutta; eşin soruna verdiği tepki üst başlığında davranışsal, duygusal, zihinsel, fiziksel tepkiler başlıkları altında kodlanmıştır.

Evlilikte maneviyatla alakalı evli bireylerin maneviyat tanımlamaları üst başlığında din, değer, din ve değer; maneviyatın evliliğe katkısı üst başlığında eşler arasındaki bağı koruma, davranış ve tutumda dengeyi sağlama; evli bireylerin yaradan algısı üst başlığında sevgi yönelimli yaradan algısı, korku yönelimli yaradan algısı; evli bireylerin Yardan'a ilişkin değerlendirmeleri üst başlığında üst başlığında merhametli, adaletli, lütufkar başlıkları altında kodlanmıştır.

3.2.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmalarda araştırmanın geçerliğini ve güvenirliğini artırmak için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler iç geçerlik için "uzun süreli etkileşim, araştırmacı önyargılarını azaltma, katılımcı teyidi, üçgenleme" gibi uygulamaları içermektedir. Dış geçerlik için "amaçlı örneklem, dahil etme veya dışlama kriterleri, ortamın ayrıntılı tanıtımı, katılımcıların ayrıntılı tanıtımı" gibi uygulamaları içermektedir. Güvenirlik için ise "denetleme yolu, literatür, araştırma yöntemlerinin ayrıntılı tanıtımı, üçgenleme, başka bir araştırmacının süreç ve sonuçları incelemesi" gibi uygulamaları içermektedir. Araştırmalarda bu yöntemlerden bir ya da birkaçının kullanılması bulguların doğruluğunu tespit noktasında fayda sağlayacaktır (Başkale 2016; Creswell, 2007).

Araştırmada geçerliği sağlamak için verilerin yeterince doyuma ulaşmasını sağlayacak kadar fazla kişiyle görüşme yapılmıştır. Amaçlı örneklem metodu ile belirli kriterler dahilinde katılımcı seçimi sağlanmıştır. Toplam 60 kişi ile görüşme yapılmış ve erkek ve kadın olarak on beşer kişi ile görüşme yapıldıktan sonra veri doyumu sağlanmıştır. Verilerin kodlanması ve gruplandırılması sürecinde Eğitim Bilimlerinde uzman 1, Sosyoloji Biliminde uzman 1, Psikoloji Biliminde uzman 1, Din Psikolojisi Uzmanı 3 akademisyenden destek alınarak kodlamaların ve gruplandırmaların denetlenmesi sağlanarak görüş birliğine varılmıştır Ayrıca veri üçgenlemesi ile farklı kişilerden aynı konuda bilgi alınmıştır.

Araştırmada güvenirliği sağlamak için görüşmelerden elde edilen veriler ses kayıtlarından ve notlardan kayıpsız olarak deşifre edilmiştir. Geçerlikte olduğu gibi uzman desteğinin sağlanması da güvenirliği artıran diğer bir yöntem olmuştur. Ayrıca aynı konu üzerinde farklı insanlarla görüşme yapılması da veri kaynaklı üçgenleme tekniğinin kullanılması açısından güvenirliğe katkı sağlayan diğer bir yöntem olmuştur.

3.2.5. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmalarda araştırmacı araştırılan konuyu doğrudan katılımcılarla temas kurarak elde eden kişidir. Bu bağlamda araştırmacı araştırmanın uygulanmasındaki rolünü açıkça ifade etmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmacı evlilik deneyimine sahip olması dolayısıyla katılımcılarla sevgi, saygı ekseninde güvenli bir ortam oluşmasını sağlayarak katılımcılardan evlilikle alakalı deneyimlerini çekinmeden anlatabilecekleri bir ortam oluşturmuştur. Çalışmada araştırmacı katılımcılardan verilen cevaplardan anladığının doğruluğunu tespit için geri bildirim almış ve sorulan soruların anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla sondaj sorularıyla doğru bilgilerin elde edilmesini sağlamıştır. Ayrıca araştırmacı almış olduğu nitel araştırma ders ve kursların katkısıyla detaylı görüşme yapabilme becerisine sahiptir.

3.3. Bulgular

Bu başlıkta evli erkek ve kadınlarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular kısa analizlerle üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan doğrudan alıntılarla aktarılacaktır.

3.3.1. Evlilik Öncesi Süreç

Evlilik öncesi süreçle alakalı bilgi edinmek amacıyla katılımcılara "Evlenme sürecinizden bahsedebilir misiniz?" sorusu sorulmuş ve gerek duyulması halinde "Nasıl evlendiniz (görücü, severek, daha önceden arkadaşlık ederek)? Kimler aracı oldu? İsteyerek mi evlendiniz? Kaç yaşında evlendiniz? Nişan düğün sürecinde yaşadığınız sorunlar oldu mu? Sorun varsa nasıl aştınız? (Düğün takıları, eşya alımı, düğüne hazırlık sırasında) Sorun yaşamadıysanız neden yaşanmadı?" sondaj soruları eklenerek hem görüşmeciyle samimiyet kurulmaya çalışılmış hem de görüşmeciden konu hakkında doyurucu bilgi alınmaya çalışılmıştır.

3.3.1.1. Evlilik Öncesi Yaşanan Çatışmalar

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmeler neticesinde evlilik öncesi erkekler ve kadınlar tarafından çatışma çıkaran durum olarak ifade edilen bulgular yer almaktadır. Bu bulgular Maddi Nedenler, Kültürel Nedenler ve Ailevi Nedenler grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Maddi Nedenler: Evlilik öncesi sorun çıkaran durumlar olarak görüşmeciler tarafından ifade edilen sorunlarda evlilikten sonra kalınacak yerin gelin tarafından beğenilmemesi sonucu çıkan tartışmalardan bahsedilmektedir. Kalınacak yerin beğenilmemesi ancak damadın bulunduğu şartlar itibariyle lojman dışında bir yeri tercih edebilecek durumda olmaması eşler arasında sorun çıkaran bir durum olarak belirtilmektedir. Evlilik öncesi sorun yaşanan diğer bir durum gelinlik alımıyla alakalı olmuştur. Gelinin beğendiği gelinlik fiyatının yüksek olması ve istediği yerden alınamaması sebebiyle gelin ve damat arasında sorun çıkmıştır.

> **E11**: "Yani küçük şeyler oluyor ama yuvayı yıkacak evliliği yıkacak nişanlılığı da yıkacak bir sıkıntı olmadı. (Küçük sorunlar ne oldu) ben lojmanda kalıyorum şu anda çok kullanışlı olmadığı için orada sıkıntı yaşadı işte değiştirelim tayinini farklı yere iste gibi tartışmalar oldu. Bu eve biz niye yerleşeceğiz gibi tartışmalar oldu."
> **E17**: "Nişan düğün sürecinde ufak tefek sorunlar oldu ama çok büyük değil de küçüktü yani ufak tefek (nasıldı mesela) gelinlik alımında bir sorun yaşamıştık. Eşim büyük bir meblağlı gelinlik beğenmişti. Normalde fiyatını araştırdık piyasadan ama almak istediği o mağaza çok yüksek fiyat söylemişti onda biraz sorun yaşamıştık."

Kültürel Nedenler: Evlilik öncesi memnuniyetsizlik ifade edilen diğer bir durum kültür farklılığından kaynaklanmaktadır. Kültür farklılığına dair nişan gibi ritüel olarak uygulanan bazı kültürel yaşantı unsurları ve düğün törenlerine yönelik farklı yörelerin insanları olarak farklı bakış açısına sahip olma yönünden yaşanılan sorunlardan bahsedilmektedir. Bu sorunlarda bölgesel olarak nişan ve düğün gibi törenlerin uygulanması sırasında düğünün çalgılı olması veya olmaması, nişan töreninin yapılması

veya yapılmaması gibi uygulama yönünden düğün taraflarının farklı anlayışlara sahip olduğu kültürel yaşantı unsurlarındaki çeşitlilikler memnuniyetsizlik çıkaran, hoşa gitmeyen durumlar olarak ifade edilmektedir.

> **E3**: "Kültür farklılığı şöyle söylemeyelim maddi olarak veya dünya görüşü olarak çok ciddi bir fark yok bunlarda bir fark yok da kültürel farklılık var. Karadeniz İç Anadolu farkı (sorun varsa bir örnek) yani ben mesela ben kendi açımdan özellikle söyleyeyim ben mesela nişan gibi bir konuyu önemsemiyordum. Nasıl olsa birkaç ay sonra evleneceğiz ama sonradan anladım bunu öte taraf bu tür törenleri çok inanılmaz seviyede değerli önemli vazgeçilmez buluyor. Yani nişanı nişan yapmak için değil bunlar nişanlanacak uzun süre ayrı kalacaklar etraftakiler bilsin bunlar nişanlıdır biri öbürü gidip bu çocukları istemesin böyle bir amaçla değil. Yani nişan bir ritüeldir yapılması gerekir şey gibi yani kutsal gibi." **E8**: "Tabii çeşitli kültürel farklılıklardan dolayı bazı sıkıntılar yaşadığımız oldu (Mesela örnek alabilir miyim) örnek işte hani düğünün yapılışı ya da farklı şeyler bölgeler onların tabii adetleri görenekleri farklı oluyor bu tarz şeyler (kültürel farklılık derken) mesela düğünün yapılışını onlar çalgılı istedi tabii çalgılı istediler biz de hani kız tarafı olduğu için buna tamam dedik bu tarz şeyler"

Ailevi Nedenler: Evlilik öncesi ailelerin tutum ve davranışları kaynaklı sorunlar olarak ifade edilen durumlarda damadın evlenmek istediği gelini ailesinin ilk isteyişte vermemesi sebebi ile yaşanılan olumsuzluktan bahsedilmektedir. Damat gelini ailesinden ilk istediğinde gelinin abisi evliliğe karşı çıkmış ve evliliğin ilk aşamasında gelinin ailesinden abisinin tutumu sorun oluşturmuştur. Sorun olarak bahsedilen diğer bir durum ailelerin beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Ailelerin yeni tanışmış olmaları ve birbirlerini tanıma istekleri sebebiyle karşılıklı olarak birbirlerine gitme ve gelme konusundaki beklentileri sorun çıkaran durum olarak ifade edilmektedir. Ailelerin biz onlara gittik onlar da bize gelsin gibi istekleri evlenecek olan gelin ve damat arasında baskı sebebi olarak sorun çıkaran duruma dönüşmektedir. Evlilik öncesi ailevi kaynaklı diğer olumsuz bir durum evlilik için alışveriş sırasında damadın annesinin takınmış olduğu tutumun gelin tarafından sorun olarak algılanması ve damatla gelin arasında

gerginliğe sebep olmasından çıkmıştır.

> E1: "Kendimizden kaynaklı bir şey oluşmadı ama ailelerden kaynaklı ama ilişkiyi nasıl diyeyim evlilik ya da nişanlılığı etkileyecek bir şey değil geçici birkaç günlük bazı kırılmalar. (Örnek) Mesela işte ilk anda istediğimizde abisi vermek istemedi bir süre onun gönlünü etmek için bekledik. O problem oldu." E5: "Evlenme sürecinde hiç kimse birbirini tam olarak tanımadığı için beklentileri karşılıklı tatmin mesela şöyle şeylerle karşılaşıyorduk. Hadi biz onlara gittik onlar da bize gelsin onlar bize gelmedi. Şimdi biz ikinci kez üst üste onlara gidiyoruz gibi açıkçası benim hiç ehemmiyet vermeyeceğim çok küçük şeyler ama geleneksel insanlar bunlara takılıyorlar yani sanki bunu iki kez üst üste gitse bir şey eksiliyormuş gibi görüyorlar görebiliyorlar." E1: "Bir ara mesela bir diğeri annemle alışverişe çıktıklarında bir şey beğenememişler ya da alamamışlar işte annem biraz isteksiz davranmış o geçici yani birkaç günlük kırgınlık böyle bir dargınlık oldu."

Aileden kaynaklı çatışmalara ilişkin evli kadın görüşmecilerden elde edilen veriler incelendiğinde bu verilerden elde edilen temalarda kayınvalidenin çeyiz serme ve damada takı takılması konusundaki tutumundan kaynaklı çatışmalardan bahsedilmektedir. Çeyiz serme sırasında damadın annesinin serilen çeyizi yetersiz görmesi ve tartışma çıkarması ayrıca evlilik sırasında damada takılması gereken takının takılmamasından dolayı çıkardığı tartışma evlilik öncesi ve sırasında çatışma çıkaran bir duruma sebep olmuştur. Evlilik öncesi sorun olarak ifade edilen diğer bir tema damadın ailesinin evlilik süreci öncesinde ve evlilik sırasında çocuklarını yalnız bırakması, yardımcı olmaması sebebi ile oluşmuş görünmektedir. Evlilik sürecinde damadın ailesinin destek olmaması, çocuklarını yalnız bırakması gelinin ailesi tarafından geline baskı yapılan bir duruma dönüşmüştür. Gelinin yaşının küçük görülmesi veya başka bir yere gidecek olması sebebiyle annesinin ilk başta olumlu değerlendirdiği evliliği sonradan olumsuz değerlendirir gibi olması gelin tarafından tedirgin edici durum olarak ifade edilmiştir. Gelinin ailesinin mali durumunun iyi olmayışı ve düğün masrafını karşı tarafın yüklenmesi sonucu oluşan durumun damat tarafından problem edilmesi ve zaman zaman

gündeme getirilmesi sorun çıkaran durum olarak ifade edilmektedir.

> **K26**: "Eşim laylaylom bir dönemindeydi. Hiç sorumluluk almamış. Ben 18 yaşındaydım evlendiğimizde. Düğün sürecinde ben sorun yaşamadım ama ailem yaşadı. Çeyiz sermede kız çeyizi böyle mi olur diye gerginlik çıkardılar. K. Babam orta yol bulmuş sağ olsun ama kayın validem hiç öyle yapmadı. Takıda sorun yaşamadık ama evlendikten sonra oğluma altın yüzük almadınız diye sorun yaptılar." **K5**: "Yani istemeye getirecek adam yoktu mesela. Babası yatalak biriydi annesiyle gelmek zorunda kaldı. Abi abla yok. Hepsi İstanbul'da zaten birincisi. İkincisi mesela görüşmelerde şeylerde ailem tanımadığı için problem oluyordu. Bir de eşimi tanımadıkları için problem oluyordu. Şöyle: babam hani görüştürme konusunda şey konusunda katı kuralları olan bir adamdı. Bunlar da problem oldu ama onun dışında düğün döneminde oldu aynı problem. Gene kendi eşimin yanında kimse yok. Tek başına dönüyor hep bizim aile tam tersi ablası mesela gelmişti düğüne uzaktan el gibi geldiler gittiler. Onu ben şey için söylemiyorum ama eşim kendisi de söylüyor. Hepsi ile kendisi ilgilenmek zorunda kaldı." **K4:** "Nişan düğün sürecinde herhangi bir sorun şöyle bir şey: ailem ilk etapta olumlu gibi baktılar. Daha sonra annem biraz işte daha küçüksün gibi ya da uzak bir köye gideceğim diye köyler farklı diye olmasın diye birazcık şey yaptı ama daha sonradan çok büyük sorunlar olmadı. Hani işi bozacak dereceye gelmedi ama birazcık insanı yıpratıyor tabi olacak mı olmayacak mı diye bir süreç yaşandı." **K5**: "Mesela benim ailemin mali durumu biraz kötü olduğu için babam zaten çiftçi bir adam. Bir sürü çocuğu olan ve üniversite öğrencisiydi bu dönemde. Bana mesela çeyiz konusunda yardımcı olamadı ailemden ablalarım yaptı bana. Babamın zaten emeklisi yoktu. Bir şeyi yoktu ondan sonra bu biraz benim için problem oldu eşimin tarafından da problem oldu."

3.3.1.2. Evlilik Öncesi Yaşanan Çatışmalara Evlilik Adaylarının Tepkisi

Bu kısımda evlilik öncesi yaşanan çatışmalarda evlilik adaylarının tepkisine dair bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular Duygusal Tepkiler ve Davranışsal Tepkiler grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Duygusal Tepkiler: Evlilik öncesi yaşanan sorunlara ilişkin tepkilere dair açıklamalarda karşı tarafın verdiği kızmak, içerlemek şeklindeki duygusal tepkiden bahsedilmektedir. Düğün sırasında gelinin almak istediği gelinliğin istediği yerden

alınmaması gelin tarafından kızmak ve içerlemek şeklindeki duygusal bir tepkiye sebep olmuştur.

> **E7**: "Nişan düğün sürecinde ufak tefek sorunlar oldu ama çok büyük değil de küçüktü yani ufak tefek nasıldı mesela gelinlik alımında bir sorun yaşamıştık. Eşim Büyük bir meblağlı gelinlik beğenmişti. Normalde fiyatını araştırdık piyasadan ama almak istediği o mağaza çok yüksek fiyat söylemişti. Onda biraz sorun yaşamıştık. (Peki nasıl aştınız) Oradan almadık gelinliği gittik ona benzer yakın bir yerden aldık. (Eşinizi nasıl ikna ettiniz tepkisi ne oldu) kızdı ilk başta mesela onu alsaydık O beğendi hanımlarda o var beğendiğini almak Şimdi ben almayınca tabi içerledi biraz kızdı."

Davranışsal Tepkiler: Evlilik öncesi yaşanan sorunlara ilişkin karşı tarafın verdiği tepkiye ilişkin açıklamalarda tartışmak, kırgınlık, küsmek, konuşmamak, sorun olan durumun gündeme getirilmesi gibi davranışsal tepkilerin verildiği ifade edilmektedir. Evlendiğinde kalacağı lojmanı beğenmeyen gelin istemediği, beğenmediği yerde kalmak istemediği için tartışmak şeklinde tepki vermiştir. Kayınvalidenin evlilik alışverişi sırasındaki tutumu olumsuz şekilde algılanılarak gelin tarafından küsmek, konuşmamak şeklindeki tepkiyle karşılanmıştır. Ailesinin maddi durumunun iyi olmayışı sebebiyle evlilik sırasında fazla bir desteklerinin olamadığını ifade eden gelin bu durumun eşi tarafından gündeme getirilerek tepkiyle karşılandığını ifade etmektedir.

> **E11**: "Yani küçük şeyler oluyor ama yuvayı yıkacak evliliği yıkacak nişanlılığı da yıkacak bir sıkıntı olmadı. (Küçük sorunlar ne oldu) ben lojmanda kalıyorum şu anda çok kullanışlı olmadığı için orada sıkıntı yaşadı işte değiştirelim tayinini farklı yere iste gibi tartışmalar oldu. Bu eve biz niye yerleşeceğiz gibi tartışmalar oldu."
> **E1**: "Ailelerden kaynaklı ama ilişkiyi nasıl diyeyim evlilik ya da nişanlılığı etkileyecek bir şey değil geçici birkaç günlük bazı kırılmalar. (Örnek) Mesela annemle alışverişe çıktıklarında bir şey beğenememişler ya da alamamışlar işte annem biraz isteksiz davranmış. O geçici yani birkaç günlük kırgınlık böyle bir dargınlık oldu. Onun dışında öyle (İlk tepki Ne oldu) ilk tepki konuşmamak oldu mesela birkaç gün ben ulaşamadım yani telefonla yani o zaman uzaktık doğal olarak yani nişanlılık sürecinde telefonları açmadı cevap vermedi."**K5**: "Mesela benim ailemin mali durumu biraz kötü olduğu için babam zaten çiftçi bir adam. Bir sürü çocuğu olan

> ve üniversite öğrencisiydi bu dönemde. Bana mesela çeyiz konusunda yardımcı olamadı ailemden ablalarım yaptı bana babamın zaten emeklisi yoktu Bir şeyi yoktu ondan sonra bu biraz benim için problem oldu eşimin tarafından da problem oldu. (Yani gündeme geliyor mu mesela bir sorun yaşandığında) önceden getiriyordu eşim şimdi getirmiyor."

3.3.1.3. Evlilik Öncesi Yaşanan Sorunların Çözüm Şekli

Bu kısımda evli erkek ve kadınlarla yapılan görüşmelerde evlilik öncesi adaylar arasında meydana gelen sorunların çözüm şekline ilişkin bulgular yer almaktadır. Bu bulgular Problem Odaklı Başa Çıkma ve Kaçınma Odaklı Başa Çıkma grup başlıkları altında kısaca ifade edilmiştir.

Problem Odaklı Başa Çıkma: Bu kategori altındaki temalara baktığımızda evli bireylerin "konuşarak sorun olan durumu aşmaya çalışma, sorun çözümünde araya durumu düzeltecek birini dahil etme, evlilik adayının taraflar arasında arabuluculuk yapması ve sorun olabilecek durumların evlilik adayları tarafından önlenmesi," şeklinde sorunları çözmeye çalıştıkları görülmektedir. Gelinlik alımında istenilen gelinliğin fiyatının yüksek olması ve gelinliğin gelinin istediği yerden değil başka yerden alınmasıyla sorun yaşayan damat bu sorunla geline neden gelinliğin başka yerden alındığını, istediği gelinliğin fiyatının piyasada daha uygun fiyata bulunduğunu uygun bir dille anlatarak başa çıkmaya çalışmıştır. Benzer şekilde annesi ve gelin arasında oluşan gerginlikle damat sorun olan durumla ilgili bir arkadaşından yardım alara hem annesini hem gelini dinleyerek yanlış bir anlaşılma olduğunu açıklamaya çalışarak başa çıkmaya çalışmıştır.

> E7: "Nişan düğün sürecinde ufak tefek sorunlar oldu ama çok büyük değil de küçüktü yani ufak tefek (nasıldı mesela) gelinlik alımında bir sorun yaşamıştık. Eşim büyük bir meblağlı gelinlik beğenmişti. Normalde fiyatını araştırdık piyasadan ama almak istediği o mağaza çok yüksek fiyat söylemişti. Onda biraz sorun yaşamıştık. (Peki nasıl aştınız) Oradan almadık gelinliği gittik ona benzer yakın bir yerden aldık. (Eşinizi nasıl ikna ettiniz eşiniz kızdı mı) kızdı ilk başta mesela onu alsaydık o beğendi hanımlarda o

> var. Beğendiğini almak. Şimdi ben almayınca tabi içerledi biraz kızdı. Daha sonra ben uygun bir dille biraz anlatınca razı oldu." **E1**: "Geçici birkaç günlük bazı kırılmalar ya örnek mesela işte ilk anda istediğimizde abisi vermek istemedi bir süre onun gönlünü etmek için bekledik. O problem oldu. Bir ara mesela bir diğeri annemle alışverişe çıktıklarında bir şey beğenememişler ya da alamamışlar işte annem biraz isteksiz davranmış. O geçici yani birkaç günlük kırgınlık böyle bir dargınlık oldu. Onun dışında öyle (İlk tepki Ne oldu) ilk tepki konuşmamak oldu mesela birkaç gün ben ulaşamadım yani telefonla yani o zaman uzaktık doğal olarak yani nişanlılık sürecinde telefonları açmadı. Cevap vermedi. (Sonra nasıl aştınız) sonra ben dolaylı bir şekilde bir arkadaşa sordum tabii nişanlı olduğumuz için öyle yani evli olsak daha farklı bir şey olurdu ama o şekilde meseleyi çözmüş olduk. Yani öyle söyleyeyim Ne söyleyeyim (ya kızdığını arkadaşından mi öğrendiniz) yani neye kızdığını ondan öğrendim ama 2 gün sonra en azından ulaştım telefonunu açtı. 2 gün ulaşamadım bize kızgınlığını daha sonra ben annemle de görüşerek çözdüm. Yani annemden de dinledim olayı sonra kendisinden de dinledim daha sonra birbirlerine durumu izah ettim yani bunun yanlış olduğunu konuştuk vesaire böyle düzelttik."

Evlilik sürecinde sorun olabilecek eşya alımı gibi durumlar gelinle anlaşılarak ailelere yansıtılmadan damat tarafından önlenmeye çalışılmıştır. Evlilik öncesinde ailelerin sorun oluşturabilecek beklentileri uygun bir dille ifade edilerek sorun oluşturmadan önlenmeye çalışılmıştır. Evlendiğinde kalacağı lojman gelin tarafından beğenilmeyen ve içinde bulunduğu şart ve imkân dolayısıyla lojmanı değiştiremeyeceği için sorun yaşayan damat yaşadığı problemle eşiyle arasını bulması için büyüklerden birini dahil ederek başa çıkmaya çalışmıştır.

> E11: "Yok yani küçük şeyler oluyor ama yuvayı yıkacak evliliği yıkacak nişanlılığı da yıkacak bir sıkıntı olmadı. Küçük sorunlar ne oldu ben lojmanda kalıyorum şu anda çok kullanışlı olmadığı için orada sıkıntı yaşadı işte değiştirelim tayinini farklı yere iste gibi tartışmalar oldu. Bu eve biz niye yerleşeceğiz gibi tartışmalar oldu (nasıl çözdünüz onu). Büyükleri devreye soktuk. Hafif yalan sağdan dolanarak bugün gideceğiz yarın gideceğiz diyerek 2 senedir devam ediyoruz. Dolanarak bu işi sürdürmeye çalışıyoruz." **E5:** "Yani sorun olabilecek şeyler vardı. Fakat önceden hem kendi ailemi tanımam hem de eşimin kendi ailesini tanıması bu olabilecek olası sorunları önceden düşünüp halletme yoluna gitmemize sebep oldu. Yani kendi haline bıraksak

> çok rahatlıkla kendi haline bıraksak ailelerde sorun olabilecek şeyleri (Sizin aranızda değil ama ailelerde) hı hı ailelerden kaynaklanabilecek şeyleri biz onlara yansıtmadan kendimiz çözmeye çalıştık. (Mesela ne oldu) şey eşya alımı ile ilgili bazı şeyleri ben mesela aileme yansıtmadım. Ailemden gizli olarak aldım. Pazarlığını falan daha önceden yaptım vs. ama ailem de tabiî ki yardımcı oldu yani hem eşimin ailesi de o manada şey yaptılar böyle bir durum oldu yani." **E5**: "evlendikten sonra da sıkıntılar oluyor ama evlenme sürecinde hiç kimse birbirini tam olarak tanımadığı için beklentileri karşılıklı tatmin mesela şöyle şeylerle karşılaşıyorduk. Hadi biz onlara gittik onlar da bize gelsin onlar bize gelmedi. Şimdi biz ikinci kez üst üste onlara gidiyoruz gibi açıkçası benim hiç ehemmiyet vermeyeceğim çok küçük şeyler ama geleneksel insanlar bunlara takılıyorlar. Yani sanki bunu iki kez üst üste gitse bir şey eksiliyormuş gibi görüyorlar, görebiliyorlar. Ama bunları biraz aştığımı düşünüyorum yani aileme de aştırdım. Eşimin ailesi de bunları eşim de benim hani ortak noktada bazen baskıyla bazen şefkatli anlatarak bunları aştık. Yani bunları aşmak gerekiyor aşmazsanız zaten birçok evlilik daha nişan sürecinde bitiyor. Bunu ben eşlerin birbirleriyle olan ilişkilerinden dolayı oluşan sorunlardan değil ailelerin o ilişkiye getirdikleri sorunlardan kaynaklandığını düşünüyorum. Yani aileler maalesef bazen sorun getirebiliyorlar tabi birbirlerini tanıdıktan sonra da işte tabi sürece devam edecek olursak aileler birbirlerini tanıdıktan sonra ısındılar tabi belli noktalarda yine sıkıntılar olabiliyor ama ısındılar."

Kaçınma Odaklı Başa Çıkma: Evlilik öncesi sorun olan durumla başa çıkmaya ilişkin bu kategori altında değerlendirdiğimiz tema "oyalama-geçiştirme"dir. Evlendiğinde kalacağı lojman gelin tarafından beğenilmeyen ve içinde bulunduğu şart ve imkân dolayısıyla lojmanı değiştiremeyeceği için yaşadığı problemin çözümünde bugün gideceğiz yarın gideceğiz şeklinde yalan söyleyerek oyalama-geçiştirme taktiği ile başa çıkmaya çalışmıştır.

> E11: "Yok yani küçük şeyler oluyor ama yuvayı yıkacak evliliği yıkacak nişanlılığı da yıkacak bir sıkıntı olmadı. Küçük sorunlar ne oldu ben lojmanda kalıyorum şu anda çok kullanışlı olmadığı için orada sıkıntı yaşadı işte değiştirelim tayinini farklı yere iste gibi tartışmalar oldu. Bu eve biz niye yerleşeceğiz gibi tartışmalar oldu (nasıl çözdünüz onu). Büyükleri devreye soktuk. Hafif yalan sağdan dolanarak bugün gideceğiz yarın gideceğiz diyerek 2 senedir devam ediyoruz. Dolanarak bu işi sürdürmeye çalışıyoruz."

3.3.1.4. Evlilik Hazırlığında Sorun Yaşanmamasının Nedeni

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerde evlilik hazırlığı sırasında sorun yaşanmamasına sebep olan durumlara ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır. Bu bulgular Karşılıklı Anlayış ve Uyum grup başlığı altında kısaca ifade edilmektedir.

Karşılıklı Anlayış ve Uyum: Evlilik öncesi sorun yaşanmamasına sebep olan durumlar karşılıklı anlayış ve uyum kategorisi altında değerlendirdiğimiz "ailelerin birbirlerini tanımaları, ailelerin birbirlerinin durumlarını anlayışla karşılaması, alınacakların ailelere taksim edilmesi, alınacakları adayların kendilerinin karşılaması, iki tarafın şartlarının uyuşması, maddi durumun iyi olması sebebiyle istenilenlerin kolayca yerine getirilmesi" temalarıdır. Ailelerin birbirlerini tanımaları, evelenecek olan kişilerin birbirlerini tanımaları aileler arasındaki uyumu artırıcı bir durum olarak evlilik sürecinde herhangi bir sorun yaşanmasını önlemiş görünmektedir. Evlilik sürecinde kız tarafının illa şu olacak illa bu olacak şeklinde bir yaklaşımda olmaması ve damadın da elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışması karşılıklı anlayış ve uyum içinde sorun çıkmasını önlemiş görünmektedir.

> **E4**: "Evlenme sürecinde çok böyle sıkıntılı bir süreç olmadı aslında. Zaten birbirimizi önceden beri tanıyorduk. Herkes birbirini tanıyordu. Ailelerde birbirini tanıyordu. Böyle bir teklif karşı tarafa gidince direnme ya da bir karşı çıkma olmadı. Bu şekilde yürüdü. Yani çok çok basit bir süreç oldu aslında. Sorun olmadı evlilik sürecinde. Bir problem olmadı." **E18**: "Yok bunu bir temel mesele olarak görmeyişiydi eşimin. Ben de yani elimden ne geliyorsa içinden gücümün yettiğinin en iyisini almaya zaten gayret ediyorum. Kendim yaşayacağım ama benim eşim de bana bu konuda hiç şey yapmadı. Yani şu kadar altın olacak ya da ailesi falan ev şöyle olacak. Bilmem böyle olacak gibi müdahalede bulunmadılar. Onlar zaten bir müdahalede bulunsalar problem ortaya çıkardı doğrusu. Onu kaldıramazdım ben. İyi ki bulunmadılar sorun yaşamadık. Yani ne oldu ki yani sonuçta onlar için bir şey yapmıyorum. Yapıyorsam kendim için yapıyorum zaten havaya gitmiyor yani. O açıdan çok büyütülecek bir mesele değil yani benim açımdan da değil."

Evlilik öncesi sorun yaşanmasını önleyen diğer bir durum karşı tarafın anlayışlı ve zorda bırakmayan tavrıdır. Damadın evlilik hazırlığı için herhangi bir birikiminin olmaması ve bu durumu gelinin babasına anlatması gelinin babası tarafından anlayışla karşılanmış ve iki tarafın da anlaştığı bir çözüm yoluna bağlanarak evlilik öncesi sorun oluşması önlenmiştir. Evlilik sürecinde sorun oluşmasını engelleyen diğer bir tutum evlilik taraflarının zorda bırakmayan, karşı tarafı baskı altına almayan, kanaatkâr tutumu yansıtır anlayış ve uyumluluk halidir.

> **E19**: "Evet o konuda Hocam biz biraz pederi ilkokuldan çıktıktan sonra kaybetmiştim ben. Hafızlığa başlamıştık. Bizim ilçede öyleydi. İlkokul beşten çıkan (ilkokul beş yıldı) direk hafızlığa giderdi bizde. O dönemde babamızı kaybettiğimiz için biz efendime söyleyeyim önümüzde bizim bu işlerimizi ciddi işlerimizi koşturacak birileri olmayacağını biz bile bile yola çıktık. Kayınpedere ben gitmiş söylemiştim. Ya arkadaş açık açık ben kayınpederden kendim istedim hanımımı. Gittim Allah'ın emri Peygamberin sünnetiyle ben sizin kızınızla evlenmek istiyorum efendim. Kabul etmezseniz bile bu iş aramızda mahfuz kalsın diye kendisine söylemiştim ben. O da bana şöyle biz Karadenizli olduğumuz için cevap bekliyordum ben şöyle bir cevap vermişti bana: Allah razı olsun kendisinden yaşıyor sağlıklı şu anda demişti ki bana: bu iş Allah'ın emriyse biz her ikimiz de istemesek de bu iş olur. Ben istemesem de olur bu iş eğer Allah'ın emri değilse sen de istesen ben de istesem bu iş olmaz dedi. Efendim yalnız dedim ben tamam bu aşamayı geçtik. İlerleyen tarihlerde dedim: bak benim bir hazırlığım yok. Benim bir babam yok. Benim evlilik eşyamı alacak efendim bana hazırlık yapacak yardımcı olacak bir aile büyüğüm yok benim. Varlıklı bir kişiydi kendisi inşaat taahhüt işleri yapıyorlar müteahhitti. Kendisi bana şöyle demişti. Aile meclisi ne karar verirse ben hepsini alırım. Daha sonra bana ödersin demişti. Anlaşmıştık aileler bir araya geldiğinde bazı şeyler ortaya koydular. Dediler şu kadar altın olsun şu kadar eşya olsun. Ben elimdeki var olanlarla beraber ekonomik olarak nelere gücüm yetiyorsa onları aldık. Kalanları kayınpeder aldı. Daha sonra ödedim kayınpedere. Hiçbir problemimiz de olmadı. Kayınpederime ben şu anda hem kayınpeder hem de bir baba kadar saygı duyarım. Severim kendisini bir problemimiz olmadı şükürler olsun." **E2**: "Yok öyle çok fazla büyütülecek veya dillendirilecek sorun olmadı. İşte eski usul şöyle ne alınacak. Evlenince babam ona ne alacak ev eşyası olarak. Biraz onlar konuşuldu. Sonucunda tatlıya bağlandı öyle büyük bir sorun olmadı. Ben

dediğim gibi benim durumumda biliyorlar ailemin durumunu da bildikleri için öyle çok bir de köy hayatı olduğu için öyle fazla sorun olmadı. Köy hayatında o kadar sorun yaşamadım ama şehir hayatında ister istemez olur. Yeni bir ev tutulacak annemin babamın yanında kalıyordum yani aynı evde kalıyorduk. Ayrı bir eve çıkmadım. Bu ister istemez masrafı azaltıyor. Şehirde olsanız ayrı evde de olsanız O eşyaların yenilenmesi lazım. Köyde böyle bir sorun yok yani o yıllar için en azından konuşmak gerekirse. O açıdan yani bu evlilik sürecinde yani konuşulacak öyle ciddi sorun olmadı." **E16**: "Toplam 21 gün sürdü zaten süreç. Evlilik öncesinde çok ufak sorun olur ama biz zaten süreç çok kısa olduğundan dolayı sorun yaşamadık diyebilirim (peki istenilenler yerine getirildiği için mi) evet istenilenler yerine getirildiği için sorun yaşanmadı denilebilir iki tarafta anlayışlıydı öyle demek daha kolay (en temel şey o mu diğeri mi) Irki tarafın anlayışlı olması." **E:17**: "Yok o manada takı düğün hazırlıkları o manada özellikle ben kayınvalidem ve kayın pederimin çok olgun olduğunu söyleyebilirim. Yani hiçbir şekilde sorunları bize yansıtmadılar varsa. Eğer biz bir sorun olduğunu yani ben damatları olarak ailem dünürleri olarak hiçbir şekilde böyle bir problem yaşamadık. Karşılıklı anlayış içerisinde gayet problemsiz bir süreç yaşadık yani (Yani evlilik öncesi sorun yaşanmasında iki tarafında uygun bir tavır sergilemesi) kesinlikle kesinlikle ekstra bir şey çıkarmadı. (Peki sizin evlilik sürecinde alınması gereken eşyalar olsun veya takılar olsun onların hepsi tamam mıydı yoksa bir kısmı alınmadı mı) asgari düzeyde idi yani yaşamımızı sürdürebileceğimiz düzeydeydi. Nedir buzdolabı lazımsa o alındı çamaşır makinesi lazımsa o alındı ya da örneğin ben bekarken eve oturma gurubu almıştım onu kullanmaya devam ettik. Yani şunu diyebilirdi benim kayınvalidem yani ben kızıma kullanılmış eşya istemiyorum yenisini alacaksın diyebilirdi. Hani bu tarz problemler yaşanmadı. Biz sonraki süreçte ben 11 yıllık evliyim şimdi yanımıza daha geldiğimizde bizim evimizde şu eşyamız eksik dediğimiz hiçbir şeyimiz de yoktu. Her şeyimizi tamamladık." **E1**: "Bunlarla ilgili çok sıkıntı yaşamadık zaten. Düğünden bir ay önce falan bir ev almıştık. Elimizdeki yani düğün öncesi takıların bir kısmını oraya verdik. Düğünden sonraki takıları da aynı şekilde düğün borçlarına onun borçlarına verdik yani. Düğünden çok fazla bir şey kalmadı denilebilir o manada. Yani bir problem olmadı karşılıklı anlayışla borcumuzu kapatmış olduk."

. Evlilik hazırlığında sorun yaşanmamasına sebep olan durumlardan biri de alınacakların evlilik adayları tarafından karşılanması veya aileler arasında taksim edilmesidir. Alınacakların taksim edilmesi veya gelin veya damadın kendileri tarafından

karşılanması karşılıklı anlayış ve uyum çerçevesinde evlilik tarafları arasında sorun çıkmasını önlemiştir.

> **E20**: "Eşya alımında her şey konuşulmuştu. Kimin neyi alacağı belliydi. Herkes alacağını aldı bir sorun yaşanmadı." diyerek ifade etmiştir. Benzer şekilde E8'de alınacakların paylaşılmasıyla sorun yaşanmadığını şöyle ifade etmiştir: "Eşya anlamında falan çok bir sorun yaşamadık yani yarı yarıya zaten paylaşıldı oranın adeti düğünde tabii çoğunluk onların katkısı oldu başka." **E23**: "Zaten eşyalarımızı kendimiz aldık. Takılar konusunda da bir sıkıntımız olmadı yani. Bir sorun yaşamadık öyle. Konuşarak halledilecek problemlerdi. Hallettik." E5 ise bu hususu şöyle ifade etmiştir: "bizde sorun olmadı açıkçası biz bunların hepsini kendimiz eşimle belli noktalarda işte kredilere başvurarak maalesef belli noktalarda işte birikmiş 3 5 paramızla bunları şey yaptık. Yani kendimiz karşıladık ve daha rahat bir süreç geçirdik diyebilirim. (o zaman düğün aşamasında daha çok anne babalardan ziyade sizin eşinizle beraber düğünün nasıl yapılacağı vs. beraber karar vermeniz konusu bir şekilde evlenmeye etkili oldu diyebilir miyiz.) tabi kesinlikle etkisi büyük. Ama biz şey de yapmadık yani aileleri tamamen konudan diskalifiye edelim de her şeye kendimiz karar verelim öyle bir şey yok. Düğün salonunu mesela kayınvalidem kayınpederim siz kafanıza göre takılın dediler hani kötü bir şey almayacağımı anladığım kadarıyla düşündükleri için böyle dediler." **E12**: "Hiçbir sıkıntı yaşamadık. Nişan yaptık 2 3 ay sonra düğün yaptık. Onların şartlarıyla bizim şartlarınız üç aşağı beş yukarı birbiriyle uyuştuğu örtüştüğü için herhangi bir sıkıntı yaşamadık. Kız alma kız verme getirme götürme birbirine eş değer olduğu için herhangi bir sıkıntı yaşamadık." **E10**: "Maddi sıkıntımız olmadığı için genelde evliliklerde sıkıntı maddiyattan kaynaklanıyor. Düğün öncesi kız tarafının istekleri oluyor damat tarafı isteklerin ister istemez bir kısmını yerine getirirken bir kısmını yerine getiremiyor. Yol alınmış oluyor geri dönülse dönülmüyor düğünden sonra takılar falan borca gidiyor ailelerin ondan sonra evde sıkıntı başlıyor bizim öyle bir şeyimiz olmadı. Çalıştığım için düğün için harcanacak miktarı ben hazırlamıştım"

Evli kadınlarla yapılan görüşmelerde evlilik sürecinde sorun yaşanmadığını ifade eden kadınların sorun yaşanamama nedeni olarak öne sürdükleri sebeplerden ortaya çıkan temalar şu şekildedir: "istenilenlerin tam alınması, evlilik masraflarını bir tarafın yüklenmesi, karşı tarafı zorlayan tutum içinde olmama". Maddi durumun iyi olması hem gelin hem damat için alınacak eşyaların alımı konusunda büyük bir avantaj sağlamakta

ve eşya alımı, takı gibi meselelerle bağlantılı çıkması muhtemel olumsuzlukları önlemektedir. Ancak burada da yine evlilik taraflarının anlayışlı ve uyumlu olması alınacaklar konusunda aşırı bir tutuma gitmeyi veya çatışma çıkarıcı bir tavrı önlemektedir. Yine ailelerin birbirlerini tanımaları karşılıklı anlayışı ve uyumu destekleyen bir durum olarak evlilik öncesi sorun oluşmasını önlemektedir. Alınacaklar konusunda evlilik taraflarından birinin masrafı yüklenmesi ve diğer tarafı bu konuda durumu olmadığı halde zorlamaması ve anlayışa karşılaması evlilik öncesi sorun çıkmasını önlemektedir.

> **K10** "Eşyalarım takılarım her şeyim alındı." **K4**: "Benim ailemin durumu çok yoktu da eşim birazcık kendisi yüklendi. Öyle de bir sıkıntı olmadı hani biz taktık bizimkini biz alalım gibi bir şey olmadı. (Yani istedikleriniz oldu mu?) oldu o konuda hiçbir şeyim olmadı şunu da yapsaydım yapsaydık diye hiçbir şeyim olmadı." **K22**: "Çocukluğumdan beri tanıyordum eşimi. İlgim de vardı ama bir araya gelme noktasında aracı kişilerle oldu. Zaten önceden gelen bir bağ da vardı ve evlilik sürecinde adım attık nişan ya da düğün evresinde sorun yaşamadık sağ olsunlar isteklerimiz noktasında."

Evlilik hazırlığında sorun yaşanmamasının nedeni konusunda evlilik hazırlığında alınacak olan temel eşyaların alınması ve karşı tarafı zorlayan bir tutum içinde olmama da etkili olmuş görünmektedir. Alınacaklar konusunda gelinin kanaatkâr tutumu ve aşırı bir talepte bulunmaması anlayış ve uyumu yansıtan bir tutum olarak evlilik öncesi sorun çıkmasını engellemiş görünmektedir.

> **K2**: "(Sizin istediğiniz şeyler oldu mu?) oldu zaten diyorum ya aşırı yok altındır şudur budur onu istemedim (Karşı taraf ne yapıyorsa onu tamamen karşı tarafa teslim olmuş şekilde mi?) yok teslim de değil istediklerim oldu. Eksiklerim olmadı ama altın konusunda hani şunu etmedim şu olacak diye onlar temel şeyleri aldılar mı yani alınacaklar zaten belliydi." **K23**: "Görücü usulü evlendik. İsteyerek evlendim. Nişan bizim evimizde oldu. Bir hayalim olmadığı için sorun yaşamadım. Bohça hazırlığında bizim aile hazırlık yaptı. Takılarda da beklentim yoktu. O yüzden ne yapsalar sevindim." **K8**: "Evlenme sürecinde problem olmadı. Her şey alındı. Ailenin

ekonomik durumu iyi değil. İstediğim gibi oldu. Planı ben kurdum şunlar olsun dedim onlar alındı. Ailenin durumunu bildiğim için fazla şey istemedim. Asgari şartlarda ne olursa onu kabul ettim. Belli bir bütçe vardı ona göre söyledim."

K21: "Eşimin kız kardeşiyle arkadaştık, ortak tanıdığımız bir yakınımız bir tanıştırsak sizi dedi. İsteyerek evlendik hatta biraz ailemi de zorlamış olabilirim. Sevimli geldi gözüme. 22 yaşımda evlendim. Eşya takı vs hiç sorun yaşamadık. Bizimkiler ne alırlarsa onu alsınlar ayıp karışmasın kimse dedi. Sorun da çıkmadı haliyle."

K17: "Görücü usulü, arkadaş tavsiyesi, başka bir kıza bakmaya gelmişler. Sonra bana döndüler, ben oldum. 20 yaşında isteyerek evlendim. Hiç sorunumuz olmadı düğün sırasında. Mobilya benim istediğim olmadı. Babam gücünün yettiğini alacak dedi. Babası yok diye babam yetimin hakkını yemem diye gelin el öpmesinde takılacak takıyı da kendi aldı. Alışverişe giderken babam tembihledi ben gelmiyorum sen de sesini çıkarma ben sana sonra daha iyilerini alırım dedi. Babam eşime de neyi münasip görürseniz onu alın dedi. Düğünde taktıkları takıyı da emanet aldılar düğünden sonra geri verdik. Babam altının önemi yok aklı altın olsun, aklı altın olursa yoku da var eder dedi. Olmadı mı hepsi oldu babam çok doğru söylemiş."

3.3.2. Evlilik Sonrası Süreç

Evlilik sonrası süreç başlığı altında evli erkekler ve kadınların evlendikten sonra eşleriyle aralarında çatışmaya neden olan durumlar, çatışmaya neden olan durumlara verilen tepkiler, çatışmaya neden olan durumlarla başa çıkma yöntemleri, çatışmaya neden olan durumlar çözülemedi ise çözülememesinin nedeni, yaşanılan büyük sorunla başa çıkma yöntemleri gibi konular evli erkek ve kadınların mülakatlarından doğrudan alıntılarla kısa açıklamalarla birlikte yer alacaktır.

3.3.2.1. Eşler Arasında Çatışmaya Neden Olan Durumlar

Bu kısımda evlilik sonrası evli erkek ve kadınlardan çatışma nedeni olarak ifade edilen durumlarla ilgili elde edilen bulgulara yer verilecektir. Bu bulgular Sorumluluk Kaynaklı Nedenler, Davranış-Tutum Kaynaklı Nedenler, Sosyo-Psikolojik Nedenler grup başlıkları altında kısaca ifade edilmiştir.

Sorumluluk Kaynaklı Nedenler: Evlilik sürecinde sorun çıkmasına sebep olan sorumluluk kaynaklı nedenler kategorisinde değerlendirilen temalar "çocuklarla yeterince ilgilenmeme, ebeveynlerin bakımı, ebeveynlerle ilgilenme"dir.

Çocukların bakımı, onlarla ilgilenme konusunda eşlerden birinin sorumluluk alıp diğerinin sorumluluk almaması, çocuklarla ilgilenmemesi çocukların bakımıyla tek başına ilgilenmek durumunda kalan eş için problem olmakta ve çatışma çıkarıcı bir duruma sebep olabilmektedir. Bu durumlarda çocuğun bakımını tek başına üstlenen genelde kadınlar olmaktadır ki erkeklerden sorun olarak ifade edilen temalarda kadınların yüklenmiş oldukları bu sorumluluklar neticesinde agresifleştiklerinden bahsedilmiştir. Benzer şekilde ebeveynlerin bakımı konusunda da sorumluluğun tek tarafa yüklenilmesi, kadının hem çocuklar hem de ebeveynlerin bakımıyla ilgilenmesinin onu stresli hale soktuğu ve dolayısıyla evde tartışmalı durumların olabildiğine değinilmiştir.

> **E29**: "Eşim ev hanımı olduğu için çocukların bakımı tabi ki onun üstündeydi. Bu konuda çok da yardımcı olamadım açıkçası. Arada sitem eder. Hep ben ilgilendim diye.Anne babaya bakımda aile üyelerime bakımda zorlandığını biliyorum. Ama bizim kültürümüzde de bundan soyutlanmak mümkün değil. Ama emekli olduğum için bu konuda yükü üzerinden almayı istiyorum. Bu konuda tabiî ki bunaldığı zaman içini boşaltır, söylenir söylenmekte."

Ebeveynlerin bakıma ihtiyacı olması ve bakımı konusunda yardımcı olabilecek bir çocuğunun dışında kimsenin olmaması mekân olarak uzakta bulunan çocuğunun ebeveynine bakım için yakınlaşmak istemesine sebep olmakta ve bu durum eşler arasında gerginliğe sebep olabilmektedir. Diğer taraftan bakıma ihtiyacı olan ebeveyne yakın olmak da farklı şekilde eşler arasında sorun çıkarabilmektedir. Eşlerden birinin diğerinin anne ve babasına karşı olumsuz bakışı, onlarla ilgilenmek istememesi, eşinin ebeveynine bakımı konusunda ona yardımcı olmayıp engellemeye çalışması eşler arasında çatışma çıkaran bir duruma dönüşmektedir.

E3: "Yani söylenecek çok şey var tabi (hangileri mesela) eşim mesela ailesi, annesi rahatsız. Şeker hastası ciddi rahatsızlığı var. Yardımcıya ihtiyacı var ve eşimden başka ona yardımcı olabilecek de pek kimse yok. Dolayısıyla eşim annesine yakın olmak istiyor. Onlar İstanbul'da oturuyorlar. Bu süreçte belki en zorlandığım şeylerden biri bu yani." **E20**: "Bunların başında daha çok anne babaya bakım ve bu takı meselesi biraz iletişimi zorladı. (Nasıl) Mesela anne babamın bakımı konusunda eşimden hiç destek görmedim. Yedi sene bilfiil onlara destek oldum. Ama benim ailemle ilgilenmem onun tarafından çok olumsuz karşılandı. Hemen hemen her aileme yaptığım bakım sonrasında olumsuz tutumuyla karşı karşıya kaldım. (Nasıl bir tutum) ben ailemin herhangi bir ihtiyacı var mı diye ziyarete gittiğim zaman her mesaiden çıkış saatinde eve gitmeden çıkıyordum. Öncelik biz değimliyiz diye tartışma başlatırdı. Direk eve gidip ondan sonra ailemin yanına çıksam bu seferde neden evden çıkıyorsun diye tepkiyle karşılaştım. Beraber yapalım dedim. Ben kendi çocuklarımı bırakıp seninle birlikte ailene bakamam gibi tepkiler verdi."

Sorumluluk kaynaklı nedenler kategorisinde kadın görüşmecilerden elde edilen temalarda erkeklerinkine benzer şekilde "aile dışındakilerin memnuniyetini önemseme, ebeveynlerin bakımı, eşin iş yoğunluğunun fazla olmasının çocuklar ve eşe ilgiyi azaltması, çocukların sorumluluğunun tek tarafa yüklenmesi" gibi konulardan bahsedilmiştir. Evlilik sürecinde eşin öncelikle kendi ailesiyle alakalı sorumluluklarını yerini getirmesi beklenir. Bu konuda kendi ailesiyle ilgili sorumluluklar yerine ailesi dışındakilerin durumlarıyla ilgilenmesi sorun çıkaran durumlar ortaya çıkarabilmektedir. Biraz daha farklı şekilde eşin ebeveyninin bakımlarını kardeşleri destek olmaksızın tek başına yüklenmesi eşinin desteği söz konusu bile bazen kişinin üzerinde ağır bir etki bırakarak agresifleşmesine sebep olabilmektedir. Kardeşlerinin yardımcı olmaması ve bakım konusunun kendisini zorladığını anlatamaması yaşadığı stresi eşi ve çocuklarına yansıtmasına sebep olmakta ve aile içindeki huzuru bozabilmektedir.

K11: "En son eşimin kardeşinin aşırı rahatlığı, tutarsızlığı ve eşimin kendi geçiminden önce onun borçlarını ödemeyi düşünüyor olması beni çok sinirlendirdi. Bu şekilde davrandığın zaman kardeşin hiçbir zaman sorumluluk sahibi olamayacak dedim ve anlamsız birçok şey söyledi. Ben de git kardeşinle kal o zaman

> dedim.” **K3:** “Eşimin ailesi tarafından kaynaklanan hep sorunlar oldu. O yüzden iletişimimiz koptu. Kayınvalidem rahatsızlanmıştı bayağı bir hastalığı uzun sürmüştü. Hala da hasta bir 15 yıldır hasta. İlk hasta olduğu zamanlarda eşim dört kardeşler bütün sorumluluğu eşimin üzerine bıraktılar. O da altından kalkamadıkça onların yanında sesini yükseltmedi. Onlara hiçbir sorun yokmuş gibi davrandı. Onların yanında krizi bizim yanımızda gösterdi. Bu yüzden de evin içinde sorun oldu. Yani kavga oldu. (Nasıl oldu) Yani onların hatası olsa bile ben hatalıyım eşim çocukların en ufak bir şeyine sinirlenir. Yani bütün sorunlara ben sebep oluyormuşum gibi kızgınlığını sinirini benden çıkarmaya çalışır o şekilde iletişimimiz kopuyordu.”

Erkeklerle görüşmelerde ifade edildiği gibi kadınlar da çocukların bakımı, sorumluluğu konusunda tek kalmalarının sorun çıkarcı bir atmosfer oluşturduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu konudaki yükün kendi üzerlerinde olması ve eşlerinin destek olmaması kadınlar tarafından sorun çıkaran durum olarak ifade edilmiştir. Yine eşlerinin iş yoğunluğunun fazla olmasının, işleriyle çok ilgilenmeleri ve eş ve çocuklarına yeteri kadar ilgi göstermemeleri de kadınlar tarafından hoş karşılanmayan durumlar olarak ifade edilmiştir. Erkeğin işi ve ailesi arasında işteki sorumlulukları ve ailesindeki sorumlulukları arasında dengeyi koruyamaması evlilik sürecinde sorun çıkaran durumlara sebep olabilmektedir.

> **K25**: “Sorunlarla çok karşılaştık. Genelde çocuklarla ilgili bana sorma sen yap der. Sorumlulukları bana yüklüyor. Ortak karar alamıyoruz.” **K2**: “Şöyle oluyor geç geliyor eve hani çocuklarla ilgilenme durumu biraz zayıf. O yüzden biraz bazen problem çıkarsa çıkıyor. Hani derslerine yardımcı oluyorum yük biraz benim üzerime biniyor. Sürekli işte çalıştığı için hani gece geliyor orada biraz problem oluyor.” **K22**: “Çocuğun bakımında iletişim problemi yaşıyoruz. Çünkü bende çalışan bir kadınım. Çocukla benim istediğim ölçüde ilgilenmiyor. Onun da iş süreci yoğun farkındayım ama çalışan çiftlerin en temel problemi bu sanırım.” **K1**: “Çok sosyaldir konuşkan rahat girişken birisidir. Çok çabuk samimiyet kurar sakindir rahatına düşkündür uyumludur genel olarak ama iş yoğunluğundan dolayı biraz agresifleşir. Mesela çocuklarla daha fazla ilgilenmesini isterim. O da işi gereği veya yorgun olduğu için genelde bahane eder. Mesela en temel tartışmamız bundan olur” **K11**

> "Mutsuzum eşimin iş ile çok ilgilenmesi beni mutsuz ediyor." **K14** "İşe odaklanması ve derslerinin yoğun olmasından dolayı."

Tutum-Davranış Kaynaklı Nedenler: Erkek görüşmecilerle yapılan mülakatlardan evlilik sürecinde sorun çıkaran durumlarla alakalı elde edilen verilerden tutum-davranış kaynaklı nedenler kategorisinde değerlendirdiğimiz temalar "isteklerin çatışması, ailelerin zorlayıcı beklentileri, eşin ailesinin olumsuz tutumu, ailelerin müdahalesi, eşin ailesiyle ilgili eleştiri, işle alakalı durumların eş tarafından anlaşılamaması, yapılan fedakârlığın küçümsenmesi, çocuklarla olumsuz iletişim"dir.

Evlilik sürecinde aynı konuda eşlerin farklı düşünmesi, aynı bakış açısına sahip olmaması sorun çıkaran bir duruma dönüşebilmektedir. Benzer şekilde evlilik sonrası eşlerin ailelerinin aynı konuda farklı beklentileri eşler arasında iki ailenin arasında kalmışlık hissi uyandırarak zaman zaman sorun çıkaran bir hale dönüşebilmektedir. Evli bireyler ailelerinin isteklerini yerine getirme konusunda, iki ailenin de gönlünü yapma konusunda sıkıntı yaşayabilmektedir.

> **E2**: "Ama ufak tefek işte oluyor onun istediğini ben istemiyorum. Benim istediğimi o istemiyor." **E17**: "Yani benim eşimle aramda yaşadığım ilişkide evdeki hayatımızda çok bir sıkıntı yaşamadım. En çok zorlayan şey ben bunu her ortamda zaten söylerim. Yeri geldiğinde bazen bahsederim. Özellikle bizim ailelerimiz ikisi de aynı şekilde yaşadıkları için bayramda Seyran'da gittiğimizde yine eşimle alakalı bir sıkıntımız yok bizim ailemizde ama ailelerin beklentileri bağlamında sıkıntılar yaşıyoruz. Benim ailem böyle tırnak içerisinde Anadolu kültürüne sahip benim çocuğum erkek çocuğum var bayramın ilk günü benim evimde olacak der şu kadar gün benim yanımda kalacak der. Diğer taraftan da kayınvalidemlerin 3 tane kızı var damatları yok dolayısıyla onlar da bayram sabahı yalnız kalmak istemiyorlar. Ya benim en çok yaşadığım sıkıntı bu manada yani bir tarafta annesinin istediğini yapmaya çalışan bir kızla babasının isteğini yapmaya çalışan bir erkeğin arada kalmışlık halinden oluşan stres. (Peki bu sizin aranızdaki ilişkiye nasıl yansıyor) ya bunu biz ilk yıllarda çok yoğun bir şekilde sıkıntı yaşadık ya bu stres ister istemez bizim ilişkimize yansıdı yani birbirimize daha böyle olmaması gereken tarzda konuşmalar yaşadık. Ne bileyim mutsuz olduk." **E5**:

"Açıkçası benim açımdan tek zorlayıcı şey eşimle alakalı değil memlekete gittiğimizde orada kimde kalacağımız meselesi. Eşim bunu açıkçası bana bırakıyor ama ailesinin de onun üzerinde bir baskısı olduğunu düşünüyorum. Bu sefer ben de üzülüyorum ama bu eşimden kaynaklı değil oradaki ortamdan kaynaklı. Zaten çok kısıtlı kalıyoruz iki aile de haklı olarak bizle çok fazla vakit geçirmek istiyor. Sürekli iki ailenin beraber olması da mümkün olmadığı için bir oraya gidip bir oraya gidiyoruz. Bir de şimdi çocuk var daha da zor oluyor bizi zorlayan durum bu" diyerek ifade etmiştir. **E9**: "Hani şimdi gelin kaynana problemleri olur o size de yansır. Onu siz idare etmeye çalışırsınız. Ama ne kadar olur. Bizde öyle bir şey olmadı şimdiye kadar. Ama onun gibi zaten bir tane problem yaşadık. O da bir yengemiz var. Abimin hanımı. Biraz şey yani abim de çalışıyordu o da çalışıyordu. Ben hiç karışmadım bu olaylara. Benim bir de haberim olmadı. Biraz da zaten ondan mı takıldı oraya çalışıyorlardı ama sürekli de babamdan para istiyorlar da şunu ihtiyacımız var bu ihtiyacımız var paramız yetmiyor. Biz de o zaman oradaydık sürekli görüyorduk. Onlar da veriyorlardı, kırmıyorlardı. Dolayısıyla sonra ev yaptılar. Onun için borç aldılar. Araba aldılar. İşte onları daha çok seviyorlar onları sürekli para veriyorlar falan gibi öyle bir şeyler birikmiş. Birikmiş birikmiş sonra babam köyde bir ev yapacaktı herhalde para istedi bizden. İsteyince şey koptu o birikenler patladı diyelim balon patladı oradan şey ortaya çıktı. Bu İçine atma şeyi var onları mesela diyelim ki onları mesela 5 sene 10 sene biriktiriyorsun biriktiriyorsun sonradan bir başka olumsuzluk sebebiyle hepsi ortaya çıkıyor."

Evlilik sonrası süreçte eşlerin ailesinin tutumları gelin veya damat tarafından hoş karşılanmayabilir. Bu durum da eşler arasında sorun çıkaran duruma dönüşebilir. Eşin ailesiyle alakalı eleştiri eş tarafından hoş karşılanmadığında eşler arasında tartışma, çatışma çıkaran bir soruna dönüşebilir. Yine ailelerin çocuklarının ilişkilerine müdahalesi de çocuklar tarafından hoş karşılanmayıp eşler arasında çatışmaya dönüşen bir durum ayol açabilir. Nitekim görüşmecilerin ifadeleri bu yargıları doğrulamaktadır.

E1 "Yani onun ailesinden bazı işte çok hoş olmayan derken böyle yani benim çok yakıştıramadığım bazı şeyler oldu. Biraz onları ben hatırlıyorum." **E8**: "İlk zamanlarda özellikle ailesiyle ilgili hani eleştirdiğim zaman bana hemen tepki veriyordu. Şimdi tabi o tepki vermiyor. Biraz daha değişti. Yani ailesine bakışı da değişti. Ama ilk zaman tabii onun için bir şeydi. Yani ailesi vazgeçilmez eleştirilmez bir noktada idi. Şu an değişti." **E14**: "Aileler biraz

> sorun oldu gibi (nasıl) şöyle ben de o da ailelerimizin karışmamasını istiyorduk normal yani bu. Ondan sonra benim karıştıklarını hissettiğim yerler oldu onun öyle hissettiği yerler oldu."

İşle alakalı yoğunluğun eş ve çocuklara ilgiyi azaltması ancak işin yoğunluğunun eş tarafından anlaşılamaması da eşler üzerinde yorgunluk oluşturucu durum olarak ifade edilmiştir. Özellikle akademik anlamdaki faaliyetlerin akademide yer almayan eş tarafından anlaşılması noktasındaki eksiklik zaman zaman akademik faaliyette bulunan eşte içinde bulunduğu durumu karşı tarafa anlatamıyor olmaktan dolayı yorgunluk oluşturabilmektedir. Ancak burada eş çocukların bakımı ve eşine ilginin azlığı konusundaki eksikliğini kabul etmektedir. Ancak bu eksikliğin nedeni konusunda eşine açıklama yapmaya çalışmakta ancak anlaşılamadığını fark ettiğinde bundan hoşnutsuz olmaktadır. Diğer taraftan çocuklarla olumsuz iletişim eşler arasında sorun çıkaran bir duruma dönüşebilmektedir. Çocukların bakımıyla ilgilenen annenin yüklenmiş olduğu sorumluluk onda psikolojik olarak baskı oluşturmakta ve zaman zaman agresifleşmesine neden olabilmekte ve çocuklarla iletişiminde yüksek sesle konuşma gibi sonuçlara sebep olabilmektedir. Bu durum da eşinin yüklenmiş olduğu sorumluluğun farkında olan ancak eşine yardım konusunda çok destek olamayan baba tarafından hoş karşılanmayıp çatışma çıkaran bir duruma dönüşebilmektedir.

> **E18**: "Yani şimdi düşündüm de öyle şöyle yani şunu söyleyebilirim belki. Şimdi bir akademik hayatımın birtakım şeyleri var kadını mutlu etmeyecek yönleri var. Ne o daha fazla ailenden çocuklarından karından ona ayıracağın zamanı işte akademik çalışmalara ayırmak zorunda kalıyorsun. Bazen şey gibi algılanıyor. İşte çocuklarınla ailenle ilgilenmek yerine işte çalışmayla makale ile ilgileniyorsun uğraşıyorsun. Bizimle ilgilenmiyorsun yeterince. Anlatıyorsun bir ne var işte bir süresi var bunun bu şeyi yetiştirmen lazım. Dolayısıyla bunu defaatle anlatıyor olmana rağmen yani onun onunla ilgisi olmadığını. Ama zaman zaman bunun karşı tarafından çok anlaşılmadığını fark etmek. Bu büyük bir kriz ya da arıza yaratmıyor aramızda ama bu hala benim açımdan böyle karşı tarafından beni çok anlamadığını gördüğüm bir

şeydir bir meseledir o. Bazen beni şey yapıyor yoruyor çok büyüteceğim yani ne olacak falan diyeceğim bir mesele de değil”**E18**: “Yüksek sesle çocuğa bağırmak yaramazlık yaptıkça. Çocuk yaramazlık yapar. Gereksiz bir ses tonlaması ile hitap ediyor çocuğa. Çocuk da normalde yüksek sesle konuşma arasındaki farkı bu sefer fark edememeye başlıyor. Yani en çok eleştirdiğim noktalardan biridir o benim.” E18 aynı zamanda eşinin kendisine sitem ettiği, sorun olan durumlardan birinin çocuklarla yeterince ilgilenememesi olduğunu şu şekilde açıklamıştır: “böyle belki bizim aramızda problem teşkil edecek şey belki benim çocuklarla ilgilenmem konusunda eşimin işte biraz şikâyetçi olması olabilir. Çok becerikli değilim o konuda. Yani ona o anlamda çok yardım edemiyorum. Biraz yük onun üzerinde. Yani evin çocukların yükü onun üzerinde. Bazen tabii o yükün getirdiği yorgunlukla bazen agresifleşebiliyor çocuklara karşı diyelim. Onlara bağırıyor çağırıyor. İşte daha dingin olması gerektiğini söylüyorum ama tabii benim açımdan hemen kolayca cevap şöyle onlarla sen ilgilenmiyorsun ki hep ben ilgileniyorum. Böyle agresifleşiyoruz falan dönüyor iş. Normalde dingin biri ama çocuklarla ilişkisinde onun getirdiği bir şey midir bilmiyorum böyle gereksiz anlamsız şeyler oluyor.”

Kadınların tutum ve davranış kaynaklı nedenler kategorisinde eşleriyle aralarında sorun çıkaran durumlar olarak ifade ettikleri temalar “aşırı rahatlık, çocukların yetiştirilmesindeki görüş farklılığı, çocuklara karşı aşırı disiplinli olma, ebeveynlere ses yükseltme, evdeki ortamın ebeveynlere anlatılması, ebeveynlerin aile işlerine müdahalesi, elti müdahalesi, eşin yakınlarını önemsememe, hep haklı olma ve tek başına karar verme tutumu, kötü alışkanlıklar, olumsuzlukları karşı tarafa mâl etme” şeklinde tespit edilmiştir.

Eşlerden birinin aşırı rahat tutumu diğerinin titiz tutumu eşler arasında anlaşmazlık ortaya çıkarabilmektedir. Benzer şekilde çocuklar konusunda eşlerden birinin aşırı disiplinli tutumu diğerinin normal veya rahat tutumu veya çocuklara karşı vurmak, kızmak gibi şiddet içerikli tutumu eşler arasında çatışma çıkaran duruma dönüşebilmektedir. Çocukların yetiştirilmesinde farklı anlayışta olmak eşler arasında sorun çıkaran duruma dönüşebilmektedir.

> **K1**: "Ben hızlı yaşayan hızlı hareket eden birisi olduğum için çocuklarımla da bazen bu sıkıntıyı yaşıyorum. Rahat olmaları yavaş olmaları bana uyum sağlayamıyorlar. Bana benim hayatıma uyum sağlayamadıklarını düşünmem beni yavaşlatıyor olmalarını düşünmem belki eşimle de mesela bir yere giderken 6 buçukta gelip alacağım sizi der çocukları hazırlarım giyiniriz başımı bile bağlarım eş gelir duş alacağım der saat olur 7 7 buçuk daha çıkmamışızdır falan böyle çok rahat bir aşırı bir rahatlığı var bu aileden gelen bir şey eşimin ailesinde de çok var bu." **K28**: "Çocuğa karşı çok fazla disiplinli davranması benim rahat olmamdan kaynaklı sorunumuz oldu." **K15:** "Çocuklara vurduğum kızdığım zaman karşı karşıya geliriz." **K21**: "Hep haklı olduğunu düşünmesi ve ısrar etmesi çocukları büyütürken zor oldu. Örneğin benim çocuklarla çok ilgilenmem, eşim için onları şımartmak olarak algılandı. Emek vermeden yemek olmaz çocuklara eşime emek vermek benim için çok önemli. Çocukların yanında tartışmayız ben susardım sonra çocukların olmadığı anlarda mutlaka konuşur tartışırız. Eşim çocuklarla da pek beceremedi bu konuşma işini, hep haklı olduğu için. Her ne kadar tartışsak da ölçüyü hep koruduk kırıcı saygısız sözler söylemedik birbirimize."

Evlilik süreci sonrasında özellikle kadınlar için eşin annesinin, kardeşlerinin aile içi müdahaleleri eşler arasında sorun çıkarıcı bir duruma dönüşebilmektedir. Annenin çocuğu üzerinde oluşturduğu baskı eşiyle arasını bozabilecek bir durum ortaya çıkarabilmektedir. Kayın validenin torunlarının yetiştirilmesi konusundaki aile içi ilişkilere müdahalesi çocuklarla anne arasındaki ilişkiyi zedeleyebilmektedir. Anne ile birlikte eşin kardeşlerinin eş üzerindeki baskıları kadın için olumsuz tutum ve davranışlara sebep olabilmekte eşler arasındaki huzur ortamına zarar verebilmektedir. Kayınvalidenin eşler arasındaki bağa zarar verici laf, söz taşıma, gelinin anne babasını lüzum yokken çağırarak gereksiz yere sorun çıkaran tutumları eşler arasındaki bağa zarar verebilmektedir.

> **K13**: "Yani şöyle birebir eşimle alakalı bir sıkıntım olmadı hiçbir zaman ama ailelerimizden kaynaklı durumlar olabildi. Yer yer kardeşleriyle alakalı sıkıntılarım olduğunda işte ben de biraz yaşımın getirdiği o toylukla ya onları mı daha çok yoksa ben mi hani hemen bir kıyas ya da işte seçim yapmaya zorlayacak durumlar oluyordu evliliğimizin ilk yıllarında." **K23**: "Bir erkeği

kadın şekillendiriyor. Ama ben yapamadım. Anne babasından çok etkileniyordu. Ailesi vefat edip maddi olarak güçlenince özgüveni yerine geldi. Aileyi bir araya getirmeye çabaladı her zaman" **K19**: "Annenin ona farklı anlatması bana farklı yaklaşması bizde sorun oldu. Çocuklarla ilgili bir konu olduğunda annesi müdahale ettiği için eşim çıktı gitti. Kendi isteklerimi yapmama izin vermiyor hem de ne zaman engelledim diyor. Temizlik yapmam sorun oluyordu. Onun yanında yapmıyorum sorunu böyle hallediyoruz. Ev temizliğine dikkat etmemesi sıkıntı. Annesi ve kız kardeşi oğlum abi senin karın dayak istiyo der üzerime yürütürlerdi. Beni dinlemezdi. Bir defasında yapboz yapıyoruz aradığımız parça benden çıktı kardeşi abi senin karın dayak istiyor demişti eşim de bana tokat atmıştı. çok canımı yaktı" **K26**: "Evliliğimizde aile müdahalesi çok oldu. Kayın validem ufak bir sorun görse ailemi çağırmaya çalışırdı. Bana iftira atarlardı. Eşimse o ortamda beni savunmazdı. Eve gelince sen haklısın derdi. Yeme içme hep beraber olurdu sadece yatmadan yatmaya evimize giderdik. Kayın valideme yardım ederdim diye de memnun olmazdı. Çoğu zaman kendimi savunamama sebebim ailemin beni savunmaması, yaşımın çok küçük olmasıydı. Başkalarına nasıl davranacağımı bilmiyordum. Babam çalışmamı istemedi. Büyüğe saygı odaklı bir aile yaşamım olduğu için eşime bile nereye gittiğini soramazdım. Ailemi çağıracaklar diye üzüntümden çoğu şeyi anlatmazdım kimseye." **K9**: "Çocuklar konusunda eşimin annesi ile çok karşı karşıya geldik. Annesi özellikle erkek torunları ve oğullarını yanına çekme isteği oğlum ile arama çok girdi. Bu yüzden eşim ile çok tartıştık. Ama bir sonuca varamıyoruz. Tartışarak bu problem oluyor." **K10**: "Eltim ile onun bana ve aileme olan hırsı bir süre bizi etkiledi ve hala da etkilemekte. Eşimin ailesinin bize oturmuş olduğumuz evde kira alamadan oturmamıza kinlenen eltimin eşimle aramı açmak için yapmış olduğu büyü ve muskalardan dolayı çok fazla iletişim problemi yaşadık." **K19**: "Annenin ona farklı anlatması bana farklı yaklaşması bizde sorun oldu. Çocuklarla ilgili bir konu olduğunda annesi müdahale ettiği için eşim çıktı gitti. Kendi isteklerimi yapmama izin vermiyor hem de ne zaman engelledim diyor. Temizlik yapmam sorun oluyordu onun yanında yapmıyorum sorunu böyle hallediyoruz. Ev temizliğine dikkat etmemesi sıkıntı. Annesi ve kız kardeşi oğlum abi senin karın dayak istiyo der üzerime yürütürlerdi. Beni dinlemezdi. Bir defasında yap boz yapıyoruz aradığımız parça benden çıktı kardeşi abi senin karın dayak istiyor demişti. Eşim de bana tokat atmıştı çok canımı yaktı".

Ebeveynlere karşı eşin ses yükseltmesi, bağırarak konuşması eş tarafından olumsuz bir durum olarak karşılanmakta ve çatışmaya neden olabilmektedir. Eşin eşiyle

arasında sır olan konuları dahi annesine anlatması eşler arasında güvensizlik duygusu oluşturup eşlerin arasındaki bağı zedeleyici bir sonuca yol açabilmektedir. Eşin kendi akrabaları ile olan ilişkisindeki zayıflık sebebiyle eşinin yakınlarına olan bağını olumsuz bir şekilde karşılaması eşler arasında sorun alanı oluşturabilmektedir.

> **K15**: "Eşimin ailesinden dolayı annesi babasına hafif sesimi yükseltirsem bu konuda karşı karşıya geliriz." **K9**: "Eşimin istem dışı evde aramızda olan sır olsun dediğimiz konuları bile annesine anlatması beni ona karşı fazla güvensiz hissettiriyor. Bu konudan duyduğum rahatsızlığı dile getirdiğim zaman elinde olmayaraktan birdenbire anlatmaya başladığını elinde olmadan anlattığını dile getiriyor o zaman da büyü vs. yapılmış olması endişesi kaplıyor içimi çünkü düşünüyorum aklı başında olan biri bu şekilde davranmaz diyorum ama çözüm bulamıyorum." **K5**: "Karşılaştığım en çok zorlayan durum şöyle eşim a sosyal mi dersiniz. Ailedeki şeyden kaynaklı onun ailesi akrabalık şeyleri çok zayıf. Bağları kendi kardeşleriyle de ailesiyle de ve benim de aynı şekilde olmamı istiyor. Ailemle fazla görüşmeyi annemle babamla da fazla görüşmeyi mesela misafir konusunda ailemden birisi gelmek istese işte bunu eşim şey olarak görüyor sürekli gelmeler gitmeleri istemiyor."

Eşin sorun olan durumlarda sorumluluğu eşine yükleyip kendine pay çıkarmaması, hep haklı olma tavrı, tek başına karar verme alışkanlığı, diğerlerinin, eşinin ve çocuklarının görüşlerini önemsememesi, kötü alışkanlık sahibi olması eşler arasında sorun çıkarabilmekte ve ilişkiyi zedeleyebilmektedir. Yine benzer şekilde eşlerden birinin evliliğin devamı konusunda gösterdiği çaba diğeri tarafından takdir edilmeyip küçümsendiğinde bu durum eşler arasındaki bağa zarar verici bir hal alıp çatışma çıkaran bir sonuca neden olabilmektedir.

> **K24**: "Çocuk eğitiminde bir sorun gördüğünde hemen bu senin suçun der. Bebekken de hasta olduklarında sen hasta ettin derdi. Çok zoruma giderdi." **K23**: "Ataerkil bir yapısı var. Tartışılmıyor. Kendi karar veriyor. Ev alırken istişare etmemişti en çok buna alındım. Çocuklar genç olduktan sonra onlara karışmadı. Ailede herkes kendi kararını kendi veriyor artık." K8: "Benim dediğim olacak. İlk onu bastırması. Benim istemediğim bir şey bu yüzden çok tartışma oldu. Bir şeylerin kararını verirken sadece kendi kararını veriyordu. Beni

önemsemiyordu. İlk iki yılda." **K17:** "Gençliğinde alkol alırdı çok fenaydı. Elin içi demezdi şarkadan vururdu. Ben içmeye karşıyım en çok ona kavgamız olurdu. Baba görmeyince… baba sevgisi görmemiş küçükken ölmüş anaları büyütmüş kışın okurmuş yazın çalışırmış. Biraz da onun etkisi var, kimse destek olmamış, iş yerinde müdürleri çağırırdı beraber içerlerdi, gitmese olmazdı. İçerdi bağırırdı çağırırdı gençliğinde, yemede içmede almada sorun yaşamazdık. Zıkkımın bekini iç yine mi içtin derdim. İçtim der vururdu ben de sabaha kadar ağlardım." **E15**: "Şöyle benim en çok yani az önce söylediğim çok sert tartışmalarımız olduğu zaman diliminde ben şundan dolayı tartışmalar çok büyüdü. Kendimi bu evliliğin kurulmasında ve devamında fedakâr bir şeyde görüyordum. Yani fedakâr bir rolde görüyordum. Şu anda da hatta o şeyler devam ediyor. Açık şey yapmak gerekirse evliliğin zor olan kısımlarını ben kendi üzerime aldım. Mesela nedir ailede öğretmen olduğumuz için ikimizden zorunlu hizmeti birimizin yapması gerekiyor. Ben o süreçleri organize edip eşimin gelip işte çocuk olması için çocuk için daha rahat bir ortamda olmasını sağladım. Kendim hala işte zorunlu hizmet için uğraşıyorum falan filan ya da tabii eşimin de evlenmek için fedakarlığı vardı. Yüksek lisans yapıyordu mesela. Yani o evlilikten dolayı yüksek lisansını tamamlamadı. Kendimce yaptığım bu fedakarlığın karşılığını göremeyince yani bu küçümsenince önemsenmeyince bu beni şey yapan zamanlar oldu. Yani tartışmanın belki başlangıcı burada değil ama sonucu buraya çıktığı zamanlar oldu. İki üç kere dediğim gibi böyle bir şeyler oldu. Özellikle fedakârlık yapıp karşılığını karşı tarafta fedakarlığın fark edilmediğini hissettiğin zamanlarda sıkıntılar oldu."

Sosyo-Psikolojik Nedenler: Evlilik sonrası sorun olan durumlara ilişkin sosyo-psikolojik nedenler kategorisinde değerlendirdiğimiz temalar "eşin farklı ortamlara çıkamaması, geçmiş zaman hadiselerinin sürekli gündeme getirilmesi, kültür farklılığı"dır. Eşin bulunduğu ortam itibariyle farklı çevrelere çıkamaması, sosyalleşeme konusunda yaşadığı problem eşler arasında sorun çıkaran bir duruma dönüşebilmektedir. Eşin geçmişte yaşanan olumsuz bir durumu sürekli gündeme getirmesi, eşine karşı o konuyu baskı unsuru haline getirmesi eşler arasında çatışma çıkarabilmektedir.

E11: "Köydeki imamların sosyal hayatı sıfıra yakındır. İzin günümüzde ise biz fındık toplamaya gidiyoruz yani il dışı bir yere gitme bizde çok az oluyor. Bundan dolayı da devamlı sabit evde kaldığı için bir de 2 çocuk annesi olduğu için ruhi

bunalımlar yaşıyor. Bu ruhi bunalımlar bize kırıcı cümleler olarak dönüyor. İşte böyle sıkıntılar var. Onun dışında da bir de benim okul hayatım olduğu için bu daha çok imkânsız. Ancak yaz tatilinde bile sağa sola gidemiyoruz. Gidemediğimiz için de ruhi bunalımlar oluyor. Çünkü o da insan onun da gezmeye ihtiyacı var ama maalesef. Hem maddi imkânsızlık hem bizlerin sosyal hayatının mesleki çok az oluşu. Bir de zamanımızın az oluşundan dolayı böyle bir sıkıntı yaşıyoruz." **E8**: "Yani eskiye dönük mesela düğün zamanındaki takı takmak konusu falan hani işte onların tarafından çok rağbet çok oldu. Bizde biraz daha akrabalar dağınık. İzmir'den Ankara Erzurum'a kadar çok dağınık bir bölgede yaşıyorlar. Ama onlar şey köylü olduğu için hepsi bir arada düğünde köyde yapıldığı için düğün tamamen onların katılımıyla gerçekleşti. Haliyle bizden de yani o dağınıklıktan dolayı muhtemelen katılım tabii daha düşüktü. İşte bu takıya da yansıyor. Sonra o dönemde babamgilin tarafında bazı ekonomik sıkıntılar vardı ondan dolayı da onlar da o şeyde takı işinde biraz daha az şey taktılar. Tabii bunlar sürekli gündeme geldi. Yani yıllar boyu. Şimdi birkaç yıldır aştık bunları. Ama uzun yıllardır bunlar hep sürekli gündem konusu yapıldı. Yani her tartışmanın ucu buraya çıktı." **E9**: "En başta dediniz ya evlilik esnasında sorun yaşandı mı diye. O anda çıkmadı ama sonradan ben öyle olsun istememiştim böyle olsun istemiştim. Birtakım şeylerden memnun olmadığı ortaya çıkıyor. (Bu zaman zaman gündeme geliyor mu) Geliyor geliyor. Şimdi bilmiyorum benim kanaatime göre bu çok kadında ortak özellik herhalde. Birçok şeyden memnun olmama. Hep daha fazlası. Aslında ben şöyle istiyordum ama öyle oldu falan o zaman mesela söylemiş miydi yok. Sonra mesela biz gittik tabii benim de acemiliğim bir oturma takımı aldık geldik kendi kendimize. O zaman bir şey söylenmedi. Sonradan ortaya çıktı memnuniyetsizlik. (Peki bu memnuniyetsizlik normal zamanda mı çıkıyor yoksa sorun yaşandığında mı mesela) işte onunla ilgili bir şey çoğunlukla sorun yaşandığı olumsuz durumlarda ortaya çıkıyor. Çoğunlukla öyle ortaya çıkıyor bir sorun yaşandığında."

Evlilik sonrası süreçte eşler arasında sorun çıkarabilme potansiyeli olan konulardan biri de kültür farklılığıdır. Aynı konuda farklı yaşantı biçimlerine sahip olmak eşlerin birbirlerinin davranışlarını hoş karşılamamalarıyla sorun çıkaran bir duruma dönüşebilmektedir. Benzer şekilde mizaç olarak eşlerden birinin yumuşak diğerinin sert karakterde olması veya her ikisinin de sert karakterli olması eşler arasında herhangi bir

konuda baskın olmak hususunda gösterilen rekabetle eşlerin arasındaki iletişimi kesmekte ve bağı zedelemektedir.

> **E6**: "Yani öyle çok spesifik çok zorlayan bir şey yok. Ama ben biraz daha muhafazakâr olduğumu düşünüyorum. Eşim sonradan da kapanmış bir insan. Dolayısıyla o böyle kadın erkek ilişkileri konusunda biraz daha rahat daha rahat davranabiliyor. Ne bileyim işte erkeğe el uzatmaktan mesela çekinmez. Dolayısıyla biz hani daha tutucu bir aileden geldiğimiz için bunlar çok hoş karşılanmaz. Dolayısıyla hani gençliğinde aldığı eğitim bizimle çok bu anlamda benzer olmadığı için belki o anlamda bir eleştiri getirebilirim. Mesela yine bizde Karadeniz'de daha sıkıdır namahremlik hususu bir de ne bileyim odaların erkek misafir geldiğinde ayrı odada oturtulması falan bunlar da mesela yine kendisine ve ailesine biraz garip geliyor. Ne var ki beraber oturalım işte diyelim ki misafir çağrıldığında bize kadın erkek ayrı oturacağı çok düşünülmez. Bizim ailede dolayısıyla bunlar da işte hem İslam'a bakış açısıyla bundan daha da çok kendisinin yetişme tarzında böyle bir şey görmediği için hani bunun İslam'da çelişen bir yönünün olduğunu o anlamda düşünmüyor. Biz de bizim aile çevresinde ise bu ilişkiler daha da katıdır. Kadın erkek ilişkisi hususundaki ilişkiler benim hoşlanmadığım bir konu olarak bunu söyleyebilirim." **E7**: "İlk evlendiğimiz zamanlar da tabii oldu biraz. Ben Fatsalıyım o Rizeli biraz farklı tabii Rize farklı tabii bizim Fatsa'ya göre kültürü yaşantısı. Biraz mizaç farklılığı var o yüzden ilk başta tabii anlaşmakta biraz zorlandım. Bazen iletişimsiz kaldığımız çok oldu. (Nasıl oldu yani konuşamamak mı) yani ilk başta iletişim kuramıyorduk. Herkes kendini haklı görüyordu. Tepki vermekle oluyordu mesela ben haklıyım o benden özür dileyecek veya O haklı ben ondan özür dileyeceğim şeklinde."

3.3.2.2. Eşler Arasında Çatışmaya Neden Olan Durumlara Verilen Tepkiler

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerde evli bireylerin eşleriyle yaşadıkları çatışmalarda eşlerine verdikleri tepkilere ilişkin bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular Davranışsal, Duygusal, Fiziksel Tepkiler grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Davranışsal Tepkiler: Evli erkeklerin çatışma anında eşlerine verdikleri davranışsal tepki kategorisinde elde edilen temalar "kızmak, küsmek, mesafe koyma,

ortamdan uzaklaşma, soğuk davranma, sorunu anlatma, sorunu fark ettirmeye çalışma, tartışmak, tepkisiz kalmaya çalışmak, yalnız kalmak" şeklinde tespit edilmektedir.

Evli erkeklerle yapılan görüşmelerde sorun olan durumlarda eşlerine sorun olan durum ne ise onu anlatarak, sorun olduğunu ifade ederek tepki verdiklerini açıklayanlar olmuştur. Yalnız sorun olan durumu ifade ederken ortam fark etmeksizin uyarı da bulunduklarını ifade edenlerden de olmuştur. Bu durumun eşlerini rencide edebileceğini düşünmeksizin gerçekleşmesi eşleri tarafından görüşmecilerin ifadelerine göre hoş karşılanmamıştır. Sorun olan durumu söylerken aynı zamanda mesafeli durmak, kızmak ve sorun olan durumu iki tarafın düşünmesi için sessiz kalmak şeklinde tepki verdiklerini ifade edenler de olmuştur.

> **E12**: "Bu benim hoşuma gitmiyor derim. Öyle kavga çıkartmam. O da tabi kendine göre bir toparlanma yapar." **E14**: "Yani ben biraz daha sert gösteririm yani mesela çabuk hissettiririm duygularımı. Ondan sonra (nasıl mesela bağırarak çağırarak mı) mesela aniden söylerim. Şimdi mesela beklemem. Her ortamda söylerim mesela o da onun hoşuna gitmez. Ama ben de hemen söylerim yani. Söylenmeyecek yerde de söylerim." **E18**: "Konuşmayı deniyorum eğer yani bir meseleye kızmışsam söyleyeceklerimi söylerim. Ondan sonra biraz sessiz kalmayı herkes kendince düşünsün durumu. Biraz zaman bırakmayı en azından bir gün falan mesafeli olmayı yeğlerim. Ben de düşüneyim yaptığım şeyi o da düşünsün. Ama bu bir günden fazla sürmüyor bizde. Yani ona söyleyeyim maksimum bir gün falan sürer ondan sonra normalleşiriz." **E19**: "Valla benim çok soğukkanlı olduğumu söylerler. Efendime söyleyim soğukkanlı olduğum için hakikaten yani hoşuma gitmeyen bir tabloyla karşılaştıysam hoşuma gitmeyen bir ifadesiyle bir giyimle bir konuşmayla karşılaştığım zaman mutlaka biz kesin konuşmamız lazım o akşam yani yarına bırakmayız. O gece kesinlikle halletmemiz lazım. Konuşarak hallediyoruz."

Evli bireyden eşiyle arasında sorun olduğunda o sorun olan durum her ne ise onu eşine yansıtarak, ona yaşatarak tepki verdiklerini ifade edenler de olmuştur. Bu tepkinin verilmesindeki amaç sorun olan durumu karşı tarafa yaşatarak empati kurulmasını

sağlamaktır. Ancak bu şekilde verilen tepki empati kurmaya değil eşin soruna odaklanarak daha farklı tepkiler vermesine sebep olmuştur.

> **E13**: "Tepkim bazen nefsime uyduğum oluyor. Bu uyduğum zamanlar ben bazen şöyle ters aynı şeyi ona yapmak istiyorum ki hani aynı oluyum veya o da kendisindeki şeyi görsün diye. Onun bana yaptığı verdiği tepkiyi mesela bir şeyden rahatsız oluş hemen böyle bağırma veya yani şiddetle bunu aynı şekilde kısmen hani şey olsun sırf fark etsin diye hani karşılığını onu tarzıyla verdiğim zaman olay çok daha büyüyor onu gördüm. Bunu yapmamın ne kadar doğru olduğunu sonradan düşünüyorum ama bazen fark ediyor gibi oluyor ama tam tersi boyutlara ulaşıyor sonra sanki bu süreçler hiç yaşanmamış gibi benim o verdiğim hani sırf kendisinde o ayna etkisi olsun diye verdiğim tepkilere bu kez odaklanıyor. Sen bunu yaptın diyor yani sonucu sebep gibi görmeye başlıyor yani benim ayna olsun diye yaptığım o tepkileri üzerinden aslında bütün o önce yaptığı şeyleri sebebini benim sonradan yaptığım şey olarak söylemeye başlıyor."

Evli erkeklerden eşleriyle yaşadıkları sorunlu durumlarda tartışarak tepki verdiklerini ifade edenler olmuştur. Bu tartışmaların sıklık açısından ayda bir veya iki kez olduğu ifade edilmiştir. Sorun olan durumda tartışarak tepki verenlerin yanında görüşmecilerden sorun olduğunda sessiz veya hiçbir şey yapmaksızın tepki verdiklerini ifade edenler de olmuştur. Sessiz kalmak veya tepkisiz kalmanın sebebi olarak ya sakin bir karakterde olmak ya da öfkeyi kontrol edebilmeye atıf yapılmıştır.

> **E15** "Yani şimdi hoşuna gitmeyen bir şey olduğunda yani bizim tartışmalarımız olur ama ne kadar sürede olur yani ayda bir ya da iki ay da bir böyle sert tartışmalarımız olur." **E27** "Tartışma olur." **E11** "Beni kırıcı lafları olduğu zaman cevap vermiyordum." **E22** "Büyük bir tepki göstermem öyle, genelden sakin bir karakterim vardır zaten." **E8** "Öncelikle şey yapıyorum biraz tepkisiz kalmaya çalışıyorum hani kendi öfkelenmemi kontrol edebilmek için tepkisiz kalmaya çalışıyorum önce."

Evli kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerde evli kadınların eşleriyle yaşadıkları çatışmalarda eşlerine verdikleri davranışsal tepkiler "ağlamak, alttan alma, argümanla susturma, bağırmak, eşyaya zarar vermek, kavga etmek, konuşmak,

küsmek, mesafe koymak, susmak, tartışmak, dikkatini başka işe çevirmek, bulunduğu yeri terk etmek" şeklinde tespit edilmiştir.

Evli kadınlardan duygusal bir insan olduğunu ifade ederek çatışma anında ağlayarak tepki verdiklerini ifade edenler olmuştur. Zaman zaman sinirlenerek tepki verdiklerini ancak belli bir süreden sonra eşlerin birbirlerini tanımalarıyla birinin sinirlendiğinde diğerinin susması şeklinde, alttan alarak, tepki vermeye başladıklarını ifade edenler de olmuştur.

> **K4:** "Genelde duygusal bir insanımdır. Şey oluyorum o anda ağlamak tutuyor beni." **K5**: "hiçbir şey yapmam. Oturup ağlarım." **K2**: "Hani böyle her zaman değil ama ara ara sinirlenmeler oluyor. O zaman da eşlerden bir tanesi başta böyle hani o konuda biraz uyumsuzluk oldu ama sonradan karşılıklı birbirimizin huyunu anlayınca bir taraf hani susup öbür taraf konuşuyor."

Görüşmecilerden eşiyle yaşadığı sorunlu durumlarda karşı bir argümanla, söyleyecek bir şeyi varsa söyleyerek tepki verdiklerini ifade edenler olmuştur. Görüşmecilerden sorunlu durumlarda bağırarak, sesini yükselterek, kavga ederek, konuşarak, susarak, küserek, eşiyle arasına mesafe koyarak, tartışarak, temizlik yaparak dikkatini başka yöne çevirerek, bulunduğu yeri terk ederek tepki verdiklerini ifade edenler de tespit edilmiştir.

> **K1**"Öyle çok sesimi yükseltmem. Ben otoriter bir babayla büyüdüğümüz için öyle sesimiz çok çıkmaz. Argümanlarımla sustururum. Söyleyecek şeyim varsa söylerim yoksa sessiz bir şekilde dinlerim." **K11:** "Bağırıyorum." **K8**: "Sesi yükseltirim." **K18**: "Kavga ederek." **K19** "Önce kavga ediyoruz sonra aynı fikirde olduğumuzu fark ediyoruz." **K20**: "Vurmak tartışmak yok kavga etmiyoruz. Ama sussam da hakkımı savunurum her dediğine hı hı demem haksızsam susarım." **K11:** "Konuşurum." **K29**: "Yaptığın yanlış derim. O bağırır ben küserim." **K11**: "anlamazsa küserim." **K24**: "Tartışmak yerine mesafe koyarım. Öfkemi içimde yaşarım. Eskiden çabuk düzelirdim şimdi zor bitiriyorum. Geçmişin birikmesi var." **K3:** "Genellikle konuşmaya çalışırım. Belli bir yerden sonra artık anlat anlat

anlamıyorsa yani mesafe koyarım küserim konuşmamaya çalışırım. Yani elimde olmadan yaparım yani soğuk davranırım artık hiçbir çözüm bulunamamışsa artık benden de kopar yani elimden bir şey gelmez." **K25**: "Çok az tepki gösteririm genelde susarım." **K21**: "Genelde susarım düşünürüm." **K27**: "kısa tartışma" K1: "Temizlik yaparım." **K2**: "Ara ara sinirlenmeler oluyor o zaman da eşlerden bir tanesi başta böyle hani o konuda biraz uyumsuzluk oldu ama sonradan karşılıklı birbirimizin huyunu anlayınca bir taraf hani susup öbür taraf konuşuyor ya da ben özellikle kavga anında odayı terk etmeyi tercih ederim. Olur ya hani bütün evliliklerde olur o anda hani birbirimize karşı devam ettirirsek daha kötüye biner iş. O yüzden bir tarafa çekilmek daha iyi uygun olur diye düşünüyorum."

Duygusal Tepkiler: Evli erkek ve kadınlarla yapılan görüşmelerde eşleriyle aralarında sorun olan durumlarda verdikleri tepkilere ilişkin elde edilen temalar hem erkek hem de kadınlar için "öfkelenme, öfke patlaması, sinirlenme"dir. Evli bireyler yapılan görüşmelerde sorun olan durumlarda eşlerine tepkilerinin sinirlenme veya öfkelenme şeklinde olduğunu ifade etmişlerdir. Evli bireylerden öfkelendiklerini ve kendilerini kaybettiklerini ancak sonrasın pişmanlık duyduklarını, istemsiz olarak öfkelendiklerini ifade edenler de olmuştur.

E1: "Sinirleniyorum, öfke patlaması ben de biraz fazla oluyor. Bende biraz sinir fazla çok kontrol edemiyorum bazen kaybediyorum. Yani öfke patlaması oluyor.", **E25**: "Öfkeleniyorum ama dediğime de pişman oluyorum iş işten geçiyor.", E27: "Bazen öfke olur". **E3**: "Öfke patlaması çok sınırlı. Yani ben kendi açımdan söylüyorum öfke patlamaları çok sınırlı olmuştur" **E20**: "Tepki olarak öfkelenirim". E5: "Ben biraz fevri olduğumu da söyleyebilirim. Bazı noktalarda biraz çok çabuk parlıyorum yani. Çok çabuk böyle sinirlenebilirim." **E6**: "Ayda bir de olsa sinirlendiğiniz bir şey olabilir." **K30**: "İstemsiz olmakla beraber öfke patlaması ve susmak." **K8**: "Sinirlenirim." **K23**: "Bazen öfke patlaması yaşarım. Cevap vermeye döner iş sonra da pişman olurum, sinirle konuştuğum için." **K23**: "Bazen öfke patlaması yaşarım. Cevap vermeye döner iş sonra da pişman olurum, sinirle konuştuğum için."

Fiziksel Tepkiler: Evli erkeklerle yapılan görüşmelerde eşlerine verdikleri tepkiler açısından fiziksel tepki kategorisinde değerlendirebileceğimiz tepkiler "fiziki

hareket, iteklemek" şeklinde tespit edilmiştir. Bahsedilen fiziki hareketler ya evliliğin ilk yıllarında gerçekleşmiş ya da çok nadir diyebileceğimiz uzun zaman dilimleri arasında gerçekleşmiştir.

> **E11**: "Belki evliliğin ilk yıllarında bir iki kere oldu diye tahmin ediyorum". **E8**: "Fiziki hareket de olmuştur. O da çok sık olmuyor tabii de o ilk zamanlar şey yani belki çok psikolojik olarak da iyi olmadığım zaman dilimlerinde hani nadiren olmuştur. Genel olan bir şey değil de uzun zamandır o tarz bir şey de değil ciddi bir kavga bile tartışma bile yaşamadık yani birkaç yıldır 3 yıldır falan" **E1**: "Yani dediğim gibi eşime karşı olan bir şey değil o şey hani vurma kırmaya gidiyor. Yani darp dedim ya bir iki defa böyle şiddetli şeyde değil hani ağzına gözünü patlatacak kadar değil de ya hani kapıdan çıkarken çekil demişimdir ittirmişimdir. Yani öyle tokat ya da böyle yaralamaya matuf bir şey yaptığımı hatırlamam."

Evli kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda fiziksel tepki kategorisinde değerlendirebileceğimiz tema ise "eşyaya zarar verme" şeklinde tespit edilmiştir. Evli kadınlardan eşiyle yaşadığı sorunda tepkisini elindeki eşyaya zarar vererek veya elindeki eşyayı sert bir şekilde tepkisini gösterecek şekilde masa vb. yerlere vurarak gösterdiklerini ifade edenler olmuştur.

> **K10**: "Eğer o an elimde bir şey varsa onu kırarım." **K20**: "Sinirlenince eşime beni susturma ben diyeceğimi deyim diyorum. İçimden kinlenmem illa açığa veririm içimdekini. Ufak tefek sorunlar her evde olan sorunlar oluyor. Yaptığım yemeğe illa kusur bulacak iyi ye de teşekkür et ne var derim. Şımarıveririz de masaya biraz sert koyarım tabağı."

3.3.2.3. Eşler Arasında Çatışmaya Neden Olan Durumlarla Başa Çıkma Yöntemi

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerde evlilik sonrası sorun olan durumlarda kullandıkları çözüm yöntemlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular Problem Odaklı Başa Çıkma, Duygu Odaklı Başa Çıkma, Değerlendirme odaklı Başa Çıkma grup başlıkları altında kısaca ifade edilmiştir.

Problem Odaklı Başa Çıkma: Evli erkeklerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda problem odaklı başa çıkma grup başlığı altında değerlendirdiğimiz temalar "zamana bırakma, iletişimi devam ettirme, alttan alma dostlara danışma, duruma uygun alternatif bulma, karşı tarafa hak verme, kişisel seçimlere saygı, sorunun konuşulması, taraflardan birinin çözüm için adım atması, hatanın farkına varıp çözüm için adım atma," gibi çözüm yöntemlerini içermektedir.

Evli erkekler yapılan görüşmelerde sorun olduğunda sorunun konuşulduğu ve sorunun hemen çözülmesinin mümkün olmadığı bilindiği için çözümü zamana bırakma, zaman içinde çözülmesini bekleme şeklinde bir yöntemle sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedirler. Burada zamana bırakma ifadesi pasif bir şekilde değil aktif bir şekilde çözüm için ne yapılması gerekiyorsa onu gerçekleştirme yolunda adım atarak çözümü sağlamayı ifade etmektedir. Benzer şekilde evli erkekler sorun olduğunda tartışma yaşandığını, herkesin sorun olan durumla ilgili düşüncesi neyse söylediğini ve sonrasında bir gün kadar arada bir soğukluk oluştuğunu ancak sonrasında ev içindeki normal günlük işler aracılığıyla iletişimin devam ettiğini ifade etmektedirler. İletişimin devam etmesi süreç içinde aradaki soğukluğu yok edip tekrar eşler arasında normal hale dönüşü sağlamaktadır.

> **E14**:"(Genelde sorunları nasıl çözüme kavuşturursunuz) konuşarak ve zamana bırakarak. Yani sorunu hemen çözmek değil de yani konuşup daha sonra onu zamana bırakıp o şekilde. Çünkü yani bilmiyorum benim tecrübem öyle yani bir anda çözülmüyor. Zaten ailede bir anda bir problemi çözemiyorsun. Matematik işlemi gibi değil. Çünkü hemen formülü uygula ve problem çözülsün diye bir şey yok (peki zamana bıraktığınızda o sorun çözülüyor mu yani) tabi. Çünkü şimdi zamana bırakıyoruz ama pasif bir şekilde değil (nasıl mesela) aktif bir şekilde bırakıyorsun. Mesela onun üzerine düşen şeyler oluyor onu yapıyor ben de benim de üzerime düşen şeyler oluyor onu yapıyorum. Çünkü alışkanlıklardan hemen vazgeçilmiyor. Alışmak da kötü bir şey bir taraftan. Öyle oluyor yani."
> **E15**: "Yani şöyle oluyor genelde artık birbirimizi tanıdığımız için tartışma büyüdüğü zaman herkes

> içindeki ne varsa yüksek sesle söyler 5-10 dakika. Ondan sonra şöyle belki en fazla şimdi için konuşuyorum bir günlük şöyle bir soğuk savaş süreci olur. Ondan sonra tekrar kendiliğinden normal iletişim kurulacak şeyler üzerinden düzelir. Yani nedir yemek yemek, işte çocukla ilgilenmek, çocuğun mesela kavga etsen bile çocuğun işte şunun banyo yapması gerekir dersin mesela işte eşim banyo yaptırır. Ben çocuğu giydiririm falan işte elbisesini ver saçı ıslak kaldı falan gibi (bir süreç içerisinde yani) Süreç içerisinde evet ama şu var yani o süreci normalleşme için kullanırsın. Yani sen de onu hissedersin karşı tarafta onu hisseder çünkü hayatın öyle devam edeceğini bildiğin için normalleştirerek devam edersin. Ya da yemek yenilecek mesela eşim mesela yemeği yapıyor ise eğer sonuçta benim için yaptığını bilirsin. Yani ama yemeğe gidip oturmazsan sen büyüyerek devam eder. Yemek yapıldığı zaman ona gitmen gerekir icap etmen gerekir yani. (Siz böylesiniz peki eşiniz de bir aynı şekilde) Eşim de aynı şekilde yani benzer şeyler yani nedir eve bir şey alınacak kime söylenecek bu bana söylenecek. Ben küsüm diye eve ekmek almayacak mıyım? (Yani İki tarafta çözüm odaklı) Yani çözmek için değil de süreci yani özellikle süreci çözelim diye değil de sonucu oraya gideceğini bilirsin. Bunu kabullenirsin." **E11**: "Normal olaylara alıştığımız için artık ben hanıma bağırdığım zaman onun yanına gidiyorum. Hanım Nasılsın? diyorum ya da o bana bağırdığı zaman bir süre sonra bir şekilde konuşuyoruz. Konuşmanın sonunda devam edip gidiyor hayat."

Evli erkekler sorunlarda sorunun üzerinden zaman geçmesinin problemin kalkmasında etkili olduğuna dikkat çekmektedirler. Sorun olduğunda konuşmak yerine sorunun çözümü zamana bırakılmaktadır. Sorun olduğunda verilen ilk tepki zaman içerisinde yumuşamakta ve eşlerin soruna ilişkin birbirlerini anlamalarına katkı sağlayarak sorunun çözümünü sağlamaktadır.

> **E2**: "Ama yani iki üç gün sonra çok acil değil bir mesele ise 2 3 gün sonra zaten iş eski haline dönmüş oluyor (nasıl eski haline dönüyor) yani sorunları çok nasıl diyelim aslında olması gerekeni söyleyeyim meseleleri konuşarak daha üzerinde konuşarak çözülmesi lazım ama bu belki benim psikolojik yapımdan belki biraz da onun yani böyle konuşarak çok fazla meseleleri çözmek değil de zaman ilacıdır diyelim. Bir günde iki günde ya da üç günde çözülmüş oluyor. Eski haline gelmiş oluyor. Yani konuşarak çözmekten ziyade zaman işi halletmiş oluyor. Yani aslında olması gereken tersi de dediğim gibi bu insanın psikolojisi ile alakalı bir mesele. Yani o mesele

neydi onu çözelim şöyle olması lazım böyle olması lazım demek yerine belki biraz daha sorun birkaç günlüğüne ötelenip zaman işi çözmüş oluyor." **E30** "Aradan zaman geçmesi sorunları çözüyor." **E8**: "Ama bazen zamana yaydığımız da oluyor. Bunun dışında konuşarak tabii hemen çözülmüyor. Ama belki birbirimize daha çok zaman tanıyoruz. Zaman tanıyarak belki de çözülmüş oluyor. (Yani küs durma falan mı) yok şu an uzun zamandır hani o tarz bir şey yaşamadık bir küsme durumu olmadı. İlk zamanlar oluyordu da uzun zamandır öyle bir şey yaşamadık. Zaman tanıma dediğimiz o değil yani küsme sorunu hemen çözmesek de çözümü erteliyoruz. Yani bu arada da normal yaşantımıza devam ediyoruz. Sonra hani bir zaman sonra bunu beni anladığını ya da ben onu anladığımı hissedebiliyorum. İlk yani sorunu o ilk duyduğundaki tepkiyi şey yapmıyor vermiyor. Daha böyle konuşmalarına baktığın zaman daha böyle anlamaya çalıştığını görüyorum. Yani diyelim ki ben mesela bir şey almak istedim durumumuz çok şey olmasa da biraz sıkışık olsa da buna aslında kızması beklenirken buna şey yapıyor yani hemen tepki vermiyor. Daha sonra konuşmalarına baktığımız zaman da bunu benim açımdan gerekçelendirmeye çalışmış onu anlayabiliyorum yani konuşmalarından."

Evli erkekler eşleriyle aralarında sorun olan durumlar için dostlara, yakınlara danışıp fikir alışverişinde bulunma sonucunda bir karar vererek sorunun çözümünü sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedirler. Bu şekilde farklı çözüm yöntemlerinden hangisine karar verilirse o yönde sorunun çözümüne karar verilmektedir. Evli erkekler sorun olan durumların çözümünde o an için uygun seçenek neyse onu değerlendirerek, uygun bir alternatifle başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Evli erkekler sorun olan durumla karşı tarafa hak verir pozitif tutumla başa çıkmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Sorun olan durumda sorunun oluşumundaki sorumluluğu kabul edip karşı tarafa hak verme daha eşler arasında sorun oluşmasını önlemektedir.

E19: "Çok güvendiğim arkadaşlarım vardır bir iki tanedir fazla da değildir olayla ilgili onların görüşlerini alırım aldıktan sonra bir neticeye ulaşırım." **E3**: "Eşim mesela ailesi annesi rahatsız şeker hastası ciddi rahatsızlığı var. Yardımcıya ihtiyacı var ve eşimden başka ona yardımcı olabilecek de pek kimse yok. Dolayısıyla annesini eşim annesine yakın olmak istiyor. Onlar İstanbul'da oturuyorlar bu süreçte belki en zorlandığım şeylerden biri bu. Onu da anlıyorum

> ihtiyacını da anlıyorum. Bu ihtiyacı çoğunlukla izinlerimi falan kendi anne babamın yanında geçirmektense onlarla geçirerek telafi etmeye çalışıyorum. Yani yılda en az iki kez bazen üç dört kez bir hafta 2 hafta neyse eşimin onun yanında kalmasına ilgilenmesine ihtiyaç olduğunda hızlıca oraya gitmeye gayret ediyoruz." **E8**: "İlk zaman hep anlatmaya çalıştım. Ama daha sonra bunu bıraktım. Yani anlatmaya çalışmayı bıraktım. Ona hak vereceğim ifadeler söyledim. Yani doğrudur haklısın falan. Sen de haklısın falan belki etkili olmuştur. Hani zaman içerisinde değişmesine belki de hani benim ona hak vermemi bekliyordu. Belki de yani böyle şeyler. (şu anda bu sorun çözüldü mü) bu sorun çözülmüş durumda. Yani birkaç yıldır böyle bir sıkıntı yaşamıyoruz. En azından tartışma tartışma hiç büyümüyor buralara gelmiyor."

Evli erkeklerden karşı tarafı bastırma yoluyla, dominant tavırla sorunları çözdüğünü ifade edenler de bulunmaktadır. Tam karşıtı eşiyle konuşarak, onunla anlaşma yoluna giderek, onun seçimlerine saygı duyarak sorun olan durumlarda daha anlayışlı bir tutum içinde olduklarını ifade edenler de bulunmaktadır. Karşı tarafı bastırma yoluyla sorun çözümü problem odaklı, problemin çözümü konusunda harekete geçmeyi ifade etse de olumsuz bir başa çıkma yöntemi olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu şekilde karşı tarafı bastırarak sadece sorunun üzeri kapatılmakta çözümü sağlanmamaktadır. Oyalama geçiştirme yoluyla sorunla başa çıkma da problem odaklı başa çıkma olarak değerlendirilse de başa çıkma yöntemi olarak sorunun çözümünü ertelemesi ve karşı tarafı oyalaması açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir. Problem odaklı başa çıkma olarak değerlendirilmesi sorunun çözümü için uygun zamanı beklemeyi, kendini tutmayı içermesinden kaynaklanmaktadır.

> **E10**: "Öyle olmaz derim ben de tektir. Evet veya hayır ben bir şeyi yok dersem evet demem evet dersen de hayır demem vereceğim kararları öyle rastgele almam." **E6**: "Ama dediğim gibi benim kişisel olarak daha naif bir karakterde olmam beni kavgacı gürültücü olmaktan engelliyor. Benim istediğim olsun öyle bir karakterde değilim. Eşim de öyle değil. Bir şey olduğunda seçeneklerden bir tanesi seçilecek diyelim bana soruyor hangisini istersen seç diyorum. O da diyor bir fikir ver en azından diyor. Diyorum ki ben bir fikir verdim ve soldakini söyledim o da sağdakini aldı. Hani ona da bir şey demiyorum. O da o anlamda hani çok

illaki benim dediğim olsun öyle bir karakter değil ikimiz de o anlamda daha uyumluyuz yani herhangi bir ikimizde de dominant olarak ben üste çıkayım gibi bir şey yok." **E11**: "Hafif yalan sağdan dolanarak bugün gideceğiz yarın gideceğiz diyerek 2 senedir devam ediyoruz. Dolanarak bu işi sürdürmeye çalışıyoruz."

Evli erkeklerden eşiyle yaşadığı sorunlarda telafisi mümkün olan durumlarda tek taraflı çözüm arayışında olduğunu ifade edenlerle sorun çözümünde susma, konuşma, uzlaşma, alttan alma gibi duruma göre değişen başa çıkma yöntemlerini kullandıklarını ifade edenler de bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında sorun olan duruma göre kullanılan başa çıkma yöntemleri farklılaşmaktadır.

E27: "Çözüme kavuşturamadığımız sorun yok, bazen susarak, bazen erteleyerek bazen konuşarak çözeriz. Hava durumuna göre." **E22** "Konuşarak, uzlaşarak, birbirimizi dinleyerek problemlerimizi çözeriz ama dediğim gibi çok şükür pek fazla problem yaşamayız." **E23:** "Kimi zaman alttan alarak. Kimi zaman o alttan alıyor. Hani daha sonra konuşarak anlaşıyoruz tabi. (Peki bu sorunlarda çözüme kavuşturamadığımız sorunlar da oluyor mu) olmuyor. Yani şu ana kadar olmadı. Ya o anlayış gösteriyor ya ben anlayış gösteriyorum. Bir şekilde halletmeye çalışıyoruz." **E1**: "O sorunları genellikle çözümsüz bir şeyse zaten artık yani nasıl diyeyim en çok en uzun süren benim şu an aklıma gelen bir iki gün onun etkisi bende devam eder. En uzun süren. Küs değil. Yok. Bir olay olmuştur o yanlış bir şey yapmıştır ya da hani bana karşı olumsuz bir şey ya da ben ona karşı gerginlik bir gerginlik oldu bir problem oldu aramızda. O artık telafisi mümkün bir şeyse telafisine bakmaya çalışırım belki o tepkim geçtiği zaman hani sakinlediğim zaman olay karşısındaki duruma göre ama yine telafisi varsa telafisine."

Evli kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda problem odaklı başa çıkma olarak değerlendirebileceğimiz temalar "sorun olan durumun konuşulması, karşı tarafa anlatılması ve aile büyükleri ile uyarma"dır. Evli kadınlar sorun olduğunda sorun olan durumu karşı tarafa anlatarak sorunu çözmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Sorunun konuşulması etkili olmazsa aile büyükleri ile uyarı da bulunarak eşlerini sorunun çözümü konusunda harekete geçirmeye çalıştıklarını ifade edenler de bulunmaktadır. Aile büyükleri uyarma araya sorunu düzeltecek birini dahil etme gibi değerlendirildiğinden

sorunu çözme yönünde harekete bakımından problem odaklı başa çıkma olarak değerlendirilmiştir.

> **K11**: "En son eşimin kardeşinin aşırı rahatlığı tutarsızlığı ve eşimin kendi geçiminden önce onun (kardeşinin) borçlarını ödemeyi düşünüyor olması beni çok sinirlendirdi. Bu şekilde davrandığın zaman kardeşin hiçbir zaman sorumluluk sahibi olamayacak dedim ve anlamsız birçok şey söyledi. Ben de git kardeşinle kal o zaman dedim gitti. Akşam daha anlayışlı bir şekilde konuşup hallettik.". **K26**: "Sinirli olmazsa sorunları konuşarak çözeriz. Eşim sakinleşince içimdekileri söylemeyi tercih ederim." **K13**: "Şöyle, kendimi dolduruşa getirmeden mesela ortam bir örnek çizeyim sana. Bir ortamdayız hoşuma gitmeyen bir davranışta bulundu o an sakin kalarak eve gittiğimizde işte sen orada böyle davranmıştın. Ben bu davranışına kırıldım haberin olsun şeklinde konuşarak. Evet bu şekilde ifade ediyoruz. Karşılıklı veya işte aynı şekilde ben bir şey yaptıysam zaten farkında oluyorum. Hemen ya böyle yapmıştım seni sinirlendirdim herhalde aslında onu değil bunu kastettim şeklinde böyle konuşarak çözüyoruz." **K19**: "Konuşuyorum dinlemiyorsa şşş ben buradayım gibi tepkiler veriyorum. Çok sabrımı zorluyorsa bağırırım. O küserdi artık o da küsmüyor. Büyüklere anlatırım dersem çok etkili oluyor."

Duygu Odaklı Başa Çıkma: Evli erkeklerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda sorun olan durumla başa çıkma yöntemi olarak duygu odaklı başa çıkma kategorisinde değerlendirebileceğimiz temalar "kabullenme, sorunu rafa kaldırma-üzerini kapatma, alttan alma" yöntemleridir.

Evli erkeklerden sorunların çözümü konusunda zaman içinde eşlerin birbirini tanımasıyla, eşin olumlu veya olumsuz yönlerini kabullenme gibi bir sürecin yaşandığını ve çok büyük bir sorun olmadıkça genelde kabullenme yöntemiyle sorunla başa çıkmaya çalıştıklarını ifade edenler bulunmaktadır. Evli erkeklerden sorun çözümünde alttan alarak ve sonrasında konuşmayı deneyerek sorunla başa çıkmaya çalıştıklarını ifade edenler de bulunmaktadır. Görüşmecilerin anlattıklarında göre zamanla eşlerin birbirini tanıması sorun olan duruma verilebilecek tepkilerin önceden tahin edilebilmesini sağlamakta ve bu durum verilen tepkiye karşı alttan alma gibi bir yaklaşımın

geliştirilmesini sağlamaktadır.

> **E11**: "Herkes birbirini artık kabullenmiş. Yani eksisiyle artısıyla günahıyla sevabıyla artık kabullenmiş. Bizim ailenin kültürümüzde küçük olayları sorun yapıp da ayrılma gibi şey olmaz. Çok büyük sorun olması lazım ki anca. Onun dışında kısa zamanda her şey hallolur." **E26**: "Kinci olmamak lazım sevmiyorum kinciliği. Küsmeyi de sevmiyorum. Karşıdakini anlayarak, alttan alarak, anlatarak çözmeye çalışıyorum. Olayı akışına bırakıyorum." **E23**: "Kimi zaman alttan alarak. Kimi zaman o alttan alıyor. Hani daha sonra konuşarak anlaşıyoruz tabi. (Peki bu sorunlarda çözüme kavuşturamadığımız sorunlar da oluyor mu) olmuyor. Yani şu ana kadar olmadı. Ya o anlayış gösteriyor ya ben anlayış gösteriyorum. Bir şekilde halletmeye çalışıyoruz." **E20**: "Birincisi önce iletişim yolunu denerim. Anlamaya çalışırım. Normal bir eş gibi kendi savımı ortaya koyup onunla en doğruyu bulmak için konuşur tartışırım. Fakat eşimin o meselede sağlıklı olmayan görüşe gittiğini görünce olduğu gibi kabul etme şeklinde çözerim."

Evli erkekler yapılan görüşmelerde sorun olan durumla o sorunu rafa kaldırarak-üzerini kapatarak başa çıkmaya çalıştıklarını da ifade etmektedir. Sorun olan durum konuşulduğunda bir anlaşmaya varılacak olmaması o sorunun üzerinin kapatılması ve rafa kaldırılarak bir daha açılmaması gibi bir süreci beraberinde getirmektedir.

> **E17**: "Zaten hayatın kendisi etki tepkiden oluşur. Davranış bilimlerinde bu zaten böyledir. Dolayısıyla eşiniz size bir şey söylediğinde konuşmasanız da sessiz kalsanız da ne bileyim bağırsanız da çağırırsanız da bunların hepsi zaten kendi içerisinde bir tepkidir ama (sizin tepkiniz) dolayısıyla tepkisiz bir şey olmuyor. Yani hani 11 yıllık bir yaşantıdan bahsediyoruz. Artık birçok şey rutine bindi. Alışılmışlıklar var yani. Biliyorum ki ben bir durumla alakalı tartışmayı çıkarırsam girersem biliyorum ki orada üzüleceğiz. Ben de üzüleceğim eşimde üzülecek aynı şey senin için de geçerli o konuyu kapatalım diyoruz mesela. Bunu çok yapıyoruz. Konuyu kapatalım diyoruz. Çünkü anlaşamıyoruz biz orada çözüm çözüme gidemiyoruz. Konuyu kapatalım diyoruz bazı meseleler var ilk defa gündeme gelmiş onları konuşmaya çalışıyoruz. Bazı konular bizde mit yani onları tartışamıyoruz bile çünkü çok fazla argüman argümanlar. Ailesel olarak özellikle aileler tarafından bir tarafından aileye iş dokunuyor aileyi göz ardı edemeyeceğinize göre onu orada biz dondurucuya koyuyoruz. Hani orada bekliyor yani bunun dışında en çok yaptığımız kırmadan dökmeden

anlamaya çalışarak ama bazen tabii ki istediğiniz düzeyde olmuyor ama genelde böyle bir yaklaşımımız var hani." sözleriyle çözüm yöntemini ifade ederken **E20**: "Çözüm yöntemi bir daha hiç açmamak oldu. Gündeme getirdiği zaman bunları geçmiş bitti önümüze bakalım diyerek problemlerin üstesinden gelmeye çalışıyorum."

Evli kadınlarla yapılan görüşmelerde sorun olan durumla başa çıkma yöntemi olarak duygu odaklı başa çıkma kategorisinde değerlendirebileceğimiz temalar "alttan alma ve kabullenme"dir. Evli kadınlar sorun olan durumlarda alttan alarak eşlerine karşı toleranslı davranarak sorun olan durumla başa çıkmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Ayrıca evlilikte sorunların olabileceğinin kabul edilmesi sorunların büyütülmemesi ve alttan almak gibi bir yaklaşımı ortaya çıkarmakta ve sorunun üzerinin kapatılmasına sebep olmaktadır.

K12: "Genelde ben alttan alırım. Eşim susar sen konuşuyorsun ya bana gerek yok der susar küser. Ertesi gün ben alttan alırım barışırız." **K16**: "Büyük bir sorun olmadı. Benim alttan alma huyum olduğu için bazı konularda. Genelde toleranslıyımdır. Karşı tarafta beni anlar." **K17**: "Eşimle yaşadığım sorunları genelde alttan alarak aşıyorum. Genelde alttan alıyorum bazen bağırıyorum bazen de o bağırır bazen de ikimizde susarız." **K24:** "Ben alttan alıyorum ve uzaklaşıyorum. Aradan zaman geçince düzeliyor." **K8**: "İlk iki yıldan sonra sorunlar olabilir gözüyle bakıyoruz ve üstünü kapatıyoruz. Dediğim gibi sanki bunlar yaşanması gerekiyordu biz de yaşıyoruz gözüyle bakıyoruz. Benim hoşuma gitmese de yaptığı şey olmuştur diyorum üstünü kapatıyoruz. Üstelemiyoruz. Üstüne düşmüyoruz."

Değerlendirme Odaklı Başa Çıkma: Evli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda sorunlarla başa çıkma yöntemi olarak değerlendirme odaklı başa çıkma kategorisinde değerlendirebileceğimiz temalar "anlamlandırarak kabullenme, yalnız kalmak" çözüm yöntemleridir.

Evli erkekler ve kadınlar çözümsüz olan konularda benzer şekilde sorun olan duruma ilişkin zihinlerinde bir anlamlandırma yaparak başa çıkmaya çalıştıklarını ifade etmektedirler. Sorun olan durum ya karşıdaki kişinin bir hastalığı olarak

anlamlandırılmakta ya da karşıdaki kişinin değişmeyen bir özelliği olarak gerekçelendirilerek kabullenme durumuna gidilmektedir.

> **E13**: "Ben bu noktada da artık pes diyorum. Bu normal bir akılla bunun yapılmayacağını bildiğim için bunu bir rahatsızlık ve hastalık ve olarak kabul edince kabulleniyorum ve rahatlıyorum." **E18**: "Şimdilerde biraz daha şey yapıyoruz zaman veriyoruz. Şimdi hepsini gözümün önüne getirmeye çalışıyorum da şimdilerde birbirimize kızsak da olayı şey yapıyoruz. Olayın üstünü örtüyoruz devam ettiriyoruz. (Kabulleniyor musunuz?) Yani kabulleniyoruz ama hemen kabullenme değil de biraz kafamızda mantıklı iyi bir şeye oturtmaya çalışıyoruz. Belki de açıklama kendi kendimize açıklama getirmeye çalışıyoruz galiba muhtemelen ama. (o şey devam ediyor mu? çözülemeyen şey) çözülmeyen şeyin bir süre sonra çözülüyor yani çözümsüz kalmıyor ama böyle bir dönem bir sessizlik yani evet olayın büyüklüğüne göre çok önemli ya da önemsiz oluşuna göre bir normal hayatımıza devam etmek ile birlikte onu belki kafamızda gerekçelendirme belki bir açıklama bulup ondan sonra kabulleniyoruz.".**K3**: "Ne yani o kızsa bile surat assa bağırsa bile onu önemsememeye çalıştım kafaya takmamaya çalıştım. Onun bir hastalığı gibi düşündüm." **K1**: "Yine huyu öyle ne yapacaksın dersin devam edersin. Tekrar aynı şey olduğu zaman tekrar böyle çözülmedi kabul ediyorsun herhalde problemi. Problem ettiğin şeye alışıyorsunuz. Siz ona alışıyorsunuz. Siz kabulleniyorsunuz karşı tarafı değiştirmek yerine siz onu o haliyle kabullenip devam ettiriyorsunuz herhalde. Öyle yani gider arkadaşına anlatırsın şöyle dersin bizim adam da öyle hepsi öyle der o da kendi eşini anlatır falan öyle bir kabullenme olur herhalde."

Evli erkeklerden sorun olan durumlarda yalnız kalarak sorun olan durumu değerlendirerek sorunla başa çıkmaya çalıştığını ifade edenler de bulunmaktadır. Yalnız kalarak sessiz, sakin bir ortamda sorun olan durumun zihinde analiz edilmeye ve sorunla başa çıkılmaya çalışılmaktadır.

> **E19**: "Ben yalnız kalmakla çözmeye çalışırım. Yalnız kalırım belli bir süre. Belli bir süre sessiz yerlere giderim. Sahile giderim veyahut da arabama biner tek başıma gider bir ormanda olayı bir değerlendiririm."

3.3.2.4. Eşler Arasında Çatışmaya Neden Olan Durumların Çözülememe Nedeni

Bu kısımda evli bireylerin sorun olan durumların çözülememesinin nedeni olarak ifade ettikleri bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular "iletişim eksikliği, anlaşamama" grup başlığı altında kısaca ifade edilmektedir.

İletişim Eksikliği, Anlaşamama: Evli bireylerden soruna neden olan durumların çözülemem nedeni olarak elde edilen bulgularda iletişim eksikliği, anlaşamama kategorisinde değerlendirebileceğimiz temalar "iki tarafın da geri adım atmaması (inatlaşma), sorunun konuşulamaması, içe kapanık karakter yapısı"dır.

Evli erkek ve kadınlar sorun olan durumların çözülememe nedeni olarak eşleriyle aralarındaki iletişim eksikliği, sorun olan durumu konuşamama ya da konuşulsa da üzerinde bir anlaşmaya varamam nedeniyle sorunların çözümsüz kaldığını ifade etmektedirler. Sorun olan durumun konuşulamamasında içe kapanık karakter yapısına sahip olma, sorunları konuşmadan içe atma etkili olmuş görünmektedir.

> **E13**: "Aşamadım. Hep benzer şeyler yaşıyoruz. Uçlarda yaşama şeyi çok fazla çok fazla. Birden çok iyi birden çok kötü onu aşamadık yani. Konuşmaya çalışıyorsun kulaklarını tıkıyor yani değersizlik hissi oluşuyor benim açımdan." **E17**: Çünkü anlaşamıyoruz biz orada çözüm çözüme gidemiyoruz. Konuyu kapatalım diyoruz bazı meseleler var ilk defa gündeme gelmiş onları konuşmaya çalışıyoruz. Bazı konular bizde mit yani onları tartışamıyoruz bile çünkü çok fazla argüman argümanlar. Ailesel olarak özellikle aileler tarafından bir tarafından aileye iş dokunuyor aileyi göz ardı edemeyeceğinize göre onu orada biz dondurucuya koyuyoruz." .**E2**: "Ya o ben de de var onda da var biraz çok. İçine kapanıklık vardır diyemem ama yoktur diyemem ama var. Bende de var onda da var (sorun olduğunda biraz içine atma) sorun olduğunda biraz içine atma aynı şekilde dedim ya o zamana yaymayı kastettiğim şey oydu işte. İçine kapalı olmasa hemen belki ufak bir tartışma oldu mu işte gel bunu konuşalım demekten ziyade ya da ben de aynı şekilde zamana bırakmamız dediğim şey oydu işte (konuşmak istiyorsunuz küs kalıyorsunuz) biraz işte 3 saat 5 saat 1 gün gibi neyse öyle yani. Biraz içine kapanıklık var o aynı

şekilde bende de var". **E20**: "Çözüm yöntemi bir daha hiç açmamak oldu. Gündeme getirdiği zaman bunları geçmiş bitti önümüze bakalım diyerek problemlerin üstesinden gelmeye çalışıyorum." **K1**: "Eve geç gelme en büyük problem oydu. O uzun bir süre de devam etti yani. Hani herkes kabul etmez aramızdaki şeyi etkiliyor da ister istemez. Yorgun geldiği için beraber pek bir şey yapamıyorduk. Hadi dışarı çıkalım dediğimizde bile gece yarılarına kadar çalışıyordu falan iletişimsizlik vardı. Yani evlilikteki en büyük şeyimiz bu bizim (onu aşabildiniz mi) çok gayret gerekiyor karşılıklı olarak bu durumu aşamadık böyle devam ediyor diyelim." **K23**: "Sorunları alttan alarak ve üzerinden zaman geçerek unutuyoruz. Çözüm odaklı olmuyor yani. İletişim eksikliklerimiz çözüm odaklı olmamıza engel oluyor." **K24: "**sorunları aşamama sebebimiz sinirli olması. Sonuç odaklı düşünür. Sorunları aşmış gibi görünürüz ama içerde hala devam eder. Üstünü örtüyoruz." **K25**: "Genelde alttan alırım sorunları, konuşmam. Öfke patlaması olur ama içimde olur. Dışarı yansıtmam. Sorunlar tekrar gündeme geliyor. Çözüme kavuşturamıyoruz. Evliliğin ilk yılları da böyleydi değişmedi." **K3**: "Eşimin ailesi tarafından kaynaklanan hep sorunlar oldu. O yüzden iletişimimiz koptu. Kayınvalidem rahatsızlanmıştı bayağı bir hastalığı uzun sürmüştü hala da hasta bir 15 yıldır hasta. İlk hasta olduğu zamanlarda eşim dört kardeşler bütün sorumluluğu eşimin üzerine bıraktılar. O da altından kalkamadıkça onların yanında sesini yükseltmedi onlara hiçbir sorun yokmuş gibi davrandı onların yanında krizi bizim yanımızda gösterdi. Bu yüzden de evin içinde sorun oldu yani kavga oldu. (Nasıl oldu) Yani onların hatası olsa bile ben hatalıyım eşim çocukların en ufak bir şeyine sinirlenir. Yani bütün sorunlara ben sebep oluyormuşum gibi kızgınlığını sinirini benden çıkarmaya çalışır o şekilde iletişimimiz kopuyordu. (Yani bu durum çözüldü mü) geçmedi yani onların karşısına çıkıp da yanlış yapıyorsunuz da diyemedi kardeşlerine de babasına da annesi babası da bütün bu yanlışlar ses çıkarmadı razı oldu."

Evli erkekler tarafından sorun olan durumların çözülememe nedeni olarak inatlaşma, geri çekilme durumlarına değinenler de bulunmaktadır. Bir sorun üzerinde her iki tarafında kendi menfaatini düşünmesi, kendi çıkarına göre hareket edip karşı tarafı zarara uğratır şekilde yaklaşımı sorunun çözümü üzerinde ortak bir anlayışa varmayı önlemekte ve sorunu çözümsüz bırakmaktadır. Evli erkeklerden sorun çözümünü resmi olarak bazı durumların engellediğine ilişkin açıklama yapanlar da bulunmaktadır.

Görüşmelerde bahsedilen beğenilmeyen bir lojmanda kalıyor olmak ve çözümünün tayin istemek olması ancak içinde bulunulan şartların tayine de müsait olmaması sebebiyle yaşanan sorun, şartların normale dönmesi ve tayini başka bir yerde beğenilen lojmana almakla çözülecek gibi görünmektedir. Beğenilmeyen lojmanda kalınıldığı müddetçe eşin sorun olan duruma bakışı değişmediği sürece sorun alanının varlığından kaynaklı sorunun çözümü mümkün olmayacak gibi anlaşılmaktadır.

> **E11**: En fazla bir hafta küs kaldığımız günler oldu. Ben inat ettim o inat etti takriben 1 hafta sürdü daha sonra onun yaklaşımı oldu ilk önce daha sonra diğer küslükte benim yaklaşımım oldu yani fazla uzun sürmedi bir hafta içinde küskünlükleri bitirdik." **E8**: "Ben bağırdığım zaman o da bağırıyordu (o zaman ortadaki sorunun durumu ne oluyordu İkiniz de bağırdığınız zaman) ikimiz de bağırdığımız zaman çözüm kalıyordu tabi çözülmüyordu ama o yüzden belki de böyle sıkıntılı bir süreç yaşadık." **E15**: "Yani orada bir şey alanı var geçici aslında bir sorun alanı var. Bu sorun eşimden de benden de kaynaklanmıyor. Fakat o sorun alanı orada duruyor yani o basit bir şekilde zorunlu hizmet meselesi. Mesela orada duruyor. Sorun kalktıktan sonra mesela benim bir yıl sonra bitecek ondan sonra bu konu şey olmayacak yani hani ne olacak bir hatıra olarak ben hani şunu yapmıştım ben bunu yapmıştım gibi olacak yani." **E11**: "Başka şansım yok. Çünkü tayinimiz olmadığı için böyle oluyor."

3.3.2.5. Yaşanılan Büyük Sorunla Başa Çıkma Yöntemi

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerde evli bireylerin yaşadıkları büyük sorunlarla başa çıkma yöntemlerine ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular Din Odaklı Başa Çıkma ve Duygu Odaklı Başa Çıkma grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Din Odaklı Başa Çıkma: Evli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda yaşanılan sorunla başa çıkma yöntemi olarak din odaklı başa çıkma kategorisinde değerlendirdiğimiz temalar "Allah inancı, dini eğitim, dini hassasiyet"ten oluşmaktadır.

Evli erkek ve kadınların ifadelerinde din odaklı başa çıkma olarak değerlendirdiğimiz açıklamalarda erkek veya kadın olsun fark etmeksizin dinin kendilerine yüklemiş olduğu sorumluluk bağlamında eşe ve çocuklara sahip çıkma onları koruma, onları geride bırakmama anlayışıyla eşlerine karşı büyük tepki vermek veya onları boşamak veya onlara zarar vermek gibi olumsuz durumlardan kaçındıklarını ifade etmektedirler. Aile bağları, çocuklara sevgi, saygı vb, duygusal bağlar etkili olmuş olsa da evli bireyler hissettikleri inancın, Yaradan'a bağlılığın, dine olan sevgi, Yaradan'ın emirlerini yerine getirme hassasiyeti, yapılacak olan yanlış hareketin hesabını verememe korkusu gibi nedenlerle evliliği yıkıcı davranışlarda bulunmadıklarını ifade etmektedirler.

> **E27**: "Allah var birbirimize sevgi, saygı var. Gençlikte tepkiler daha fazla oluyor. Zaman daha ilerleyince öyle kestirip atamıyorsun. İnançlı insan çocuğunu falan öyle atıp gitmez." **E19**: "Nihayetinde benim karşımdaki eşim hayat arkadaşım, öbür taraftaki babam bana babalık yapmış birisi. Öbür taraftaki yine eşimin kardeşi, aşırı bir şey geçmedi aklımızdan yani öyle aşırı bir tepki göstermedik. Böylelikle kendi içimizde konuşarak istişare ederek yalnız kalarak kendi kendimize düşünerek bu işi halletmeye çalıştık. Zannedersem dini bir eğitim almamız bizi çok şey yapıyor bu konuda çok ufkumuzu açıyor frenliyor (Nasıl) yani ben bir cahillik de yapabilirdim. Yani o kadar para kaybetmişim gider bir tabanca bulur karşısına dikilebilirdim ve vurabilirdim. Kavga edebilirdim (işte onu yapmaktan vazgeçiren şey nedir) Beni onu yapmaktan vazgeçiren şey aile bağları az önce söylediğim gibi almış olduğunuz aile terbiyesi dini eğitim efendim işimiz yapmış olduğumuz meslek (İmam Hatiplik) mesleğin vermiş olduğu hava bizi doğruyu yapmaya yönlendirdi." **E30**: "Beni alıkoyan şey İslami emir ve Allah sevgisi. Dış müdahaleler ya da çocuk bir etken değil." **E2**: "Eşim de benim gibi mütedeyyin bir aileden geldiği için benim de öyle beş vakit namaz oruç hiçbir zaman ihmal edilmiş değil. Dini kurallara mümkün mertebe uymaya çalışıyoruz. İster istemez dini açıdan da hak ve hukuk meselesi de gündeme geliyor. İşte ben bunu yaptığın zaman dinim bana bunu müsaade etmez yapmamam gerekir deyip kendimi bazen de kontrol altına almış oluyorum, dininde baskısı diyelim orada olması gereken baskısı da etkili oluyor." **E3**:"Bence bütün sırlarımızda bütün sorumluluklarımızda bütün yüklerimizle dolayısıyla bir menfi bir şey yapmayı engelleyen çok sebep ortaya çıkıyor. Yani o seviyelere Elhamdülillah çok gelmiş durumda değilim yani

ama genel olarak düşündüğümde mesela şunu düşünmüşlüğüm olmuştur. Yani ben sırf çocuklarım için de ben evliliğe tahammül ederim ama bunu çocukların geleceği sadece ne olacak anlamında değil bu bir vebal bu bir sorumluluk bu bir günah bu çocukların bir hakkı var. Yani benim şahsi keyfim için gururum için veya ne bileyim bundan vazgeçemem. Bu çocukların bu kötü durumuna razı olamam. Mesela eşimin kendisi için yani o bir insan ona karşı sorumluluklarım var velev ki birtakım negatif yüklü şeyler yaşasak da sokakta iş yerinde çok yerde biz nice insanların külfetlerini töhmetlerini çekiyoruz yutuyoruz gidip mahkemeye vermiyoruz kavga etmiyoruz. Eşimizi hayli hayli çekmemiz lazım (Burada temel şey din dinleyebilir miyiz) yani ben kendi açımdan söylüyorum açık açık sosyal baskı çevre ve diğer şeyler illa ki buna eşlik ediyordur. Ama ben kendim vicdanımla da baş başa kaldığımda da herhalde söyleyeceğim şey elbette dindir. Yani bu işin sorumluluğu var bu işin sorumluluğunun altından kalkmak kolay bir şey değil yani." **K24**: "Beni tutan imtihan duygusu tabi çocuklarım da var. Kurulu düzen var. Allah korkusu var. Kaderimde varmış diyorum. İmtihanı geçemem diye düşünüyorum. Tabi eşime vefa da var. Vefa ağır basıyor el alem ne der korkusu yok. Allah'a sorumluluğum ağır basıyor. Kızıyorum ama Allah'ı razı etmeliyim deyince sakinliyorum." **K23**: "Eşimin küsme ihtimali beni durduruyor tartışmalarda. Lüzumsuz şeyler yüzünden geri barışmak zaman alıyor. Bazen küstüğünü bile anlamıyorum. Allah katında sorumlu olduğum için duruyorum yoksa başkaları ne der gibi bir derdim yok." **K19**: "Evet büyük tepkiler vermek istedim. Kendi parasıyla adam tutturup dövdürmek istedim. Annesiyle bir olup üzerime geldiklerinde yağ kızdırıp gece üzerine dökmek, cinsel organını kesmek gibi. Tehdit ettim. Hepsini kendisine de söyledim. Yaptın mı yapar mıydın dersen yapmam yapmadım korkutmak istedim canımı yakmasın diye. Allah korkusu hesabını ben vereceğim, nasıl vereceğim azabını." **K25**: "Öncelik çocuklarım. Dini kaygı da var."

Duygu Odaklı Başa Çıkma: Evli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda eşlerine karşı büyük tepki vermekten alıkoyan duygu odaklı başa çıkma kategorisinde değerlendirebileceğimiz ifadeler "eşe karşı sevgi ve saygı, çocuklara olan bağ, empati, çevre baskısından çekinme, aile bağları, uzun süre beraberlik-vefa duygusu, yaşanılan süreci anlamsızlaştıracak olma, evlilik akdinde verilen söz, arada soğukluk oluşturabileceği düşüncesi, yalnız kalma kaygısı" gibi duygusal açıklamaları içermektedir.

Evli bireyler yapılan görüşmelerde boşanma gibi olumsuz bir durumdan kendilerini vazgeçiren nedenin çocuklarla aralarında oluşan duygusal bağ olduğunu ifade etmektedirler. Boşanmak gibi olumsuz durumdan çocukların zarar göreceği, böyle bir hareketin çocukların hakkına girmek, bencilce hareket etmek gibi olduğunu ifade etmektedirler.

E26: "Kendinizi çaresiz hissediyorsunuz en son çare bu ortamdan uzaklaşmak. Boşanmayı benim düşünmeme sebebim çocuklar." **E13**: "Tabi çocuklara bağlılık, iki çocuğum var en büyük sebeplerden biri bu." **E20**: "İkincisi özellikle çocuklarımın olması. Çocukların ortadaki akıbeti anne veya baba herhangi birinden yoksun olarak büyümesi. Ayrıca beni televizyonda izlediğim bir röportajda bu konuyla alakalı olarak çok etkiledi. Boşanmış ailede büyümüş 30 40 yaşlarında bir çocuğun kendisiyle yapılan röportajda keşke annem ve babam evlenmeselerdi bu cezayı bana yaşatmasalardı sözü benim hayatımda beni her zaman çok etkilemiştir. Kendi problemlerinin cezasını bana yaşatmasalardı sözü." **E7**: "Yani o an zamanlarımızda oldu evliliğimizin ilk yıllarında bazen vazgeçiren şey yani bizim çocuğumuzun olmasaydı evliliğin ilk zamanlarında biraz daha insan duygusal oluyor düşünceleri oluyor. Zaman geçtikçe O biraz daha normale dönmeye başlıyor. Bazen olumsuz dediğim gibi vurmayı boşanmayı düşündüğümüz zamanlar olmuştur ama çocuğumuz olduğu için değmez dedik yani ailenizdir çocuğa zarar gelmesin." **K29**: "Kurallara uymadığı ve çocukları yetiştirmek konusunda fazla rahat davrandığı için evimiz içinde olan biten şeyleri özelimizi dahi annesine aktardığı sorumluluk sahibi olmadığını düşündüğüm için boşanmayı düşündüm. Fakat sevdiğim için ve çocuklarım için vazgeçtim. Ailemi seviyor olmam beni onlara bağlı tutar. Çocuklarım büyük faktör ve eşime saygım." **K30**: "Bazen haksızlığa uğradığımı düşünüp ayrı kalmak istediğim oldu. Uzak kalırsak belki özler düşünür azıcık dahi olsa haklı olabileceğime ihtimal verebileceğini düşündüm. Ama bunu yapmama en büyük etken eşimi ne olursa olsun çok ama çok fazla seviyor olmam. Ikinci bir etken ise evlatlarımın olması diye düşünüyorum." **K11**: "Arada çocuklar da olduğu sürece çocuklar da olmasa problemleri belki çok daha büyütürsünüz ama çocuklar olduktan sonra da insan daha iki kere düşünmeye başlayarak karşı tarafın düzelmesini veya beğenmediğiniz bir şey varsa konuşarak düzeltmeye çalışmaya veya siz kendinizde de bir kusur aramaya şey yaparak görerek bu kervan yürütülür herhalde diye düşünüyorum." **K29**: "Çocuklarım büyük

faktör.” **K2**: “Yani çocuklar çocukların var artık devam ettirmek zorunda kalıyorsun. Bir de hani şey de düzelince ortamında düzelince artık sebep yok sebepler kalkınca ortadan devam ediyorsun. O zaten bir şeydi yani çok uzun sürmedi birden şeylik var Yeni evlenmişsin yaşınız genç idrak düzeyiniz biraz o şekilde zaman geçtikçe oturuyorsun.” **K25:** “Öncelik çocuklarım. Dini kaygı da var.”

Evli bireylerden eşlerine karşı büyük tepki vermekten alıkoyan nedenin eşlerine duydukları sevgi ve vefa duygusu olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca empati kurarak eşlerinin durumlarını değerlendirme, boşanma gibi bir karar verirken onların karşılaşacakları zorlukları düşünme, eşlerinin de kendilerinin yanlışları olduğu gibi yanlışlarının olabileceğini düşünme nedeniyle, empati kurarak evli bireyler eşlerine zarar verici, yuvayı dağıtıcı kararlar vermekten kaçınmaktadırlar.

E15: “Ya şöyle oluyor. Ben hem kendim hem de eşimi vefalı insanlar olarak şey yapıyorum. Çok zor durumlarda iken ya da zor şartlarda iken biz bir aradaydık. Yani güzel günlerin hatırlanması şey yapıyor boşanma ortadan kaldırıyor yani vefa duygusu anlatabiliyor muyum.”. Benzer şekilde **E26** ise şöyle demiştir: “Alışkanlıklar var eşimin standartları var onları devam ettirmek istedim onu yalnız bırakmak istemedim. Sevgi büyük etken her sorunu çözdü.” **E17:** “Sevgi karşı tarafa bir şey yapmamanın önündeki en büyük engel sevgi diğer adıyla aşk dediğiniz muhabbet mesela söylerseniz yani.” **E7**: “Sonuçta herkesin eksiği vardır. Eşimin de eksiği vardır benim de eksiğim vardır. Başkasıyla evlensem yine problem yaşayacağım. Böyle problemler illa olur diyerek kendimizi teskin edici düşüncelerle.” **E2**: “Onun da öncelikle benim gibi bir birey olduğunu benim gibi bir kişiliğe sahip olduğunu düşünerek onun da hakları olduğunu, aile içerisinde önemli bir yeri olduğunu önemli bir rol üstlendiğini düşünerekten ne yapıyoruz siniri biraz törpülemiş oluyoruz. Empati yaparak ister istemez o bizim sinirimizi ya da nasıl diyelim sinir katsayısını aşağı çekmiş oluyor. O da önemli bir şey. Yani bu aslında empati her durumda yapılmalı her kurumda her sosyal ilişkilerde kurulmalı ailede de olmalı bu empati. Ya hakikaten ailenin daha huzurlu yaşaması için önemli bir şey. O aklıma geliyor ilk önce ondan sonra ister istemez daha rölantiye girmiş oluyor.” **K3**: “Birincisi sorunları yaşadığımız zamanlarda benim kız kardeşim zaten eşinden ayrılmıştı. Annemlerin yanında kalıyordu. Hani şimdi de ben ayrılırsam annem babam yıkılırlar. Onlara hem sağlık açısından hem maddi açıdan zarar vermek istemedim. Bu

yüzden katlandım yaşadıklarıma. İkincisi de yani eşime aslında bu yaptığım yanlıştı. Eşimin ailesi tarafından eşim bu kadar çok sorun yaşıyorken bari ben sorun yaşatmayım yani sorun yaşıyorsa hatta en azından evin içinde konuşmasam da küssem de ben boşanmayım bir darbe de ben vurmayım." **K20**: "İki kere tokat var orda bile büyük tartışma kavga etmedik. Sonrada sorunları hiç büyütmedik. Ben içimde tutamıyorum içimdekini biliyorlar gibi geliyor hemen söylüyorum. Biraz empati yapacaksın öyle değil mi? Şimdiki evliliklerde kimsenin kimseye şeyi yok alttan alınmıyor herhalde. Kızıma da dedim evlilik maraton iniş çıkışları var zorlukta var kolaylık da her zaman güllük gülistanlık olmaz. Her gün zorluk da olmaz."

Evli bireyler aile büyüklerinin etkisi ve çevrenin etkisiyle de eşlerine karşı herhangi bir olumsuzluk yaşatma durumundan vazgeçtiklerini ifade etmektedirler. Aile büyükleri veya çevredeki insanlara ne diyeceğim, nasıl anlatacağım düşüncesi evli bireyleri olumsuz karar vermekten koruyor görünmektedir.

E26: "Büyüklerin de etkisi var fren oluyorlar." **E8**: "Muhtemelen akraba çevrem ne der düşüncesi de var eşimde de var daha çok dışarıdaki insanların bakış açısına. Yani evet öyle gözüküyor o da var." **K17**: "Eskiden eşim içerken anamın evine gittim. Anam da hadi hadi kocanın yanına soğan bulursan soğan ekmek bulursan ekmek yersin dedi." **K20**: "Severek evlenmişsin herhangi bir iffetsizlik durumu yoksa sen nasıl bırakıp gideceksin. Sabır gerekiyor. Evliliklerde büyüklerin rolü çok." **K18**: "Evet oldu. Boşanmayı düşündüm. Ailesi konusunda problem var onu eşime mal ettim sanki. Kendimizle ilgili çok sorun olduğunu düşünmüyorum. Boşanmayı düşündüğümde eşim ben annene babana ne derim dedi. Akraba olmamızın etkisi var boşanmamamızda."

Evli bireyler eşleriyle alakalı sorunlarda büyük tepki vermemeyi karakter yapılarıyla ilişkilendirmektedirler. Sakin bir karakter yapısına sahip olmak ya da alttan alma becerisine sahip olmak evli bireylerin ifadelerinde onları büyük sorunlar yaşamaktan alıkoymaktadır. Evli bireyler evlilik akdinde verdikleri söz, hem eşine vefa duygusu, hem çocuklar hem de yaşanmış olan süreci anlamsızlaştıracak olma, arada soğukluk oluşturabileceği düşüncesiyle eşlerine büyük tepki vermekten kaçındıklarını ifade etmektedirler.

E9: "Yok biraz benim karakterim ile alakalı galiba. Din falan alakalı değil yani yok zannetmiyorum ben. Çok sakin hani şeyin iki uç gibi ya çok sakinim ya da böyle dengesiz hareketler olabilir ortada. Benim kanaatime göre benle alakalı benim karakterimle." **K16**: "Büyük bir sorun olmadı. Benim alttan alma huyum olduğu için bazı konularda. Genelde toleranslıyımdır. Karşı tarafta beni anlar." **E13**: "Yani dokuz senelik bir hayatınız var. Bunu olmamış gibi kabul etmek bunu boşa geçirilmiş bir hayat duygusu ve anlamsız geçirilmiş hani çöpe atılmış bir hayat dilimi düşüncesi de şey yapıyor. Yani anlamsızlık ve değersizlik varoluşsal anlamda bir tehdit dehşet durumu yaşatıyor insanda ve bunu da istemiyor insan. Yaşananların bir anlamı olduğu düşüncesi süreci devam ettiriyor. Çocuklar, anlamlandırma, dokuz senelik yaşantı." **E20**: "Birincisi evlilik akdinde bulunduğumuzda başta birbirimize verdiğimiz her şartta koşulda birlikte olmaya verdiğimiz söz." **E16**: "Tabii ki olabilir ama şöyle denilebilir. Ne düşünüyorsun şöyle düşünüyorum daha çok kırıcı olursan bu ileride soğukluk oluşturur diye kendimi tutuyorum."

Evli bireyler çevre gibi etkenlerle beraber daha önce yaşanmış olan yalnızlık duygunu tekrar tecrübe etme durumuna düşme kaygısı nedeniyle eşlerine büyük tepki vermekten vazgeçtiklerini ifade etmektedir. Ayrıca eşinin huyunu bilme ve artık değiştirmek için mücadele etmeme ve sorun olan durumun ortadan kalkması sebebiyle eşlerine yönelik herhangi bir olumsuzluktan kaçındıklarını belirtmektedirler.

E8: "Yalnızlık duygusu olabilir çevrenin bakışı olabilir çevrenin bakışı da bunda etkili olabilir. (Yalnızlık duygusu derken nasıl mesela) yani şey yalnız kalma boşandıktan sonra yalnız kalma şeyi daha önce de bu tarz şeyler tabii evlilikteki gibi değil ama daha önce yaşanmış olan yalnızlık duygusu hissiyatı. Belki de burada bir şey olmuş olabilir yani bu tek şey değil dediğim gibi." **K26** "Artık eşimin huyunu biliyorum ama mücadele etmek istemiyorum." **K21** "Bir iki defa çok öfkelendiğim zamanlar oldu. O zamanlarda galiba birbirimize sevgimiz ve saygımız kalmadı boşanalım dedim. Eşim ben asla böyle bir şey düşünmem sen benim için çok önemli ve özelsin dedi özür diledi. Tatlıya bağladık." sözleriyle ifade etmiştir. **K8**: "Benim dediğim olacak. İlk onu bastırması. Benim istemediğim bir şey bu yüzden çok tartışma oldu. Bir şeylerin kararını verirken sadece kendi kararını veriyordu. Beni önemsemiyordu ilk iki yılda. Fakat daha sonra bunu yapmamaya başladı. Artık benim fikirlerimi de aldığı için. (Değişim nasıl oldu) evlilik ayrılık noktasına kadar geldi. Daha sonra baktı ki yanlış

> bir davranış içinde bir söz verdi daha özverili olacağım diye benim fikirlerime karşı. (Ayrılmayı siz mi istediniz) ben istedim. İstedikten sonra kendini frenledi."

3.3.3. Eşlerin Birbirleri Hakkındaki Değerlendirmeleri

Evli erkekler ve kadınlarla yapılan görüşmelerde eşlerine dair zihinlerinde nasıl bir izlenime sahip olduklarını tespit etmek amacıyla "Eşinizi üç kelime veya bir cümle ile tanımlayın desem ne söylersiniz? Eşiniz nasıl bir karaktere sahip. İçine kapanık mı, özgüven sahibi mi. Sorun yaşandığında genelde nasıl tepkiler verir?" sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin verdikleri cevaplar bağlamında olumlu ifadeler, olumsuz ifadeler ve sorun yaşandığında eşlerinin nasıl tepki verdiklerine dair üç başlık oluşturulmuştur. Bu başlıklar ve görüşmecilerin ifade ettikleri değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır.

3.3.3.1. Olumlu Karakter Değerlendirmeleri

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerde eşlerinin karakterleriyle ilgili olumlu değerlendirmelere yönelik elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular Davranışsal Boyutta ve Duygusal Boyutta grup başlıkları altında kısaca ifade edilmiştir. Değerlendirmelerde erkekler eşlerine dair olumlu veya olumsuz, kadınlar da eşlerine dair olumlu veya olumsuz olmak üzere çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalarda eşlerine ilişkin ifade ettikleri tanımlamalar aşağıda yer almaktadır.

Davranışsal Boyutta: Erkeklerin eşlerinin karakterine ilişkin ifade ettikleri olumlu tanımlamalarda kadınlar için davranış boyutunda değerlendirdiğimiz ifadeler "cesur, dürüst, açık sözlü, girişken, azimli, kanaatkâr, iletişime açık, kararlı, fedakâr, yardımsever, yetenekli, titiz, dini bütün, mütevazi, uyumlu, hizmet etmeyi seven" açıklamalarından oluşmaktadır. Kadınların eşleri için ifade ettikleri davranış boyutundaki olumlu tanımlamalar ise "uyumlu, cömert, çalışkan, yardımsever, sosyal, sorumluluk

sahibi, kuralcı değil, konuşkan, bugününü düşünen, dobra, dürüst, girişken, iyi bir dinleyici, dindar, ailesine karşı ilgili, çocuklarına saygılı" açıklamalarından oluşmaktadır.

Görüşme yapılan evli bireylerin eşlerine ilişkin ifade etmiş oldukları olumlu tanımlamalar evli bireylerin eşlerine yönelik olumlu bir algıya sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu durum evli bireylerin birbirleriyle uyumlu oldukları yönünde de değerlendirilebilir. Çünkü ifade edilen tanımlamalardaki davranış açısından olumlu değerlendirmeler karakter olarak evli bireylerin eşlerinin aşırılık içermeyen, pozitif yönlü bakış açısına sahip olduklarının işareti olarak değerlendirilebilir.

Duygusal Boyutta: Erkeklerin duygusal boyutta eşleri için ifade ettikleri olumlu tanımlamalar "yumuşak, şefkatli, sıcak, özgüven sahibi, özverili, sadık, sevgi dolu, sıcak, merhametli, empati, güler yüzlü, güven, güzellik, iyi bir insan, iyi niyetli, huzur, elmanın yarısı, hayat arkadaşı, pozitif düşünceye sahip, iyi bir eş, mükemmel bir eş, mükemmel bir anne, evcimen" açıklamalarından oluşmaktadır. Kadınların duygusal boyutta eşleri için ifade ettikleri olumlu tanımlamalar ise "anlayışlı, akıllı, iyi niyetli, kararlı, düşünceli, vicdanlı, sadık, sakin, samimi, saygıyı hak eden biri, sevgi dolu, sorunları büyütmeyen, özgüven sahibi, özverili, merhametli, neşeli, insanlara değer veren, güçlü karakter ve kişilik, güvenilir, ailesine düşkün," açıklamalarından oluşmaktadır.

Duygusal boyutta ifade edilen olumlu tanımlamalar evli bireylerin eşlerine ilişkin hem davranışsal hem de duygusal açıdan olumlu bir algıya sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca davranışsal ve duygusal olarak olumlu içerikler evli bireylerin eşlerinin erkekler için kadınların kadınlar için de erkeklerin eşleri üzerinde olumlu açıdan bir izlenim bıraktıklarının göstergesi olarak da yorumlanabilir.

3.3.3.2. Olumsuz Karakter Değerlendirmeleri

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerde eşlerinin karakterleriyle ilgili olumsuz değerlendirmelere yönelik bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular Davranışsal Boyutta ve Duygusal Boyutta grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Davranışsal Boyutta: Davranışsal boyutta eşlerine ilişkin olumsuz değerlendirmeler evli kadınlar tarafından ifade edilmiştir. Bu boyutta değerlendirebileceğimiz ifadeler erkekler tarafından gündeme getirilmemiştir. Kadınlar tarafından eşlerine ilişkin olumsuz değerlendirmeler "başkalarını önemsemeyen, aile dışındakilerin memnuniyetini önemseyen, kuralcı, başkalarının etkisinde kalan, cimri, fazla sosyal, sorumluluğu sevmeyen" açıklamalarından oluşmaktadır.

Duygusal Boyutta: Erkeklerin duygusal boyutta eşleri için ifade ettikleri olumsuz tanımlamalar "alıngan, duygusal, fazla özgüven sahibi, içine kapanık, inatçı, kendine fazla değer verilmesini isteyen, özgüveni eksik, sert, sinirli, zihnen düşündüğünü söylemiş gibi yansıtan" açıklamalarından oluşmaktadır. Duygusal boyutta kadınların eşlerine yönelik ifade ettikleri olumsuz tanımlamalar "aşırı duygusal, aşırı rahat, çok bilmiş, çok konuşkan, fazla özgüvenli, gamsız, huysuz, içine kapanık, inatçı, ince düşünceli değil, insanlara güvensiz, kinci, konuşmayı çok sevmeyen, sinirli, tezcanlı, tripli" açıklamalarından oluşmaktadır.

Davranışsal boyutta değerlendirmeler sadece kadınlar tarafından yapılan açıklamalarda yer almıştır. Erkekler tarafından yapılan olumsuz tanımlamalarda kadınlara yönelik sadece duygusal boyutta değerlendirmeler olmuştur. Evli bireyler tarafından davranışsal ve duygusal boyutta ifade edilen tanımlamaları olumlu tanımlamalarla kıyasladığımızda ifade açısından ve çeşitlilik açısından olumlu tanımlamaların fazlalığı dikkat çekicidir. Bu durum da görüşme yapılan evli bireylerin eşleriyle aralarındaki uyumun ifadesi olarak değerlendirilebilir.

3.3.3.3. Eşin Soruna Verdiği Tepki

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerde erkek ve kadınların eşleriyle yaşadıkları çatışmalarda eşlerinin verdikleri tepkilere ilişkin bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular Davranışsal, Duygusal, Zihinsel, Fiziksel Tepkiler grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Davranışsal Tepkiler: Erkekler tarafından eşlerinin çatışma anında verdikleri tepkilere ilişkin açıklamalarda "alttan alma, susma, bağırıp çağırma, iğneleyici konuşma, kızmak, konuşarak kendini ifade etme, küsme, soğuk davranma, vücut diliyle ifade etme, teşbih yapma" tepkilerinden bahsedilmiştir. Kadınların eşlerinin çatışma anında verdikleri davranışsal tepkilere ilişkin açıklamalarda ise "alttan alma, çözüme çalışmak, fevri davranmak, sessiz kalmak, kızmak, konuşmak, küsmek, mekân değiştirme/mesafe koymak, tartışma-kavga, sorunun üstünü kapatmak, bağırmak" gibi tepkilerden bahsedilmiştir.

Duygusal Tepkiler: Erkeklerin eşleri için çatışma anında verdikleri tepkilere ilişkin açıklamalarda "içine atma, sinir krizi" gibi tepkilerden bahsedilmiştir. Kadınların eşlerinin çatışma anında verdikleri duygusal tepkilere ilişkin açıklamalarda ise "bunalıma girmek, sinirlenmek" gibi tepkilerden bahsedilmiştir.

Zihinsel Tepkiler: Erkeklerin eşlerinin çatışma anında verdikleri tepkilere ilişkin açıklamalarda "empati kurma" şeklinde zihinsel tepkiden bahsedilmiştir. Kadınların eşlerinin çatışma anında verdikleri zihinsel tepkilere ilişkin bulgularda "hiçbir şeyi sorun olarak görmeme" şeklinde zihinsel tepkiden bahsedilmiştir.

Fiziksel Tepkiler: Erkeklerin eşlerinin çatışma anında verdikleri tepkilere ilişkin bulgularda fiziksel tepki olarak "eşyalara zarar verme" şeklinde bir tepkiden bahsedilmiştir. Kadınların eşlerinin çatışma anında verdikleri tepkilere ilişkin bulgularda "tokat atmak," şeklinde fiziksel tepkiden bahsedilmiştir.

Tepki çeşitleri birlikte değerlendirildiğinde kadınlar tarafından çatışma anında şiddet açısından en aşırı tepki eşyaya zarar vermek şeklinde gerçekleşmiştir. Erkekler tarafından çatışma anında en şiddetli tepki tokat atmak şeklinde tespit edilmiştir. Bunların dışında çatışma anında karşıdaki kişiye zarar verici aşırı bir tepkiden bahsedilmemiştir. Çatışma anında sinirlenme, öfkelenme gibi durumlar yaşansa da bu durumlar bahsedilen fiziksel tepkilerin dışında eşe karşı başka aşırılıklara sebep olmamıştır.

3.3.4. Evlilikte Maneviyat

Bu başlık altında evli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen maneviyat tanımlamaları ve maneviyatın evliliklerinde herhangi bir konuda katkısı var ise bu katkının hangi konularda olduğuna ilişkin bulgulara yer verilmektedir.

3.3.4.1. Evli Bireylerin Maneviyat Tanımlamaları

Bu kısımda evli erkek ve evli kadınlarla yapılan görüşmelerde maneviyatın tanımına ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular Din, Değer, Din ve Değer grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Din: Evli bireylerle yapılan görüşmeler incelendiğinde maneviyat kavramını din eksenli yorumlayanlar bulunmaktadır. Din eksenli yorumlarda maneviyat karamı Allah için yaşama çabası olarak ifade edilmektedir. Maneviyat kalbin ve vicdanın güzel olma hali şeklinde tarif edilerek kalp ve vicdanın dinle daha iyi beslenebileceğine değinilmektedir. Maneviyat kişinin Yaratıcı'sına bağlılığı, onun emirleri doğrultusunda yaşamak şeklinde açıklanmıştır. Evli bireylerin ifadelerinde maneviyat Allah ile kulluk ilişkisi, Allah sevgisi, dine bağlılık, Allah'a olan yakınlık olarak tarif edilmektedir.

> **E17**: "Allah için Allah'ın istediği gibi yaşama çabası diyebilirim". **E18**: "Maneviyatı ben dinle ilişkilendiriyorum. Kalbinin ve vicdanının güzel olma hali. İnsan olarak kalbe ve vicdana sahibiz biz. Beslenmesi lazım. Dinle daha kolay beslenebilir." **E2**: "Maneviyat ilk başta inanç sistemi kişinin bir yaratıcıya bağlılığı ve onun bize emir ve tavsiyeleri ya da yasaklarına uymak gelir." **K10**: "Maneviyat bana göre kişinin Hz.

> Allah ile olan kulluk ilişkisi.” **K19**: “Allah sevgisi, inancı ibadet çok yeri var.” **K5**: “Maneviyat dendiğinde insanın içinde olan Allah'a karşı samimiyeti. Bence dini bağlamdaki samimiyeti” **K21**: “Allah’la olan yakınlıktır.”

Değer: Evli bireylerle yapılan görüşmelerde maneviyat kavramını değer eksenli yorumlayanlar bulunmaktadır. Değer eksenli tanımlamalarda maneviyat kişinin anlam yüklü değer yargıları, karşılıklı sevgi, ahlak, sevgi, saygı gibi değerler, adalet, değer olarak tarif edilmektedir.

> **E13**: “Maneviyat kişinin anlam yüklediği değer yargılarıdır. Kişinin isteklerine ihtiyaçlarına ve beklentilerine uygun olan bütün değer yargıları kişinin maneviyatını ve manevi anlam dünyasını oluşturur.” **E15**: “Yani karşılıklı sevgi.” **E16**: “Ahlak.” **E25**: “Maneviyat, sevgi saygı maddi olmayan yönü.” **K6**: “Maneviyat bir nevi adalet demektir.” **K29**: “Sevgi, saygı, ahlak aklıma gelir.” **K8**: “Sevgi, saygı her şeyden önce değer” **K21**: “İnsana güç veren kuvvet veren bir duygu, saygı, şefkat, sevgi gibi değerlerin hayatımızda olmasıdır.”

Din ve Değer: Evli bireylerle yapılan görüşmelerde maneviyatı din ve değer merkezli tanımlayanlar bulunmaktadır. Bu tanımlamalarda maneviyat ahlakı da kapsayan büyük ölçüde dini ifade eden, ahlaki ilkelerle birlikte dini ilkelerin yaşanması, kültürel ve dini değerlerin birlikteliği, dini de içeren iç huzur, dine göre değerlerin daha baskın olduğu yaşam, iman ile birlikte gelen amel ve sevgi saygı gibi değerler şeklinde ifade edilmektedir.

> **E2**: “Yani büyük ölçüde din denir. Tabi ahlaki kurallar da bunun içerisinde bağlı olarak.” **E7**: “Kişinin bu ahlaki ilkeler var dürüst olması ikiyüzlü olmaması sadakat sahibi biri olması göründüğü gibi biri olması, İslam'ın ilkelerini yaşaması ahlak prensiplerine uyması.” **E11**: “Kültürel değerler, dini değerler ikisi bir arada duruyor. Elbette ibadet konuları başta gelir ama eşe kadına saygı sevgi sadece sevgi ile saygı erkeğe saygı sevgi. Bunun dışında kadının ailesine veyahut da erkeğin ailesine saygı sevgi de benim maneviyatımın içerisine giriyor”. **K13**: **“**İç huzur. Huzurlu bir ortam bence hani sadece dini değil.” **K16**: “Dini daha az olabilir ama diğerleri daha baskın hoşgörü vs.” **K30**: “Benim

> için maneviyat rabbine olan sevgi ve iman ile birlikte gelen amel dua bu maddeler ile eşine ve ailene ait olan sevgi saygı hoşgörü sadakat ile evliliğin yürümesi biraz da sabır şükür dua ve tevekkülün evlilikte getirdiği huzur."

3.3.4.2. Maneviyatın Evliliğe Katkısı

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerde maneviyatın evliliğin devamına sağladığı katkılara ilişkin bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular Eşler Arasındaki Bağı Koruma ve Davranış ve Tutumda Dengeyi Sağlama grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Eşler Arasındaki Bağı Koruma: Eşler arasındaki bağı koruma kategorisinde evli bireylerle yapılan görüşmelerde maneviyatın evliliğe katkısı bağlamında elde edilen temalar "eşin emanet olduğu bilincini verme, evliliğin devamına katkı sağlama, olumlu işlere, ibadete teşvik etme, olumsuzluklara karşı destek" ifadelerinden oluşmaktadır.

Evli bireyler maneviyatın eşe karşı dini bakış açısıyla emanet gözüyle bakıldığında, eşin kişiye Allah'ın emaneti olarak değerlendirildiğinde eşle aradaki ilişkiyi olumlu manada etkilediği ve eşler arasındaki bağı güçlendirerek şiddet vb. olumsuzlukları engellediğini ifade etmektedirler.

> **E1**: "Dediğim gibi işte eşe karşı işte bir dini olarak bir emanet gözüyle yani peygamberin deyişiyle işte öyle bakmak. İşte maneviyatın bu manada evliliğimizi hani olumlu etkilediğini düşünüyorum yani öyle söyleyebilirim." **K10**: "Maneviyatın evlilikle olan ilişkisi ise eşin Allah'ın emanetine sahip çıkması gerektiğinin bilincinde olması." **K12**: "Allah'ı düşündüğün zaman her şey daha kolay ve yolunda olur. Allah, maneviyat dini değerler olmadığı zaman aldatma şiddet vs. problemler ortaya çıkar. Ama dini değerler göz önünde olduğu zaman emanete sahip çıkma merhametli olma olasılığı evliliği daha güvenli hale getiriyor."

Evli bireyler maneviyatın eşler arasındaki bütünleşmeyi sağladığı, eşleri aynı amaç etrafında birleştirdiği, olumlu işlere, ibadete teşvik ettiği ve aynı düşünceye, aynı

duyguya sahip olmanın evliliğe olumlu katısının olduğunu ifade etmektedirler. Maneviyatı hayatlarında önemli bir konuma yerleştirmenin boşanmak gibi olumsuzluklara karşı kendilerini daha güçlü kıldığına değinmektedirler. Evli bireyler maneviyat kapsamında değerlendirdikleri dini ve ahlaki değerlerin evliliklerinin uzun sürmesinde etkili olduğu, eşleriyle aralarındaki ilişkiyi güzelleştirdiği ve güçlendirdiğini ifade etmektedirler.

> **E21**: "Evliliğimizde de maneviyatın olumlu bir etkisi vardır. Bizi birleştiren bir arada tutan maneviyattır. Çünkü maneviyat konusunda eşimle aynı değerlere ve düşüncelere sahibiz. Bu da evliliğimize olumlu bir etki yapmakta." **E20**: "Tabi ki düşünüyorum. Eğer maneviyatım olmasaydı muhtemelen çok erken boşanabilirdim. (Peki nasıl bir katkısı oldu) özellikle şunu ifade edeyim, başta ifade etmiştim ayetlerle emirler bizim için tutucu olmuştur. Açık emirlerde özellikle evlilik konusunda yaşanan problemlerden eşlerin nasıl düşünmeleri gerektiği konusunda bize yol göstermiştir." **E13**: "Tabi maneviyatım olmasaydı herkesin maneviyatı vardır ama ben maneviyatı biraz daha fazla hissetmeye çalışan biriyim. Tabi din duygumun maneviyatın içinde çok güçlü bir yeri var çok merkezi bir yeri var. Dolayısıyla oradan destek alarak evliliğimi sürdürme sürecindeyim. Yani maneviyattan destek almasaydım veya maneviyata bu kadar anlam yüklemeseydim şu an evliliğimin devam edip etmeyeceği konusunda şüphelerim var. Muhtemelen devam etmezdim gibi geliyor." **E1**: "Maneviyatı da dediğim gibi her yönüyle hani o manada dünyevi duygusal ibadet açısından mesela birbirimizi biraz daha teşvik etmeye hani çalışıyoruz. Mesela ben sabah namazları konusunda biraz ağırımdır. Mesela eşim bu konuda biraz daha ısrarcıdır yani kaldırmaya çalışır. Ben zor uyanırım hele biraz da yorgunsam ya da geç yatmışsam falan mesela onda ısrar eder yani ibadeti sürdürmek yoksa bana ne de diyebilir yani. Bir kere dokunur uyanır uyanmazsın yani bu gibi ibadet konularında da eşim biraz daha şeydir yani teşvik eder. Ben de mesela elimden geldiğince onu işte hani herkesin kendine göre bir manevi şeyi var yani ibadet konusunda da önemli gördüğü alan var Dolayısıyla ben de hani önemli gördüğüm belki onun ihmal ettiği alanlarda onu teşvik etmeye çalışırım yani en azından o biraz da aktiftir bu şey konularda ihtiyaç sahiplerine yardım konusunda falan ama ben de elimden geldiğince onu o manada desteklerim." **K22**: "Manevi değerlere bağlıysanız ilişkiniz güzel gidiyor saygı sevgi merhamet fedakârlık gibi" **K23** "Birçok konuda

durmamı sağlayan beni frenleyen sebeplerden biri maneviyattır.” **K4**: Eşim benim duygularıma değer vermeseydi ya da ben onun duygularına değer vermeseydim bu şekilde bence 15 yıl yaşayamazdık yani süreç olarak birbirimizin Hani hissettiklerini değer vermek düşüncelerine saygı duymak maneviyat açısından önemli yani bunlar.”

Evli bireylerin maneviyatın evlilik sürecinde karşılaştıkları problemli durumlarda, hastalıklarda, çocuklarla ilgili problemlerde eşlerin rahatlamasını ağlayarak, psikolojik açıdan, duygusal olarak destek olduğunu ifade etmektedirler. Sıkıntılı anlarda ibadete sarılma, Yaradan’a sarılmanın kendilerini içsel olarak daha huzurlu kıldığı, stresli durumlar, boşanmak gibi olumsuzluklarla başa çıkmaya destek olduğunu belirtmektedirler.

E17: “Kesinlikle vardır. Nasıl çünkü biz evliliği Peygamber Efendimizin önerisi doğrultusunda yapıyoruz. Ne ediyoruz Allah'ın emri peygamberin kavli ile başlayan bir süreci takip ediyoruz. Arada birçok sıkıntımızın çözümünde Allah'a emanet ediyoruz ya da temel çıkış noktamız din olduğu için bazı şeyleri Allah için Allah rızası için bazı şeylere göz yumuyoruz. Bunu sadece ben yapmıyorum eşimde yapıyor çocuklarımızla ilgili yaşadığımız sıkıntılarda başımıza gelen hastalık vesairedir farklı bizi rahatsız eden durumlarda hep bu din olgusu bizi daha güçlü daha kavi durmamızı sağlıyor. Dolayısıyla maneviyat olmadan din olmadan benim yaşadığım evlilik hayatı olmazdı herhalde.” **E3**, “İç huzur bakımından motivasyon bakımından birtakım olayları daha dirayetli bir şekilde göğüsleme karşılama bakımından çok çok artı büyük bir artı yani görünmez bir yardımcı gibi.”**E9**: “Evet yani maneviyatın şöyle etkisi var: Bu yaşanan olumsuzluklar insanları psikolojik olarak yıpratıyor diyelim. Ne yapıyorsun işte namaza dine abdeste Allah'a sığınıyorsun. O kişinin inançları ve ibadetleri bir sığınak gibi oluyor olumlu etkileri çok. Psikolojik olarak sorun çözümünde şöyle insanların başlarına her türlü olumsuzluk gelebileceğini kabul ediyoruz ya o durumlara sabretme gücü veriyor bize orada olumlu etkisi var. Psikolojik olarak rahatlama sağlıyor daha çok bir de ibadetlerin şöyle özelliği var ya insanlara sükûnet veriyor ya dolayısıyla bütün davranışlarına da yansıyor. O da olumlu etki yapıyor ibadetlerden uzak olunca günümüzde stres dediğimiz şey ondan olumsuz etkileri var o işte eşlerin arasındaki ilişkiyi de olumsuz etkiliyor. Ondan dolayı ibadetler biraz daha rahatlatıyor ortamı veya o inanca sahip olma da

var.” **K3:“**Eğer Allah'a olan inancım ona olan yakınlığım olmasaydı çoktan boşanırdım ya da çoktan çok intihar etme derecesine geldim.” **K13**: “Allah’ın beni sevdiğini hissedebiliyorum şöyle hani bu eşimle ayrı geçirdiğim sürece öğrenme olarak baktığımda çok destek sağlıyor bana hani Allah’ın beni sevdiğini değer verdiğini onun için beni daha güzel bir konuma getirmek için bu süreci bu deneyimleri bana yaşattığını düşündüğümde çok huzurlu hissediyorum.”

Davranış ve Tutumda Dengeyi Sağlama: Maneviyatın evliliğe katkısı bağlamında evli bireylerden elde edilen bulgularda davranış ve tutumda dengeyi sağlama kategorisinde değerlendirdiğimiz temalar “kişilerin davranışlarını dengeleme, aşırıya kaçmayı engelleme, ev içindeki ilişkiyi kontrollü tutma” açıklamalarını içermektedir.

Evli bireyler maneviyatın davranış ve tutumlarında dengeyi sağladığına işaret etmektedirler. Maddi konularda kişilerin aşırıya kaçan isteklerini engelleme, davranışlarda aşırıya kaçan tutumları engelleme noktasında manevi yaşamın büyük katkısının olduğunu ifade etmektedirler.

E1: “Ya ben etkisi olduğunu düşünüyorum. (Neden) Çünkü bazen işte karı koca hani bir şeyler mesela maddi yani dünyevi olan birçok şeye heves etmeye çalışıyor. Bazen oluyor mesela diyelim ki bir araba alalım işte ne bileyim eşim için işte takı alalım işte ev alalım ama mesela bu gibi şeylerden bile yani oturuyoruz konuşuyoruz yani belki o paralarla ne bileyim ihtiyacı olan insanlara yardım etmek yahutta işte bizi günaha sokacak şeylerden kaçınmak için mesela işte bunlardan manevi olarak olumsuz etkileneceğimizi düşündüğümüz için geri adım atıyoruz. Mesela birçok bu konuda işte maneviyatın bu manada evliliğimizi hani olumlu etkilediğini düşünüyorum. Yani öyle söyleyebilirim. Birçok konuda özellikle maddi konularda biraz daha fazla tabi bu etkisini hissediyoruz.” **E16**: “Tabii ki nasıl ki sadece ayağın biri maneviyat dedik. Evlilikte de maneviyatı hesap etmezsen tamamen dünyevi olarak düşünürsen olayları zaten evlenmeye gerek yok dersin. Yani evlilikle maneviyat birbirini tamamlayan unsurlar.” **E19**: “Çok çok var hocam aşırı derecede var. Beni bu zamana kadar benim yaşım 51 efendim suç işleyen bir insanda olabilirdim. Yani belalı bir insan da olabilirdim ve bunları yapamadığımdan dolayı değil. İçki içen bir insan da olabilirdim, kumar oynayan hanımını döven birisi de olabilirdim. Bunları ben bana bu konuda yön veren benim manevi terbiyem oldu.

> Ben efendim beni yaratan yaşatan bana onca nimetleri veren yüce Rabbim bana bunları bunları yapmayacaksın dedi bana ben de bu zamana kadar yapmadım. Yapamadığımdan dolayı değil. Yüce yaratıcı o yüce mühendis yapma dedi ben de yapmadım."

Evli bireyler maneviyatın dini açıdan emirleri yerine getirme, eşin haklarına, çocukların haklarına saygı duyma, ev içindeki ilişkilerde nasıl bir tutum içinde olunacağını göstermesi bakımından evlilik sürecine olumlu etkisinin olduğunu ifade etmektedirler.

> **E13**: "Dengeyi ve dinginliği sağlıyor maneviyat. Kesinlikle bir huzuru sağlıyor. Bu yönden benim için evlilikte olması gereken şeyler. Çünkü kısıtlamalar da getiriyor dini kurallar insanlara. Buna göre yaşamamız gerekiyor. Bu da zaten karşılıklı ilişkiler açısından düşününce huzuru getiriyor. Yani çocuk eş arasındaki ilişkiler kesinlikle huzuru getiriyor. Dinimize göre anneye olan haklar ya da kocanın karısına olan hakları çok önemli bunlara riayet ettiğimizde zaten saygı da ortaya çıkıyor. Yani maneviyat yaşandığı zaman da huzur kesinlikle bozulmaz diyebilirim. Ya tahammül ediyorsun bazı şeylere ya görmezden geliyorsun. Hakkını biliyorsun. Onun hakkını biliyorsun. Bu da evlilikte iyi bir şey olduğuna inanıyorum maneviyatın." **E8:** "Aile kurumu içerisinde biraz daha kontrollü oluyor insan. Maneviyat açısından da aynı şekilde. Biraz daha maneviyat insanı hayatını da düzenleyen bir etken. Evliliği korumada hayatı düzenlenmesi açısından birçok yönde maddi açıdan olduğu gibi sevgi ilgi cinsel boyutlar açısından da yani insanı hem maddi hem manevi tatmin sağladığı içinde yine elbette ki maneviyat evlilikte etkilidir." **E15**: "ikimiz de ilahiyat eğitimi aldığımız için ikimizde de örnek var peygamberimiz. Peygamberimizin eşlerine karşı takındığı tavır eşlerinin Peygamberimize karşı takındığı tavır ve tartışmaları büyütürken büyütmeden önce şey insanın aklına mutlaka geliyor gelmesi gerekiyor. Biz ilahiyat eğitimini aldığımız için bu şeylerde daha adaletli davranmak adalet duygusu dinin insana verdiği bir şey yani onu verdiği için övünme anlamında değil de onu bir unsur olarak kenarda görüyorsun her zaman. Aklının bir köşesinde oluyor yani. Aile içi ilişkilerde kendi şahsi deneyimlerim de o yönde. Yani dindar bir insan olmasam çok farklı davranabilirdim aklımdan geçtiği zamanlar da olmuştur ama din elini kolunu bağlayınca farklı türlü davranamıyorsun."

3.3.4.3. Evli Bireylerin Yaradan Algısı

Bu kısımda evli bireylerle yapılan görüşmelerden Yaradan algılarına ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular Sevgi Yönelimli Yaradan Algısı, Korku Yönelimli Yaradan Algısı grup başlıkları altında kısaca ifade edilmiştir.

Sevgi Yönelimli Yaradan Algısı: Evli erkeklerle yapılan görüşmelerden evli erkeklerin Yardan algısına ilişkin elde ettiğimiz bulgularda sevgi yönelimli Yaradan algısı kategorisinde değerlendirdiğimiz temalar Yaradan'a ilişkin "seven , şükür, güzellik, anlam, mahcubiyet, güven, affeden, ayıpları örten, cenneti düşünüyorum, her şeyi bilen, ihtiyaçları gideren, koruyup kollayan, hayranlık ve kudret: bizi yöneten, büyük, düzen, güç, acizlik, harikalık, her şeyin sahibi, yaratıcımız, kuşatıcılık, her şeyi gören, muhtaç olduğumuz, dünyanın geçiciliği" açıklamalarını içermektedir. Kadın görüşmecilerden elde edilen bulgularda Yaradan'a ilişkin sevgi yönelimli Yardan algısı kategorisinde değerlendirdiğimiz açıklamalar "affedici, yakınlığını hissediyorum, cömert oluşu, güvendiğim, güvende hissediyorum, huzur, huzurlu hissediyorum, isteyene istediğini veren, kulunu yalnız bırakmayan, merhameti, Allah'ı sevmek, beni sevdiğini hissediyorum, şükretmeyi düşünüyorum, hayranlık ve kudret: her şeyi yaratan, adaleti, büyüklüğü, kudretini hissetmek" gibi tanımlamaları içermektedir.

Korku Yönelimli Yardan Algısı: Evli erkeklerle yapılan görüşmelerde evli erkeklerin ifadelerinde Yaradan'a ilişkin korku yönelimli Yaradan algısı kategorisinde değerlendirebileceğimiz temalar "cehennemi düşünüyorum, korku, haramdan uzaklaşmak aklıma geliyor, imtihan dünyası, yapılanların hesabını vermek aklıma geliyor, celal, kulluk düşüncesi aklıma geliyor, sorumluluklarımızı düşünüyorum" açıklamalarını içermektedir. Kadınların ifadelerinde korku yönelimli Yardan algısı kategorisinde değerlendirebileceğimiz açıklamalar ise "ahireti düşünüyorum, imtihan

yaşıyorum, ölümü düşünüyorum, korkusu, kulluğumu düşünüyorum, muhtaçlık, korku ve sevgi" tanımlamalarını içermektedir.

Tez kapsamında evli erkeklerle yapılan görüşmelerde görüşmecilere Yaradan'ı düşündüğünüzde aklınıza gelen ilk düşünce ne olur? Onu' düşününce ne hissediyorsunuz? (Sevgi, Korku vs.) size nasıl davrandığını düşünüyorsunuz? (Cezalandıran, Seven vs.) Neden?" sorusu yöneltilmiştir. Bu kapsamda Yaradan ve Kul ilişkisine yönelik elde edilen bulgular Yardan'a ilişkin "Merhametli, Adaletli, Lütufkar" grup başlıkları altında kısaca ifade edilmektedir.

Merhametli:

Evli bireyler dini emirleri yerine getirme noktasındaki eksiklikleri nedeniyle suçluluk hisseder halde Yardan'ın kendilerini cezalandırma hakkı olduğunu ifade ederek cezalandırmamasını Yardan'ın merhametli oluşuyla ilişkilendirmektedirler. Yardan'ın vermiş olduğu sağlık, iş, akıl, çocuklar gibi nimetleri vermesinin merhametinin işareti olduğuna değinmektedirler. Sorun yaşadıkları zamanlarda, işlerinin zorlaştığı zamanlarda içinde bulundukları sıkıntılardan kurtulmalarını Yaradan'ın merhametiyle ifade etmektedirler.

> **E21**: "Bize karşı merhametli davrandığını düşünüyorum. Çünkü bazen bazı davranışlarımızla cezalandırılmayı hak ediyoruz." **E20**: "Onun bana merhametli olduğunu düşünüyorum çünkü etrafıma baktığımda sağlık vermiş, akıl vermiş, iş vermiş, yine benim rahatlamam için çocuklar ihsan etmiş." **E7**: "Allah Teala'nın bana merhametli olduğunu düşünüyorum bazen yani onun istediği gibi veya bize dini Kuran'da bildirildiği şekilde yaşamadığımız halde yine de lütufları çok merhameti çok yani yakın olduğu biz ona yakın olmasak da onu bize yakın olduğunu bize merhametli şefkatli olduğunu düşünüyorum." **E15**: "Merhametli olduğunu düşünüyorum. Önümü açan bir şey olduğunu düşünüyorum. Yani hatta şöyle diyebiliriz yani çok hep aklıma o gelir Erzurumlu bir Dayı'nın hikayesi var ya bir şey oluyor ekinleri bitiyor. Ondan sonra Allah'ın yağmur yağdırma yağdırma diyor az bir şey işte bunları kaldıracağım falan diyor ondan sonra yağmur yağıyor ondan sonra Ramazan geliyor o

> sırada bir de eşeği ölüyor falan tam orucun Ezan okunmaya yakın dakika kala başlıyor yemek yemeye Ondan sonra bakıyor diyor ki nasıl oluyormuş böyle dur diyor eşeği de kurbana sayacağım diyor yani benim şeyim onun bana karşı tutumundan benim hissettiğim böyle bir şey yani daha evet söylenmez ama soru olduğu için söylüyorum arkadaşa yakın bir şey var hissim var." **K11**: "Bana karşı olan merhameti ile daha çok kulluk etmek isterim." **K4**: "Bence şefkatli merhametli. Çok merhametli hem de yani benim düşüncemin üstünde kat kat merhametli. (Neden?) mesela ya bazen şey oluyor mesela bir işim oluyor ben onu çözemiyorum ama zaman sonra Allah ü Teala öyle bir şey sunuyor ki önüme benim sorunlarım bir anda çözülüveriyor. Yani ne bileyim çocuklarıma karşı olsun şey olsun beklentilerim oluyor bir zaman sonra Allah ü Teala'nın merhametiyle oluveriyor bir şeyler." **K5**: "Merhametli davrandığını düşünüyorum. Çünkü ben kendim bir şeyler yapmaya çalıştığımda hep tosluyorum bir yere ama Allah'a bıraktığımda elimden geleni yapıp Allah'a bıraktığında işlerim yolunda gidiyor. Hani ona yaklaştığımda daha da iyi gidiyor."

Adaletli:

Evli bireyler Yardan'ın kendilerine karşı adil olduğunu ifade etmektedirler. Kişinin Yaradan'la ilişkisi bağlamında adaletli oluşuna dikkat çekerek iyi olursa iyilikle karşılaşacağına işaret etmektedirler.

> **E17**: "Adil davrandığını düşünüyorum ama diğer taraftan da inşallah merhametiyle muamele eder diyorum." **E9**: "Yani Allah adildir ondan sonra kimseye zulmetmez merhameti var" **E24**: "Sen Allaha iyi davranırsan o da sana iyi davranır. Kör Allaha bakarsa Allah da köre bakar. Sen namaz kılma abdest alma oruç tutma Allah'tan bekle böyle bir şey olur mu? durum böyle." **K28**: "Bilmem hiç düşünmedim. Aslında yoğunluk olarak adaletli."

Lütufkar:

Evli bireyler Yaradan'ın kendilerine hak etmedikleri halde çokça nimetler verdiğini ifade etmektedirler. Yaradan'ın emirlerini yerine getirme noktasındaki eksiklikleri nedeni ile suçluluk hissederken Yaradan'ın kendilerine nimetler vermesini O'nun lütufkar oluşu, cömertliği ile ilişkilendirmektedirler. İçinde bulundukları dönem itibariyle

ulaşmayacakları isteklerinin zaman içinde Yaradan'ın cömertliği ile kendilerine verildiğini belirtmektedirler.

> **E1**: "Ben Allah'ın bana çok lütufkar davrandığını düşünüyorum. Yani benim belki hak ettiğimden düşündüğümden istediğimden daha fazlasını verdiğini düşünüyorum. Yani yani ben hani böyle bir şey hiç hayal etmiyordum yani kendi iş açımdan da maddi açıdan da işte ne bileyim aile açısından da ama şu an o manada Allah'ın bana çok büyük bir lütuf verdiğini düşünüyorum yani." **E8**: "Çoğunlukla şey düşünüyorum ikramda bulunduğunu düşünüyorum neden diye düşünürsek yani küçük ufak tefek şeylerden çok büyük şeylere varıncaya kadar istediğim özlemini duyduğum hayal ettiğim şöyle olsa böyle olsa diye düşündüğüm şeyleri Allah-u Teala zaman içerisinde karşıma çıkarıyor onlara sahip oluyorum Hani normalde baktığım zaman öyle bir şey istediğimde ona ulaşmamın mümkün olmadığını düşünsem de zaman içerisinde ulaşıyorum." **E11**: "Bana gerçekten çok cömert davrandığını düşünüyorum çünkü ben Allah'a karşı yaptıklarıma bakıyorum ve onun karşılığında gerçekten bana çok çok çok çok bonkör davranıyor cidden." **E13**: "Yani genelde hep önüme nimetler çıkaran fırsatlar çıkaran beni koruyan bir şekilde dualarıma cevap veren bir Allah algım var." **K23**: "Allah'ın bana güzel davrandığını hatta onun bana verdiği nimetlere yeterince şükredemediğimi düşünüyorum. Evliliğimde rızkım için her konuda bu böyle." **K8**: "Sanki benim her istediğimi yapıyormuş gibi geliyor. Bugüne kadar istediğimin olmadığı bir şey nadirdir. O yüzden beni çok sevdiğini düşünüyorum. İstediğim bir şeyin olmaması o benim için hayırlıymış diyorum. Korktuğum için değil. Dualarımı kabul ediyor. Onun beni sevdiğini düşünüyorum. Kabul olmayan dualarımı daha iyisi olacak diye düşünüyorum. Beni sevdiğini dualarımı kabul ettiği için düşünüyorum." **K7**: "Bana çok cömert davrandığını düşünüyorum çocuklarım sağlığım bize sonsuz cömert davranıyor."

3.4. TARTIŞMA VE YORUM

Bu başlık altında nicel bölümden elde dilen bulgular ve nitel bölümden elde edilen bulgular literatürde yapılmış olan çalışmalarla birlikte değerlendirilecektir.

3.4.1. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Evli Bireylerin Tanrı Algısıyla İlgili Bulgularının Tartışılması

Bireylerin Tanrı algısı, sahip oldukları eğitimin niteliği, yaş, ekonomik durum gibi pek çok farklı etkene bağlı olarak yaşam sürecinde değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu çalışmada evli bireylerin Tanrı algısının cinsiyet, yaş, eğitim, evlilik süresi gibi farklı değişkenlere göre gösterdiği değişiklikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmadan ortaya çıkan nicel sonuçlar yeri geldiğinde nitel bölümde yer alan sonuçlarla birlikte literatür desteğiyle değerlendirilmeye ve tartışılmaya çalışılmıştır.

3.4.1.1. Cinsiyet ve Tanrı Algısı

Bu araştırmada cinsiyet bağımsız değişkenine göre Tanrı algısı boyutlarından sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda evli erkekler ve kadınlar arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuş olmakla beraber korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Tablo 7'ye göre sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda kadınların ortalaması (x=4,51) erkeklerin ortalamasından (x=4,42) yüksek çıkmıştır. Korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda da kadınların ortalaması (x=4,36) erkeklerin ortalamasından (x=4,29) yüksek olmakla beraber istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.

Literatüre baktığımızda bu araştırmadan çıkan sonuçlara benzer sonuçlarla farklı sonuçlara ulaşan araştırmaların olduğunu görmekteyiz. Bu farklılıklar iki cinsiyet arasında Tanrı algısı boyutlarında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık olması veya olmamasına işaret eden farklılıklardır. Dinvar tarafından yapılan araştırmada (2011) yaşları 17-60 arasında değişen örneklem grubunda cinsiyete göre korku yönelimli Tanrı

algısı ortalaması erkeklerde (x=19,54) kadınlara (x=17,36) göre daha yüksek çıkmış ve erkekler istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (t=2,999, p< .005). Sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise kadınların ortalaması (x=50,98) erkeklerin ortalamasından (x=48,99) yüksek çıkmış ancak istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır. Dinvar'ın çalışmasındaki sonuç bu çalışmadan çıkan sonuçtan farklı bir duruma işaret etmektedir. Bu çalışmada kadınlar sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluştururken Dinvar'ın çalışmasında kadınlarla ilgili bir farklılık oluşmamıştır. Erkekler içinse bu çalışmada korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda anlamlı bir farklılık oluşmazken Dinvar'ın çalışmasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur.

Kula (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada 16-20 yaş arası lise öğrencilerinden oluşan örneklem grubunda kız öğrencilerin sevgi yönelimli Tanrı algısı puanları (x=135,98, ss=12,89) erkek öğrencilerin aynı boyutta almış oldukları toplam puandan (x= 132,78, ss= 14,35) istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde yüksek çıkmıştır. Erdoğan (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada 18 ve altı ile 23 ve üstü yaş grubundaki üniversite öğrencilerinden oluşan örneklem grubunda kız öğrencilerin Tanrı algısı ölçeğinden almış oldukları puan (M=96,58) erkek öğrencilerin puanlarından (M= 94,96) yüksek olmasına rağmen istatistiki açıdan anlamlı bir fark iki cinsiyet arasında oluşmamıştır (F (1,590) = 2,12, p> 0.05). Kış (2018) tarafından yaşları 20-60 arasında değişen örneklem grubunda kadınların Tanrı algısı ölçeğinden almış oldukları puan ortalaması (x=193,52) erkeklerin puan ortalamasından (x=188,81) yüksek olmasına rağmen istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Yıldırım (2018) tarafından yaşları 13-18 aralığındaki örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen araştırmada sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda kızların almış olduğu ortalama (X=4,41) erkeklerin ortalamasından (x=4,35) yüksek olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Korku yönelimli Tanrı algısı

boyutunda ise erkeklerin ortalaması (x= 2,65) kızların ortalamasından (x= 2,52) yüksek olmakla beraber istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (t= 1,990, p< ,05).

Ceylan (2018) tarafından yaşları 18-65 aralığında olan örneklem üzerinde gerçekleştirilen araştırmada korku yönelimli Tanrı algısı puan ortalaması kadınlarda (x=713,98) erkeklere göre (x=605,51) yüksek çıkmış ve istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (t= 4,991, p<,05). Sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise kadınların puan ortalaması (x=688,68) erkeklerin puan ortalamasından (x=646,37) yüksek olmasına rağmen istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Aydın (2018) tarafından yaşları 18-64 arasında değişen örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen araştırmada kadınların korku yönelimli Tanrı algısından almış oldukları mann-whitney u değeri erkeklerin almış oldukları değerden yüksek çıkmıştır. Sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise cinsiyete göre herhangi bir farklılık görülmemiştir.

Öztürk (2019) tarafından yaşları 14-55 ve üzeri olan örneklem gurubunda gerçekleştirilen araştırmada cinsiyete göre Tanrı algısı boyutlarında farklılık tespit edilmemiştir. Nelsen ve arkadaşları (1985) tarafından Tanrı algısında cinsiyete göre değişimi tespit etmek amacıyla yapılan araştırmada üç farklı Tanrı imajından "kıral, şifacı, ilişkisel" sadece şifacı Tanrı imajında kadınların puanı yüksek çıkmıştır. Ayrıca aynı çalışmada üç Tanrı imajının kiliseye katılımla pozitif, önemli ilişkisi olduğuna dikkat çekilmiştir. Doğan (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada yaşları 13-18 arasındaki ortaöğretim öğrencilerinden oluşan örneklem grubunda kızların sevgi yönelimli Tanrı algısı puan ortalamaları (x=97,12) ile erkeklerin sevgi yönelimli Tanrı algısı ortalamaları (x=95,30) arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık oluşmuştur (t= 2,416, p<,05).

Krejci (2009) tarafından erkek ve kadınların Tanrı imajındaki farklılığı tespit etmek mamacıyla yapılan araştırmada, katılımcılara 27 kelimelik Tanrı'yı tanımlayan kartlar verilmiş ve kartlardaki ifadelerden kendilerine en yakın olanların işaretlenmesi istenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevapların üç faktör altında toplandığı tespit

edilmiştir: “besleyici-yargılayıcı, kontrol edici-koruyucu, soyut-somut”. Erkeklerin kontrol edici Tanrı imajında dikkate değer bir farklılık tespit edilmesinden başka herhangi bir değişiklik görülmemiştir.

Meier ve Meier (2004) tarafından bir grup öğrenci üzerinde yapılan araştırmada cinsiyete göre Tanrı algısında farklılığa rastlanmamıştır. Cartledge (2009) tarafından İngiltere’de teoloji bölümü öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, erkeklerin eril Tanrı imajına, kadınların ise dişil Tanrı imajına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın nitel bölümünde evli erkeklerin Yaradan’ı düşününce ne hissediyordunuz? sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde “korku, kuşatıcılık ve hayranlık, şükran ve sevgi” duygularını ifade eden tanımlamaların görüşmeciler tarafından ifade edildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda görüşmecilerin tanımlamalarındaki “cehennemi düşünüyorum, celal, korku, haramdan uzaklaşmak, imtihan dünyası, yapılanların hesabını vermek, sorumluluklarımızı düşünüyorum” ifadeleri korkuyu çağrıştıran ifadeler olarak düşünülebilir. Görüşmeciler tarafından ifade edilen “büyük, bizi yöneten, düzen, güç, harikalık, acizlik, her şeyi gören, her şeyi bilen, her şeyin sahibi, koruyup kollayan, kuşatıcılık, yaratıcımız” ifadeleri Yaradan’ın kuşatıcılığına atıf yapan ve hayranlık içeren ifadeler olarak düşünülebilir. “Affeden, anlam, ayıpları örten, ihtiyaçları gideren, kulluk düşüncesi, mahcubiyet, muhtaç olduğumuz, şükür, güven, seven” ifadeleri şükran ve sevgi duygularını ifade eden tanımlamalar olarak düşünülebilir. Korku yönelimi ve sevgi yönelimi bağlamında düşündüğümüzde kuşatıcılık, hayranlık, şükran ifade eden tanımlamaları da sevgi yönelimi içerisinde değerlendirebiliriz.

Yukarda yer alan sorunun ikinci kısmında “Yaradan’ın size nasıl davrandığını düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde bu cevaplarda üç temel tanımlama ile Yaradan’ın tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlamalar Yaradan’ın “merhametli, adaletli, lütufkar” oluşuna vurgu yapan tanımlamalardır.

Araştırmanın nitel bölümünde evli kadınlar tarafından Yaradan'ı düşündüğünüzde ne hissediyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde "sevgi, kuşatıcılık ve hayranlık, korku" duygularını ifade eden tanımlamaların yapıldığını görüyoruz. Erkeklerinkinden farklı olarak kadınlarda sevgi içeren ifadelerin daha yoğunlukta olduğu, korku içeren ifadelerin sevgi ifadelerine göre çok daha az olduğu görülmektedir. Kadın görüşmeciler için sevgi ifade eden tanımlamalar olarak: "yakınlığını hissediyorum, huzur, huzurlu hissediyorum, Allah'ı sevmek, beni sevdiğini hissediyorum, merhameti, affedici" açıklamaları ve kuşatıcılık, hayranlık ifade eden tanımlamalar olarak "büyüklüğü, cömert oluşu, isteyen istediğini veren, kudretini hissetmek, her şeyi yaratan, güvendiğim-güvende hissediyorum" açıklamaları düşünülebilir. Korku ifade eden tanımlamalar olarak "imtihan yaşıyorum, korkusu, korku ve sevgi, kulluğumu düşünüyorum, ahireti düşünüyorum, ölümü düşünüyorum" açıklamaları düşünülebilir.

Yukarda sorunun ikinci kısmında yer alan "Yaradan'ın size nasıl davrandığını düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde Yaradan'ın "merhametli, adaletli ve cömert" oluşuna vurgu yapıldığını görmekteyiz. Erkeklerin aynı soruya verdikleri cevaplarla kadınların verdikleri cevaplar karşılaştırıldığında aslında iki cinsiyet açısından verilen cevapların çok yakın olduğunu söyleyebiliriz. Erkek ve kadınlar tarafından en çok Yaradan'ın merhametli ve lütufkar ve cömert oluşuna vurgu yapılmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalarda görüldüğü gibi kadınların ve erkeklerin Tanrı algısı boyutlarından almış oldukları ortalamalar anlamlılık düzeyinde farklılık göstermekte. Bu çalışmada sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda kadınların ortalaması erkeklerin ortalamasından istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde farklı çıkmıştır. Korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda kadınların puanı yüksek olmasına rağmen istatiksel olarak anlamlı bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Çalışmanın nitel bölümünde yapılan görüşmeler de nicel bölümde kadınların istatiksel olarak oluşturduğu farklılığı doğrular

niteliktedir. Çünkü kadın görüşmecilerin Yaradan'ı düşündüğünüzde ne hissediyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde erkeklerin verdikleri cevaplara göre daha çok sevgi ifade eden tanımlamaları içerdiği göze çarpmaktadır. Erkeklerin ifadelerinde ise daha çok korku ifade eden tanımlamaların olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla nicel bölümde kadınlarda ortaya çıkan farklılığı nitel bölümde elde edilen sonuçlar doğrular niteliktedir.

Literatüre baktığımızda Tanrı algısını tespit ekseninde yapılan çalışmalarda Tanrı algısı boyutlarında iki cinsiyet arasında sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda kadınların, korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda erkeklerin daha yüksek ortalamaya sahip olduğunu doğrulayan çalışmaların olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda iki cinsiyet arasında Tanrı algısı boyutları açısından herhangi bir farklılık tespit edememiş araştırmaları da görmekteyiz. Peki o halde cinsiyet açısından Tanrı algısını tespit etmeye çalışan araştırmaların sonuçlarında oluşan farklılık nereden kaynaklanmaktadır?

Kanaatimizce çalışmaların sonuçlarında oluşan bu farklılıklar çalışmaların örneklem gruplarının sahip olduğu özelliklerden kaynaklanmaktadır. Çalışmaların örneklem grubunu teşkil eden bireylerin evli veya bekar oluşu, hangi yaş döneminde oldukları, aldıkları eğitimin niteliği, yaşadıkları bölgelerin kültürel farklılıkları gibi etkenler çalışmalardan farklı sonuçların ortaya çıkmasını sağlıyor olabilir. Ancak çalışmalarda cinsiyet açısından Tanrı algısı ile alakalı farklı sonuçlar ortaya çıksa da çalışmalarda iki cinsiyet açısından en çok atıf alan durum kadınların sevgi yönelimli Tanrı algısında, erkeklerin de korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda daha yüksek ortalamaya sahip olduklarıdır. Bu çalışmada nicel kısımda kadınların sevgi yönelimli Tanrı algısında oluşturduğu farklılık bu yargıyı desteklemektedir. Ancak erkekler için korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda bir farklılık oluşmamıştır. Nitel kısımdan elde edilen sonuçlar ise kadınların sevgi yönelimli Tanrı algısına erkeklerin de korku yönelimli Tanrı algısına

sahip olduğunu destekler niteliktedir. Nicel kısımda korku yönelimli Tanrı algısında cinsiyet açısından anlamlı farklılığın çıkmaması, nicel kısım örneklem gurubunun korku yönelimli Tanrı algısına sahip olma açısından benzerlik taşıdığı şeklinde yorumlanabilir.

3.4.1.2. Yaş ve Tanrı Algısı

Yaş değişkeninin Tanrı algısında farklılığa yol açıp açmadığını tespit etmek amacıyla yaptığımız anova test sonucu Tablo 10'da yer almaktadır. Anova sonucundan elde edilen bulgulara göre Tanrı Algısı Ölçeği için yaş grupları arasında istatiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır (p>.05). Literatüre baktığımızda bu araştırma ile benzer sonuca ulaşan çalışmalar olduğu gibi yaş gruplarına göre Tanrı algısında farklılaşmanın olduğunu tespit eden araştırmalar da bulunmaktadır.

Yaş değişkeni ile Tanrı algısı arasında bir ilişki tespit edemeyen araştırmacılardan Öztürk (2019) tarafından yaşları 14-55 ve üzeri olan örneklem gurubunda gerçekleştirilen çalışmada yaş düzeyine göre Tanrı algısı boyutlarında farklılık tespit edilmemiştir. Doğan (2016) tarafından yapılan araştırmada da yaşları 13-18 arasında değişen örneklem grubu için belirtilen yaş aralığında yaş farkına göre Tanrı algısının olumlu veya olumsuz olması açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Kış (2018) tarafından yaşları 20-60 arasında değişen örneklem grubunda 20-30 yaş aralığındakilerin Tanrı algısı ölçeğinden almış oldukları puan ortalaması (X=194,46) 31-60 yaş aralığındakilerin puan ortalamasından (X=190,50) yüksek olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Dınvar tarafından (2011) gerçekleştirilen araştırmada 17-25 yaş grubundakilerin korku yönelimli Tanrı algısı boyutundan aldığı ortalamalarla (x=19,677) 25-60 yaş grubundakilerin aldığı ortalamalar (17,178) arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuştur (t=3,467, p=,001). Sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise 17-24 yaş grubundakilerin aldığı ortalamalar (x=50,47) 25-60 yaş grubundakilerin ortalamalarından (49,65) yüksek olmasında rağmen istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Aydın (2018) tarafından yaşları 18-64 arasında değişen örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen araştırmada katılımcıların yaş değişkenine göre korku yönelimli Tanrı algısından almış oldukları değerlerde ve genel Tanrı algısından almış oldukları değerlerde anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır. Sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise yaş değişkenine göre katılımcıların bu boyuttan almış oldukları değerlerle yaş arasında doğru orantılı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Buna göre yaş arttıkça katılımcıların sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutundan almış oldukları değerlerde yükselme görülmektedir.

Çifci (2019) tarafından 14-18 yaş grubu örneklem üzerinde gerçekleştirilen araştırmada katılımcıların yaş düzeylerine göre anlamlı farklılığa ulaşılamamıştır. Uzak-umursamaz Tanrı algısı boyutunda katılımcıların yaş düzeylerine göre algılarında farklılık tespit edilmiştir (F=3,30, p=,011<,05). Bu tespite göre 16 ve 17 yaşındaki ergenlere göre 18 yaşındaki ergenlerin Tanrı'ya yönelik daha olumsuz bir algıya sahip oldukları ve Tanrı'ya yönelik uzaklaşma ve umursamazlık içine girdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Tanrı'ya yönelik olumsuz duygular boyutunda katılımcıların yaş düzeylerine göre algılarında farklılık tespit edilmiştir (F=7.24, p=,000<,05). Bu farklılık 14 yaşında olan katılımcıların Tanrıya yönelik olumsuz duygular boyutunda diğer yaş grupları 16,17 ve 18 yaşındakilere göre daha düşük olumsuz algıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu sonuca göre ergenlik dönemi içinde yaş artışıyla Tanrı'ya yönelik olumsuz duygulardaki artış paralellik arz etmektedir.

Görüldüğü gibi yaş ve Tanrı algısındaki değişimlere dair farklı sonuçlar ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmında yaşa göre Tanrı algısında bir değişiklik görülemezken, diğer bir kısmında Tanrı algısının boyutlarında veya Tanrıya yönelik olumlu-olumsuz duygular konusunda yaşa göre farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar 14 yaşında olan ergenlerin Tanrıya yönelik daha düşük düzeyde olumsuz duyguya sahip olduğu, 17-18 yaş grubundakilerin 14 yaş grubundakilere göre daha yüksek düzeyde Tanrı'ya yönelik olumsuz duyguya sahip olduğu, 18 yaş sonrası sevgi

yönelimli Tanrı algısında yaşla doğru orantılı bir durumun olduğuna dair verileri içermektedir.

Bireyin hayat serüvenine baktığımızda belli bazı yaş dönemlerinde biyolojik ve duygusal olarak farklı değişikliklerle karşılaştığını görmekteyiz. Yetişkinlik öncesi diye adlandırılan ve bireylerin ergenlik dönemlerini ifade eden 12-14, 14-17, 17-19 yaş aralıkları bilişsel ve psikolojik açıdan bireyin dünyasında farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Bilişsel olarak somut zihinsel yapıdan soyut zihinsel yapıya geçiş yapan ergen bulunduğu yaş dönemi, edinmiş olduğu bilgi birikimi gibi unsurlara bağlı olarak kendisinde ortaya çıkan sorgulayıcı anlayışla etrafında gördüğü farklılıkları sorgulamaya başlar. Daha önceden edinmiş olduğu bilgi birikimini değerlendirmeye başlar. Bu değerlendirmelere ergenin Tanrıyla kurmuş olduğu ilişki de konu olabilir.

Ergenin zihninde oluşan Tanrı tasavvuruyla hesaplaşması geçirmiş olduğu yaşam deneyimlerine bağlı olarak farklı şekillerde olumlu veya olumsuz sonuçlanabilir. Buna bağlı olarak Tanrıya karşı olumlu veya olumsuz duygular geliştirebilir. Dolayısıyla yukarda bazı çalışmalarda bahsedilen 14 yaşındaki ergenlerin 18 yaşındaki ergenlere göre Tanrıya yönelik daha olumlu duygular içinde olduğu ve 18 yaşından sonra sevgi yönelimli Tanrı algısında yükseliş olduğuna dair bulgular bireylerin geçirmiş oldukları bilişsel ve fizyolojik değişimle birlikte düşünüldüğünde anlamlı olabilmektedir. Ancak Tanrı algısı ve yaş eksenindeki araştırmalara bakıldığında büyük çoğunluğunda yaş ile Tanrı algısı arasında önemli sayılabilecek bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bu sonuç bireyin çocukluk dönemlerinde edinmiş olduğu Tanrıya dair algının yaşla birlikte önemli derecede değişmediğine işaret ediyor olabilir (Mehmedoğlu, 2011, 212).

3.4.1.3. Eğitim Durumu ve Tanrı Algısı

Bireylerin eğitim durumları, almış oldukları eğitimin kalitesi onların hayata bakışlarında önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada bireylerin eğitim durumlarının Tanrı

algısı üzerinde bir değişikliğe yol açıp açmadığı anova test sonucuna göre Tablo 13'de yer alan bulgulara göre değerlendirilmiştir. Tablo 13'den çıkan sonuca göre sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda ortaokul mezunları ile üniversite mezunları arasında anlamlılık ifade eden bir farklılık oluşmuştur. Buna göre ortaokul mezunlarının Tanrı algısı daha çok sevgi içerikli görünmektedir. Korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise anlamlılık ifade eden bir sonuca ulaşılmamıştır

Literatürde benzer çalışmalara baktığımızda Dınvar tarafından (2011) gerçekleştirilen araştırmada eğitim seviyesine göre sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda lisans ve üstü eğitim kurumundan mezun olanların ortalaması(x=50,52) lise ve altı eğitim kurumundan mezun olanların ortalamasından (x=49,71) yüksek olmasına rağmen istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır. Korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise lise ve altı eğitim kurumundan mezun olanların ortalaması (x= 18,062) ile lisans ve üstü eğitim kurumundan mezun olanların ortalamaları (x=18,594) birbirine çok yakın çıkmıştır.

Ceylan (2018) tarafından yaşları 18-65 aralığında olan örneklem üzerinde gerçekleştirilen araştırmada eğitim düzeyi yükseldikçe Tanrı algısı ölçeğinin sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutundan alınan toplam puanların düştüğü tespit edilmiştir. Aynı çalışmada korku yönelimli Tanrı algısı boyutundan alınan toplam puanların ise eğitim düzeyinin yükselişine paralel bir şekilde yükseldiği tespit edilmiştir. Aydın (2018) tarafından yaşları 18-64 arasında değişen örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen araştırmada katılımcıların eğitim durumuna göre lise mezunlarının genel Tanrı algısı ve sevgi/korku yönelimli Tanrı algısı boyutlarından almış oldukları ortalama diğer eğitim kurumlarından mezun olanların ortalamalarından yüksek çıkmıştır.

Öztürk (2019) tarafından yaşları 14-55 ve üzeri olan örneklem üzerinde gerçekleştirilen araştırmada eğitim düzeyine göre Tanrı algısı boyutlarından sevgi yönelimli Tanrı algısında farklılık tespit edilmemiştir. İlkokul/ortaokul mezunu

katılımcıların puan ortalamaları lisansüstü mezun katılımcıların ortalamalarından yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre eğitim düzeyi ile sevgi yönelimli Tanrı algısı arasında ters orantılı bir ilişki tespit edilmiştir.

Erdoğan (2014) tarafından yaşları 18 ve altı ile 23 ve üstü grupta olan üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada Tanrı algısı ölçeğinden almış oldukları puan ortalaması oldukça yüksek (Min-Max: 22-110), M:94,83) çıkmıştır. Bu sonuç öğrencilerin korku yönelimli Tanrı algısından ziyade sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip olduklarını göstermektedir.

Literatürden elde edilen sonuçlarda farklılık görülse de gerçekleştirilen araştırmaların bir kısmı ile bu araştırmadan çıkan sonuçlar arasında parallelik görülmektedir. Bu araştırmada sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda ortaokul mezunları anlamlılık ifade eden bir fark oluşturmuştu. Literatürdeki araştırmalar eğitim seviyesi yükseldikçe sevgi yönelimli Tanrı algısında bir düşüşün olduğunu doğrulamaktadır.

Korku yönelimli Tanrı algısında ise bu çalışmada eğitim gruplarına göre alınmış olan ortalamaların birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Araştırmanın örneklem grubunda korku yönelimli algının benzer şekilde içselleştirildiği görülmektedir (Mehmedoğlu, 2011). Sevgi yönelimli Tanrı algısındaki düşüş bireylerin almış oldukları eğitimin niteliği (seküler veya pozitivizm içerikli olması gibi), içinde bulundukları kültür çevresi gibi pek çok faktörden kaynaklanmış olabilir. Genel olarak araştırmaların örneklem gruplarının özellikleri araştırmalardan ortaya çıkan sonucun farklılaşmasında etkili olmaktadır.

3.4.1.4. Evlilik Biçimi ve Tanrı Algısı

Tablo 16'da yer alan bulgulara göre evlilik biçimine göre anlamlılık ifade edecek bir farklılık oluşmamıştır. Ancak ortalamalar arasındaki farklılıklar ilgi çekicidir. Ortalamalar birbirine yakın olsa da arada puan farkları oluşmuştur. Buna göre sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda en yüksek ortalamayı görücü usulü istemeyerek

evlenenler almıştır. Korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise en yüksek ortalamayı görücü usulü isteyerek evlenenler almıştır. Tanrı algısı boyutlarında evlilik biçimine göre alınan ortalamalar istatiksel olarak anlamlılık ifade eden bir farklılık oluşturmadığı için gruplar arasında Tanrı algısının benzer şekilde içselleştirildiği söylenebilir.

3.4.1.5. Evlilik Yaşı ve Tanrı Algısı

Tablo 19'da yer alan bulgulara göre sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi evlenen 21-28 yaş grubundakiler, ilk yetişkinliğin orta döneminde evlenen 29-36 yaş grubundakilere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda ise evlilik yaşına göre anlamlılık ifade eden bir farklılık oluşmamıştır.

Literatürde yaşın, Tanrı algısında değişikliğe yol açmadığına dair çalışmalar olmasına rağmen bazı araştırmalarda yaşla birlikte bazı değişikliklerin olduğunu göstermiştir (yaş ve Tanrı algısı başlığına bakılabilir). Bu çalışmalarda ergenlik döneminde Tanrı algısında olumsuz duygular ön plana çıkarken yaşın yükselişiyle birlikte Tanrı algısında olumluya doğru bir değişikliğin gözlendiğinden bahsedilmişti. Ancak evlilik yaşı dikkate alındığında bu çalışmadan ortaya çıkan sonuca göre evlilik yaşının Tanrı algısında farklılığa yol açtığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda yaşın artışıyla ergenlik sonrası dönemde Tanrı algısında olumluya doğru bir değişim olduğu tespit edilmiştir. Ancak evlilik yaşı ekseninde Tanrı algısını değerlendirdiğimizde bu çalışmadan ortaya çıkan sonuca göre sevgi yönelimli algısı evlilik yaşı yükseldikçe düşmektedir.

3.4.1.6. Evlilik Süresi ve Tanrı Algısı

Tablo 22'de yer alan bulgulara göre katılımcıların evlilik sürelerine göre Tanrı algısı boyutlarından almış oldukları ortalamalar birbirlerinden farklı olsa da istatiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu çalışmaya göre bireylerin evlilik süreleri Tanrı algısında farklılığa yol açmamaktadır. Evlilik süresi bir anlamda kurulmuş

olan evlilik yuvasının sağlamlığının, eşlerin birbirleri ile uyumunun da göstergesidir. Evlilik süresi dışardan bakıldığında evlilikteki uyumu gösterebileceği gibi her uzun süreli evliliğin uyumlu çiftler arasında gerçekleştiğinin de göstergesi de olamaz. Çünkü uyumsuz olan insanlar da çeşitli sebeplerle istemeseler de evliliklerini üzerinden yıllar geçse de sürdürmek durumunda kalabiliyorlar. Dolayısıyla uzun süre mutlu bir şekilde geçirilmiş evlilik ve bu evliliğin bireylerin psikoloji ve fizyolojilerine yansıyan artıları elbette ki bireyleri hayata daha güçlü tutunduracaktır.

Tam tersi durumda evliliğinde mutlu bir ilişkiye sahip olmayan bireyler daha olumsuz, daha güçsüz olacaktır. Bu bağlamda bireylerin yaşamış oldukları hayat deneyimlerinin onların olayları ve hayatı değerlendiriş tarzlarını etkilemesi beklenir. Bu etkilenmeye konu olan meselelerden birinin de bireyin Yaradan ile kurmuş olduğu ilişki olması beklenir. Dolayısıyla evlilik süresinin evliliğin kalitesine bağlı olarak Yaradan algısında farklılaşmaya yol açabileceği düşünülebilir. Ancak bu çalışmada evlilik süresine göre Tanrı algısında bir farklılık tespit edilememiştir.

3.4.1.7. Tanrı Algısı, Çatışma Çözüm Stilleri, Kısa Semptom Envanteri Korelasyon Sonuçlarının Tartışılması

Tablo 25 ve 26'da yer alan sonuçlara göre Tanrı algısı ile çatışma çözüm stilleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre bireylerin Tanrı algılarındaki farklılaşmalar ile onların çatışma çözümünde tercih ettikleri yöntemler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Araştırmada sevgi yönelimli Tanrı algısı ile en yüksek pozitif yönlü anlamlı ilişki olumlu çatışma çözme arasında çıkmıştır. Sevgi yönelimli Tanrı algısı ile boyun eğme ve geri çekilme arasında da pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sevgi yönelimli Tanrı algısı ile en düşük düzeyli pozitif yönlü anlamlı ilişki geri çekilme çatışma Çözüm Yöntemi arasında çıkmıştır. Bu sonuçlara göre sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip olma düzeyinde artış olması durumunda, çatışma

çözümünde en çok olumlu çatışma çözme stili, sonrasında boyun eğme ve geri çekilme çatışma çözüm stillerini kullanılma durumlarında artış olmaktadır.

Sevgi yönelimli Tanrı algısı içsel dindarlığın göstergelerindendir. Herhangi bir baskı veya korkuya maruz kalmadan bir inancı benimsemiş olan bireyin, benimsemiş olduğu inancın öğretilerini hayatına yansıtma düzeyi daha yüksektir. Olumlu Tanrı tasavvuru iç gerçeklik ve dış gerçeklik arasında kurduğu dengeyle bireyin benlik duygusuna olumlu manada katkı sağlar (Mehmedoğlu, 2010).

Özüyle kurduğu ilişki olumlu olan insanlardan aşırıya kaçan davranışlar yerine içinde kurmuş olduğu dengeyi yansıtan olumlu davranışlar çıkması muhtemeldir. Bu olumluluk bireyin karşılaştığı sorunlarda sorun üzerine odaklanmak yerine sorunun çözümüne odaklanmasını katkı sağlayabilir. Dolayısıyla bu araştırmadan çıkan sevgi yönelimli Tanrı algısı ile olumlu çatışma çözme, boyun eğme ve geri çekilme arasındaki pozitif yönlü ilişki olması beklenen bir ilişkidir. Sevgi yüklü benlik sorun çözümünde pozitif tavırla yol almak ister.

Araştırmada korku yönelimli Tanrı algısı ile olumsuz çatışma çözme arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Olumlu Tanrı tasavvuru nasıl ki benliği güçlendirip bireyde pozitif bakış açısı ortaya çıkarıyorsa olumsuz Tanrı tasavvurunda bunun tam tersi durum söz konusudur. Olumsuz Tanrı tasavvuru iç gerçeklik ve dış gerçeklik arasında oluşan dengeyi bozup bireyin öz saygı, öz sevgisine yönelik bir olumsuzluk ortaya çıkarır. Bu olumsuzluk bireyin karşılaştığı zorluklarda sorun çözümü yerine soruna odaklanıp öfke gibi olumsuz duyguları yüklenmesine sebep olur. Dolayısıyla sorun çözümünde olumlu çözüm yöntemleri yerine olumsuz yöntemleri tercih eder. Araştırmadan ortaya çıkan sonuca göre korku yönelimli Tanrı algısı ile olumsuz çatışma çözme arasındaki pozitif yönlü ilişkide korku yönelimli Tanrı algısı düzeyindeki artış olumsuz çatışma çözmenin kullanılmasındaki artışı beraberinde getirmektedir.

Tanrı algısındaki olumluluk veya olumsuzluğun bireyin psikoloji ve fizyolojisinde ortaya çıkardığı sorunlar ile ilişkisi ise Tablo 27 ve 28'de yer alan sonuçlara göre değerlendirilmiştir. Bu sonuçlara göre Tanrı algısı ile kısa semptom envanteri ölçeği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı ile en yüksek düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişki depresyon; en düşük düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişki ise somatizasyon boyutunda tespit edilmiştir. Anksiyete, olumsuz benlik ve hostilite boyutları ile sevgi yönelimli Tanrı algısı arasında da negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre bireylerin sevgi yönelimli Tanrı algısı düzeyleri yükseldikçe depresyon başta olmak üzere anksiyete, olumsuz benlik, hostilite ve somtizasyon yaşama durumlarında düşüşün olduğu bir ilişki ortaya çıkmaktadır.

Korku yönelimli Tanrı algısı ile en yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki olumsuz benlik; en düşük düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişki somatizasyon boyutunda tespit edilmiştir. Korku yönelimli Tanrı algısı ile depresyon, anksiyete ve hostilite boyutları arasında da pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre bireylerin korku yönelimli Tanrı algısı düzeylerinin yükselmesiyle sırasıyla olumsuz benlik, anksiyete, hostilite, somatizasyon yaşama düzeylerinde artış görünmektedir.

3.4.2. Evli Bireylerin Evlilik Hayatına Etkisi Bağlamında Maneviyatla İlgili Değerlendirmelerinin Tartışılması

Araştırma kapsamına görüşmecilere maneviyatı nasıl tanımladıkları ve maneviyatın evlilik sürecinde hangi noktalarda evlilik hayatlarına katkı sağladığını tespit amaçlı soru sorulmuştur. Görüşmecilerden maneviyat kavramını tanımlayabilenlere maneviyat evlilik ilişkisi sorulmuştur. Görüşmecilerden maneviyatı tanımlayamayanlara maneviyat – evlilik ilişkisi bağlamında bir soru yöneltilmemiştir. Maneviyatın evlilik hayatına katkısı bağlamında görüşmecilerin söyledikleri değerlendirilmeden önce maneviyat kavramının evli erkek ve kadınlar tarafından hangi temel dinamiklerle bağlantılı olarak tanımlandığına bir bakalım.

Evli erkeklerin ve kadınların maneviyatın tanımına dair ifade ettikleri söylemler temel olarak üç kategoride toplanmıştır. Bunlar maneviyatın "din, değer, din ve değer" anlamlarını ifade ettiği tanımlamalardır. Maneviyatın evliliğe katkısı noktasında evli bireylerin ifade ettikleri ise "eşin emanet olduğu bilincini verme, evliliğin devamına katkı sağlama, olumlu işlere-ibadete teşvik etme, olumsuzluklara karşı destek, evlilik bağını güçlendirme, hayata tutunmayı sağlama, kişilerin davranışlarını dengeleme, aşırıya kaçmayı engelleme, ev içindeki ilişkiyi kontrollü tutma" temalarıyla ifade edilmiştir.

Evli erkek ve kadınların maneviyat tanımlamaları ve maneviyatın evliliğe katkısı bağlamında söyledikleri beraber değerlendirildiğinde maneviyatın evliliğe katkısına dair ifade edilen açıklamaların evli bireylerin maneviyatın tanımında ifade ettikleri içerikleri yansıttığı görülmektedir. Evli erkeklerin ve kadınların maneviyatın evliliğe katkısı bağlamında ifade ettikleri temalarda temelde iki cinsiyet açısından aynı noktalara vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda maneviyatın evliliğe yansımasının davranışları dengeleyerek çatışmayı önleme, sorun olan durumlarda ilişkiyi koruma ve bireyleri olumlu işlere teşvik bağlamında gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Maneviyatın evliliği katkısı noktasında bu çalışmadan elde edilen sonuçlar Yapıcı tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik taşımaktadır. Yapıcı (2018) çalışmasında evli, boşanmış, bekar olan toplam 37 kişi ile yapmış olduğu görüşmelerde maneviyatın eşler arasında meydana gelen çatışmalarda çatışmayı önleyici ve çözücü olumlu bir role sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yapıcının ulaştığı bir diğer sonuca göre maneviyat, evlilikteki hafif sorunların aşılmasında önemli bir role sahipken cinsellik gibi daha ağır sorunların aşılmasındaki önemini gün geçtikçe kaybetmektedir.

Düzgüner (2013) tarafından yapılan araştırmadan çıkan sonuca göre Türkiye'deki maneviyat algısı Amerikan toplumundaki maneviyat algısından farklılaşmaktadır. Amerikan toplumunda maneviyat dinden ayrı bir duruşu sergilerken; Türkiye'de

maneviyat dini yaşantıyla sıkı ilişki içinde olan, inancı hayata yansıtan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuç Türk örnekleminde maneviyatın ifade ettiği anlam açısından bu çalışmadan çıkan sonucu desteklemektedir.

Literatürde maneviyat kavramı ile ilgili tanımlamalara bakıldığında daha çok ruhi deneyimlerin bir boyutuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunlar insanın ruhunun derinliklerinde hissettiği sonsuzluğa özlem, bireyin kişisel bütünleşmesini sağladığı bir araç olarak kimlik ve amaç bulma ve Tanrı'nın bilincinde hayata yön verme gibi tecrübeleri ifade eder. Manevi yaşam içinde değerlendirilebilecek yaşam deneyimleri şu maddeler altında toplanmıştır: "yaşamda anlam arayışı, aşkın olanla karşılaşma, bir bağlılık duygusu, aşkın bir değer arayışı, yüce bir varlığa duyulan şükran ve saygı, bireysel dönüşüm" (Hökelekli, 2010: 38).

Literatürde yer alan maneviyat tanımları incelendiğinde bu araştırmada görüşmecilerin ifade ettikleri tanımlamaların aslında literatürde ifade edilen maneviyat tanımlamalarını tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Literaratürde yer alan maneviyat kavramı "bireyin, kendisi ve diğer insanlarla ilişkilerini, evrendeki yerini, yaşamın anlamını anlama ve kabul etme çabası" olarak ifade edilmektedir (Boztilki ve Ardıç, 2017, 40). Oysa araştırmaya katılan görüşmeciler maneviyatı doğrudan din, değer veya din ve değer ekseninde tanımlamışlardır. Literatürdeki maneviyat tanımlarına baktığımızda daha çok yukarda ifade edildiği gibi hayatta bir anlam arayışı, kutsalın arayışı gibi hayatın daha çok kutsal olanla ilişki olan tarafına bir vurgunun olduğu yaşantı şeklinin ifade edildiğini görmekteyiz. Kurumsal olan dinle ilişkisi olmayan bireyin, beni merkeze alınarak inşa edilmiş bir yaşam şeklinin vurgulandığını anlamaktayız.

Görüşmecilerin ifadelerindeki tanımlamaların literatürde ifade edilen manevi yaşam şeklinden farklılaşmasının en büyük sebebi şüphesiz ki maneviyat kavramına batı toplumlarında yüklenen anlamla alakalıdır. Batı toplumlarında kurumsal olana karşı

duruşu ve bireyin Tanrı'yla kuracağı ilişkide kilise, sinagog sınırlamalarına maruz kalmadan bireyin kendisinin çizeceği yolun daha önemli olduğuna işaret eden maneviyat kavramı ülkemizde yapılan araştırmalardan ve araştırmamızdan çıkan sonuca göre kilise sinagog vb. kurumlara karşı bir duruşu içermemektedir.

Görüşmecilerin tanımlamalarında maneviyat hem aşkın olan yüce bir varlıkla ilişkiyi, bu ilişkide kendisine çizilmiş olan sınıra saygıyı, hem de sevgi, saygı gibi kişinin hem kendisi hem de kendi dışındaki varlık alemiyle ilişkili değerlerini ifade etmektedir. Bu bağlamdaki manevi yaşam şekli görüşmecilerin ifade ettiklerine göre evlilik yaşantısında karşılaşılan sorunlarda evli bireylerin sorunun çözümünde ve sorunun üstesinden gelmesinde onlara yardımcı olmuş görünmektedir. Nitekim Özdoğan tarafından din eğitimi almış insanlar üzerinde yapılan araştırmada da görüşmeciler "acılarıyla baş edebilmek, yaşadıkları olayları anlamlandırmak, sevgi, sabır, hoşgörü, affetme gibi evrensel değerleri hayatlarında uygulamak, hayatlarının anlamını keşfetmek vb. birçok alanda" maneviyatın kaynaklarından olan dinin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerimden çok faydalandıklarını ifade etmişlerdir (Özdoğan, 2000). Böylece manevi yaşam şeklinin yaşadıkları zorluklarda kendilerine hangi yönlerden fayda sağladığını vurgulamışlardır.

Manevi yaşam şekli insanın yaratıcısıyla arasında kurmuş olduğu bağın, yani insanın aşkın yönünün ifadesidir. Bu bağa uzak kalan insan kendi özünden de uzaklaşacaktır. Bu uzaklaşmanın sonucu insanın kendisine yabancılaşmasıdır. Bu bağla insan ne kadar yakınlık kurarsa o kadar çok kendi benliğine yaklaşacaktır (Özdoğan, 2008). Kendi benliğinin farkında olan insan kendisinden ortaya çıkacak olan her halin daha farkında olacak ve meydana gelen hadiselerin değerlendirmesinde maneviyattan aldığı güçle daha özgün bir duruş sergileyecektir. İnsan manevi bakış açısıyla yaşadığı

olayları değerlendirdiğinde kendisi ve yaşamına dair olumsuz bir bakış açısı varsa bu maneviyatın katkısıyla olumluya dönebilecektir (Özdoğan, 2006b).

3.4.3. Evli Bireylerin Çatışma Nedenleri ve Tepkilerine Yönelik Değerlendirmelerinin Tartışılması

Araştırmanın nitel boyutunda evli erkek ve kadınlara evlilik akdi kurulmasından önceki süreçten başlayarak yaşadıkları sorunlar ve sorunlara yönelik tepkilerinin ne şekilde olduğuna dair sorular sorulmuştur. Evli erkeklerden evlilik öncesi sorun yaşadıklarını ifade edenler "evlilik adayı tarafından evlilikten sonra kalınacak yerin beğenilmemesi, istenilen eşyaların fiyatının yüksek gelmesi, kültür farklılığından kaynaklı anlaşmazlıklar" gibi durumlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Evlilik sürecinde sorun yaşanılan diğer bir konu ise ailelerin tutumlarıyla alakalı olmuştur. Bu konuda evli erkekler "kız tarafının evliliğe karşı çıkması, ailelerin birbirlerinden biz onlara gittik onlar da bize gelsin gibi beklentileri, evlilik alışverişi sırasında yaşanılan anlaşmazlıklar" gibi konularda sorunlar yaşandığını ifade etmişlerdir.

Evlilik öncesi süreçle alakalı kadınlarla yapılan görüşmelerde evli kadınlardan ailelerin tutumundan kaynaklı sorun yaşadıklarını bildirenler olmuştur. Evlilik sürecinde sorun yaşadığını bildirenler "alınanların damadın ailesi tarafından eksik görülmesi, evlilik adayının damadın ailesi tarafından yalnız bırakılması, evlilik için gelinin yaşının küçük görülmesi, gelinin ailesinin maddi durumunun iyi olmayışı" gibi konuları gündeme getirmişlerdir.

Evlilik öncesi hem erkek hem de kadınlar için daha çok dışsal nedenlerle sorun yaşandığı görülmektedir. Bu dışsal nedenlerden de en dikkat çekici olanı ailelerin beklentileri veya müdahaleleri veya destek olmamaları neticesinde ortaya çıkan sorunlardır. Ailelerin evlilik öncesi veya sonrası süreçte karşılıklı davranış veya tutumları evli çiftlerin evlilikleri üzerinde olumlu veya olumsuz sonuçlara yol açabilme potansiyeline sahiptir.

Günümüzde toplumda yer alan evliliklerin çoğunluğunda geleneksel aile tiplerindeki gibi gelin ve damadın aile büyükleri ile aynı evde kalması gibi bir durum olmamasına rağmen ailelerin evliliklere müdahaleleri söz konusu olabilmektedir. Ailelerin müdahalesi tecrübelerini genç kuşaklara aktarma, onların sorun yaşamamalarını sağlama adına destek olma yönünde olumlu manada olabilir. Burada sorun ortaya çıkaracak bir durum ortaya çıkmama ihtimali daha yüksektir. Ancak bazı durumlarda da ailelerin müdahalesi iyilik amaçlı dahi olsa evli çiftlerin istemedikleri durumlarda sorun ortaya çıkarabilmektedir (Kızmaz ve Altuğ, 2019). Nitekim TÜİK'in 2016 yılı raporunda aile müdahalesi boşanma nedeni olarak kadınlarda % 20,8, erkeklerde ise %24,5 oranında çıkmıştır. Dolayısıyla ailelerin evli çiftlerin ilişkilerine müdahalesi ciddi sonuçlara yol açabilecek tehlikeleri barındırmaktadır.

Görüşme yapılan evli bireylerin ifade ettikleri ailelerinin beklentileri, çocuklarına destek olmamaları, alışverişte takındıkları olumsuz tutumlar evli çiftlerin aileleri arasında sorun olmasa bile evli çiftlerin kendilerinin arasında gergin durumlara yol açıp aralarındaki bağı zedeleyebilmektedir.

Kültür farklılığı da evlenecek çiftlerin tutumlarına bağlı olarak sorun ortaya çıkarabilmektedir. Kültür etkisi itibariyle bireylerin hayatında doğumundan ölümüne kadar pek çok sürece etkide bulunabilmektedir. Toplumların kendilerini diğerlerinden farklı kılan özelliklerinin olduğu ve o toplumdaki bireylerin bu farklıkları benimsediği düşünüldüğünde farklı toplumlarda yer alan tutum, davranış, fikir değişikliklerinin varlığını kabul etmek doğru bir duruş olarak belirmektedir (Yeşil, 2013).

Kültürün etkide bulunduğu alanlardan biri de evliliktir. Eş seçiminden başlayıp evliliğin nasıl yapılacağı ve sonrası kültürden kültüre farklılaşabilmektedir. Hatta aynı şehirde köyden köye gibi kısa mesafe dilimlerinde bile farklılıklar gözlenebilmektedir. Yöresel olarak kimi yöreler evliliklerde muhafazakâr, kadın ve erkeğin ayrı yerlerde eğlendikleri geleneksel tutumu benimserken kimi yöreler kadın ve erkeğin beraber

eğlendiği kültürel bir form türünü tercih edebilmektedir. İki farklı türden anlayışa sahip ailelerin çocukları evlenme iradesini gösterdiklerinde ailelerin aralarındaki bu farklılıklar ailelerin tutumlarına bağlı olarak sorun çıkarabilmektedir.

Evli erkeklerden evlilik öncesi sorun yaşanmadığını ifade edenler ise "ailelerin birbirlerini tanımaları, ailelerin birbirlerinin durumlarını anlayışla karşılaması, alınacakların ailelere taksim edilmesi, alınacakları adayların kendilerinin karşılaması, iki tarafın şartlarının uyuşması, maddi durumun iyi olması sebebiyle istenilenlerin kolayca yerine getirilmesi" gibi durumların evlenme sürecinde çatışma yaşamayı önlediğini ifade etmişlerdir.

Evli kadınlardan evlilik sürecinde sorun yaşanmadığını ifade edenlerin söyledikleri ise "evlilik masraflarını bir tarafın yüklenmesi, istenilenlerin tam alınması, karşı tarafı zorlayan tutum içinde olmama" temaları altında toplanmıştır.

Sorun yaşanmamasının nedenleri değerlendirildiğinde genelde ya durumun iyi olması ve alınacakların, yapılacakların tam yapılması ya da tarafların kanaatkâr, karşı tarafı zora sokmayan tutumlarının evlilik öncesi sorun yaşanmasını engellediğini ortaya koymaktadır. Maddi durum elbette ki evlilik için maddi anlamda yapılması gereken işleri kolaylaştıracak ve evlilik öncesi maddiyat kaynaklı sorun çıkmasını engelleyebilecektir. Ancak maddi durumun her evlilikte evlenecek çiftler ve ailesi tarafında iyi olması gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak görüşmecilerin ifade ettikleri karşı tarafı zorlamayan tutum, özellikle kız tarafının tutumu olarak her evlilikte sorunsuz bir başlangıca sebep olabilecek bir durumu ifade etmektedir.

Özellikle toplumumuzun genelinin ekonomik durumu göz önüne alındığında evliliklerde maddi anlamda gelenek veya toplum tarafından gelin ve damadın ailelerine veya gelin ve damada yüklenen maddi istekler evlenecek olan kişileri zor duruma sokmaktadır. Hatta evlendikten sonra evlilik sırasında yapılan masrafların yükü evli çiftlerin evliliklerinin ilk yıllarını zorlukla geçirmelerine sebep olabilmektedir. Oysa ki

araştırmada görüşmecilerin ifade ettiği gibi kanaatkâr yaklaşım hem aileleri hem de evlenecek kişileri aşırı yükün altına girmekten korumakta ve sorunsuz bir başlangıca sebep olabilmektedir.

Evlendikten sonra evli erkekler tarafından çatışma ortaya çıkaran durum olarak "çocuklarla olumsuz iletişim, çocuklarla yeterince ilgilenememe, ebeveynlerin bakımı, ebeveynlerle ilgilenme, eşin ailesiyle alakalı eleştiri, eşin ailesinin tutumu, ailelerin istekleri, eşin farklı ortamlara çıkamaması, geçmiş zaman hadiselerinin sürekli gündeme getirilmesi, isteklerin çatışması, işle alakalı durumların eş tarafından anlaşılamaması, kültür farklılığı, yapılan fedakârlığın küçümsenmesi" gibi nedenler anlatılmıştır.

Erkekler tarafından eşleri için ifade edilen çocuklarla olumsuz iletişim, çocuklarla yeterince ilgilenememe, ebeveynlerin bakımı nedeni ile ortaya çıkan sorunlar geleneksel aile tipinde kadına yüklenen sorumluluk alanında değerlendirilen konularda kadının üzerine düşen sorumluluğu tam olarak yerine getiremeyişinden kaynaklı görünmektedir. Koca işte olacağı için çocuğun bakımı ile kadın ilgilenmek durumunda kalmaktadır. Çocukların bakımında zorlanan kadın ister istemez agresifleşip çocuklara olumsuz bir tutum içine girebilir. Ebeveynlerin bakımı konusunda erkeğin yardımcı olmayıp aile içinde ev içindeki tüm sorumlulukları da eşine bırakması, üzerine yüklenen sorumlulukların stresi ile kadının kocasına karşı ve ev içindeki diğer kişilere karşı zaman zaman yükünün stresine bağlı olarak olumsuzluklar ortaya çıkarabilecektir. Görüşme yapılan evli erkeklerden kadının çocuklar ve ebeveyn bakımı konusundaki yükünün ağırlığı sebebi ile sorun yaşandığını ve bu noktada eşine yardımcı olmak istediklerini ancak işleri nedeni ile çok yardımcı olamadıklarını ifade edenler olmuştur.

Evli erkeklerden "eşin ailesiyle alakalı eleştiri, eşin ailesinin tutumu, ailelerin istekleri noktasında sorun yaşandığını ifade edenler olmuştur. Koca tarafından kadının ailesinin yaptığı bir şey, gösterdiği bir tutum hoş karşılanmamış olabilir. Hoş karşılanmayan bu durumun muhatabı eş değil onun ailesidir. Dolayısıyla sorun olan

durum eşe yansıtılmadan eşin ailesi ile çözülmesi gereken bir problemdir. Her insanın anne ve babası onun için özeldir. Dolayısıyla kocanın kadının ailesine yönelik yaptığı eleştiri kadını üzecek ve olumsuz bir durum ortaya çıkaracaktır. Burada kocanın yapması gereken şey hoşlanılmayan durum ne ise bunu kadının ailesi ile konuşup, sorunu eşine yansıtmaması ve eşinin saygı duyduğu insanlara eşinin yanında eleştiri getirmemesidir. Eleştiri getirilen durumda koca haklı olabilir ancak bu yine eşin üzerinde baskı unsuru yapılmamalıdır. Karı koca arasında sorun alanı oluşturmasına izin verilmemelidir.

Ailelerin istekleri de sorun çıkarabilecek bir alan açabilmektedir. Evlilik öncesi süreçte ailelerin istekleri ile ilgili yapılan açıklamalarda olduğu gibi ailelerin istekleri evli çiftleri aralarında bir sorun olmamasına rağmen karşı karşıya getirip aralarındaki ilişkiyi zedeleyebilmektedir. Kadının ailesi ve kocanın ailesinin evli çiftlerin aralarındaki ilişkiye karışması, evli çiftlerin hayatlarını, çift olarak aralarındaki özel ilişkiyi düşünmeksizin, onların da kendilerine göre bir hayat akışının olduğuna dikkat etmeksizin kendi hayatlarına göre düzenlemeye çalışmaları evli çiftler arasında sorun ortaya çıkarıp çatışma sebebi olabilmektedir.

Yapılan fedakarlığın küçümsenmesi evli erkekler tarafından sorun çıkaran neden olarak ifade edilmiştir. Fedakârlık yaşantısı, fedakârca işler yapmak o işi yapan kişinin karşıdaki kişiden beklenti içine girmesine sebep olur. Beklenti ise karşılanmayınca kişide hayal kırıklığına sebep olup moral bozucu hatta karşıdaki kişiye karşı kızgınlık ifade edici bir sonuca neden olabilir (Özdoğan, 2009). Bu şekildeki bir durum da görüşmelerde ifade edildiği gibi tartışmanın sonucunun beklenti içinde olunan duruma çıkmasıyla sonuçlanabilir.

Evli kadınlar tarafından eşleriyle aralarında çatışma çıkaran durumlar olarak "aile dışındakilerin memnuniyetini önemseme, aşırı rahatlık, çocuklara karşı aşırı disiplin, çocukların sorumluluğunun tek tarafa yüklenmesi, çocukların yetiştirilmesindeki görüş farklılığı, ebeveynlere ses yükseltme, ebeveynlerin bakımı, ebeveynlerin aile işlerine

müdahalesi, elti müdahalesi, evdeki ortamın ebeveynlere anlatılması, eşin iş yoğunluğunun fazla olmasının çocuklar ve eşe ilgiyi azaltması, eşin yakınlarını önemsememe, hep haklı olma tavrı, kötü alışkanlıklar, olumsuzlukları karşı tarafa mal etme, tek başına karar verme" gibi konulara değinilmiştir.

Evli kadınların eşleriyle aralarında sorun çıkaran durum olarak ifade ettikleri temalar erkekler tarafından kadınlar için sorun oluşturduğunu ifade ettikleri temalarla birkaç konu dışında çok benzerdir. Örneğin çocukların bakımı, ebeveynlerin bakımı, ebeveynlerin aile işlerine müdahalesi gibi konular erkekler tarafından gündeme getirilen konulardır. Dolayısıyla burada kadınlara geleneksel cinsiyet rolleri açısından yüklenmiş olan sorumlulukların fazla olmasının çıkarttığı sorunlar erkekler tarafından da doğrulanmış demektir.

Evli kadınlar tarafından ifade edilen eşin yakınlarını önemsemesi, yakınları ile ilgilenirken kendi evini ihmal etmesi sorun çıkaran bir durum olarak belirtilmiştir. Eşin, kocanın önceliği elbette ki ilgilenme bakımından ailesidir. Kendi ailesini ihmal edip kendi ailesi dışındakilerin sorunlarıyla ilgilenmesi eş tarafından olumlu karşılanmayacaktır. Kendi yakınlarını önemseyip eşinin yakınlarını ihmal etmek de ilişkide kurulması gereken denge açısından sorun çıkaran bir durum olabilmektedir.

Hep haklı olduğunu iddia etmek ve tüm olumsuzlukların sorumluluğunu karşı tarafa yüklemek adaletsiz ve karşı tarafı suçluluk psikolojisine sokabilecek bir sorun alanı açmaktadır. Hep haklı olduğunu düşünmek kişinin hatalarının farkına varmasını ve alması gereken sorumluluğu almamasını sağlamaktadır. Bu şekilde bireyin gelişim göstermesi sağlam bir birliktelik kurması mümkün görünmemektedir. Çünkü olumsuzluklarda olumsuzluğu sürekli karşı tarafa yüklemek karşıdaki kişinin benlik algısını zedeleyecek ve onu depresyona sokabilecektir. Yapılan araştırmalar suçluluk duygusunun depresyon vb. olumsuzluklarla ilişkisini göstermektedir (Gevrekci ve Çırakoğlu, 2017).

Hep haklı olma tavrı aynı zamanda bireyi her durumda mutlu yapmamaktadır. Haklılık her zaman mutluluğu getirmemektedir. Haklılık zaman zaman insanları haklı olma adına eşlerini yok eden bir sürece doğru da götürebilmektedir. Çünkü birey haklı olduğunu düşünerek karşıdaki kişiye zarar vermeyi kendine bir hak olarak görebilmektedir. Cezaevinde eşlerini öldüren bireylerle yapılan görüşmeler onların mutluluk yerine haklı olmayı seçerek eşlerini öldürmelerinin bilişsel altyapısını oluşturduklarını ortaya koymuştur (Özdoğan, 2019). Halbuki haklı olma tavrı yerine mutluluğu seçen, sorunu büyütmek yerine anlayışla çözmeyi içeren bir bakış açısı her zaman mucizeler ortaya çıkarabilecek bir kapıyı aralayabilecektir (Özdoğan,2006).

Tek başına karar verme ise ev içinde demokratik bir ortam oluşturmaktan ziyade despotik bir ortamı var eder. Eşin, ev içindeki işlerle alakalı sürekli karşıdaki kişinin benini yok sayarak kendi çıkarına göre kararlar vermesi, eşinin düşüncelerini önemsememesi beninin tehlike altına girdiğini gören kişi tarafından tehlike olarak görülecek ve çatışma ortaya çıkarabilecektir. Bu durum eğer kadın irade gösterip karşı gelebiliyorsa çatışma, karşı gelemeyip içine atıyorsa kadında depresyon, anksiyete, somatizasyon gibi çeşitli psikolojik hastalıkların sebebi olacaktır.

Kötü alışkanlıklar, içki, hap vb. daha pek çok kötü alışkanlık kişinin şuurunu kaybettiği için kişiden zarar verici davranışların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Kötü alışkanlık sahibi olan bir eş, eşine zarar verici bir davranışta bulunduğunda çatışma ortaya çıkarabilecektir. Örneğin alkol içip eşini döven bir kocanın eşiyle arasında sorun olan bir duruma sebep olması kaçınılmazdır.

Sorun olan durumların çözülememesinin nedeni olarak evli erkekler “iki tarafın da geri adım atmaması, soruna neden olan durumun resmi kaynaklı oluşu, sorunun konuşulamaması, içe kapanık karakter yapısı” gibi durumları belirtmişlerdir.

Bir sorunda eşlerin ikisinin de kendi çıkarlarını gözetmesi, ortak bir paydada birleşememesi durumu sorun olan olayın çözümünü zorlaştıracaktır. Çatışmalarda

kazan/kazan yaklaşımı her iki tarafın da faydasını içermesi açısından ilişkileri geliştirici bir potansiyeli yansıtmaktadır. İki tarafın da kendi çıkarını düşünmesi ise sorunun sürekli gündemde kalmasına sebep olarak karı koca arasındaki ilişkiyi tehdit edici bir durumu yansıtmaktadır.

Soruna neden olan durumun resmi kaynaklı olması ise o sorunun çözümünün resmi kaynaklı olan tarafının değişmesiyle mümkün olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, görüşmelerde ifade edildiği gibi eşin beğenmediği halde bir yerde oturmak zorunda kalması yaşanan tartışmalarda tartışmanın görünmeyen yüzü olarak ortaya çıkabilir. Resmi olarak kocanın tayinini başka bir yere aldırması çözüm için bir yol olarak görünmektedir. Böyle durumlarda eşlerin sabır gibi manevi değerlere bağlanıp tartışma çıkaran bir ortam var etmek yerine daha geliştirici içinde bulundukları süreci anlamlandıran bakış açısıyla sorunları değerlendirmeleri tartışmadan uzak kalmalarına katkı sağlayabilir.

Soruna neden olan durumun konuşulamaması veya bireyin içine atması, konuşmaması ise iletişim olmaksızın sorunların çözülemeyeceği, üstü kapatılarak sorunların çözümlenmiş olmayacağından dolayı çiftler arasındaki sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır.

Evli kadınların eşleriyle yaşadıkları sorunların çözülememe nedeni olarak ise "eşin iş hayatının değişememesi, iletişim eksikliği, eşin sorun olan durumun üstesinden gelememesi" gibi durumlara işaret edilmiştir.

Eşin sorun olan durumun üstesinden gelememesi ile sorunların çözüme kavuşmadığı teması hariç evli kadınlar tarafından ifade edilen sorunun çözülememesinin nedenleri erkekler tarafından ifade edilen temalarla benzerdir. Eşin sorun olan durumun üstesinden gelememesi, sorun olan olaya dair bir çözüm getirememesi sorun olan olayın eşin çözebileceği bir nitelikte olup olmaması ile alakalıdır. Çözülebilecek nitelikteki bir

sorunun eşin ihmali ile çözülmeden kalması eşler arasında sorun olan durumun devam eder şekilde kalmasına sebep olabilecektir.

Genel olarak bir değerlendirme yaparsak evlilik öncesi sorun olarak ifade edilen durumlar genelde dışsal yani evlilik adaylarının kendilerinden kaynaklı olmayıp daha çok aileler veya maddi sebeplerle ilişkili tespit edilmiştir. Evlilik sonrası sorun olan durumlara bakıldığında ise eşlerin daha çok birbirlerinin kişisel özelliklerinden kaynaklı, yani içsel nedenlerle sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Sorun olan durumların çözülememe nedenlerine bakıldığında da çoğunlukla içsel-kişisel özelliklerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Evlilik öncesinde sorun çıkmamasının nedenlerine bakıldığında kanaatkâr tutum, anlayışlı olma, karşı tarafı zorlamama gibi içsel özelliklere bağlı olarak sorun yaşanmadığı tespit edilmiştir.

Kadınların erkekler için evlilik sonrası sorun olarak ifade ettikleri temalarda, erkeğin, iş veya başka sebeplerle eş veya çocuklara ilgiyi azaltma, evin geçimi ile ilgilenmeme gibi ev içinde üstlenmesi gereken sorumlulukları yeterince almaması veya alamaması nedeni ile sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir. Erkeklerin kadınlar için sorun olarak ifade ettikleri temalarda ise eş, çocuklar veya aile büyüklerine yönelik ses yükseltme, anlayışlı olmama gibi tavır ve hareketlerden kaynaklı sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir.

Sosyal rol teorisine göre evlilik öncesi ve sonrası süreçte sorun olarak görülen durumlara baktığımızda, temelde gelenek veya toplum tarafından belirlenmiş olan gelin, damat, kaynana, anne, baba, eş vb. rollerinin gerektirdiği davranış kalıplarını bireylerin ilişkilere tam olarak yansıtamama veya yansıtmamasının açtığı sorun alanları dikkat çekmektedir.

Evlilik sonrası kadınlar tarafından erkekler için bahsedilen sorunlar, erkek olarak bir eşin eş rolünün gerektirdiği kadına, çocuklara, aileye ilgi göstermek gibi sorumlulukların yerine getirilemeyişinin yol açtığı sorunlardır. Kadınlar için erkekler

tarafından gündeme getirilen sorunlar da benzer şekilde eşin sorumluluk alanında değerlendirilen konulardaki eksikliklerinden kaynaklı görülmektedir. Dolayısıyla erkek ve kadın olarak evli bireylerin ve ailelerinin evlilik süreci ve sonrasında bu birliktelikten doğan kayın valide, kayın baba, eş gibi rollerindeki uyumsuzluklar çatışma çıkarabilme potansiyeline sahip görünmektedir.

Araştırmada cinsiyet rollerine ilişkin bulguların yanında gerçekleştirilen görüşmelerde dikkat çeken diğer bir husus, sorun olan durumların biraz çaba ile üstesinden gelinebilecek şekilde olmasıdır. Boşanan bireylerin boşanmalarına sebep olan durumlarla karşılaştırıldığında evliliği devam eden bireylerin evliliklerinin uzun sürmesinde etkili olan konulardan birinin görüşme yapılan bireylerin boşanma yaşamış bireylerin deneyimledikleri sorunlarla karşılaşmamış olmaları veya bazı sorunlarla karşılaşsalar bile bu sorunun çiftler arasında boşanmaya neden olacak kadar büyük bir sonuca yol açmamış olması olabilir.

Tüik tarafından Türkiye'de yaşayan bireylerin boşanma nedenlerine yönelik yapılan araştırmada 2012-2016 yılları arasında "geçimsizlik, terk, akıl hastalığı, zina, cürüm ve haysiyetsizlik, diğer nedenler" gibi sebeplerle evli bireylerin boşandıkları tespit edilmiştir (Binay, 2018).

Ayrıca Aile ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü (2017) tarafından yapılan araştırmada cinsiyete göre "sorumsuz ve ilgisiz davranma" erkeklerde %40,2 kadınlarda ise %61,5 ile birinci sırada boşanma nedeni olarak yer almıştır. Cinsiyete göre erkeklerde "eşin ailesinin müdahalesi" %24,5, "eşlerin ailelere karşı saygısız davranışı" %24 oranında "sorumsuz ve ilgisiz davranma" dan sonra boşanma nedeni olarak yer almıştır. Kadınlarda ise evin "ekonomik açıdan geçimini sağlayamama" %42,6, "dayak/kötü muamele" %46,4 oranında boşanma nedeni olarak tespit edilmiştir

TÜİK tarafından yapılan araştırmadaki sorunlara bu çalışmada yapılmış olan görüşmelerde değinenler olmamıştır. Aile ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü tarafından

yapılan araştırmalarda boşanma nedeni olarak ifade edilen durumlardan "sorumsuz ve ilgisiz davranma" kadınlar tarafından çatışma nedeni olarak bahsedilirken, "eşin ailesinin müdahalesi" hem erkek hem kadınlar tarafından, "eşin aileye kaşı saygısız davranışı" erkekler tarafından çatışma nedeni olarak gündeme getirilmiştir. Ancak karşılaşılan bu sorunlara rağmen görüşme yapılan evli bireyler evliliklerinin devamını sağlamayı başarabilmişlerdir. Bu durumu sağlayan neden ise yapılan görüşmelerde evli bireylerin ifade ettikleri maneviyat kapsamında değerlendirebileceğimiz sevgi, saygı, anlayış, çocuklar ve aileye bağlılık, ahiret inancı, Yaradan'a duyulan sevgi gibi değerlerdir.

Evlilik öncesi yaşanılan olumsuzluklarda evlilik adaylarının (kadınların) tepkileri "kızmak, içerlemek, tartışmak" şeklinde olmuştur. Evlilik öncesi sorun olan durumlarda erkeklerin verdikleri tepkiler ise "sorun olarak algılanan durumun karşı tarafça sürekli gündeme getirilmesi, anlayışla karşılanması yerine üzerine gidilmesi" şeklinde tespit edilmiştir.

Evlilik sonrası süreçte sorun olan durumlara evli erkeklerin verdikleri tepkiler "alttan alma, bağırma, fiziki hareket, kızmak, küsmek, mesafe koyma, ortamdan uzaklaşma, öfke patlaması, sinirlenme, soğuk davranma, sorunu anlatma, sorunu fark ettirmeye çalışma, tartışmak, tepkisiz kalmaya çalışmak, yalnız kalmak" şeklinde olmuştur. Yaşanılan olumsuz durumlarda evli kadınların verdikleri tepkiler "ağlamak, alttan alma, argümanla susturma, bağırmak, eşyaya zarar vermek, kavga etmek, konuşmak, küsmek, öfkelenmek, mesafe koymak, susmak, tartışmak, dikkatini başka işe çevirmek" şeklinde tespit edilmiştir.

Evli bireylerin cinsiyete göre çatışma durumlarında verdikleri tepkilere bakıldığında genel olarak hem erkek hem de kadınlar tarafından küsme, bağırma, konuşma gibi davranışsal tepkilerin verildiği tespit edilmiştir. Verilen tepkilerde eşyaya zarar verme, itekleme gibi fiziksel olarak zarar verici eylemler gündeme gelmiş olsa da

hem erkek hem de kadınlardan eşlerine yönelik ağır şiddet içeren bir eylem gündeme getirilmemiştir.

Erkek ve kadınlar tarafından verilen tepkiler duygusal durumlarının dışa yansıması olarak düşünülebilir. Verilen tepki çeşidi kişinin bahse konu olan duruma dair duygusal duruşunun da bir ifadesidir. Dolayısıyla erkek ve kadınların sorun olan durumlarda verdiklerini ifade ettikleri tepki çeşitlerinden konuşmak vb. tepki çeşitleri ilişkiyi devam ettirebilme yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak kızmak, bağırmak, ses yükseltmek, içine atmak gibi tepki çeşitleri kişilerarası ilişkiye zarar verici bir duruma yol açabilir. O nedenle karşıdaki kişiye sorun olan duruma dair hissettiğimiz duyguyu ifade etmesi açısından vereceğimiz tepkiler çatışma başlatması veya ilişkiyi geliştirmesi noktasında önemli olmaktadır.

3.4.4. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Evli Bireylerin Çatışma Çözüm Stilleri ve Kısa Semptom Envanterinden Elde Edilen Bulgularının Tartışılması

Bu başlık altında araştırmanın bağımsız değişkenleri ile bağımlı değişkenlerinden olan çatışma çözüm stilleri ve kısa semptom envanterine ilişkin analizlerden elde edilen sonuçların değerlendirilmesi yapılmaktadır.

3.4.4.1. Çatışma Çözüm Stilleri ve Cinsiyet

Tablo 8'de yer alan bulgulara göre cinsiyet bağımsız değişkenine göre Çatışma Çözüm Stilleri boyutlarından sadece **Boyun Eğme** boyutunda erkeklerin aldığı ortalamalar (4,16) ile kadınların aldığı ortalamalar (3,87) arasında (t = 3,019) istatistiki açıdan erkekler anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (p<.05, p = ,003). Bu sonuca göre araştırma örneklemi için erkekler çatışma Çözüm Yönteminde boyun eğme yöntemini kadınlara göre daha çok tercih ediyor denilebilir. Diğer çatışma çözüm stilleri boyutlarında erkekler ve kadınlar arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmaması olumlu ve olumsuz çatışma çözümü ile geri çekilme yönteminin benzer

oranlarda evli erkek ve kadınlar tarafından tercih ediliyor olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Literatüre benzer çalışma sonuçları açısından baktığımızda Öner (2013) tarafından 113 çift ile yapılan araştırmada, olumlu çatışma çözme stilleri boyutunda kadınlarla erkekler arasında kadınlar istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (t=2,881, p=,023). Bu boyutta erkeklerin puan ortalaması "(x=25.27)" iken kadınların puan ortalaması "(x= 27.16)" dır (p<.05). Çatışma çözüm stillerinde yer alan diğer boyutlar için ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Okurcan (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evli çiftlerin cinsiyete göre çatışma çözüm stilleri ölçeğinden almış oldukları ortalamalarda istatiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Gürkan (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada olumlu çatışma çözme boyutunda kadınların aldığı ortalamalar (x=26,02) ile erkeklerin aldığı ortalamalar (x=21,95) arasında kadınlar istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (t=5,03, p=,000). Buna göre kadınlar olumlu çatışma çözme stilini daha çok tercih ediyor görünmektedir. Diğer boyutlarda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Akıl (2019) tarafından yapılan araştırmaya göre cinsiyet açısından olumlu çatışma çözme (U=3401,500, p<,05) ve geri çekilme (U=4219.000, p<,05) boyutunda kadınlar ile erkekler arasında kadınlar istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (U=3401,500, p<,05). Buna göre kadınlar çatışma çözümünde olumlu çatışma çözme ve geri çekilme stilini daha çok tercih etmektedir.

Marchand ve Hock (2004) tarafından evli ve çocuk sahibi çiftler üzerinde yapılan araştırmada kocalar ve kadınların benzer seviyede (M=144.44 ve M=147) evlilik doyumu ve çok yakın derecede (Kocalar, M= 1.87 ve Kadınlar, M=1.85) saldırganlıkla eşit derecede kaçınma çatışma Çözüm Yöntemini tercihte (Kocalar, M=2.32 ve Kadınlar, M=2.32) bulundukları tespit edilmiştir. Bermudez, Reyes, Wampler (2006) tarafından

Latin çiftler üzerinde yapılan araştırmada cinsiyete göre çatışma çözüm stillerinde bir farklılık tespit edilememiştir. Akın (2018) tarafından evli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada evli kadınların yaşları ile çatışma çözme stilleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Igbal, Gıllani ve Kamal (2013) tarafından en az 5 yıl evli çiftler üzerinde yapılan araştırmada cinsiyete göre çatışma çözüm stillerinde anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Kadınların ve kocaların çatışma çözümünde kullandığı tercih edilmiş bir stilin olmadığına dikkat çekilmiştir. Cheng (2010) tarafından Taıwan'daki farklı kültürlerden çiftlerin üzerinde yapılan araştırmada bütünleştirici ve kaçıngan çatışma Çözüm Yöntemini tercih konusunda kadınlar ve kocalar arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Buna göre evlilik çatışmalarını yönetim konusunda erkekler kaçıngan çatışma Çözüm Yöntemini daha çok tercih ederken kadınlar bütünleştirici çatışma Çözüm Yöntemini daha çok tercih etmektedir. Ayrıca aynı çalışmada dört farklı kültürden (Viyetnam, Endonesya, Çin, Tai) kadınlarda uzlaşmacı çatışma Çözüm Yöntemini tercih boyutunda istatiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür.

Çalışmanın nitel kısmı için başetme teorisi açısından görüşmecilerin evlilik öncesi ve sonrası süreçte çatışma ile başetme/başaçıkma yöntemleri incelendiğinde şu sonuca ulaşılmaktadır:

Evlilik öncesi adaylar arasında yaşanan çatışmalarda erkeklerin kullandıkları başetme yöntemlerinden "karşı tarafa durumu açıklama ve araya durumu düzeltecek birini dahil etme" "problem odaklı başa çıkma" yönteminin alt boyutlarından olan "problem çözme yönünde harekete geçme" olarak değerlendirilebilir. Yine erkekler tarafından tercih edilmiş olan "oyalama-geçiştirme" hem kaçınma odaklı başa çıkmanın alt boyutlarından "dikkat dağıtma" hem de "problem odaklı başa çıkma"nın alt boyutlarından "kendini tutma" olarak değerlendirilebilir. Evlilik öncesi aileden kaynaklı problemlerde erkeklerin tercih ettikleri "evlilik adayının taraflar arasında arabuluculuk

yapması, sorun olabilecek durumların evlilik adayları tarafından önlenmesi, konuşarak sorun olan durumu aşmaya çalışma" şeklindeki başetme yöntemleri de problem odaklı başa çıkma"nın alt boyutlarından "problem çözme yönünde harekete geçme" kategorisinde değerlendirilebilir.

Karşı tarafa durumu açıklama ve araya durumu düzeltecek birini dahil etme, evlilik adayının taraflar arasında arabuluculuk yapması, sorun olabilecek durumların evlilik adayları tarafından önlenmesi, konuşarak sorun olan durumu aşmaya çalışma problem olan durumun farkında olunduğunun ve sorunu çözmek için harekete geçildiğinin işaretidir. Dolayısıyla ifade edilen çözüm yöntemleri problem çözme yönünde harekete geçme, aktif olarak çözüm için adım atma olarak değerlendirilebilir.

Oyalama-geçiştirme şeklindeki çözümde bireyin sorun olan durumun farkındalığıyla sorun olan duruma ilişkin dikkat dağıtarak kısa süreli sorun yokmuş gibi bir duruş sergilemesi söz konusudur. Burada sorun olan durumla ilişkili bir olay olduğunda karşıdaki kişinin dikkatini başka tarafa çevirmeye çalışma söz konusudur. Ayrıca oyalama geçiştirme bireyin sorun olan durumu içinde bulunduğu hal ve şartlarda çözmesi mümkün olmadığında uygun bir zamanın oluşmasını bekleme açısından kendini tutma şeklinde bir çözüm yolu olarak da değerlendirilebilir.

Evlilik sonrası erkekler tarafından tercih edilen başa çıkma yöntemlerini değerlendirdiğimizde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır:

Dostlara danışma, duruma uygun alternatif bulma, karşı tarafa hak verme, kişisel seçimlere saygı, sorunun konuşulması, taraflardan birinin çözüm için adım atması, hatanın farkına varıp çözüm için adım atma gibi sorunun çözümüne yönelik çabalar "problem odaklı başa çıkma"nın altı boyutlarından "problem çözme yönünde harekete geçme" olarak değerlendirilebilir.

Dostlara danışma bireyin sorun olan durumla alakalı yakınlarıyla istişare yapması, çözüm için bir yol bulmaya çalışma yönünde adım atmasını içerir. Duruma uygun

alternatif bulma sorun olan durumun çözümü içim farklı çözüm yollarını denemeyi içerir. Karşı tarafa hak verme sorun olan durumla alakalı kişinin farkındalığını ve karşı tarafın da sorun olan durumla ilişkisinin onaylandığı durumu ifade eder. Karşı taraf hak vermede kişinin haklılık duygusunun önemsenmesi ve bu yolla sorun olan durumun büyütülmeden çözümlenmesi yönünde bir tavır vardır.

Kişisel seçimlere saygı sorun olan durumlarda bireylerin sorun olan konuya ilişkin tutumlarını karşılıklı olarak onaylama durumu vardır. Kişinin sorun olan duruma ilişkin tercihi ne yönde olursa ona karşı çıkmama, demokratik bir tavır sergileme vardır. Sorunun konuşulması, taraflardan birinin çözüm için adım atması, hatanın farkına varıp çözüm için adım atma çözüm yöntemi olarak sorunun çözümüne yönelik aktif bir çaba içine girmeyi ifade eder. Sorunun konuşulması sorun olan durumun kabullenildiği ve çözümüne yönelik fikir alışverişi ile bilişsel ve aktif bir çaba içine girildiğine işaret eder.

Taraflardan birinin çözüm için adım atması sorunun çözümüne yönelik karşılıklı değil tek başına adım atıldığını ifade eder. İdeal olan sorun olan bir durum varsa sorunun muhatabı olan kişilerin ortak çabası ile sorunun aşılmasıdır. Ancak tek başına sorunun çözümü için çalışmak çözüme çalışan kişinin motivasyonunu ve azmini sorunun niteliğine göre zedeleyici bir sonuca yol açabilir. Hatanın farkında varıp çözüm için adım atma da kişinin problem olan duruma ilişkin farkındalığı ve çözüm için çabasını gösterir.

Erkeklerden tarafından ifade edilen kabullenme ve alttan alma çözüm yöntemleri "duygu odaklı başa çıkma"nın alt boyutlarından "boyun eğici kabullenme" boyutunda değerlendirilebilir. Kabullenme de bireyin duygusal olarak sorun olan durumun varlığını inkâr etmeden onaylaması söz konusudur. Ancak burada kabullenme bireyin tutumuna göre olumlu veya olumsuz bir sürece götürebilir. Bireyin sorun olan durumu kabullenip çözümü için aktif çaba içine girmesi olumlu olarak değerlendirilebilir. Ancak bireyin sorun olan durumu kabullenip çözümüne çalışmaması ve psikolojik olarak o sorunun

stresini yüklenmesi olumlu olarak değerlendirilmeyebilir. Çünkü sorunun içe atılması depresyon gibi çeşitli hastalıklara davetiye çıkarabilir.

Alttan alma ise kabullenmeden biraz farklı olarak sorun olan durumun kabullenilip rafa kaldırılması söz konusu değildir. Alttan almada sorun olan durumda karşıdaki kişinin tavrına davranışsal olarak onay olmasına rağmen bilişsel olarak o davranışı kabullenmeme, istemeyerek onaylamış gibi görünme söz konusudur. Bu durum da bireyin benliğini zedeleyici sonuçlara yol açabilir. Kişinin seçiminin reddedildiği, kendisine sunulan seçimi sorun olmaması için kabullendiği durumlarda bireyin benliği bu durumu onaylamaz ise zamanla hem karşı duruşlara hem de psikolojik rahatsızlıklara sebep olabilecektir.

Erkekler tarafından çözüm yöntemi olarak ifade edilen anlamlandırarak kabullenme ise "değerlendirme odaklı başa çıkma"nın alt boyutlarından bilişsel yeniden tanımlama/zorlayıcı yaşantının anlamını değiştirme" boyutu altında değerlendirilebilir. Anlamlandırarak kabullenmede zorlayıcı yaşantıya dair bilişsel bir değerlendirme yaparak onu görülen olumsuzluktan olumluya transfer etme durumu söz konusudur. Anlamlandırarak kabullenme süreci işinin başına gelen olayı kendisinin gelişimi için bir basamak olarak değerlendirmesi, olumsuz görülen durumu geliştirici bir süreçle ilişkilendirmesiyle sonuçlanabilir.

Yalnız kalmak çözüm yöntemi olarak "değerlendirme odaklı başetme yöntemi"nin alt boyutlarından "mantık analizi" boyutunda değerlendirilebilir. Yalnız kalmak bireyin kendi kendine hesaplaşmasını, sorun olan duruma dair mantıksal bir değerlendirme yapmaya çalışmasını içerir. Sorunu rafa kaldırma ve zamana bırakma ise çözüm yöntemi olarak "değerlendirme odaklı başetme yöntemi"nin alt boyutlarından "bilişsel kaçınma" boyutunda değerlendirilebilir.

Sorunu rafa kaldırma ve çözümünü zamana bırakma bireyin sorunun çözümüne dair içinde bulunduğu süreçte çaba sarf etmemesini ya da sorunun niteliğine bağlı olarak

çözümü olamayacak, çözülemeyecek bir nitelikte ise bilişse olarak o sorunun gündeminden uzak tutarak kaçınmaya çalışmasını içerir.

Evlilik sonrası kadınlar tarafından tercih edilen başa çıkma yöntemlerini değerlendirdiğimizde ise şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır:

Duygu odaklı başa çıkma- (boyun eğici kabullenme) =kabullenme, alttan alma. Değerlendirme odaklı başa çıkma- (bilişsel kaçınma) =zamana bırakma. Problem odaklı başa çıkma- (problem çözme yönünde harekete geçme)- konuşarak anlaşmaya çalışmak, aile büyükleri ile uyarma. Kadınların çatışma çözümü için kullandıkları yöntemler de erkeklerinki ile benzerdir. O nedenle erkeklerin çatışma çözümünde kullandıkları yöntemlerle ilgili yaptığımız değerlendirmeler kadınların çatışma çözüm yöntemleri için de açıklayıcı görülebilir.

Yaşadıkları büyük sorunlarda evli erkeklerin kullandıkları başetme yöntemleri sınıflandırıldığında şu sonuca ulaşılmaktadır:

"Din odaklı başa çıkma": Allah inancı, dini eğitim, dini hassasiyet, evlilik akdinde verilen söz. "Duygu odaklı başa çıkma": eşe karşı sevgi ve saygı, çocuklara olan bağ, empati, çevre baskısından çekinme, aile bağları, uzun süre beraberlik-vefa duygusu, yaşanılan süreci anlamsızlaştıracak olma, arada soğukluk oluşturabileceği düşüncesi, yalnız kalma kaygısı. Yaşadıkları büyük sorunlarda evli kadınların kullandıkları başetme yöntemleri sınıflandırıldığında şu sonuca ulaşılmaktadır: "din odaklı başa çıkma": dini hassasiyet. Duygu odaklı başa çıkma: aileyi sevmek -birbirini sevmek, akrabalık bağı, alttan alma becerisine sahip olma, empatik anlayışa sahip olma, kabullenme, çocuklarla oluşan bağ, eşe vefa, eşin ikna edici tavrı, ortamı uygun bulmama, sorunun ortadan kalkması, aile büyüklerinin etkisi.

Sorun olan durumun niteliği bireylerin başetme yöntemlerinde değişikliğe sebep olmuş gibi görünmektedir. Bireyler yaşadıkları büyük sorunlarda cinsiyet farketmeksizin duygu odaklı başetme yöntemini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sorun olan durumlarda

karşıdaki kişiye zarar vermekten veya boşanmaktan kendilerini vazgeçiren durum olarak ifade edilen temalar çocuklarla bağ, eşle kurulan bağ, ailelerle kurulan bağ, dini hassasiyet anlamında Yaradan'la kurulan bağ yalnız kalma korkusu vs. hepsi bireylerin duygusal olarak yaşadıkları sorunu aşmaya çalıştıklarının ifadesidir. Duygusal olarak bireyler veya Yaradan'la kurulan bağın çatışma çözümünde etkin olduğunun göstergesidir. Nitekim literatürde kontrol edilebilir durumlarda, problem odaklı baş etmenin özellikle duygusal odaklı baş etmeden daha etkin olduğu belirtilirken, kontrol edilemeyen durumlarda duygusal odaklı baş etmenin daha etkin olduğu belirtilmiştir (Littleton ve ark., 2007).

Araştırmadan elde edilen nicel ve nitel verileri değerlendirdiğimizde, araştırmanın nicel boyutunda çatışma Çözüm Yöntemi konusunda sadece boyun eğme boyutunda erkeklerin kadınlara göre çatışma çözümünde boyun eğme stilini daha çok tercih ettikleri tespit edilmiştir. Literatüre baktığımızda benzer çalışmaların sonuçlarında olumlu çatışma çözme boyutunda, uzlaşmacı, bütünleştirici ve geri çekilme çatışma çözüm stillerinde kadınların erkeklere göre istatiksel olarak farklılık oluşturduğu görülmektedir.

Aynı konuda benzer çalışmalarda cinsiyet açısından çatışma çözüm stillerinde erkek ve kadınlar arasında anlamlılık oluşturacak farklılık olmadığını bildiren araştırmalar da bulunmaktadır. Erkeklerin kaçınma çatışma çözümü konusunda kadınlara göre farklılık oluşturduğu çalışmalar da bulunmaktadır. Çalışmalardaki farklı sonuçlar iki cinsiyet için tam belirgin bir şekilde belli bir çatışma Çözüm Yöntemini tercih yönünde kanaat uyandırmasa da kadınların erkeklere göre çatışma çözümünde olumlu ve uzlaşmacı yolu tercih ettiklerine dair bir izlenim uyandırmaktadır. Erkeklerin kaçınma çatışma Çözüm Yöntemini tercih ettiklerine dair araştırma sonuçları bulunsa da bu sonucu bütün bir cinsiyet için geçerli kılmak daha fazla benzer sonucu zorunlu kılmaktadır.

Bu araştırmanın nicel ve nitel sonuçları cinsiyet ve çatışma Çözüm Yöntemi bağlamında değerlendirildiğinde olumlu çatışma çözme stili olarak değerlendirdiğimiz

problem odaklı başetme yönteminin evli erkek ve kadınlar tarafından benzer oranda tercih edildiğini söyleyebiliriz. Alttan alma Çözüm Yöntemi duygu odaklı başetme yöntemi olarak boyun eğici kabullenme kategorisinde değerlendirildiğinde araştırmanın nicel kısmında erkekler anlamlı farklılık oluştururken nitel kısmında kadınlar farklılık oluşturmuştur. Dolayısıyla nicel kısımdan elde dilen sonuç nitel kısımda farklılaşmış görünmektedir.

Evlilikte kullanılan başetme yöntemlerine ilişkin literatürde yer alan bulgulara baktığımızda Bıyıkoğlu (2012) tarafından yapılan araştırmada kendilerine yönelik mükemmeliyetçi karakter özelliklerine sahip evli bireyler ile problem odaklı başa çıkma yöntemini karşılaştıkları zorluklarda daha çok tercih eden evli bireylerin "evlilik uyumları" daha yüksek çıkmıştır. Taşköprü (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada problem çözme becerileri ile evlilik doyumu arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Aslan ve Güzel (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada problem odaklı başa çıkma yöntemi ile duygusal tükenme arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Koç ve Karakaş (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada yaş ve cinsiyet gibi çeşitli değişkenlere göre bireylerin içinde bulundukları şartlarda en uygun dini başa çıkma yöntemi ne ise onu tercih ettikleri tespit edilmiştir. Eryücel (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada olumsuz dini başa çıkmanın çatışma çözümü üzerinde etkisinin olmadığı ve olumsuz neticeler ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Ayten (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada karşılaşılan problemli durumların zorluğuna göre bireylerin dini başetme yöntemini tercihlerinin arttığı tespit edilmiştir.

Ülev (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada bilinçli farkındalık ile "aktif stresle başa çıkma, kendine güvenli yaklaşım, iyimser yaklaşım, sosyal destek arama yaklaşımı" arasında pozitif yönlü anlamlılık tespit edilmiştir. Aynı araştırmada "kendini suçlayıcı yaklaşım" ve "boyun eğici yaklaşım" ile "depresyon, anksiyete ve stres" arasında pozitif yönlü anlamlılık tespit edilmiştir. Atçeken (2014) tarafından

gerçekleştirilen araştırmada evli bireylerin problem çözme becerileri ile eş desteği arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Whiffen ve Gotlib (1989) tarafından yapılan araştırmada erkeklerde evlilik doyumunda düşüş görüldüğü zaman başa çıkmada zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Chu ve Chao (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kaçınan başa çıkma yöntemini sıklıkla kullanmanın iyi oluş ile stres arasındaki ilişkiyi olumsuz yolla düşük veya yüksek destekle hızlandırdığı tespit edilmiştir. Ptacek ve Dodge (1995) tarafından yapılan araştırmada çiftlerin başetme yöntemlerinin benzerliği ile evlilik doyumları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Benzer konuda bir başka araştırmada problem odaklı başa çıkma ile evlilik doyumu arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir (Bouchard, Sabourin, Lussier, Wright, Richer, (1998). Fleishman (1984) tarafından gerçekleştirilen araştırmada problem odaklı başa çıkmanın tek düze bir kategori olmadığına değinilmiştir. Araştırma sonucuna göre başa çıkma problemin kişisel olup olmaması ya da bireyin problem çözümünde tek başına mı yoksa yardım alarak mı hareket edeceğine bağlı olabilir.

Ben-Zur (2005) tarafından gerçekleştirilen araştırmada duygu odaklı başa çıkma ile stres arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Aynı araştırmada problem odaklı başa çıkma ile stres arasında negatif yönlü daha az derecede ilişki çıkmıştır. Stresli koşulların stresle başetme stratejileri üzerindeki etkiyi artırabileceğine değinilmiştir. Spangenberg ile Theron (1990) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kaçınma başa çıkma yöntemi ile anksiyete arasında pozitif; evlilik uyumu ile kaçınma başa çıkma yöntemi arasında negatif ilişki tespit edilmiştir.

Araştırmamızda erkek ve kadınların problem odaklı çatışma çözme yöntemini daha çok kullandıkları tespit edilmiştir. Yukarda yer alan araştırmalarda problem odaklı başetme yöntemi ile evlilik uyumu arasında pozitif yönlü ilişkinin olduğuna değinilmiştir. Dolayısıyla görüşme yaptığımız kişilerin evliliklerinin uzun sürmüş olmasında evlilik uyumlarının yüksek olması, yaşadıkları çatışmalarda sorunu aktif bir şekilde üzerine giderek çözmeye

çalışmaları etkili olmuş olabilir. Kadınlarda erkeklere göre nitel kısım için duygu odaklı başetme yönteminin tercih edilmesi, duygu odaklı başetme ile stres arasındaki bağ düşünüldüğünde evli kadınların sağlıkları açısından sorunlu durumlar ortaya çıkarabilir. Kaçınma başa çıkma ile evlilik uyumu arasındaki olumsuz durum düşünüldüğünde erkekler tarafından sorunlu durumların çözümünün zamana bırakılması kaçınma davranışı olarak erkeklerin uyumları üzerinde olumsuz etki bırakabilir.

3.4.4.2. Kısa Semptom Envanteri ve Cinsiyet

Tablo 9'da yer alan bulgulara göre cinsiyet bağımsız değişkenine göre kısa semptom envanteri boyutlarında "anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite" kadınların aldığı ortalamalarla erkeklerin aldığı ortalamalar arasında cinsiyet açısından kadınlar istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar oluşturmuştur ($p<.05$, $p = 0,000$). Bu sonuca göre araştırma örneklemi için kadınların anksiyete, depresyon benzeri olumsuzlukları yaşama durumu erkeklere göre daha fazla denilebilir.

Literatürde benzer çalışmalara baktığımızda Aksoy (2019) tarafından evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmada evli kadınların sürekli kaygı düzeyleri (Min-Max=20-71, x=42,62) durumluk kaygı düzeylerinden (Min-Max=25-67, x=42,62) biraz daha fazla çıkmakla beraber bu sonucun genel olarak her iki kaygı düzeyinden alınabilecek puanlara göre çok yüksek bir değeri ifade etmediği tespit edilmiştir. Kafkas (2019) tarafından evli bireyler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada somatizasyon boyutunda kadınlarla (x=10,54) erkekler (x=8,02) arasında kadınlar istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur ($t=4.12$, $p<.001$). Buna göre kadınlar daha fazla somatizasyon belirtisi göstermektedir.

Mehmedoğlu (2019) tarafından evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmada çocuk sahibi olan evli kadınların somatizasyon boyutundan almış oldukları puan (x=0,48) çocuk sahibi olmayan kadınların almış oldukları puandan (x=0,34) yüksek çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur ($t=2,452$; $p<0,05$).

Belge (2019) tarafından bir grup yetişkin üzerinde yapılan araştırmada cinsiyet değişkenine göre kadınların anksiyete boyutundan almış oldukları puan (x= 11,51) erkeklerin aynı boyuttan almış oldukları puandan (x=8,79) daha yüksek çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (t=2,748; p<0.5). Aynı çalışmada cinsiyete göre depresyon boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Evli bireylerin ve bekâr bireylerin medeni haline göre anksiyete düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Benzer sonuca depresyon boyutunda da ulaşılmıştır.

Dınvar tarafından (2011) gerçekleştirilen araştırmada travma sonrası stres belirtisi puanları kadınlarda erkeklere göre daha yüksek çıkmıştır. Kaya (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada yaşları 11—21 arasında değişen örneklem grubunda durumluk kaygı düzeyi ortalamaları kadınlarda (x=42,64) erkeklere göre (x= 40,84) daha yüksek çıkmasına rağmen istatistiksel olarak anlamı bir fark oluşmamıştır. Ancak sürekli kaygı boyutunda kadınların ortalaması ile (x=47,07) erkeklerin ortalaması (X=43094) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuştur (t= 570, p<,05).

Şahin ve Durak (1994) tarafından 17-25 yaş grubu üniversite öğrencileri üzerinde yapılan üç ayrı araştırmanın ilkinde anksiyete boyutunda kızların aldıkları puan ortalaması (x=88) erkeklerin aldıkları puan ortalamasından (x=70) yüksek olmakla beraber istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (t:1,00: p<.05). 11-35 yaş grubundaki lise veya üniversite öğrencisi ve yetişkin kişilerden oluşan örneklem üzerinde yapılan 2. araştırmada anksiyete boyutunda kızların için anlamlı bir cinsiyet etkisi tespit edilmiştir. Uzun (2015) tarafından 25-40 yaş arası evli ve evli olmayan erkekler üzerinde yapılan araştırmada durumluk kaygı ve sürekli kaygı boyutlarında evli erkeklerin puan ortalaması evli olmayan erkeklere göre istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmuştur.

Dağlı (2009) tarafından 18-21 yaş ve üstü meslek lisesi öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada depresyon boyutunda kızların almış olduğu ortalama puan (Min-Max=0-42; x=18,13) ile erkeklerin almış olduğu ortalama puan (x=13,77) arasında

istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (p<0,001). Anksiyete boyutunda kızların puan ortalaması (Min-Max=0-52; x=13,86) ile erkeklerin puan ortalaması (Min-Max=0-52; x=11,31) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (p=0,01). Olumsuz benlik boyutunda kadınların puan ortalaması (Min-Max=0-43;x=12,19) ile erkeklerin puan ortalaması (x=9,89) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Somatizasyon boyutunda kızların puan ortalaması (Min-Max=0-33; x=9,93) ile erkeklerin puan ortalaması (x=5,90) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (p<0,001). Hostilite boyutunda kızların puan ortalaması (Min-Max=0-26;x=10,82) ile erkeklerin puan ortalaması (x=9,14) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (p=0,002).

Matud (2004) tarafından yaşları 18-65 arası değişen bireyler üzerinde yapılan araştırmada somatik semptom ortalaması kadınlarda (M=20,03) erkeklerden (M=18,8) yüksek çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (F=12,58, p<0,001). Aynı çalışmada psikolojik sıkıntı (p<0,001) ve kronik stres (p<0,01) boyutlarında kadınların ortalaması erkeklerin ortalamasından yüksek yüksek çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur.

Bu araştırmada cinsiyet, depresyon, anksiyete, hostilite ve somatizasyon boyutları bağlamında kadınların oluşturduğu istatiksel farklılık literatürde yar alan yukarda bahsettiğimiz çalışmalarda da ortaya çıkmıştır. Kadınların depresyon, anksiyete, hostilite, somatizayon düzeyi erkeklerden daha fazla görünmektedir. Evli olmak ve evli olmamak açısından değerlendirdiğimizde de öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalarda da kadınların benzer boyutlardan almış ortalamalar istatiksel olarak farklılık oluşturmuştur.

Kadın ve erkekler arasında oluşan bu farklılığın sebebi cinsiyete özgü bir durum olabilir mi? Tıp ve psikiyatri dallarında yapılan araştırmalarda kadın ve erkeklerin belli bazı hastalıklara yatkınlığı olduğu kabul edilmiştir. Örneğin kadınlarda bağışıklık sistemi ile alakalı hastalıklara yatkınlık ve erkeklerde kalp-damar hastalıklarına yatkınlık gibi.

Aynı zamanda kadınlarda "depresyon, psikiyatrik (somatoform) hastalıklar, ağrı ve bedensel belirtiler" erkeklerle karşılaştırıldığında 2-3 kat fazla görülmüştür. Erkek ve kadınlarda görülen sık hastalıkların sebepleri konusunda farklı açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalarda "biyolojik eğilim, kadınların ruh sağlığı hizmetlerinden daha fazla yararlanmaları, çocukluk dönemlerinde daha çok cinsel istismarla karşılaşmaları ve sıkça geçirdikleri psikolojik travmalar" kadınlarda çıkan belirgin hastalıkların sebebi sayılmıştır (Tarhan, 2005: 77). Dolayısıyla bu araştırmadan çıkan kadınlarda depresyon, anksiyete ve somatizasyonla alakalı erkeklere oranla sık yaşanma durumu hem literatür hem de tıp alanında elde edilen verilere uygun çıkmıştır.

Ancak kadınlarda bu olumsuzlukların sık çıkmasının nedeni sadece biyolojiye bağlanmamış kadınların yetişme dönemlerinde yaşadıkları olumsuz durumların da böyle bir sonucun çıkmasında etkili olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca araştırmamızın nitel kısmında evli kadınların eşleriyle ve eşlerinin yakınlarıyla yaşadıkları sorunlar, ev içinde yüklendikleri sorumluluklar, eşlerinden ilgi ve destek görememeleri gibi yaşadıkları ilişkisel ve duygusal sorunlar düşünüldüğünde kadınlarda söz konusu olan hastalıkların çıkması durumunun gayet muhtemel bir durum olabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla kadınlarda ortaya çıkan depresyon, anksiyete ve somatizasyonla alakalı erkeklere oranla sık görülme durumu cinsiyetten daha ziyade kadınların karşılaştıkları problem çeşidi ve yüklendikleri sorumluluklarla alakalı bir durum gibi de görünmektedir. Bu konular üzerine yapılacak olan araştırmalar daha net sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlayacaktır.

3.4.4.3. Çatışma Çözüm Stilleri ve Yaş

Tablo 11'de yer alan bulgulara göre olumsuz çatışma çözme boyutunda ilk yetişkinliğin baş dönemi 21-28 yaş grubu ile orta yetişkinlik dönemi 37-45 yaş grubu ve 46 ve üstü yaş grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur ($p<.05$). Bu sonuca göre ilk yetişkinliğin baş döneminde olanlar çatışma anında olumsuz çatışma çözmeyi daha çok tercih ediyor görünmektedir. Olumlu çatışma çözme, boyun eğme ve

geri çekilme boyutlarında yaş grupları arasında bir farklılık gözlenmemiştir. Benzer konuda literatürde yapılan çalışmalara baktığımızda Okurcan (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evli çiftlerin yaş gruplarına göre çatışma çözüm stillerinden aldıkları ortalamalarda istatiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır.

Gürkan (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada olumlu çatışma çözme boyutunda yaş gruplarına göre 21-30 yaş grubu ile 31-40 yaş grubu arasında 21-30 yaş grubu p<,01 düzeyinde; 21-30 yaş grubu ile 41 ve üzeri yaş grubu arasında 21-30 yaş grubu p<,01 düzeyinde; 31-40 yaş grubu ile 41 ve üzeri yaş grubu arasında 31-40 yaş grubu p<,001 düzeyinde istatiksel olarak anlamlı farklılık oluşturmuştur. Buna göre 21-30 yaş grubu olumlu çatışma çözme stilini 31-40 ve 41 ve üzeri yaş grubuna göre daha çok tercih etmektedir. 31-40 yaş grubu da 41 ve üzeri yaş grubuna göre olumlu çatışma çözme stilini daha çok tercih etmektedir.

Akıl (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada olumlu çatışma çözme boyutunda 26-30 (sıra ort. =146.16) yaş aralığındakiler 20-25 (sıra ort. =86.97) yaş grubu ve 41-45 (sıra ort. =96.55) yaş grubundakilere göre istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Buna göre 26-30 yaş grubundakiler diğer yaş gruplarına göre çatışma anında olumlu çatışma çözme stilini daha çok tercih ediyor görünmektedir.

Bu araştırmada olumlu çatışma çözme boyutunda herhangi bir farklılığa rastlanmazken, literatürde yer alan çalışmalarda yaşın artışıyla olumlu çatışma çözmede azalış ve 21-30 yaş grubu ile 26-30 yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre olumlu çatışmayı daha çok tercih ettiklerine dair bulgular vardır.

Bu araştırmada yaşın artışıyla olumsuz çatışma çözmede azalışın olduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Literatürde ise yaşın artışıyla olumlu çatışma çözmenin azaldığı bir söz konusudur. Bu araştırma ve diğer araştırmalardan çıkan sonuçlar olumlu ve olumsuz çatışma çözme boyutunda birbirine zıt gibi görünmektedir. Ancak bu araştırmadan ortaya çıkan sonuca göre yaşın artışıyla olumsuz çatışma çözme durumunda

azalışın olması diğer taraftan olumlu çatışma çözmede artışın olmasını zorunlu kılmaz. Zaten eğer böyle bir durum olsaydı olumlu çatışma çözme boyutunda da yaşın artışıyla olumlu çatışma çözmenin artışının olduğu anlamlı bir farklılık çıkardı. Literatürde yer alan çalışmalardaki sonuca göre de yaşın artışıyla olumlu çatışma çözmenin azalması diğer taraftan olumsuz çatışma çözmenin artışını zorunlu kılmaz. Araştırmalardan farklı sonucun ortaya çıkmasının sebebi örneklem gruplarındaki farklılaşmadan kaynaklanıyor olabilir.

3.4.4.4. Kısa Semptom Envanteri ve Yaş

Tablo 12'de yer alan bulgulara göre anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite boyutlarında yaşın artışıyla ters orantılı istatiksel olarak anlamlı bir düşüş görülmüştür. Literatürde yer alan benzer konulu çalışmalara baktığımızda Ekemen (2006) tarafından 15-49 yaş aralığındaki kadınlar üzerinde yapılan araştırmada somatizasyon boyutunda en düşük ortalama 15-19 yaş grubunda çıkmıştır. Anksiyete ve depresyon boyutunda en düşük ruhsal belirti puanı 35-39 yaş grubu kadınlarda çıkmıştır. Depresyon ve hostilite boyutunda en yüksek puan ortalamasını 15-19 yaş grubu kadınlar almıştır. Anksiyete boyutunda en yüksek puan ortalamasını ise 20-24 yaş grubundaki kadınlar almıştır.

Şengel (2017) tarafından üniversite veya iki yıllık yüksek okul mezunu çalışan kadınlar üzerinde yapılan araştırmada depresyon boyutunda en yüksek ortalamayı 36-45 yaş grubundaki kadınlar almıştır. Depresyon boyutundaki en düşük ortalamayı ise 55 ve üzeri yaş grubu kadınlar almıştır. Yaş değişkenine göre depresyon boyutundan alınan bu sonuç istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dınvar tarafından (2011) gerçekleştirilen araştırmada 17-24 yaş grubunun travma sonrası stres puan ortalaması 25-60 yaş grubuna göre yüksek çıkmıştır.

Aksoy (2019) tarafından evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmada yaş değişkenine göre sürekli kaygı düzeyinde istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit

edilememiştir. Aynı çalışmada 30 ve altı yaş grubundaki evli kadınların durumluk kaygı düzeyleri (x=31,56) daha büyük yaş gruplarına göre (31-40 yaş için x=35,02; 41 ve üstü yaş için x=36,84) daha düşük çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur ($p<.01$).

Belge (2019) tarafından bir grup yetişkin üzerinde yapılan araştırmada yaş değişkenine göre katılımcıların anksiyete boyutundan almış oldukları puanlarda istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Aynı çalışmada depresyon boyutunda da yaş değişkenine göre istatiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Şahin ve Durak (1994) tarafından 11-35 yaş grubundaki lise veya üniversite öğrencisi ve yetişkin kişilerden oluşan örneklem üzerinde yapılan araştırmada Hostilite boyutunda 25-35 yaş grubundakilerin ortalamaları 16-18 yaş grubundan daha yüksek bulunmuş ve bu boyutta yalnızca yaş etkisi gözlenmiştir.

Bu çalışmada kısa semptom envanterinin bütün boyutlarında yaş grupları açısından anlamlı farklılıklar görülmüştür. Bu farklılıklara göre de bütün boyutlarda yaş artışıyla ters orantılı bir şekilde depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, hostilite ve somatizasyon yaşama durumunda düşüş söz konusudur. Literatürde benzer çalışmalardan elde edilen sonuçlara baktığımızda yaş değişkeni ile bahsedilen boyutlar arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonuçlar olduğu gibi, depresyon, anksiyete ve hostilite boyutlarında bu çalışmanın sonuçlarına benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır.

Literatürde yer alan çalışmaların genel olarak hastalar üzerinde yapılmış olması, sayıca az olması ve özellikle de evli ve sağlıklı bireyler üzerinde yapılan çalışmaların az oluşu yaş ve depresyon, anksiyete vd. boyutlar için net bir şey söylemeyi zorlaştırmaktadır. Ancak bu çalışmadan çıkan sonucu vakıaya uygunluğu açısından değerlendirirsek şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz.

Bilindiği gibi insanların yaşamlarında belli başlı değişimlerin olduğu bazı dönemler vardır ergenlik dönemi gibi. Bu çalışmada depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite boyutlarında anlamlı farklılığı oluşturan yaş grubu 21-25 yaş grubu olmuştur. Günümüzde ergenliğin yaş dönemi olarak 24'lü (Unesco'nun ergenlik tanımlamasında ergenlik başlangıç ve bitiş yaş aralığı 15-25 ve Birleşmiş Milletler'in ergenlik başlangıç ve bitiş için belirlediği yaş aralığı da 12-25'tir (Koç, 2004: 233) yaşlara kadar uzadığı konusundaki araştırmalar (Sawyer, Azzoparrdi ve Wickremarathne, 2018) düşünüldüğünde bu araştırmadan çıkan sonuç anlamlı görülebilir.

21-25 yaş döneminde ergenin yaşadığı fizyolojik, biyolojik, psikolojik değişimler ve kimlik oluşumunda geçirdiği evrimler araştırmalardan çıkan sonuçlara göre ergenlerin psikopatolojik belirtiler göstermesinde etkili olmaktadır (Saföz, Güven ve Güçray, 2009). Dolayısıyla bu çalışmada 21-25 yaş grubunun boyutlardan almış olduğu ortalamaların yüksekliği ergenlerin yaşamış olduğu değişimlerin onların psikolojilerinde bıraktığı etkiler düşünüldüğünde anlamlı görülmektedir.

3.3.4.5. Çatışma Çözüm Stilleri ve Eğitim Durumu

Tablo 14'de yer alan bulgulara göre çatışma çözüm stilleri ölçeği boyutlarından olumsuz çatışma çözme ve geri çekilme stillerinde anlamlı bir farklılık görülmezken olumlu çatışma çözme boyutunda yüksek lisans/doktora eğitim seviyesindekiler istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Diğer bir anlamlı farklılığı boyun eğme boyutunda ortaokul mezunları oluşturmuştur. Bu sonuçlara göre olumlu çatışma çözme stilini eğitim seviyesi yüksek lisans veya doktora olanlar daha çok tercih ediyor denilebilir. Boyun eğme stilini de eğitim seviyesi ortaokul olanlar daha çok tercih ediyor denilebilir.

Literatürde benzer konulu çalışmalara baktığımızda Öner (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ilkokul mezunu evli bireyler ile olumlu çatışma çözme stili

boyutunda lise, yüksekokul ve üniversite mezunu bireyler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Buna göre ilkokul mezunu bireyler olumlu çatışma çözme stiline diğer eğitim kurumlarından mezun olanlara göre daha az başvurmaktadır. Benzer şekilde olumsuz çatışma çözme boyutunda ilkokul mezunu evli çiftlerin lise ve üniversite mezunu olan evli çiftlere göre olumsuz çatışma çözme stilini daha çok tercih ettikleri tespit edilmiştir. Diğer bir farklılık yüksekokul mezunları ile üniversite mezunları arasında oluşmuştur. Buna göre yüksekokul mezunu evli çiftler olumsuz çatışma çözme sitiline üniversite mezunlarına göre daha çok başvurmaktadır.

Okurcan (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada boyun eğme boyutunda, eğitim durumu lise ve altı olanların ortalamaları (x=23,75) ile eğitim durumu ön lisans (x=20,68), lisans (x=22,00) ve yüksek lisans olanların ortalamaları (x=20,45) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Buna göre eğitim durumu lise ve altı olan evli çiftler çatışma durumunda boyun eğme stilini daha çok tercih ediyor görünmektedir. Çatışma çözüm stillerinde yer alan diğer boyutlarda ise eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.

Akın (2018) tarafından evli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada lisans mezunu evli kadınların ilkokul ve ortaokul mezunu evli kadınlara göre daha yüksek olumlu çatışma çözme stiline sahip oldukları tespit edilmiştir. Boyun eğme boyutunda ise en yüksek puanı ilkokul mezunu olan evli kadınlar almıştır. Ortaokul mezunu evli kadınların boyun eğme boyutundan almış oldukları puanlar ile lisans mezunu olanların almış oldukları puanlar arasınd istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Ortaokul mezunları lisans mezunlarına göre daha çok boyun eğme stiline sahip görünmektedir. Bermudez, Reyes ve Wampler (2006) tarafından Latin çiftler üzerinde yapılan araştırmada ilkokul mezunu kadınların kaçınma çatışma Çözüm Yöntemini yüksek okul, kolej, üniversite gibi diğer eğitim kurumlarından mezun olan kadınlardan daha çok tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Bu araştırmadan elde dilen sonuç görüldüğü gibi yukarda literatüre dair bahsedilen araştırmalardan elde edilen sonuçlarla paralellik arz etmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olanların olumlu çatışma çözme stilini daha çok tercih ettikleri eğitim seviyesi düştükçe boyun eğme ve olumsuz çatışma Çözüm Yönteminin daha çok tercih edildiği hem bu çalışma hem de diğer çalışmalardan elde edilen sonuçlarda görülmektedir.

Araştırmalardan ortaya çıkan bu sonuç olması gereken bir durumu yansıtmaktadır. Zira eğitim bireylerin davranışlarında değişiklik meydana getirdiğinde anlamlı hale gelir. Aldığı eğitim sayesinde hayata bakışı, olayları değerlendirişi zenginleşen insanın yaşadığı çatışmalarda gerginlik yaşaması, olayı büyütmesi, aksi bir durum söz konusu olmadıkça hiç eğitim almamış veya eğitim düzeyi daha düşük insanlara göre daha az olası bir durumdur. Araştırmanın nitel kısmında da eğitim seviyesi yüksek olan insanların olayları konuşarak çözme yanlısı olması da nicel kısımdan elde dilen bilgileri doğrulamaktadır.

3.3.4.6. Kısa Semptom Envanteri ve Eğitim Durumu

Tablo 15'de yer alan bulgulara göre anksiyete boyutunda lise mezunları ile üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunları arasında lise mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Bu sonuca göre eğitim seviyesinin yükselişi ile anksiyete yaşama durumunda düşüş söz konusudur. Depresyon boyutunda lise mezunları ile yüksek lisans/doktora mezunları arasında lise mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Lise mezunlarının depresyon yaşama durumu daha fazladır. Olumsuz benlik boyutunda lise mezunları ile üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunları arasında lise mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Bu sonuca göre olumsuz benlik algısı lise mezunlarında daha yüksektir. Somatizasyon boyutunda ise ortaokul mezunları ile üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunları arasında ortaokul mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Ortaokul mezunlarının somatizasyon yaşama düzeyi diğer eğitim

kurumlarından mezun olanlara göre daha yüksektir. Hostilite boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Literatürde benzer çalışmalara baktığımızda Ekemen (2006) tarafından 15-49 yaş aralığındaki kadın örneklem üzerinde yapılan araştırmada okur-yazar olmayan kadınların depresyon, anksiyete, somatizasyon boyutlarından almış oldukları puanlar diğer eğitim kurumlarından (ilkokul-ortaokul-lise-yüksek okul) mezun olanlardan yüksek çıkmıştır. Aynı çalışmadan ortaya çıkan diğer bir sonuca göre "somatizasyon, obsesif kompulsif bozukluk, kişilerarası duyarlılık, anksiyete, hostilite, paranoid düşünce, psikotizm," gibi ruhsal belirtilerle eğitim düzeyi arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle ruhsal belirtilerden alınan puan ortalaması düşmektedir.

Uzun (2015) tarafından 25-40 yaş arası evli ve evli olmayan erkekler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada eğitim seviyesine göre lise mezunu ve altı eğitim kurumundan mezun olan evlilerin bekârlara göre daha çok sürekli kaygılandıkları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada eğitim seviyesine göre lisans mezunu olandan lisansüstü mezunu olanlara doğru eğitim seviyesi yüksek olan evli erkeklerin bekârlara göre daha az sürekli kaygılandıkları tespit edilmiştir. Şengel (2017) tarafından evli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada eğitim seviyesinin yükselmesiyle depresif özelliklerin azalması arasında istatiksel olarak anlamlılık tespit edilmiştir.

Aksoy (2019) tarafından evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmada eğitim durumuna göre durumluk kaygı boyutunda ilköğretim mezunu kadınların ortalaması üniversite mezunu kadınlardan daha yüksek çıkarak- (Sıra Ortalaması ilköğretim=178,67 ve Sıra Ortalaması Üniversite=142,73)- istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur ($p<0.5$). Aynı çalışmada sürekli kaygı boyutunda ilköğretim ve liseden mezun olan kadınların ortalaması üniversite mezunu kadınlardan daha yüksek çıkarak (Sıra Ortalaması İlköğretim=176,44; Sıra Ortalaması Lise=176,54 ve Sıra Ortalaması Üniversite=132,53) istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur ($p<0.5$).

Mehmedoğlu (2019) tarafından evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmada eğitim durumuna göre somatizasyon boyutunda istatiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır.

Belge (2019) tarafından bir grup yetişkin üzerinde yapılan araştırmada eğitim seviyesine göre ilkokul-ortaokul mezunu olan bireylerin anksiyete puan ortalaması (x=14,79) ile üniversite mezunu olan bireylerin anksiyete puan ortalamaları (x=9,36) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (F=9,313, p<.05). Aynı çalışmada depresyon boyutunda ilkokul-ortaokul mezunu olanların almış oldukları puan ortalaması (x=12,35) ile üniversite mezunu olanların puan ortalaması (x=7,49) arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur (F=6,109, p<.05).

Literatürde yer alan araştırmalarda genel olarak eğitim seviyesinin yükselmesiyle somatizasyon, anksiyete, olumsuz benlik ve somatizasyon boyutlarında düşüş söz konusudur. Aynı sonuç bu araştırma için de geçerlidir. Çatışma çözüm stillerinden elde edilen sonuçla kısa semptom envanterinden elde edilen sonuçlar esasında benzerlik göstermektedir. Şöyle ki çatışma çözüm stillerinde olumlu çatışma çözme boyutunda eğitim seviyesi yüksek olanlar lise mezunlarına göre anlamlı bir farklılık oluşturmuştu. Eğitim seviyesinin düşmesiyle boyun eğme ve olumsuz çatışma çözme stilini tercihte artış söz konusu idi. Olumsuz çatışma çözme ve boyun eğme stillerine baktığımızda iki çatışma çözüm sitilinde çatışma çözümünden çok çatışma çözümsüzlüğü hali belirmektedir. Bireylerin yaşadıkları olumsuzlukları içlerine atma, karşı tarafa anlatamama veya ortamın gerginleşmesiyle psikolojik olarak strese girdikleri bir durum ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla hayatın veya evliliğin kaçınılmaz durumlarından olan çatışma hali olumsuz bir yöntemle yönetildiğinde bireylerin psikolojik olarak anksiyete, depresyon vb. olumsuzlukları yaşama durumları olacaktır. Bu çalışmadan ortaya çıkan sonuç ve literatürde yer alan çalışmalar bahsettiğimiz olguyu destekler niteliktedir.

3.3.4.7. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Biçimi

Tablo 17'de yer alan bulgulara göre evlilik biçimine göre çatışma çözüm stilleri ölçeğinin olumlu çatışma çözme, olumsuz çatışma çözme ve geri çekilme boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmezken boyun eğme boyutunda görücü usulü isteyerek evlenenler ile evlilik öncesi arkadaşlıkla evleneneler arasında görücü usulü isteyerek evlenenler anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Bu sonuca göre görücü usulü isteyerek evlenenler boyun eğme çatışma Çözüm Yöntemini evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenlere göre daha çok tercih ediyor denilebilir.

Literatürde benzer çalışmalara baktığımızda evlilik biçimi değişkeninin kullanıldığı çalışmaların çok az olduğu görülmüştür. Evlilik biçimi değişkenini bu çalışma bağlamındaki gibi kullanan araştırmalardan Öner (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada evli çiftlerin evlilik kararlarına göre çatışma çözüm stillerini tercihleri bağlamında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Okurcan (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evlilik biçimine göre evli çiftlerin çatışma çözüm stilleri ölçeğinden almış oldukları ortalamalarda istatiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır.

Bu çalışmada evlilik biçimine göre boyun eğme boyutunda anlamlı bir farklılık görülürken diğer boyutlarda anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Literatürde benzer çalışmalara baktığımızda evlilik biçimine göre çatışma çözüm stillerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu çalışmada boyun eğme boyutunda görücü usulü isteyerek evlenenler ve evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenler arasında oluşan fark iki evlilik biçiminin doğası düşünüldüğünde anlamlı görülebilir.

Görücü usulü evlenme biçimi geleneksel çevrelerde yaygın görülen bir evlenme biçimini yansıtır. Görücü usulü evlenmede evlenecek olan erkeğin isteği doğrultusunda aile üyeleri evlenecek erkeğe kız bulma arayışına girerler. Yalnız burada ailenin kendilerine uygun kız bulma iradesi erkeğin kendisinin bulunan kızla evlenme iradesinin

üstüne çıkar. Oğlanın kızı beğenmesinin yanında ailenin de evlenilecek kız için olumlu manada onay vermesi gerekir (Sezen, 2010: 185). Erkek için geçerli olan durum kadın için de geçerlidir. Evlilik akdinin başlangıcında erkek ve kızın ailelerin isteklerine boyun eğmesi gibi bir durum söz konusudur.

Geleneksel çevre için çocukların düşüncesi aile içindeki konularda önemli görülmez. Kızların düşüncelerinin hiç değeri yoktur. Geleneksel çevre için gençlerin katı bir disiplin ile yetişmeleri onların sessiz ve çekingen birer karaktere bürünmelerine sebep olmaktadır (Kartarı, 1987: 30).

Sessiz ve çekingen karakter isteğini söylemek yerine karşıdan baskı gördüğü durumlarda boyun eğmeyi tercih eder. Geleneksel ailede erkek ve kız çocuk büyürken ana-babanın otoritesine boyun eğer tarzda yetiştirilir. Babanın sözünün üzerine söz söylenmez. Otorite altında sesiz ve sakin bir karakterde büyüyen, baba veya ana figürüyle yaşadığı çatışmalarda ana ve babanın otoritesine boyun eğmeyi de karakterine yerleştirir. Aslında ana babayla yaşadığı çatışmalarda çözümü boyun eğme yönteminde bulur zorunlu olarak. Dolayısıyla bu şekilde yetişerek evlenmiş karakterlerin çatışma çözümünde en çok tercih edecekleri yöntemlerden birinin çoğunlukla boyun eğme olması muhtemeldir. Çalışmanın boyun eğme boyutunda ortaya çıkan sonuç bu şekilde yorumlanabilir.

3.3.4.8. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Biçimi

Tablo 18'de yer alan bulgulara göre kısa semptom envanteri boyutlarında evlilik biçimine göre ortalamalarda farklılıklar olsa da istatiksel olarak anlamlılık ifade edecek bir farklılık görülmemiştir. Benzer konuda literatürdeki çalışmalara baktığımızda Aksoy (2019) tarafından evli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada evlenme şekillerine göre (anlaşarak, arkadaş tavsiyesi, ailenin tavsiyesi) kaygı düzeylerinde istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Mehmedoğlu (2019) tarafından evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmada evlilik şekline göre görücü usulü evlenen kadınların

somatizasyon boyutundan almış oldukları puan (x=0,59) eşiyle kendisi tanışanların almış oldukları puandan (x=0,39) yüksek çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (F=2,676; p<0,05).

Evlilik biçimi değişkeni ve kısa semptom envanteri konulu araştırmalar yok denecek kadar azdır. Mehmedoğlu'nun (2019) çalışmasında somatizasyon boyutunda anlamlı bir farklılık görülmüştür. Bu çalışmada evlilik biçimi çatışma çözümünde bir farklılık ortaya çıkarırken depresyon, anksiyete vd. boyutlarda anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Bu çalışmadan evlilik biçimine göre kısa semptom envanteri boyutlarında anlamlı bir sonuç çıkmaması evlilik biçimine göre evli bireylerin depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizayon, hostilite yaşama durumlarının benzer olabileceği şeklinde de yorumlanabilir. İnsanların geldikleri, yetiştikleri çevreye göre evlilik biçimleri değişse de anksiyete vb. durumları yaşama bakımından bireylerin görücü usulü evlenmesi veya evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenmiş olması farklılık ortaya çıkarmıyor olabilir.

Yetiştikleri çevreye göre insanların olayları değerlendirişi, hayata bakışı farklılaşsa da evlilik kurumu içinde iki insan bir araya geldiğinde oluşturulmaya çalışılan ortak payda aslında her evlilikte aynıdır istisnalar olabilse de. Evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenler de görücü usulü evlenenler de sıcak bir yuva, ömür boyu geçirilen huzurlu ve mutlu bir birliktelik isterler. Dolayısıyla benzer amaçlarla kurulmuş olan evlerdeki olumlu havayı müteakip bu ilişkilerle hemhal olan insanların psikolojik halinin insanların herhangi bir kalıtımsal olumsuzluğu yoksa benzer olması beklenebilir. Bu doğrultuda bu çalışmadan ortaya çıkan sonuçtaki durum da bu şekilde düşündüğümüzde anlamlı olabilir.

3.3.4.9. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Yaşı

Tablo 20'de yer alan bulgulara göre çatışma çözüm stilleri boyutlarında yaş gruplarına göre ortalamalarda bir farklılık görülse de istatiksel olarak anlamlı bir

değişiklik görülmemiştir. Literatürde Akın (2018) tarafından evli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada evlilik yaşı ile boyun eğme çatışma çözme stili arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre 18 yaş öncesi evlenen katılımcıların boyun eğme boyutundan (x=26,72) almış oldukları puan 18-25 (x=22,78) yaş arası ve 25 ve sonrasında(x=23,55) evlenenlere göre yüksek çıkmıştır.

Bu çalışmanın örnekleminde evlilik yaşına göre çatışma Çözüm Yönteminde bir farklılık görülmezken Akın'ın çalışmasında 18 yaş öncesi dönem boyun eğme boyutunda anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. İki çalışmadan aynı konuda farklı sonucun çıkmasının sebebi iki araştırmanın örneklem özelliklerinden kaynaklanıyor olabilir. Örneklemi oluşturan kitlenin kültür çevresi, eğitim seviyesi, geliri vs. çalışmalardan çıkan sonuçların farklılaşmasını sağlamaktadır. Bu araştırmada 20 ve altı yaş gurubu çatışma çözüm stillerinde boyun eğme boyutunda en yüksek ortalamayı alan gruptur. Ancak bu boyuttaki farklılaşmalar istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır.

3.3.5.0. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Yaşı

Tablo 21'de yer alan bulgulara göre depresyon boyutunda gelişim dönemlerine göre en çok depresyona maruz kalanların ön yetişkinlik döneminde evlenenler olduğunu söyleyebiliriz. Ön yetişkinlik döneminden sonraki dönemlerde evlenenlerde gelişim basamakları ilerledikçe depresyon yaşama durumunda düşüş görülmektedir. Olumsuz benlik boyutunda ön yetişkinlik döneminde evlenenler sonraki yetişkinlik döneminde evlenenlere oranla daha yüksek oranda olumsuz benlik sahibi görünmektedir. Evlilik yaşına göre yetişkinlik basamağı yükseldikçe olumsuz benlik oranında düşüş görünmektedir. Somatizasyon boyutunda ön yetişkinlik döneminde evlenenlerin somatizasyon yaşama durumu sonraki gelişim dönemlerinde evlenenlere göre daha yüksek görülmektedir. Evlilik yaşına göre somatizasyon yaşama durumunda ters orantılı bir ilişki görülmektedir. Evlilik yaşına göre yetişkinlik basamağı düştükçe somatizasyon

yaşama durumunda artış görülmektedir. Anksiyete ve hostilite boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Öyle görünüyor ki ön yetişkinlik dönemi 21-28 yaş gurubu depresyon, olumsuz benlik ve somatizasyon boyutlarında diğer yetişkinlik dönemlerine göre anlamlı bir farklılık oluşturuyor. 21-28 yaş gurubunun diğer yaş gruplarına göre oluşturduğu bu farklılığın sebebi ne olabilir? Ön yetişkinlik döneminde olanların oluşturduğu farkın sebebi bu yaş dönemindeki bireylerin yaşamış oldukları yeni bir birliktelik kurmanın getirdiği farklılıklara uyum, bir işe girme, ev idare etme, çocuk yetiştirme, yeni çevrelere, adaptasyon gibi değişiklikler olabilir (Bacanlı, 1997: 55).

Yeni bir çevreye uyum sağlamak özellikle de farklı bir kültür çevresine girildiği zaman insanların zorlanmalarına sebep olabilmektedir. Nitekim bu çalışmanın nitel bölümünde yapılan görüşmelerde evlilik öncesi yaşanan çatışmalarda kültürel farklılık çatışma çıkaran bir durum olarak aktarılmıştı. Yine bu yaş döneminde yeni bir işe girme insanları çeşitli stresli durumlarla karşılaştırabilmektedir. Bireylerin iş ortamına uyum sağlaması, amir-memur ilişkisine uyum sağlaması vs. bireylerde gerginlik ortaya çıkarabilmektedir.

Bireyler kurmuş oldukları birliktelikte üstlenmiş oldukları sorumlulukları daha önce hiç yüklenmedikleri için evliliğin getirmiş olduğu yeni sorumluluklar bireyleri var olan sorumluluklarıyla birlikte yorabilmektedir. Bir baba olmak veya bir anne olmak onun ötesinde karı-koca olmak her insan için aynı ölçüde kolay olabilen bir durum değildir. Zira eşlerin birbirlerine uyumları onların yaşayacakları stresin düzeyini belirleyecektir. Dolayısıyla 21-28 yaş grubunun oluşturmuş olduğu farklılık yaşadıkları değişimler, karşılaştıkları zorlayıcı durumlar, üstlendikleri sorumluluklar vs. düşünüldüğünde, diğer yaş gruplarının bu 21-28 yaş gurubunun karşılaştığı pek çok şeyi daha önceden yaşayıp atlatma durumlarına göre anlamlı görülebilir.

3.3.5.1. Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Süresi

Tablo 23'de yer alan bulgulara göre boyun eğme boyutunda 5-10 yıl arası evlilik süresi olanlar 16-20 yıl evlilik süresi olanlara göre çatışma Çözüm Yöntemi olarak boyun eğme yöntemini daha çok tercih ediyor görünmektedir. Benzer konuda literatürde yer alan çalışmalara baktığımızda Okurcan (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmaya katılan evli çiftlerin, evlilik süresine göre çatışma çözüm stilleri boyutlarından aldıkları ortalamalarda istatiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır.

Gürkan (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evlilik süresine göre olumlu çatışma çözme boyutunda 0-5 yıl arası evli olanlar ile 6-15 yıl ve 16 ve üzeri yıl evi olanlar arasında 0-5 yıl arası evli olanlar istatiksel olarak p<,001 düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. 6-15 yıl arası evli olanlar ile de 16 ve üzeri yıl evli olanlar arasında 6-15 yıl evli olanlar p<,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Buna göre 0-5 yıl arası evli olanlar 6-15 yıl ve 16 ve üzeri yıl evli olanlara göre olumlu çatışma çözme stilini daha çok tercih ediyor görünmektedir. 6-15 yıl arası evlilik süresine sahip olanlar da 16 yıl ve üzeri evli olanlara göre olumlu çatışma çözme stilini daha çok tercih ediyor görünmektedir.

Akıl (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada evlilik süresine göre çatışma çözüm stillerinde istatiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır. Akın (2018) tarafından evli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada evlilik süresi ile çatışma çözme stili arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.

Literatürde yer alan çalışmaların bir kısmında evlilik süresi ile çatışma çözüm stilleri arasında anlamlı bir farklılık gözlenmezken diğer bir kısmında bu çalışma ve Gürkan'ın çalışmasından çıkan sonuca göre boyun eğme ve olumlu çatışma boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Bu çalışmada 5-10 yıl arası evlilik süresine sahip olanlar boyun eğme çatışma Çözüm Yöntemini tercih konusunda 16-20 yıl evli olanlara göre anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Peki bu farklılığın sebebi ne olabilir?

5-10 yıl arası evlilik süre bakımından 16-20 yıl evliliğe göre daha az bir birliktelik sürecini ifade eder. Üzerinden fazla zaman geçmemiş birlikteliklerde bireylerin birbirlerini tanımaları, birbirlerine uyum sağlamaları süreci çatışma olduğu durumlarda birbirlerini uzun süre tanıyan insanlara göre daha alttan alan bir yaklaşımla çatışmayı karşılamalarına sebep olabilir. Birbirlerini yeterince tanımayan iki insanın hangi konuda hangi tepkiyi vereceğini bilmedikleri bir kişiye, bu kişi eşleri olduğunda daha toleranslı olmalarını sağlayabilir. Nitekim Gürkan'ın çalışmasından olumlu çatışma çözme boyutunda ortaya çıkan sonuç bu yargımızı destekler niteliktedir.

16-20 yıl arası evlenmiş olanlar birbirlerini 5-10 yıl arası evli olanlara göre daha iyi tanıyabilecekleri için çatışma anında evliliğin ilk yıllarında gösterilen tolerans, çatışma anında karşı tarafa boyun eğme ilk yıllardaki kadar olmayabilir.

3.3.5.2. Kısa Semptom Envanteri ve Evlilik Süresi

Tablo 24'de yer alan bulgulara göre 5-10 yıl arası evlilik süresine sahip olanların anksiyete düzeyi 26-30 yıl arası evlilik süresine sahip olanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Hostilite boyutunda ise 5-10 yıl evlilik süresine sahip olanlar ile 26-30 yıl arası evlilik süresine sahip olanlar arasında anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Bu farklılığa göre 5-10 yıl arası evli olanların hostilite düzeyi 26-30 yıl evli olanlara göre daha yüksek görünmektedir. Depresyon, olumsuz benlik ve somatizasyon boyutlarında ortalamalarda farklılaşmalar olsa da anlamlılık ortaya çıkaracak bir farklılaşma görülmemiştir.

Literatürde benzer çalışmalara baktığımızda Şengel (2017) tarafından evli kadınlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada evlilik yılı arttıkça depresif belirtilerin attığı tespit edilmiştir. Aksoy (2019) tarafından evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmada durumluk kaygı boyutunda 0-5 (x=31,76) ve 6-10 (x=33,54) yıl arası evli olan kadınların kaygı düzeyleri 11-15(x=37,18) ve 16 ve üstü (x=38,09) yıl evli olan kadınların kaygı düzeylerinden daha düşük çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (p<,001). Aynı çalışmada sürekli kaygı boyutunda 0-5 (x=41,35) yıl arası evli olan

kadınların kaygı düzeyleri 11-15(x=44,53) ve 16 ve üstü (x=45,16) yıl evli olan kadınların kaygı düzeylerinden daha düşük çıkarak istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur (p<,05).

Araştırmadan çıkan sonucu literatürle birlikte değerlendirdiğimizde benzer çalışma olarak değerlendirebileceğimiz Gürkan'ın çalışmasından farklı sonucun çıkmasının sebebi örneklem grubunun sadece kadınlardan oluşması olabilir. Bu çalışmanın örneklem grubunu evli kadınlar ve evli erkekler oluşturmaktadır. Aksoy'un çalışmasında ise evlilik süresine göre depresif belirtilerde artış görülmüştür. Ancak bu çalışmada evlilik süresine göre depresif belirtilerin arttığına dair bir kanıya varmak mümkün görünmemektedir. Çünkü anksiyete ve hostilite boyutunda en yüksek ortalamayı 5-10 yıl evlilik süresi olanlar alarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Depresyon, olumsuz benlik ve somatizasyon boyutlarında ise anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Evlilik süresine göre anksiyete ve hostilite düzeyi neden 5-10 yıl evlilik süresine sahip olanlarda yüksek çıkmış olabilir? Evliliğin ilk beş yılı daha önce de bahsettiğimiz gibi evli çiftlerin birbirlerine, yeni girdikleri ortamlara alışma, o ortamlardaki kişilerle uyum sağlamaya çalıştığı bir dönemdir. Bu dönemde insanların yeni tanıştıkları kişilerle bir bağ oluşturmaları, onları tanımaları, benimsemeleri kolay bir süreç olmasa gerektir.

İki insan evlendiğinde bu evlilik sadece o iki kişi arasında kalmamakta iki tarafın da aile ve akrabasına kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla hem erkek kem de kadın için aile fertlerine uyum sağlama süreci diyebileceğimiz bu süreç kaygılı bir durum ortaya çıkarabilir. Aynı zamanda evlilikteki beş on yıllık dönemde evde bir çocuğun dünyaya gelmesi, çocuğun bakımı vs. hem anne hem baba için daha önce böyle bir durumu tecrübe etmedikleri için endişeli bir sürece sebep olabilir. 26-30 yıl evli olanlar için bu gibi durumlar zamanında aşıldığı, çocuk var ise çocukların artık belli konulardaki bakım ihtiyaçlarının azaldığı, aile ile ilişkilerde artık belli bir düzeyin yakalandığı

varsayıldığında anksiyete düzeylerinin 5-10 yıl arası evli olanlara göre düşük olması anlaşılabilir bir durum gibi görünmektedir.

3.3.5.3. Çatışma Çözüm Stilleri Kısa Semptom Envanteri Korelasyon Sonuçları

Tablo 29'da yer alan korelasyon sonuçlarına göre bireyin çatışma çözümünde kullandığı Çözüm Yöntemi onun kısa semptom envanterinde yer alan psikolojik veya fiziksel sonuçlardan herhangi biriyle karşılaşma veya karşılaşmamasıyla pozitif yönlü ilişkili görünmektedir.

Tablo 30'da yer alan çatışma çözüm stilleri ve kısa semptom envanteri boyutları arasındaki korelasyon sonuçlarına göre evli bireylerin olumsuz çatışma çözmeden aldıkları puan arttıkça sırasıyla hostilite, anksiyete, olumsuz benlik, depresyon, somatizasyon yaşama durumlarında artış görülmektedir. Evli bireylerin geri çekilme boyutundan aldıkları puan arttıkça somatizasyon yaşama durumlarında artış görülmektedir.

Olumsuz çatışma çözme bireylerin tartışma anında hem sözel hem de fiziksel olarak saldırganca bir tutum içine girdikleri yapıcı olmaktan ziyade yıkıcı süreci ifade eder. Geri çekilme ise çatışmaya sebep olan sorunu kabul etmeme, sorunun üzerine konuşmaktan kaçınmayı ifade eder. Olumsuz çatışma çözme ile hostilite yani düşmanlık arasındaki pozitif ilişki olumsuz çatışma çözmenin doğası göz önünde bulundurulduğunda normal bir süreç gibi görülebilir. Çatışma anında karşıdaki kişiye saldırganca hem sözle hem de fiziksel olarak karşılık vermek karşıdaki kişinin kin ve öfkesini artırmak, onu stres altına sokup anksiyetesini yükseltmek konusunda etkili olacaktır. Çatışmalar iki tarafın anlayışlı bir şekilde sorun üzerine odaklanıp çözümüne çalıştıkları yapıcı süreçte bir anlam ifade eder. Yoksa diğer türlü çatışmada karşıdaki kişiyi rencide edici tutumlar karşıdaki kişinin öfkesini, düşmanlığını artırır.

Geri çekilme ise somatizasyonla pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur. Geri çekilmede sorunu erteleme, kabul etmeme, sorunun üzerine konuşmama bir anlamda

sorunu insanın içinde çözümlenmemiş halde taşıması söz konusudur. Somatizasyonu ise vücudun stresöre karşı kendi diliyle tepkisi olarak tarif edebiliriz. Dolayısıyla bireyin içinde çözümlenmemiş olay, onun psikolojisinde eğer ki önemlilik derecesi kişinin düzenini bozacak derecede ise sürekli yer alacağı için vücudun dengesini bozmaya yönelik bir tehdit olarak vücut tarafından algılanacak ve dengeyi bozmaya yönelik bu tehdide somatik bedensel semptomlar belirtiler işaret edecektir (Somatizasyonla alakalı başlıkta benzer konulara değinilmişti).

3.3.5. Evli Bireylerin Eşlerinin Karakterleriyle İlgili Değerlendirmelerinin Tartışılması

Evli bireylerin eşlerine dair nasıl bir algıya sahip olduklarını öğrenmek adına evli bireylere "Eşiniz nasıl bir karaktere sahip, sorun çıktığında nasıl tepki verir? şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu sorunun sorulmasındaki amaç evli bireylerin eşlerine dair nitelemelerden hareketle erkeklerin gözünden kadınların, kadınların gözünden de erkeklerin sorun anında nasıl tepki verdiklerini tespit etmektir. Buradan elde edilen bilgi ile evlilik sürecinde erkek ve kadınların sorunlarda verdikleri tepkilerin benzerlik veya farklılıkları değerlendirilecektir. Böylece erkek ve kadınlara dair çatışma anında nasıl tepki verdikleri ile ilgili elde edilen bilgilerin bir anlamda tutarlılığının tespiti sağlanmış olacaktır. Bir taraftan da yapılan olumlu veya olumsuz nitelemelerden hareketle görüşmecilerin eşleriyle aralarındaki uyum konusunda bilgi sahibi olunabilecektir.

Evli erkeklerin eşleriyle ilgili olumlu manadaki karakter değerlendirmelerine baktığımızda eşlerine dair çok sayıda olumlu nitelemelerin yapıldığını görmekteyiz. Kadınları niteleyen sıfatlara baktığımızda çok sayıda farklı sıfatla erkeklerin eşlerini tanımladığı göze çarpmaktadır. Kadınların erkekler tarafından aldığı nitelemelerde en çok "özgüven sahibi" olmak ve "uyumlu olmak" ifadeleri kullanılmıştır. Evli erkeklerin eşlerine dair olumsuz karakter değerlendirmeleri ise olumlu karakter değerlendirmelerine

göre oldukça az görünmektedir. Olumsuz tanımlamalarda ise en fazla "içine kapanık" olma hali ifade edilmiştir.

Evli kadınların sorun anında verdikleri tepkilerde ise en fazla bahsedilen tutum "alttan alma-susma", "bağırıp-çağırma", "içine atma-küsme", "iğneleyici konuşma şeklinde olmuştur. Çalışmanın nitel bölümünde kadınların çatışma anında verdikleri tepkilerle burada erkeklerin anlatımlarıyla kadınların vermiş oldukları tepkiler arasında farklılık ortaya çıkaracak bir durum oluşmamıştır. Evli kadınların kendi söyledikleri tepki şekilleriyle erkeklerin eşlerine dair söyledikleri tepki şekilleri benzer çıkmıştır.

Evli kadınların eşlerine dair olumlu karakter değerlendirmelerine baktığımızda çok farklı sıfatlarla eşlerini nitelendirdikleri görülmektedir. Olumlu nitelemelerde en çok görülen tanımlamalar "özgüven sahibi", "sakin", "merhametli" şeklinde olmuştur. Olumsuz karakter değerlendirmelerinde ise yine farklı nitelemeler kullanılmakla beraber kullanılan bu nitelemelerden en çok dikkat çekenleri "sinirli", "aşırı rahat" şeklinde olmuştur. Evli erkeklerin sorun anında verdikleri tepki çeşitlerinden en fazla dikkat çeken tutumlar ise "küsmek", "konuşmak" şeklinde olmuştur. Kadınların eşlerine dair ifade ettikleri tepki çeşitleri bu çalışmada erkeklerle yapılan görüşmelerde çatışma anında verdiklerini ifade ettikleri tepkilerle benzer çıkmıştır.

Erkek ve kadınların eşlerine dair olumlu-olumsuz nitelendirmeler değerlendirildiğinde aşırılık veya rahatsızlık ifade edecek olumsuz bir değerlendirme gündeme gelmemiştir. Olumlu ve olumsuz nitelemeler farklı tanımlamalar itibariyle değerlendirildiğinde olumlu nitelemeler dikkat çekici bir şekilde olumsuz nitelemelerden fazla görünmektedir. Olumlu nitelemelerin fazla olması erkek ve kadınların eşlerine dair olumlu bir kişilik algısına sahip olduklarının ifadesidir. Bu da esasında eşleriyle uyumlu birer çift oldukları yönünde değerlendirilebilir.

Yapılan görüşmelerde görüşmecilerin genel olarak görüşme esnasındaki davranış ve tutumları göz önünde bulundurulduğunda eşlerinden bahsederken nefret ifade edecek veya sinirlendiklerini ifade eden bir davranış veya duygusal bir işaret de göstermemişlerdir. Bu durum da görüşme yapılan kişilerin eşleriyle uyum konusunda problem yaşamadıklarına dair bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Sonuçlar

Bu araştırmanın amacı, evli bireylerin Tanrı Algıları, Çatışma Çözüm Stilleri ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve evlilik öncesi ve sonrası süreçte evli bireylerin yaşamış oldukları sorunlar, sorunlara verilen tepkiler, sorunların çözümleri, sorunların çözülmeme nedenlerinin tespiti ve maneviyatın evliliğin uzun sürmesinde katkısının nasıl gerçekleştiğinin ortaya çıkarılmasıdır.

Belirlenen amaca ulaşmak için araştırmada cinsiyet, yaş, eğitim durumu, evlilik biçimi, evlilik yaşı, evlilik süresi gibi değişkenlerle evli bireylerin Tanrı algıları, çatışma çözüm stilleri ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri arasındaki ilişki durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

Cinsiyete göre sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda kadınlar istatiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Kadınlar erkeklerden daha yüksek oranda sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip görünmektedir. Korku yönelimli Tanrı algısında ise anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Cinsiyete göre çatışma çözüm stilleri boyutlarından sadece boyun eğme boyutunda erkekler anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Bu sonuca göre çatışma çözümünde erkekler kadınlardan daha fazla boyun eğme stilini tercih ediyor görünmektedir. Çatışma çözme stillerinin diğer boyutlarında ortalamalar birbirine yakın çıkmıştır. Bu sonuç da örneklem grubundaki erkek ve kadınların olumsuz çatışma çözme,

olumlu çatışma çözme ve geri çekilme davranışlarının benzer oranda tercih edildiği şeklinde yorumlanabilir.

Cinsiyete göre kısa semptom envanterinin bütün boyutlarında kadınlar anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Kadınların anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite yaşama durumları erkeklerden daha fazla görünmektedir.

Yaş grubuna göre Tanrı algısında farklılık görülmemiştir. Yaş gurubuna göre çatışma çözüm stillerinde olumsuz çatışma çözme boyutunda 21-28 yaş gurubu ile 37-45 yaş ve 46 ve üstü yaş grupları arasında 21-28 yaş grubu anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Olumsuz çatışma çözmeyi 21-28 yaş gurubu diğer yaş gruplarına göre daha çok tercih etmektedir. Olumlu çatışma çözme, boyun eğme ve geri çekilme boyutlarında yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Yaş gruplarına göre kısa semptom envanteri boyutlarına baktığımızda, anksiyete boyutunda 21-28 yaş grubu ile 37-45 ve 46 ve üstü yaş gurubu arasında anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Bu sonuca göre 21-28 yaş gurubu diğer yaş gruplarına göre daha çok anksiyete yaşamaktadır. Depresyon boyutunda yaş gurubunun artışıyla depresyon yaşama durumu arasında ters orantılı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Buna göre en çok depresyon yaşayan yaş gurubu 21-28 yaş gurubudur. Olumsuz benlik boyutunda 21-28 yaş gurubu ile 37-45 ve 46 ve üstü yaş gurubu arasında 21-28 yaş gurubu anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Bu sonuca göre 21-28 yaş gurubu diğer yaş gruplarına göre daha çok olumsuz benlik algısına sahip görünmektedir.

Somatizasyon boyutunda yaş gurubunun artışıyla ters orantılı bir durum ortaya çıkmıştır. Somatizasyon boyutunda yaşın artmasıyla somatizasyon yaşama durumunda düşüş görülmüştür. Hostilite boyutunda ise 21-28 yaş gurubu ile 37-45 ve 46 ve üstü yaş gurubu arasında 21-28 yaş gurubu anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Bu sonuca göre 21-28 yaş gurubu daha çok hostilite duygusuna sahip görünmektedir.

Eğitim durumuna göre Tanrı algısı boyutlarından sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda, ortaokul mezunları ile üniversite mezunları arasında ortaokul mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Ortaokul mezunları üniversite mezunlarından daha çok sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip görünmektedir. Korku yönelimli Tanrı algısında eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Eğitim durumuna göre çatışma çözüm stilleri boyutlarından olumlu çatışma çözüme boyutunda ilkokul mezunları ile yüksek lisans/doktora mezunları arasında yüksek lisans/doktora mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur.

Yüksek lisans/doktora mezunları, ilkokul mezunlarına göre olumlu çatışma çözme stilini daha çok tercih ediyor görünmektedir. Boyun eğme boyutunda ortaokul mezunları ile üniversite mezunları arasında ortaokul mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Ortaokul mezunları üniversite mezunlarında göre boyun eğme stilini daha çok tercih ediyor görünmektedir. Olumsuz çatışma çözme ve geri çekilme boyutlarında eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Eğitim durumuna göre kısa semptom envanteri boyutlarından anksiyete boyutunda lise mezunları ile üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunları arasında lise mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Lise mezunları üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunlarına göre daha çok anksiyete yaşıyor görünmektedir. Depresyon boyutunda lise mezunları ile yüksek lisans/doktora mezunları arasında lise mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Lise mezunları yüksek lisans/doktora mezunlarına göre daha çok depresyon yaşıyor görünmektedir.

Olumsuz benlik boyutunda lise mezunları ile üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunları arasında lise mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Lise mezunları üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunlarına göre daha çok olumsuz benlik algısına sahip görünmektedir. Somatizasyon boyutunda ortaokul mezunları ile üniversite ve

yüksek lisans/doktora mezunları arasında ortaokul mezunları anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Ortaokul mezunlarının somatizasyon yaşama durumu üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunlarına göre daha çok görünmektedir. Eğitim durumuna göre hostilite boyutunda anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Evlilik biçimine göre Tanrı algısı boyutlarında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Gruplar arası ortalamalar birbirine yakın değerler almıştır. Çatışma çözüm stilleri boyutlarından boyun eğme boyutunda görücü usulü isteyerek evlenenler ile evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenler arasında görücü usulü isteyerek evlenenler anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Görücü usulü isteyerek evlenenler boyun eğme stilini evlilik öncesi arkadaşlıkla evlenenlere göre daha çok tercih ediyor görünmektedir. Evlilik biçimine göre olumlu çatışma çözme, olumsuz çatışma çözme ve geri çekilme boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Evlilik biçimine göre kısa semptom envanteri boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Evlilik yaşına göre Tanrı algısı boyutlarından sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda 21-28 yaş gurubu ile 29-36 yaş gurubu arasında 21-28 yaş gurubu anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. 21-28 yaş gurubu 29-36 yaş gurubuna göre daha çok sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip görünmektedir. Korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda evlilik biçimine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Evlilik yaşına göre çatışma çözüm stilleri boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Evlilik yaşına göre kısa semptom envanteri boyutlarından depresyon boyutunda yaş gurubunun artışıyla depresyon yaşama durumu arasında ters orantılı anlamlı farklılık çıkmıştır. Depresyon yaşama durumu en çok olan evlilik yaş gurubu 20 ve altı yaş gurubudur.

Olumsuz benlik boyutunda 20 ve altı evlilik yaş gurubu ile 21-28 yaş ve 29-36 yaş gurubu arasında 20 ve altı evlilik yaş gurubu anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. 20 ve altı evlilik yaş gurubunda olanlar diğer evlilik yaş gurubunda olanlara göre daha çok

olumsuz benlik algısına sahip görünmektedir. Somatizasyon boyutunda 20 ve altı evlilik yaş gurubu 21-28 yaş, 29-36 yaş, 37-45 yaş ve üstü yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. 20 ve altı evlilik yaş gurubunda olanların diğer evlilik yaş gurubunda olanlara göre somatizasyon yaşama durumu daha fazla görünmektedir. Anksiyete ve hostilite boyutlarında evlilik yaşına göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Evlilik süresine göre Tanrı algısı boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Evlilik süresine göre çatışma çözüm stilleri boyutlarından boyun eğme boyutunda 5-10 yıl evlilik süresine sahip olanlar ile 16-20 yıl evlilik süresine sahip olanlar arasında 5-10 yıl evli olanlar anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. 5-10 yıl evlilik süresine sahip olanlar 16-20 yıl evli olanlar göre boyun eğme stilini daha çok tercih ediyor görünmektedir. Evlilik süresine göre olumsuz çatışma çözme, olumlu çatışma çözme ve geri çekilme boyutlarında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.

Evlilik süresine göre kısa semptom envanteri boyutlarından anksiyete boyutunda 5-10 yıl evlilik süresine sahip olanlar ile 26-30 yıl evlilik süresine sahip olanlar arasında 5-10 yıl evli olanlar anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. 5-10 yıl evli olanlar 26-30 yıl evli olanlardan daha çok anksiyete yaşıyor görünmektedir. Hostilite boyutunda 5-10 yıl evlilik süresine sahip olanlar ile 26-30 yıl evlilik süresine sahip olanlar arasında 5-10 yıl evli olanlar anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. 5-10 yıl evli olanlar 26-30 yıl evli olanlardan daha çok hostilite duygusuna sahip görünmektedir.

Ölçekler arası korelasyon sonuçlarına göre sevgi yönelimli Tanrı algısı ile olumlu çatışma çözme, boyun eğme ve geri çekilme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Korku yönelimli Tanrı algısı ile olumsuz çatışma çözme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sevgi yönelimli Tanrı algısı ile anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Korku yönelimli Tanrı algısı ile anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Olumsuz çatışma çözme ile anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Olumlu çatışma çözme ve boyun eğme ile kısa semptom envanteri boyutları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Geri çekilme ile somatizasyon arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Geri çekilme ile anksiyete, depresyon, olumsuz benlik ve hostilite arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Çalışmanın nitel kısmından elde edilen bulgulara baktığımızda evlilik öncesi sorun olarak ifade edilen durumlar genelde dışsal yani evlilik adaylarının kendilerinden kaynaklı olmayıp daha çok aileler veya maddi sebeplerle ilişkili tespit edilmiştir. Evlilik sonrası sorun olan durumlara bakıldığında ise eşlerin daha çok birbirlerinin kişisel özelliklerinden kaynaklı, yani içsel nedenlerle sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Sorun olan durumların çözülememe nedenlerine bakıldığında da çoğunlukla içsel-kişisel özelliklerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Evlilik öncesinde sorun çıkmamasının nedenlerine bakıldığında kanaatkâr tutum, anlayışlı olma, karşı tarafı zorlamama gibi içsel özelliklere bağlı olarak sorun yaşanmadığı tespit edilmiştir.

Kadınların erkekler için evlilik sonrası sorun olarak ifade ettikleri temalarda, erkeğin, iş veya başka sebeplerle eş veya çocuklara ilgiyi azaltma, evin geçimi ile ilgilenmeme gibi ev içinde üstlenmesi gereken sorumlulukları yeterince almaması veya alamaması nedeni ile sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir. Erkeklerin kadınlar için sorun olarak ifade ettikleri temalarda ise eş, çocuklar veya aile büyüklerine yönelik ses yükseltme, anlayışlı olmama gibi tavır ve hareketlerden kaynaklı sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir.

Sosyal rol teorisine göre evlilik öncesi ve sonrası süreçte sorun olarak görülen durumlara baktığımızda, temelde gelenek veya toplum tarafından belirlenmiş olan gelin,

damat, kaynana, anne, baba, eş vb. rollerinin gerektirdiği davranış kalıplarını bireylerin ilişkilere tam olarak yansıtamama veya yansıtmamasının açtığı sorun alanları dikkat çekmektedir.

Evlilik sonrası kadınlar tarafından erkekler için bahsedilen sorunlar, erkek olarak bir eşin eş rolünün gerektirdiği kadına, çocuklara, aileye ilgi göstermek gibi sorumlulukların yerine getirilemeyişinin yol açtığı sorunlardır. Kadınlar için erkekler tarafından gündeme getirilen sorunlar da benzer şekilde eşin sorumluluk alanında değerlendirilen konulardaki eksikliklerinden kaynaklı görülmektedir. Dolayısıyla erkek ve kadın olarak evli bireylerin ve ailelerinin evlilik süreci ve sonrasında bu birliktelikten doğan kayın valide, kayın baba, eş gibi rollerindeki uyumsuzluklar çatışma çıkarabilme potansiyeline sahip görünmektedir.

Araştırmada evli erkek ve kadınlarla yapılan görüşmelerde evli bireylerin eşleriyle aralarında sorun olan durumlara yönelik ifadeleri olsa da bu durum eşleriyle aralarında ağır kabul edilebilecek ciddi sonuçlara sebep olmamıştır. Böyle bir sonucun oluşmamasındaki en büyük sınırlayıcı faktörün din ve değer anlamında maneviyat olduğunu evli bireyler kendi açıklamalarında ifade etmişlerdir.

Sorun olan durumlar incelendiğinde evlilik öncesi için dikkat çeken diğer bir sonuç, kültür veya gelenek tarafından gelin veya damadın ailesinin sorumluluğunda değerlendirilen durumların evlilik taraflarınca yerine getirilemeyişinin yol açtığı problemler ve tutum ve davranışlarda anlayış ve kanaatkâr yaklaşımın yol açtığı sorunsuz evliliklerdir.

Sorun çözümünde evli bireyler genel olarak evlilik öncesi ve sonrası süreçte problem odaklı başetme yöntemlerini tercih etmişlerdir. Problem odaklı başetme yöntemi olarak sorun olan durumun konuşulması evli erkek ve kadınlar tarafından en çok tercih edilen yöntem olmuştur. Değerlendirme odaklı başetme yöntemi erkekler tarafından

kadınlara göre daha fazla gündeme getirilmiştir. Duygu odaklı başetme yöntemi ise kadınlarda erkeklere göre daha fazla gündeme gelmiştir.

Dikkat çeken diğer bir sonuç görüşme yapılan evli bireylerin evlilikleri boşanma ile sonuçlanan kişilerin karşılaşmış oldukları fizyolojik şiddet, vb. ağır travmatik durumlarla karşılaşmamış olmalarıdır. Her ne kadar boşanmayı düşündürecek kadar zorlayıcı durumlarla karşılaşmış olsalar da bu durumun üstesinden gelebilecek içsel motivasyona kaynaklarına sahip görünmektedirler.

Boşanmayı düşünecek kadar büyük sorun yaşamış olan evli bireylerin yaşadıkları büyük sorunlarla başetmede kullandıkları yöntem din odaklı ve duygu odaklı başetme yöntemidir. Problem odaklı başetme yöntemine değinen olmamıştır. Bu bulgu da literatürde yer alan insanların kendilerini aşan bir problem olduğunda duygu odaklı başetme yöntemini tercih ettiklerine dair olguyu nitel anlamda desteklemektedir (Littleton ve ark., 2007).

Tanrı algısı ve başetme yöntemine dair nitel ve nicel sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde ise şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Nicel kısımda sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutunda kadınların ortalaması erkeklerin ortalamasından istatiksel olarak anlamlılık düzeyinde farklı çıkmıştır. Korku yönelimli Tanrı algısı boyutunda kadınların puanı yüksek olmasına rağmen istatiksel olarak anlamlı bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Çalışmanın nitel bölümünde yapılan görüşmeler de nicel bölümde kadınların istatiksel olarak oluşturduğu farklılığı doğrular niteliktedir. Çünkü kadın görüşmecilerin Yaradan'ı düşündüğünüzde ne hissediyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde erkeklerin verdikleri cevaplara göre daha çok sevgi içerikli tanımlamalardan oluştuğu görülmektedir.

Erkeklerin ifadelerinde ise daha çok korku içerikli tanımlamalar yer almaktadır. Ayrıca erkek ve kadınların sevgi ve korku içerikli ifadelerinin yanında Yardan'a yönelik hissettikleri hayranlık ve kudretine vurgu yapan tanımlamaların da yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tanımlamalarda ise erkeklerin kadınlardan daha çok Yaradan'ın kudret ve yüceliğine vurgu yaptıkları görülmektedir. Ayrıca erkek ve kadınlar Yaradan'la aralarındaki ilişkide Yaradan'ın kendilerine "merhametli, adaletli ve cömert" oluşuna da vurgu yapmışlardır.

Erkekler araştırmanın nicel kısmında çatışma çözüm stillerinden sadece boyun eğme boyutunda anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Diğer boyutlarda ortalamalar birbirlerine yakın çıkmıştır. Nitel kısımda olumlu çatışma çözme ve problem odaklı başetme yöntemi olarak değerlendirebileceğimiz sorunun konuşulması hem erkeklerde hem de kadınlarda en çok tercih edilen yöntem olmuştur. Dolayısıyla nitel kısımda erkek ve kadınların olumlu çatışma çözme boyutunda yaklaşık olarak benzer oranda tercihte bulunduğunu söyleyebiliriz. Nicel kısımda da olumlu çatışma çözme boyutunda ortalamaların yakınlığı benzer oranda tercih edildiği şeklinde yorumlanabilir. Dolaysıyla nitel ve nicel kısımdan ortaya çıkan sonucun birbirini doğruladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Alttan alma çatışma Çözüm Yöntemini boyun eğici kabullenme ile benzer şekilde değerlendirirsek araştırmanın nicel kısmında erkekler anlamlı farklılık oluştururken nitel kısmında kadınlar erkeklere göre daha fazla çatışma çözümünde alttan alma yöntemini tercih etmişlerdir. Dolayısıyla nicel kısımdan elde dilen sonuç nitel kısımda farklılaşmış görünmektedir.

Evli bireylerin maneviyat tanımlamaları iki cinsiyet için de "din", "değer", "din ve değer" temaları altında toplanmıştır. Maneviyatın evlilikle ilişkisi bağlamında evli bireyler maneviyatın evliliğin devamına katkısının olduğunu "aşırıya kaçmayı engelleme,

eşin emanet olduğu bilincini verme, ev içindeki ilişkiyi kontrollü tutma, evliliğin devamına katkı sağlama, kişilerin davranışlarını dengeleme, olumlu işlere, ibadete teşvik etme, olumsuzluklara karşı destek, evliliğin devamına katkı sağlama, hayata tutunmayı sağlama" temaları altında ifade etmişlerdir.

Evli bireylerin eşlerine yönelik algıları konusunda erkek ve kadınların eşlerine dair olumlu-olumsuz nitelendirmeler değerlendirildiğinde aşırılık veya rahatsızlık ifade edecek olumsuz bir değerlendirme gündeme gelmemiştir. Olumlu ve olumsuz nitelemeler ifade, anlam itibariyle değerlendirildiğinde olumlu nitelemelerde yer alan farklı tanımlamalar dikkat çekici bir şekilde olumsuz nitelemelerden fazla görünmektedir.

Olumlu nitelemelerin fazla olması erkek ve kadınların eşlerine dair olumlu bir kişilik algısına sahip olduklarının ifadesidir. Bu da esasında eşleriyle uyumlu birer çift oldukları yönünde değerlendirilebilir. Ayrıca evli bireylerin kadın ve erkek olarak yaşadıkları sorunlarda verdikleri tepkiler incelendiğinde en fazla davranışsal tepkilerin verildiği görülmektedir. Bu durum yaşanılan sorunlarda sorun olan duruma dair sessiz kalmayıp tepkileriyle durumdan duydukları memnuniyetsizlikleri ifade ettiklerini göstermektedir.

Çalışmada dikkat çeken diğer bir sonuç, görüşmelerde eğitim seviyesinin yüksekliğine bağlı olarak evli bireylerin evliliklerine dair yaptıkları açıklamalarda yaşadıkları durumları ifade etme bakımından farklılık tespit edilmiştir. Buna göre eğitim seviyesi yüksek olanlar kendilerini daha açık ve rahat bir şekilde ifade edebilirken eğitim seviyesi düştükçe görüşmecilerin kendilerini ifade etmekte zorlandıkları tespit edilmiştir.

Öneriler

Evlilik iki insanın aynı çatı altında huzurlu bir birliktelik geçirmek istediği en önemli sosyal kurumlardan biridir. Evlilik birlikteliği sürecinde hayatın getirmiş olduğu yükümlülükler, insanlarla kurulan ilişkilerdeki olumsuzluklar vs., bu kurum içinde zaman

zaman insanların stres yüküne bağlı olarak çatlaklar çıkarabilir. Bu çatlakların oluştuğu zamanlarda bireylerin eş olarak birbirlerine tutumları, oluşan çatlağın büyümesinde veya kapanmasında çok etkili olacaktır. İşte bu durumlarda bireylerin zihinlerindeki Yaradan algısı, çatışma konusundaki olumlu veya olumsuz tutumu, manevi yaşama verdiği önem karşısındaki kişiyle ilişkisinde büyük öneme sahiptir. Çünkü bu araştırmadan çıkan sonuçlara göre bireylerin Yaradan algısının sevgi yönelimli olmasıyla bireylerin olumlu çatışma çözme yöntemlerini tercihleri arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Sevgi yönelimli yaradan algısı ile bireylerin anksiyete, somatizasyon, olumsuz benlik, depresyon, hostilite arasında da ters orantılı bir ilişki vardır. Bireylerin maneviyatın evliliklerindeki sorunların aşılmasındaki katkısına dair söyledikleri manevi yaşayışın dini anlamda ve değerler anlamında evliliklerin devamı konusundaki önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda araştırmadan çıkan sonuçlara göre şu önerilerde bulunabiliriz:

Bireylerin korku yönelimli Yaradan algısı yerine sevgi yönelimli Yaradan algısını destekleyici dini eğitime ağırlık verilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Vaizler, Mili Eğitim Bakanlığı'na bağlı öğretmenler, İlahiyat Fakültelerinde görevli Öğretim Üyeleri verdikleri dersler, yaptıkları sohbetler, vaazlar, konferanslarda muhatap kitlenin durumuna uygun şekilde sevgi yönelimli yaradan algısını destekleyici konuşmalar yapabilirler.

21-28 yaş aralığındaki gençlere kişiler arası çatışma çözme konusunda destekleyici eğitimler verilmesi, haklılık odaklı değil mutluluğu hedefleyen bir yaşam anlayışının gençlere aktarılması (Özdoğan, 2006) onların, kuracakları ilişkilerde daha sağlam bir birliktelik sürmelerine katkı sağlayacaktır.

21-28 yaş aralığındaki evli bireylerin psikolojik sağlıklarının korunması adına Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından onları rahatlatıcı programlar, eğitimler, uygulamalar, düzenlemeler yapılabilir.

Üniversitelerde yer alan eğitim programlarında sevgi yönelimli Yaradan algısını destekler yaklaşımların benimsenmesi öğrencilerin psikolojik sağlıklarına katkısı bağlamında önem arz etmektedir.

Evlenecek olan bireylerin eğitim seviyesinin yüksek olması kurulacak birlikteliğin sağlamlığı açısından önem taşımaktadır. Eğitim seviyesi ile olumlu çatışma çözme arasındaki bağ düşünüldüğünde toplumumuzda yaşayan bireylerin eğitim seviyelerinin yükseltilmesi yanında, toplumumuzda yaşayan bireylere ilgili bakanlıklar ve medya aracılığıyla çatışma çözümüne yönelik eğitimler verilmesi toplumumuzun birlikteliğine katkısı bağlamında önemli görünmektedir.

Evlilik yaşının kurulacak olan evliliklerde dikkate alınması araştırmadan çıkan sonuçlara göre önem taşımaktadır.

Popüler kültürün erkek ve kadını gösteriş, imaj, madde üzerinden birliktelik kurdurmaya teşvik ettiği bağlamda, evli bireylerin din ve değer olarak manevi yaşamı evliliklerine hangi noktalarda nasıl yansıtabilecekleri konusunda örnek diziler, filmler, programlar, sunumlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı vb. ilgili kurumlar aracılığıyla üretilebilir. Televizyonda yer alan reklamlarda kısa süreli eğitici videolar gösterilebilir.

Araştırmadan çıkan sonuçlara göre kadınların psikolojik sağlıklarının korunmasına yönelik faaliyetlerin toplumumuzda ilgili bakanlıklar aracılığıyla yaygınlaştırılması, artırılması önem arz etmektedir.

Din psikolojisi alanında yapılmış olan bu çalışmanın benzeri çalışmalar din psikolojisi alanına ve topluma sağlayacağı yararlar açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla din psikolojisi alanında benzer çalışmaların hem nicel hem nitel yaklaşımla çoğaltılması topluma sağlayacağı katkı açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

Açıköz, H. M. (2005). *Etkili iletişim*. İstanbul: Elis Yayınları.

Ahsan, M. (2015). "Physical, verbal, anger and hostility aggressiveness in university's physical education students". *International Journal of Sports and Physical Education*, Volume 1, Issue 2, PP 20-23.

Akarsu, Ş. K. (2018). *Üniversite öğrencilerinin ilişki istikrarı ile sosyal ilgi, ilişkisel benlik saygısı ve maneviyatları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akdemir, S. (2000). *Son çağrı Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Akhtar-Danesh, N.; Landeen, J. (2007). "Relation between depression and sociodemographic factors". *İnternational Journal of Mental Health Systems* 1 (4).

Akın, A., Demirel, S. (2003). "Toplumsal cinsiyet kavramı ve sağlığa etkileri", *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*. c. 25. s. 4: 73-82

Alavi, S. Z., Amin, F., Savoji, A. P. (2013). "Relationship Between Pathological Guilt and God İmage with Depression In Cancer Patients". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (84) 919 – 924.

Al-Krenawi, A.; Graham, J. R. (2004). "Somatization among bedouin-arab women". *Journal of Divorce & Remarriage, 42:*1-2, 131-143, DOI: 10.1300/ J087v42n01_06.

Amenson, C. S.; Lewinsohn, P. M. (1981). "An investigation into the observed sex difference in prevalence of unipolar depression". *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 90, No. I, 1-13.

Ano, G. G., Vasconcelles, E. B. (2005). “Religious coping and psychological adjustmentto stress: A meta-analysis. *Journal of Clınıcal Psychology,* Vol. 61(4), 461–480.

Arıkan, Ç. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Arkonaç, S. A. (2003). *Psikoloji zihin süreçleri bilimi*. Bursa: Alfa/Aktüel Kitabevi.

Arkonaç, S. A. (2010). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.

Armstrong, T. D. (1995). “Exploring spirituality: The development of the armstrong measure of spirituality”. InR. L. Jones (Ed.), *Handbook of tests and measurements for black populations* (Vol. 2, pp. 105-115). Hampton, VA: Cobb and Henry.

Arslan, C. (2005). *Kişilerarası çatışma çözme ve problem çözme yaklaşımlarının yükleme karmaşıklığı açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aslan, Ş., Güzel, Ş. (2018). “Duygusal zekâ, problem odaklı stresle başa çıkma, iyileşme ve duygusal tükenme ilişkileri”. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* Cilt / Volume: 16, Sayı / N: 31, ss. / pp.: 59- 82.

Atçeken, E. (2014). *İlişkilerdeki yüklemelerin, bağlanmanın, eş benzerliğinin ve problem çözme becerilerinin eş desteğini yordaması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Atıcı, M. K. (2012). "Bilişsel gelişim". Yazgan İnanç, B., Kılıç Atıcı, M., Bilgin, M. (Edt.). *Gelişim Psikolojisi* (s. 115-154). Ankara: Pegem Akademi Yay.

Atik, A. (2015). "Dini gelişim kuramlarına din eğitimi bağlamında genel bir bakış". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, cilt: 4, sayı: 3, 728-743.

Atik, A. (2016). *Ernest Harms ve Ronald Goldman'ın dini gelişim kuramları bağlamında dini içerikli çocuk kitapları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Meier A., Meier M. (2004) "The Formation of Adolescents' Image of God", *American Journal of Pastoral Counseling*, 7:2, 91-111, DOI: 10.1300/J062v07n02_07.

Avşaroğlu, S. (2012). "Aile İçi İlişkiler ve İletişim". Kaya, A. (Ed*.). Kişilerarası İlişiler ve Etkili İletişim* (s. 264-284). Ankara: Pegem Akademi.

Ay, M. (2005). "Tanrı tasavvurlarının politik tasarımlara yansıması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XLVI, S.2, ss.107-130.

Aydın, A. R. (2010). "Tanrı algısına Jung'çu bir bakış". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 28, ss. 53-61.

Ayten, A. (2012). *Tanrıya sığınmak: dinî başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Bacanlı H. (1997). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayınları.

Balbuena, L., Baetz, M., Bowen, R. (2013). "Religious attendance, spirituality, and major depression in canada: a 14-year follow-up study". *The Canadian Journal of Psychiatry, Volume: 58* issue: 4, page(s): 225-232.

Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Baymur, F. (2014). *Genel psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Bayraktar, A. (2015). *Bağlanma stilleri, çatışma eğilimi, çatışma çözüm stilleri ve evlilik uyumu arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Beek, K. A. (2000). "Spirituality: a development taboo". *Development in Practice, Volume 10,* Number 1. DOI: 10.1080/09614520052484

Benner, D. G. (1989). "Toward a psychology of spirituality: Implications for personality and psychotherapy". *Journal of Psychology and Christianity*, 5, 19–30.

Ben-Zur, H. (2005). "Coping, Distress, and Life Events in a Community Sample". *International Journal of Stress Management, 12*(2), 188–196. https://doi.org/10.1037/1072-5245.12.2.188.

Berger, P. L. (1979). *The heretical imperative: Contemporary possibilities of religious affirmation*. Garden City, NY: Anchor Press.

Bermudez, J. M., Reyes, N. A., Wampler, K. S. (2006). "Conflict resolution styles among latino couples". *Journal of Couple and Relationship Therapy, 5*:4, 1-21. DOI: 10.1300/J398v05n04_01.

Beutler L. E., Engle D., Mohr D., Daldrup, R. J. (1991). "Predictors of differential response to cognitive, experiential and self-directed psychotherapeutic procedures". *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 59* (2): 333-340. DOI: 10.1037/0022-006X.59.2.333

Bıyıkoğlu, E.B. (2012). *Evlilik uyumunun mükemmeliyetçilik özellikleri, stresle başaçıkma stratejileri ve cinsiyet açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Binay, M. (2018). "Türkiye'de boşanma nedenlerinin analizi ve alternatif uyuşmazlık yöntemleri". *Ombudsman Akademik,* 237-267.

Blot P. (2011). "Religion and spirituality". In: Bouckaert L., Zsolnai L. (eds) *Handbook of Spirituality and Business*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230321458_2.

Bohecker, L., Schellenberg, R., Silvey, J. (2017). "Spirituality and religion: the ninth cacrep core curriculum area". *Counseling and Values,* Volume: 62, Issue:2, Pages: 128-143.

Borges, M. S., Santos, M. B. C., Pinheiro, T. G. (2015). "Social representations about religion and spirituality". *Revista Brasileira de Enfermagem*, *68*(4):524-31. DOI: 10.1590/0034-7167.2015680406i.

Bouchard, G., Sabourin, S., Lussier, Y., Wright, J. & Richer, C. (1998). "Predictive validity of coping strategies on marital satisfaction: Cross-sectional and longitudinal evidence". *Journal of Family Psychology***.** 12. 1, 112-132.

Boztilki, M.; Ardıç, E. (2017). "Maneviyat ve sağlık". *G.O.P. Taksim E.A.H.* JAREN 2017;3(Ek sayı):39-45.

Bradshaw, M., Ellıson, C. G., Flannelly, K. J. (2008). "Prayer, god ımagery and symptoms of psychopathology". *Journal for the Scientific Study of Religion. Volume 47.* Issue 4. https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2008.00432.

Bregman, L. (2004). “Defining spirituality: multiple uses and murky meanings of an ıncredibly popular term”. *The Journal of Pastoral Care & Counseling*, fall, Vol. 58/ No.3

Bretherton I., (1992). “The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth”. *Developmental Psychology*. Vol. 28. pp. 759-775.

Brummett, B. H., Barefoot, J. C., Feaganes, J. R., Bosworth, H. B, Williams, R. B., Siegler, I. C. (200). “Hostility in marital dyads: associations with depressive symptoms”. *Journal of Behavioral Medicine*, *23***,** 95–105 https://doi.org/10.1023/A:1005424405056

Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Byadgi, S. T.; Yadav, V. S. (2013). “Conflict resolution strategies among working couples”. *I. O. S. R. Journal Of Humanities And Social Science* (IOSR-JHSS). Volume 14, Issue 4 , PP 31-37.

Calabrese, L. M., Farber, A. B. ve Westen, D. (2005). “The relationship of adult attachment constructs to object relational patterns of representing self and others”. *Journal of The American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*. 33 (3). 513-530.

Cartledge, M. (2009). “God, gender and social roles: A study in relation to empirical-theological models of the trinity”. *Journal of Empirical Theology*, 22(2), 117-141. doi: https://doi.org/10.1163/092229309X12512584571580.

Carver, C. S., Scheier, M. F. ve Weintraub, J. K. (1989). “Assessing coping strategies: A theoretically based approach”. *Journal of Personality and Social Psychology*, *56*(2), 267-283.

Chee, K. (2002). “The heart of leaders: Spirituality in educational administration”. Paper presented at the Linking Research to Educational Practice II symposium at the University of Calgary.

Cheng, C. C. (2010). “A Study of İnter-Cultural Marital Conflict and Satisfaction in Taiwan”. *International Journal of Intercultural Relations*, Volume 34, Issue 5, Pages 540.

Chida Y., Steptoe A., Powell L. H. (2009). “Religiosity/spirituality and mortality a systematic quantitative review”. *Psychother Psychosom,78* (2):81–90. DOI: 10.1159/000190791.

Chiles JA, Benjamin AH, Chan JS ve ark. (1990). “Who smokes? Why? Psychiatric aspects of continued cigarette usage among lawyers in Washington State”. *Compr Psychiatry*, 31(2):176- 184.

Choi, H.; Marks, N. F. (2008). “Marital conflict, depressive symptoms, and functional ımpairment”. *Journal of Marriage and the Family, 70*(2), 377–390. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00488.x

Chu, R., Chao, L. (2011). “Managing Stress and Maintaining Well-Being: Social Support, Problem-Focused Coping, and Avoidant Coping”. *Journal of Counseling and Development,*Volume 89, Issue 3, p. 338-348.

Cohen LJ, Test MA, Brown RL ve ark. (1990) “Suicide and schizophrenia: Data from a prospective community treatment study”. *Am J Psychiatry*, 147(5):602-607.

Collins, R. (1971). “A Conflict Theory of Sexual Stratification”. *Social Problems, 19*(1), 3-21. doi:10.2307/799936

Coltrane, S. G. (2010). “Theory and household labor”. *Sex Roles,* **63,** 791–800. https://doi.org/10.1007/s11199-010-9863-6.

Corbin, J., Strauss, A. (1990). “Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria”. Qualitative Sociology, 13(1), 3-21.

Crapps, R. W. (1986). “Psychoanalysis and Religion” (çev. Ali Ayten). *Marife Dergisi*. 2004, sayı 1. s. 171-190.

Creswell, C. W. (2007). *Qualıtatıve ınquıry and research desıgn choosıng among five approaches*. London, New Delhi: Sage Publications.

Creswell, J. W, Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research*. Los Angeles: Sage Publications.

Çelenoğlu, A. (2011). *Evli Bireylerin Bağlanma Stillerine ve Kendilik Algısına Göre Evlilikte Yaşanan Sorunlarla Başa Çıkma Yollarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dahrendorf, R. (1965). *Gesellshaft and demokratie in Deutschland*. Munchen: Piper Verlag.

De Roos, S. A., Iedema, J., Mıedema, S. (2001). “Young children’s descriptions of God: influences of parents’ and teachers’God concepts and religious denomination of schools”, *Journal of Beliefs & Values*, Vol. 22, No. 1, 2001

Delgado, C. (2005). “A Discussion of the concept of spirituality”. *Sage Journals*. Volume: 18 issue: 2, page(s): 157-162.

Demir, Y., Durmuş, E. (2015). “Uzun evlilikler: Bir yastıkta kırk yıl”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt:8 Say:36.

Demirkan, S. Y., Günindi, A. (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Derogatis L. R. (1992). *The brief symptom ınventory-BSI administration, scoring and procedures manual-II*. USA: Clinical Pscyhometric Research.

DeVries, R., (1997). "Piaget's Social Theory". *Educational Researcher*. 26:2. ss.4-17.

Dınvar P. E. (2011). *Travma sonrası stres, dünya'ya ilişkin varsayımlar ve Tanrı algısı arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dickie, J. R., Ajega, L.V., Kobylak, J.R., Nixon, K.M. (2006). "Mother, father, and self: Sources of young adult's God concepts". *Journal for the Scientific Study of Religion***,** 45 (1): 57-71.

Dickie, J. R., Eshleman, A.K., Merasco, D.M., Shepard, A., Wilt, M.V., Johnson, M. (1997). "Parent-child relationships and children's images of God". *Journal for the Scientific Study of Religion***,** 36 (1): 25-43.

Dildar, S., Sitwat, A., Yasin, S. (2013). "Intimate enemies: Marital conflicts and conflict resolution styles in dissatisfied married couples". *Middle-East Journal of Scientific Research*, 15 (10): 1433-1439.

Dirik, G.; Şahin, G. (2008). "Kişilik özellikleri, hostilite (düşmanlık, öfke) ve sosyal desteğin miyokard infarktüsü (kalp krizi) geçiren hastaların kaygı ve depresyon düzeyleri ile ilişkisi". *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 15, ss. 249-266.

Doğramacı, M. (1997). *Yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin ruhsal semptomlarının ve benlik saygılarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi). Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Kütphanesi, İzmir.

Doyle, D. (1992). "Have we looked beyond the physical and psychosocial?". *Journal of Pain Symptom Management*, 7, 5, 302–311.

Doyle, L., Brady, A. M., Byrne, G. (2016). "An overview of mixed methods research – revisited". *Journal of Research in Nursing*, 21(8), 623-635. DOI: 10.1177/1744987116674257.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet; Sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Duryea, M.L. (1992). "*Conflict and culture: A literature rewiew and bibliography"*. Victoria, British Columbia, Canada: Universty Of Victoria Institute For Dispute Resolution.

Düzgüner, S. (2013). *Maneviyat algısı ve diğerkâmlıkla ilişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dyson, J., Cobb, M., Forman, D. (1997). "The meaning of spirituality: a literature review". *Journal of Advanced Nursing*, *26* (6), 1183-1188. DOI: 10.1046/j.1365-2648.1997.00446.x

D'Zurilla, T. J., Nezu, A. M., Maydeu-Olivares, A. (2004). "Social problem solving: Theory and assessment". *Psyc INFO Database Record*. DOI: 10.1037/10805-001

Eagly, A. & Wood, W. (2016). "Social Role Theory of Sex Differences". 10.1002/9781118663219.wbegss183.

Eagly, A. H., & Crowley, M. (1986). “Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the social psychological literatüre”. *Psychological Bulletin, 100*(3), 283-308. doi:10.1037/0033-2909.100.3.283

Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). “Social role theory”. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (pp. 458–476). Sage Publications Ltd. https://doi.org/10.4135/9781446249222.n49.

Eagly, A. H., Wood, W., & Diekman, A. B. (2000). “Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal”. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp. 123–174). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Eagly, A. H., Wood, W., & Johannesen-Schmidt, M. C. (2004). “Social role theory of sex differences and similarities: ımplications for the partner preferences of women and men”. In A. H. Eagly, A. E. Beall, & R. J. Sternberg (Eds.), The psychology of gender (pp. 269–295). The Guilford Press.

El Kind, D. (1961). “The Child’s Conception of His Religious Denomination: I The Jewish Child.” *The Journal of Genetic Psychology* 99: 209-225.

Elias, J. L. (2004). “Ronald Goldman: dini gelişim psikoloğu”. (A. R. Aydın, Çeviri Ed.) *Birey ve Din: Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar*, İstanbul: İnsan Yay.

Elizabeth, O. N. (2016). “Spırıtualıty of Psychology”. DOI: 10.13140/RG.2.1.1720.0881

Elkind, D. (1963). “The child's conception of his religious denomination: III. The Protestant child”. *The Journal of Genetic Psychology*, *103*:2, 291-304, DOI: 10.1080/00221325.1963.10532523

Elkind, D. (1970). “The Origins of Religion in the Child”. *Review of Religious Research, 12*(1), 35-42. doi:10.2307/3510932

Elkind, D. (1971). “The Development of Religious Understanding in Children and Adolescent”. *Research on Religious Development: A Comprehensive Handbooks,*(ed. Metron P. Strommen), New York: Hawthorn Books,. (ss.655-685).

Elkins, D. N., Hedstrom, L. J., Hughes, L. L., Leaf, J. A., Saunders, C. (1988). “Toward a humanistic-phenomenological spirituality: Definition, description, and measurement”. *Journal of Humanistic Psychology*, 28(4): 5-18.

Erdoğan, E. (2014). *Tanrı algısı, dini yönelim biçimleri ve dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eriki, Z. B. (2017). *Alkol kullanımının evlilikte çatışma, çatışma çözüm stilleri ve evlilik uyumu üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ermakov, P. N., Abakumova, I. V., Fedotova, O. ve Schetinina D. P. (2016). “Hostility as a psychological phenomenon and object of scientific research”. *Internatıonal Journal of Envıronmental and Scıence Educatıon*, Vol. 11, No. 18, ss, 10829 -10837.

Erşahin, Z., Boz, N. (2018). “Urban spirituality: Need for connectedness and communication”. *İdeal Kent*, Cilt 9, Sayı 25, Sayfalar 762 – 781.

Eryücel, S. (2013). *Yaşam olayları ve dini başa çıkma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eshleman, J. R. (1981). *The family: An introduction*. Boston: Allyn and Bacon.

Esmaeilzadeh, M., Iravani, M. R., Ghojavand, K. (2015). "Study relationship between conflict management styles and marital life quality among spouses, parents of elementary school students of 3 district in esfahan city". *Advanced Social Humanities and Management,* 2(1) 2015:88-93.

Exline, J. J., Yali, A. M., Sanderson, W. C. (2000). "Guilt, discord, and alienation: The role of religious strain in depression and suicidality". *Journal of Clinical Psychology,* 56, 1481-1496.

Fahlberg, L.; Fahlberg, L. (1991). "Exploring spirituality and consciousness with an expanded science: Beyond the ego with empiricism, phenomenology, and contemplation". *American Journal of Health Promotion: AJHP,* 5(4):273-81.

Fallot, R. D. (2007). "Spirituality and religion in recovery: Some current issues". *Psychiatric Rehabilitation Journal*, *30*(4), 261–270. https://doi.org/10.2975/30.4.2007.261.270.

Fidanoğlu, O. (2007). *Evlilik uyumu ile eşlerin somatizasyon düzeyleri arasındaki ilişki ve diğer sosyo-demografik değişkenler açısından karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Finchnam, F. D. (2003). "Marital conflict: Correlates, structure, and context". *Volume: 12* issue: 1, page(s): 23-27. https://doi.org/10.1111/1467-8721.01215

Fisher, J. (2011). "The Four Domains Model: Connecting spirituality, health and well-being". *Religions*, *2*, 17-28; doi:10.3390/rel2010017

Fleishman, J. (1984). "Personality Characteristics and Coping Patterns". *Journal of Health and Social Behavior, 25*(2), 229-244. doi:10.2307/2136671

Folkman S, Lazarus R. S. (1980) “An analysis of coping in a middle-aged community sample”. *J Health Soc Behav*. Sep; 21(3):219-39. PMID: 7410799.

Folkman, S. (2010). “Stress, coping, and hope”. *Psycho-Oncology*, 19, 901–908, DOI: 10.1002/pon.1836.

Fowler, J. (1991). “Stages in faith consciousness”. *New Directions for Child Development* (52):27–45.

Fowler, J. W. (2000). “İman Bilincinin Evreleri”. Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu. *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 19 (2000), 85-104.

Freud, S. (1941). *Totem ve tabu*. (N. Berkes, Çeviri Ed.). Ankara: M. E. B. Dünya Klasikleri Dizisi:23.

Fromm, E. (1985). *Sevme Sanatı*. (I. Gündüz, Çeviri Ed.). Ankara: Say Dağıtım.

Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak Ya Da Olmak*. (A. Arıtan, Çeviri Ed.). İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Gimenez-Dasi, M. Guerrero, S. Harris, P. L. (2005). “Intimations of İmmortality and Omniscience in Early Childhood”. *European Journal of Developmental Psychology*. 2(3):285-297.

Goldman, R. (1964). *Religious thinking from childhood to adolescence.* New York: The Seabury Press,.

Gottlieb E. (2006). Development of religious thinking. *Religious Education: The official journal of the Religious Education Association*, Vol.101/02, ss. 242-260.

Göcen, G., (2014). *Şükür pozitif psikolojiden din psikolojisine köprü*, İstanbul: Dem Yayınevi.

Göcen. G. (2016).” Qualitatively exploring the relationship among gratitude, spirituality and life satisfaction in turkish-muslim children”. *Spiritual Psychology and Counseling*. Cilt 1, Sayı 2, Sayfalar 189 – 208.

Greef, A. P.; Bruyne, D. B. (2000). “conflict management style and marital satisfaction”. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 26(4):321-34.

Grych, J.H.; Fincham, F.D. (Eds.). (2001). *Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications*. New York: Cambridge University Press.

Guyll, M., Madon, S. (2003). “Tarit hostility: the breadth and specificity of schema effects”. *Personality and Individual Differences,* 34, 681–693.

Güler, A. (2015). *Evli kadınların eşleriyle ilişkilerindeki doyum düzeyleri ile depresyon ve anksiyete arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitsü. Gaziantep.

Güler. Ö. (2007). “Tanrı algısı ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII, Sayı (1), 123-133.

Gündüz, F. (2007). *Okul öncesi dönem çocuğunda dini tasavvurlara psikolojik bir yaklaşım*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.

Gürkan, N. G. (2019). *Evli Bireylerin Bağlanma Biçimleri ile Çatışma Çözüm Stillerinin Çift Uyumlarını Yordama Gücü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Güvener, M. (2018). *Evlilik uyum durumuna göre çiftlerin depresif durumları ve olumsuz otomatik düşünceleri açısından karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Habip, B. (2011). "Özgürlük arayışına adanmış psikanalitik bir yaşam Donald Woods Winnicott (1896-1971): Düşüncesi ve pratiği". *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı 56, s.197-213.

Hale W. D., Cochran C. D., Hedgebeth B. E., ve ark. (1984). Norms for the elderly on th brief symptom ınventory. *J Consult Clin Psychol*, 52: 320-322.

Hall, C. R., Dixon, W. A., Mauzey, E. D. (2011). "Spirituality and religion: ımplications for counselors". *Journal of Counseling & Development*, Volume: 82, Issue: 4, Pages, 504-507.

Hannover, B. (2000). *The developmental social psychology of gender*. New York.

Hardt J. (2017). "Spirituality as a mediator between adult depression and anxiety and childhood experiences: A model based on ordered sequences of regressions". *Sci J Depress Anxiety*, 1(1): 014-019.

Hare-Mustin, R. T., Marecek, J. (1988). "The meaning of difference: Gender theory, postmodernism, and psychology". *American Psychologist, 43*(6), 455–464. https://doi.org/10.1037/0003-066X.43.6.455

Harms, E. (1944). "The development of religious experience in children". *American Journal of Sociology*. 50, 112-122.

Harrison, M. O., Koenig, H. G., Hays, J. C., Eme-Akwar, A. G., Pargament, K. I. (2001). "The epidemiology of religious coping: a review of recent literatüre". *International Review of Psychiatry, 13*:2, 86-93, DOI: 10.1080/09540260124356.

Hart, T. (1994). *Hidden spring: The spiritual dimension of therapy*. Mahwah, N. J., U. S.: Paulist Press.

Hellriegel D., Slocum J. W., Woodman W. R. (1989). *Organizational Behaviour*. U. S.: South-Western College Pub.

Hendrick, S. S. (2016). *Yakın İlişkiler Psikolojisi*. (A. Dönmez ve A. Büyükşahin-Sunal, Çeviri Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Hıll, P. C., Pargament, K. I., Hood, R. W., McCullough, M. E., Swyers, J. P., Larson, D. B., Zınnbauer, B. J. (2000). "Conceptualizing religion and spirituality: Points of commonality, points of departure". *Journal For Theory of Behaviour* 30:1, 51-77.

Hiçdurmaz, Ö., Öz, F. (2011). "Benliğin bilişsel yaklaşımla güçlendirilmesi". *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi,* 68-78.

Hill, P. C.; Pargament, K. I. (2003). "Advances in the conceptualization and measurement of religion and spirituality: Implications for physical and mental health research". *American Psychologist, 58*(1), 64-74.

Hoffman, L. (2005). "Cultural constructs of the God Image and God concept: Implications for Culture, Psychology and Religion". *Conference Paper*. DOI: 10.13140/RG.2.1.2498.2480.

Hoffman, L., Hoffman, J. L., Dillard, K. ve diğ., (2018). "Diversity and the God ımage: examining ethnic differences in the experience of God for a college-age population". Research Article. https://doi.org/10.1177/009164710803600103

Holt, J. L., DeVore, J. (2005). "Culter, gender, organizational role and styles of conflict resolution: a meta-analysis. *International Journal of Intercultural Relations*, Volume 29, Issue 2, Pages 165-196.

Holtzworth-Munroe, A., & Jacobson, N. S. (1985). "Causal attributions of married couples: When do they search for causes? What do they conclude when they do?". *Journal of Personality and Social Psychology, 48*(6), 1398-1412. http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.48.6.1398.

Homan, K. J., Cavanaugh, B. N. (2013). "Perceived relationship with god fosters positive body image in college women". *Research Article*. *Volume: 18*, issue: 12, page(s): 1529-1539. https://doi.org/10.1177/1359105312465911.

Hood R. W., Spilka B., Hunsberger B, Gorsuch R. (2003). *The psychology of religion: An empirical approach*. New York: Guilford.

Hood, R. W., Spilka, B., Hunsberger, B., Gorsuch. R. (2003). Dinî gelişim kuramları, (M. D. Karacoşkun, Çeviri Ed.). *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 4, Sayı: 4, 205-220.

Horozcu, Ü. (2010). "Tecrübî araştırmalar ışığında dindarlık ve maneviyat ile ruhsal ve bedensel sağlık arasındaki ilişki". *Milel ve Nihal*, 7 (1), 209-240.

Hufford D. J. (2010). "Visionary spiritual experiences in an enchanted World". *Anthropology and Humanism, 35*(2):142-58. doi/10.1111/j.1548-1409.2010.01063.x epdf.

Huitt, W., Robbins, J. (2003). *An introduction to spiritual development*. Paper presented at the 11th Annual Conference: Applied Psychology in Education, Mental Health, and Business, Valdosta, GA, October 3. Retrieved [date], from http://www.edpsycinteractive.org/papers/spirituality.pdf

Huppert, F. A. (2009). "Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences", *Applıed Psychology: Health and Well-Being*, 1 (2), 137–164.

Igbo, H., Awopetu, R. G., Ekoja, O. C. (2014). "Relationship between duration of marriage, personality trait, gender and conflict resolution strategies of spouses. Procedia". *Social and Behavioral Sciences,* 190, 490 – 496.

Iqbal, N., Gillani, N., Kamal, A. (2013). "Conflict management styles and its outcome among married couples". *F. W. U. Journal of Social Sciences,* Vol. 7, No. 1, 33-38.

Irfan, M., Kaur, N., Panwar, N., Thind, H. S. (2012). "A comparative study of working and non-working married women: Effect of anxiety level on life satisfaction". *Indian Journal of Psychology and Mental Health*, 6(2), 169-178.

İnanç, B. Y. (2012). "Duygusal gelişim". Yazgan İnanç, B., Kılıç Atıcı, M., Bilgin, M. (Edt.). *Gelişim Psikolojisi* (s. 169-185). Ankara: Pegem Akademi Yay.

Bermudez, J. Maria PhD, Reyes, Nenetzin A. MS & Wampler, Karen S. PhD (2006), "Conflict Resolution Styles Among Latino Couples", *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 5:4, 1-21, DOI: 10.1300/J398v05n04_01

Kafkaslı, R. (2019). *Evli bireylerde, problem çözme becerisi ve evlilik doyumu ile somatizasyon arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Karaca, F. (2007). *Dini Gelişim Teorileri*. İstanbul: DEM Yayınları.

Karaca, F. (2010). "Dindarlığın Gelişimi". Hökelekli, H. (Ed.) *Din Psikolojisi* (ss. 118-142). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Karacoşkun, M. D. (2003). "Dinî gelişim kuramları", (Çeviri), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* (e-dergi), C. 4, Sayı: 4, 2004, www.dinbilimleri.com.

Karakaş, A. C., Koç, M. (2014). “Stresle başa çıkma ve dini başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi”. *İnsan ve Toplum bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, Sayfa: 610-631.

Karamustafalıoğlu, O., Yumrukçal, H. (2011). “Depresyon ve anksiyete bozuklukları”. *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, Cilt: 45, Sayı: 2, Sayfalar: 65-74.

Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Karip, E. (1999). *Çatışma yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kartarı, A. (1987). “Kırsal kesim gençliğinin gelişimini olumsuz yönde etkileyen kültürel faktörler”. Ç. *Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 25-32.

Kasapoğlu, F., Yabanigül, A. (2018). “Marital satisfaction and life satisfaction: The mediating effect of spirituality”. *Spiritual Psychology and Counseling*, *3*, 177–195. http://dx.doi.org/10.12738/spc.2018.3.2.0048.

Katon W., Sullivan M., Russo J., Dobie R., Sakai C. (1993). “Depressive symptoms and measures of disability: a prospective study”. *Journal of Affective Disorders, Volume 27*, Issue 4, 1993, Pages 245-254, https://doi.org/10.1016/0165-0327(93)90048-O.

Kaur, N., Panwar, N., Thind, H., Farooqi, M. I. (2012). A comparatıve study of workıng and non-workıng marrıed women: effect of anxıety level on lıfe satısfactıon, *Indian Journal of Psychology ve Mental Health*, 6 (2), 16178.

Kaya, F. (2018). *İmam hatip lisesi öğrencilerinde Tanrı algısı ve kaygı ilişkisi üzerine bir araştırma* (Ağrı ili örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

Kesebir, S. (2004). Depresyon ve Somatizasyon. *Klinik Psikiyatri*, Ek, 1:14-19.

Keskin, F. (2014). *Politik iletişim sözlüğü*, Ankara: İmge KitapeviYayınları.

Kış, B. (2018). *Müslümanlarda bağlanma ve Tanrı algısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kızmaz, Z., Altuğ, S. (2019). "Aile sorunlarının ortaya çıkmasında ebeveyn müdahalelerinin etkisi". *B.E.Ü. S.B.E. Derg*., 8(2), 538-557.

Kiessling F, Perner J. (2014), "God—mother—baby: What children think they know. *Child Development*", 85:1601–1616. https://doi.org/10.1111/cdev.12210

King, U. (2009), *The search for spirituality: Our global quest for a spiritual life*. Norwich: Canterbury Press.

King, U., (1992). "Spirituality, society and culture". *Way Supplement,* 73, p. 14-23.

Kirchner, Teresa & Santacana, Maria & Muñoz, Dàmaris & Pereda, Noemí. (2008). "Psychometric properties and dimensional structure of the Spanish version of the Coping Responses Inventory-Adult Form". *Psicothema*. 20. 902-9.

Kirkpatrick, L. A.; Shaver, P. R. (1990). "Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs and con-version". *Journal for the Scientific Study of Religion*. 29(3): 315-334.

Klerman, G. L. (1989). I"ntroduction. Treatments of psychiatric disorders". *American Psychiatric Association,* s.1726-1745.

Koç, M. (2004). "Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri". *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 17, 231-256.

Koenig H. G. (2012). “Religion, spirituality, and health: the research and clinical implications”. *ISRN psychiatry*, *2012*, 278730. https://doi.org/10.5402/2012/278730.

Koenig, H. (2008). “Concerns about measuring “spirituality” in research”. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, Volume 196, Number 5, 349–355.

Koenig, H. (2009). **“**Research on religion, spirituality and mental health: A review”. *The Canadian Journal of Psychiatry*, Vol 54, No 5, 283–291.

Komisyon, (2005). *Türk dil kurumu Türkçe sözlük*, Akşam Sanat Okulu Matbaası: Ankara.

Komisyon, (2011). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: M. E. B. Yayınevi.

Komisyon, (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü” Çizge Tanıtım ve Kırtasiye Ltd. Şti. Mrk. Efendi Mah. Davutpaşa Cad. Kale İş Merkezi No: 231-232 Zeytinburnu/İstanbul.

Koptagel-İlal, G. (1999). “Psikodinamik açıdan depresyon”. E. Eker (Ed.). *Depresyon Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller* (s. 53-58). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Komisyonu Yayını: İstanbul.

Kottak, Condrad P. (2002). *Antropoloji, insan çeşitliliğine bir bakış*. (Altuntek, S. ve diğerleri, Çev. Ed.). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Köse, A.; Ayten, A. (2013). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayıncılık.

Krause, N., Emmons, R. A., Ironson, G. (2015). “Benevolent ımages of God, gratitude, and physical health status”. *Jornal of Religion and Health*. 54:1503–1519. https://doi.org/10.1007/s10943-015-0063-0.

Krejci M. J. (1998). “Gender comparison of god schemas: A multidimensional scaling analysis”. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 8:1, 57-66, DOI: 10.1207/s15327582ijpr0801_7.

Kula, T. (2012). *Ergenlerde öfke duygusu, benlik algısı, Tanrı algısı, suçluluk ve utanç duyguları açısından bir değerlendirme: Diyarbakır örneklemi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Kurdek, L. A. (1994). “Conflict resolution styles in gay, lesbian, heterosexual nonparent, and heterosexual parent couples”. *Journal of Marriage and the Family*, 56(3), 705-722.

Lawrence, R. T. (1997). “Measuring the image of God: The God image inventory and the God image scales”, *Journal of Psychology and Theology*, Vol. 25, No. 2, 214-226.

Lazar, A. (2014). “Lay conceptualizations of spirituality and religiousness among jewish ısraeli men and women”. *Review of Religious Research*, 56: 107-128.

Lazarus, R. S. (1993). “From psychological stres to the emotions: A history of changing boks”. *Annual Review Psychology*, 44, 1-21.

Lepherd L. (2015). “Spirituality: Everyone has it, but what is it?”. *International Journal of Nursing Practice*, 21: 566–574

Lipowski Z. J. (1990). “Somatization and expression”. *Psychosomatics*, 31:13-21.

Lynch, C. P., Tejada, M. A. H., Strom, J. (2012). “Association between spirituality and depression in adults with type 2 Diabetes”. *Sage Journals*, Volume: 38 issue: 3, page(s): 427-435.

Mackey, R. A., Diemer, M. A., O'Brien, B. A. (2000). "Conflict management styles of spouses in lasting marriages". *Psychotherapy Theory Research Practice Training,* 37(2):134-148.

Manickam, L. S. S.; Suhani, B.T. (2014). "Marital conflict: An exploration of relationship issues in couples through SIS-II". *Proj. Psy. and Mental Health*, 21: 37-41.

Marchand, J.F.; Hock, E. (2004). "Avoidance and attacking conflict-resolution strategies among married couples: Relations to depressive symptoms and marital satisfaction". *Family Relations Interdisciplinary Journal of Applied Family Science*, Volume 49, İssue 2, Pages 201-206, https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00201.x.

Krejci J. M. (2009). "Gender comparison of god schemas: a multidimensional scaling analysis", *The International Journal for the Psychology of Religion*, 8:1, 57-66, DOI: 10.1207/s15327582ijpr0801_7

Marler, P. L.; Hadaway, C. K. (2002). "Being religious" or "being spiritual" in America: A zero-sum proposition?" *Journal for the Scientific Study of Religion,* 41, 289–300.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay, D. Kömürcü, Çeviri Ed.). İstanbul: Bilim ve Sanat yayınları.

Matud, M. P. (2004). "Gender differences in stress and coping styles". *Personality and Individual Differences*, Volume 37, Issue 7, Pages 1401-1415.

Maurer, R. E. (1991). *Managing Conflict: Tactics For School Administrotors*. Boston: Allyn&Bacan Press.

Mehmedoğlu, A. U. (2005) "Tanrı tasavvurları". Hökelekli, H. (Ed.) *Din Psikolojisi* (s. 169-190), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.

Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı tasavvur etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Mehmedoğlu, A. U., Aygün, A. (2006). "James W. Fowler ve inanç gelişimi teorisi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6(1), s.118.

Meier, A.; Meier, M. (2004). "The formation of adolescents' ımage of God". *American Journal of Pastoral Counseling, 7:*2, 91-111, DOI: 10.1300/J062v07n02_07

Miller, W. R. (2003). "Spirituality, religion and health". *American Psychologist*, Vol. 58, No: 1, 24-25.

Mitchell, S. A. (1984). "Object relations theories and developmental tilt", *Contemporary Psychoanalysis*, Vol. 20, No. 4, pp. 473-499

Moore, C. W. (2014). *The mediation process: Practical process for resolving conflict*. San Francisko-London: Jossey-Bass Publishers.

Moriarty, G. L., Hoffman, L., Grimes, C. (2006). "Understanding the God ımage through attachment theory: Theory, research, and practice". *Journal of Spirituality in Mental Health*, Vol. 9(2), pp. 43-56.

Moscoso, M. S., Perez Nieto, M. A. (2003). "Anger, hostility and aggression assessment". **In** Rocío Fernández-Ballesteros (Ed.). *Encyclopedia of Psychological Assessment*, (pp.19-22). New Delhi: Sage Publications.

Müftüler, H. G. (2016). *Modernleşme sürecinde yaşlılık açısından kurumsallaşma ve maneviyat*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Navidian, A., Bahari, F., Kermansaravi, F. (2014). "The relationship of ınterpersonal conflict handling styles and marital conflicts among ıranian divorcing couples". *Global Journal of Health Science*, Vol. 6, No. 6, pp. 245-251.

Nelsen, H., Cheek, N., Au, P. (1985). "Gender differences in ımages of God". *Journal for the Scientific Study of Religion, 24*(4), 396-402. doi:10.2307/1385990.

Newton, T. L.; Kiecolt-Glaser, J. K. (1995). "Hostility and erosion of marital quality during early marriage". *Journal of Behavioral Medicine 18,* 601–619, https://doi.org/10.1007/BF01857898.

Niekerk, B. (2018). "Religion and spirituality: What are the fundamental differences?". *H. T. S. Teologiese Studies*,74(3), DOI: 10.4102/hts.v74i3.4933.

Okurcan, M. (2018). *Evlilikte çatışma çözüm stilleri ve evlilik uyum ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi, yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Oruç, C., (2016). "Piaget'nin bilişsel gelişim kuramının erken çocukluk din eğitimine yansımaları: Ronald Goldman'ın bulguları çerçevesinde din eğitiminin imkânı". *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı*. İGEDER. (273-284).

Öcal, M. (2004). "Okulöncesi ve ilköğretim çağı çocuklarının Allah tasavvurları üzerine bir araştırma". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, C. 13, ss. 59-80.

Öner, D. Ş. (2013). *Evli bireylerin evlilik çatışması, çatışma çözüm stilleri ve evlilik uyumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.

Özdemir M., Taneli S. (1996). "10-14 yaş çocuklarında semptom tarama ve agresyon faktörünün saptanması". *IX. Ulusal Psikoloji Kongresi*, İstanbul.

Özdoğan, Ö. (2000). "İnsan-Kutsal Kitap ilişkisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 41* (1), 293-308. DOI: 10.1501/Ilhfak_0000000513.

Özdoğan, Ö. (2006'a). "İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: pastoral psikoloji". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 47,* (2), 127-141. DOI: 10.1501/Ilhfak_0000000054.

Özdoğan, Ö. (2006b). *Mutluluğu seçiyorum.* Ankara: Özdenöze Yayınları.

Özdoğan, Ö. (2008). "İnsana manevi-psikolojik yaklaşım". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 49* (2), 77-102. DOI: 10.1501/Ilhfak_0000000970.

Özdoğan, Ö. (2009). *Aşkın yanımız maneviyat.* Ankara: Özdenöze Yayınları.

Özdoğan, Ö. (2019). *İsimsiz hayatlar*. Ankara: Lotus Yayınevi.

Özen, A., Salman Engin, S., Sakallı Uğurlu, N. (2016). "Romantik ilişkilerde çatışma çözüm stilleri ölçeği: Geçerlik güvenirlik çalışması". *Nesne Psikoloji Dergisi*, 4(7), 1-19.

Özen, Ş., Temizsu, E. (2010). "Anksiyete ve depresif bozukluklarda örtüşen ve ayrışan belirtiler". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 2(1):1-14.

Özgüç, S.; Tanrıverdi, D. (2017). "Relations between depression level and conflict resolution styles, marital adjustments of patients with major depression and their spouses". *Archives of Psychiatric Nursing,* 32, 337–342.

Özkan, G. E. (2019). *Evli bireylerin çatışma çözüm stillerine göre evlilik doyumunun incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Öztabağ, L. (1956). *Genel psikoloji*, Ankara: Remzi Kitabevi.

Paloutzian, R. F. (1996). *Invitation to the Psychology of Religion*. Needham Heights, Massachusetts: Allyn & Bacon.

Pargament K, Feuille, M., Burdzy D. "The brief RCOPE: Current psychometric status of a short measure of religious coping". *Religions*. 2011; 2(1):51-76.

Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping*. New York: Guilford Press.

Pargament, K. I. (1999). "The psychology of religion and spirituality? Yes and no". *International Journal for the Psychology of Religion*, 9:3-16.

Pargament, K. I., Falb, M. D., Ano, G. G., Wachholtz, A. B. (2013). "The religious dimension of coping: Advances in theory, research, and practice". In R. F. Paloutzian and C. L. Park (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (p. 560–579). The Guilford Press.

Pargament, K. I., J. Kennell, W. H., N. Grevengoed, J. N., Jones, W. (1988). "Religion and the problem-solving process: Three styles of coping". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 27 (1): ss. 90-104.

Pargament, K. I., Koenig, H. G., Perez, L. M. (2000). "The many methods of religious coping:development and ınitial validation of the RCOPE". *Journal of Clınıcal Psychology*, Vol. 56(4), 519–543.

Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G., Perez, L. (1998). "Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors". *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 37, No. 4, pp. 710-724.

Parker, S. (2009). “Faith development theory as a context for supervision of spiritual and religious ıssues”. *Counselor Education and Supervision*, Volume 49, pp. 39-53.

Pearlin, L. I., ve Schooler, C. (1978). “The structure of coping”. *Journal of Health and Social Behavior*, *19*(1), 2-21.

Peker, H. (2019). *Din psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Penha, R. M.; Silva, M. J. P. (2012). “Meaning of spirituality for critical care nursing”. *Texto e Contexto Enfermagem*, 21(2):260-8, DOI:10.1590/S0104-07072012000200002.

Pesut, B., Fowler, M., Taylor, E. J., Reimer-Kirkham, S., Sawatzky, R. (2008). “Conceptualising spirituality and religion for healthcare”. Journal of Clinical Nursing, Volume: 17, Issue: 21, Pages 2803-2810.

Peteet, J. R., Balboni, M. J. (2013). “Spirituality and religion in oncology”. *A Cancer Journal for Clinician*, 63:280–289.

Piaget, J. (1971). *The child’s conception of the world*. Trowbridge. London: Redwood Press Limited..

Polat, K., İlhan, T. (2018). “Evli bireylerde çift uyumu ve bazı psikolojik belirtilerin benliğin farklılaşması açısından incelenmesi”. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8 (50), 87-115.

Pruitt, D. G. (1983). “Strategic choice in negotiation”. *American Behavioral Scientist, 27*(2), 167-194, https://doi.org/10.1177/000276483027002005.

Pruitt, D. G., & Kim, S. H. (2004). *Social conflict: Escalation, stalemate, and settlement*. Boston, MA: McGraw Hill.

Ptacek, J. T.; Dodge, K. L. (1995). "Coping Strategies and Relationship Satisfaction In Couples". *Personality and Social Psychology Bulletin***,** 21. 1, 76-84.

Puchalski C. M., Lunsford, B., Harris M. H., Miller, R. T. (2006). "Interdisciplinary spiritual care for seriously ill and dying patients: a collaborative model". *Cancer J*. Sep-Oct;12(5):398-416. doi: 10.1097/00130404-200609000-00009. PMID: 17034676.

Puchalski, C. M. (2012). "Spirituality in the cancer trajectory". *Annals of Oncology,* 23 (3): 49–55, doi:10.1093/annonc/mds088.

Puchalski, C. M., Blatt B., Kogan M., Butler, A. (2014). "Spirituality and health: The development of a field". *Academic Medicine*, Vol. 89, No. 1. Page:10-16, doi: 10.1097/ACM.0000000000000083.

Puchalski, C., Virani, R., Baird, P., Handzo, G., Prince-Paul, M., Pugliese, K. (2009). "Improving the quality of spiritual care as a dimension of palliative care: the report of the consensus conference". *Journal Of Palliatıve Medıcıne*, Volume 12, Number 10.

Rahim, M. A. (2002). "Toward a theory of managing organizational conflict". *The İnternational Journal of Conflict Management,* Vol. 13, No. 3, pp. 206–235.

Rahim, M. A. (2011). *Managing Conflict in Organizations*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.

Rahim, M. A., Bonoma, T. V. (1979). "Managing organizational conflict: A model for diagnosis and intervention". *Psychological Reports*, 44, 1323-1344.

Rahim, M. A., Buntzman, G. F., White, D. (1999). “An empırıcal study of the stages of moral development and conflıct management styles”. *The International Journal of Conflict Management.* Vol. 10, No. 2, pp. 154-171.

Rahim, M. A., Kaufman, S., Psenicka, C. (2004). “A model of the styles of handling conflict, marital satisfaction, and ınstability”. *Electronic Journal*., DOI: 10.2139/ssrn.602765.

Rahim, M. A., Magner, N. R., Shapiro, D. L. (2000). “Do justice perceptions influence styles of handling conflict with supervisors?: What justice perceptions, precisely?”. *The International Journal of Conflict Management*, Vol. 11, No. 1, pp. 9–31.

Ramirez, J. M., Andreu, J. M. (2005). “Aggression, and some related psychological constructs (Anger, Hostility, and Impulsivity), Some comments from a research Project”. *Neurosocial Bıobehavioral Review*, *Volume 30*, Issue 3, Pages 276-291, https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2005.04.015.

Rank, M. R., LeCroy, C. W. (1983). “Toward a multiple perspective in family theory and practice: the case of social exchange theory, symbolic ınteractionism, and conflict theory”. *Family Relations*, Vol. 32, No. 3, pp. 441-448.

Reber, A. S., Reber, E. S. (2001) *The Penguin Dictionary of Psychology*. England: Penguın Books.

Revenson T. A., Marin-Chollom A. M., Rundle A. G., Wisnivesky J., ve Neugut A. I. (2016). “Hey mr. Sandman: dyadic effects of anxiety, depressive symptoms and sleep among married couples”. *Journal of Behavioral Medicine*, 39(2), 225–232.

Richert, R. A., Saide, A. R., Lesage, K. A., Shaman, N. J. (2016). “The role of religious context in children’s differentiation between God’s mind and humanminds”. British Journal of Developmental Psychology. DOI:10.1111/bjdp.12160.

Rizzuto, A. M. (1979). *The birth of living God; A Psychoanalytic Study*. Chicago. IL: University of Chicago Press.

Rusbult, C. E.; Zembrodt, I. M. (1983). "Responses to dissatisfaction in romantic involvements: A multidimensional scaling analysis". *Journal of Experimental Social Psychology*, 19, 274-293.

Saföz Güven, İ. G., Güçray, S. S. (2009). "Ergenlerin psikolojik belirtileri ve genel sağlık örüntüleri". *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 30, Sayfa: 119 – 136.

Sarı, T., Çakır, G. (2016). "Mutluluk korkusu ile öznel ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:5 Özel Sayı Makale No: 25 ISSN: 2146-9199.

Savrun, B. M. (1999). "Depresyonun tanımı ve epidemiyolojisi. E. Eker (Ed.). *Depresyon Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller* (s. 11-17). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Komisyonu Yayını.

Sawyer, S. M., Azzopardi, S., Wickremarathne, D., Patton, G. C. (2018). "The Age of adolescence". *The Lancet Child and Adolescent Health*, Volume 2, Issue 3, P. 223-228.

Schaap-Jonker, H., Eurelings-Bontekoe, E., Verhagen, P. J., Zock, H. (2002). "Image of God and personality pathology: An exploratory study among psychiatric patients". *Mental Health Religion and Culture*, 5, (1), pp. 55-71.

Schlehofer, M. M., Omoto, A. M., Adelman, J. R. (2008). "How Do "Religion" and "Spirituality" Differ? Lay definitions among older adults". *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 47, No. 3, pp. 411-425.

Schweitzer, F. (2006). “Differences between religion and spırıtualıty ın chıldren and adolescents”. In Dowling, E. M and Scarlett, W. G (Eds.) *Encyclopedia of Religious and Spiritual Development*, London. New Delhi: Sage Publications.

Sezen, L. (2010). “Türkiye'de evlenme biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), 185-195.

Shafranske, E. P., Gorsuch, R. L. (1984). “Factors associated with the perception of spirituality in psychotherapy”. *Journal of Transpersonal Psychology, 16*(2), 231–241.

Siddall, P. J., Lovell, M., MacLeod, R. (2015). “Spirituality: What is its role in pain medicine?”, *Pain Medicine, 16*(1), 51–60.

Silton, N. R., Falnnelly, K. J., Galek, K., Elliseon, C. G. (2014). “Beliefs about God and mental health among american adults”. *Journal of Religion and Health*. (53) 5, 1285-1296.

Smith TW. (1992). “Hostility and health: current status of a psychosomatic hypothesis”. *Health Psychology*. 11(3):139-150.

Spangenberg, J. J.; Theron, J. C. (1999). Stres and coping strategies ın spouses of depressed patients. *The Journal of Psycholog,* 133. 3, 253-262.

Spilka, B.; D. N. McIntosh. (1996). “Religion and spirituality: The known and the unknown”. *American Psychological Association Annual Conference*, Toronto, Canada.

Sprey, J. (1979). “Conflict theory and the study of marriage and the family”. In Burr, W. R., Hill, R., Nye F. I., Reiss I. L. (Eds.), *Contemporary theories about the family*, Vol. II. New York: The Free Press.

Steiger N., Lipson J. (1985) *Self Care Nursing: Theory and Practice*. Brady Communications, Bowie, Maryland.

Stoudemire, A. (1991). “Somatothymia, Parts I and II”. *Psychosomatics*, 32:365-381.

Streib, H.; Hood, R. (2011). “Spirituality” as privatized experience-oriented religion: empirical and conceptual perspectives”. *Implicit Religion*. 14 (4), 433–453.

Şafak, Ş. (2006). *6–11 Yaş çocuklarının Allah ve Peygamberden istek ve beklentileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.

Şahin, N. H. (1994). “Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlanması”. *Türk psikoloji Dergisi*. 9 (31), 44-56.

Şener, A., Terzioğlu, R. G. (2002). *Ailede eşler arası uyuma etki eden faktörlerin araştırılması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). Türkiye aile yapısı araştırması tespitler öneriler. İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye.

T. C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

Tarhan, N. (2005). *Kadın psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları.

Tart, C. (1975). Introduction. In Tart C. T. (Ed), *Transpersonal Psychologies* (pp. 3-7). New York: Harper & Row.

Taş B., İme, Y. (2019). “Boşanmış ve evli bireylerin depresyon, internet bağımlılığı düzeylerinin incelenmesi”. *Turkish Sutudies*, Volume 14 Issue 6, p. 3491-3503.

Taşköprü, M. (2013). *Evlilik doyumu ile problem çözme becerileri, stresle başa çıkma ve evlilik süresi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tate, D. G., Kewman, D. G., Maymard, F. (1990). "The brief symptom ınventory: measuring psychological distress in spinal cord injury". *Rehabilitation Psychology*, 34(4):211-216.

Testoni, I., Visintin, E. P., Capozza, D., Carlucci, M. C. Shams, B. (2016). "The ımplicit ımage of God: God as reality and psychological well-being". *Journal for the Scientific Study of Religion*. 55, (1), 174-184, https://doi.org/10.1111/jssr.12252.

Thoresen C. E., Harris A. H. S. (2002). "Spirituality and health: What's the evidence and what's needed?". *Annals of Behavioral Medicine*, 24: 3–13.

Thoresen, C. E. (1998). "Spirituality, health and science". In S. RothRoemer, S. R. Kurpius, & C. Carmin (Eds.), *The emerging role of counseling psychology in health care* (pp. 409–431). New York: Norton.

Tolan, Ö. Ç. (2015). *Evlilik uyumunun kişilik özellikleri, ilişkiye dair inançlar ve çatışma çözüm stilleri bağlamında yordanması (Diyarbakır İli Örneği)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.

Toprak, Y. (2018). *Maneviyat, yaşam amaçları ve iyi oluş arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.

Torquato, M.A., Souza, B.P., Iosifescu, D., & Fráguas, R. (2012). "anger, hostility and other forms of negative affect: Relation to Cardiovascular Disease.

Tulum, S. (2014). *Yeni Evli Bireylerde Bağlanma Boyutlarının Evlilik Uyumu Üzerindeki Etkisi: Çatışma Çözüm Stillerinin Aracı Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Tunç, D. (2019). *Evli bireylerde cinsel doyumun depresyon düzeyi ve evlilik uyumu ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Tunçer, Ö. (1999). "Depresyon ve somatizasyon". *Depresyon Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Komisyonu Yayını* No: 17, s. 47-52.

Tutarel-Kışlak, Ş., Göztepe, I. (2012). Duygu dışavurumu, empati, depresyon ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 3, Sayı 2, 27-46.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası.

Türkçapar, H. (2004). Anksiyete bozukluğu ve depresyonun tanısal ilişkileri. *Klinik Psikiyatri*; *Ek* 4:12-16.

Uçar, M. (2017). *Yaşlılarda yaşam kalitesi ile spiritüalite (maneviyat) arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Malatya.

Ülev, E. (2014). *Üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalık düzeyi ile stresle başa çıkma tarzının depresyon, kaygı ve stres belirtileriyle ilişkisi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ünal, B., Gülseren, L. (2020). "COVID-19 Pandemisinin görünmeyen yüzü: aile içi kadına yönelik şiddet". *Klinik Psikiyatri Dergisi, 23*(Ek 1): 89-94, DOI: 10.5505/kpd.2020.37973.

Vahon, M., Fillion, L., Achille, M. (2009). "A Conceptual Analysis of Spirituality at the End of Life". *Journal of Palliative Medicine*, *Vol. 12*, No. 1, 53-59, DOI: 10.1089/jpm.2008.0189.

Vandenbos, (eds), G. R., (2007), *American psychological association dictionary of psychology*, United States: American Psychological Association.

Vatandaş, C. (2007). "Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S.35, 29-56.

Vaughan, F. (1991). "Spiritual issues in psychotherapy". *Journal of Transpersonal Psychology*, 23(2), 105-119.

Vural, M., ve Başar, E. (2006). "Psikolojik faktörlerin koroner kalp hastalığına etkisi: olumsuz psikolojik faktörlere müdahale edilmeli mi?". *Anadolu Kardiyoloji Dergisi*, 6, 55−59.

Weaver II, R.; Cotrell, H. (1992). "A nonreligious spirituality that causes students to clarity their values and to respond with passion". *Education,* 112 (3), 426.

Weber, S. R., Pargament, K. I. (2014). "The role of religion and spirituality in mental health". *Curr Opin Psychiatry*, 27:358–363, doi:10.1097/YCO.0000000000000080.

Weiner A., Hsieh TH., Appleboim A., Chen HV., Rahat A., Amit I., Rando OJ., Friedman N. (2015). "High resolution chromatin dynamics during a yeast stress response". *Mol Cell* 58(2):371-86.

Weiten, W., Dunn, D. S., Hammer, E. Y. (2015). *Psychology applied to modern life: adjustment in the 21st century*. United States of America: Cengage Learning..

Westen, D., Klepser, J., Ruffins, S. A., Silverman, M., Lifton, N., Boekamp, J. (1991). "Object relations in childhood and adolescence: The development of 127 working representations". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 59 (3). 400-409.

Westgate, C. E. (1996). "Spiritual wellness and depression". *Journal of Counseling and Development*, 75: 26-35.

Whiffen, V.; Gotlib, I. H. (1989). "Stress and coping ın maritally distressed and non-distressed couples". *Journal Of Social And Personal Relationships*. 6, 327- 344.

Willows, S. A. (1997). *Promoting spiritual development through religious education in the First school*, Durham theses, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: http://etheses.dur.ac.uk/4975/

Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality*. London: Tavistock Publication.

Wolfteich, C. E. (2012). "Spirituality". In Miller-McLemore B. J. (Eds.) *Practical theology* (pp. 328-336) Blackwell Publishing Ltd.

Wong-McDonald, A., Gorsuch R. (1997). "Surrender to God: An additional coping style?". *Journal of Psychology and Theology 28*(2):149-161, DOI: 10.1177/009164710002800207.

Wuthnow, R. (1998). *After heaven: Spirituality in America since the 1950s*. Berkeley: University of California Press.

Yapıcı, A. (2018). "Eşlerin dinsel algı ve yaşayışına göre evlilikte dindarlık ve maneviyat huzur mu, kusur mu?". *Turkish Studies*, Volume 13/2, Winter 2018, p. 79-106.

Yapıcı, A., (1996). *Dini yaşayışta tövbeye dini psikolojik bir yaklaşım*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.

Yavuz, R. (1999). Depresyonun kliniği, E. Eker (Ed.). *Depresyon somatizasyon ve psikiyatrik aciller* (s. 29-34). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Komisyonu Yayını.

Yazgan, E. Ö. (2014). *Kemoterapi alan kanser hastalarında dini inanç ve maneviyatın depresyon düzeyi ve yaşam kalitesine etkisinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Yeşil, S. (2013). "Kültür ve kültürel farklılıklar: Liderlik açısından teorik bir değerlendirme". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt:12, Sayı:44.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, A. (2007'a). *Sokakta çalışan çocuklarda ahlaki ve dini duyguların gelişimi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Yıldız, M. (2007'b). *Çocuklarda Tanrı tasavvurunun gelişimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Yıldız, M. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin Tanrı imgesinin belirlenmesi ve farklı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Yıldız, M.; Ünal, V. (2017). “Tanrı tasavvuru ile engelliliğe yönelik tutumlar arasındaki ilişki”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* Vol: 6, Sayı: 4, Sayfa: 8-21.

Yılmaz, S. (2011). *Çocukların bilişsel ve dini gelişiminde ölüm olgusu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitsü. Samsun.

Zarghi, A. (2014). “A study of relationship between love with depression and anxiety in married individuals”. *International Clinical Neuroscience Journal*, *1*(1), 26-30, https://doi.org/10.22037/icnj.v1i1.6535.

Zengin, H. K. (2010). “Almanya’daki Müslüman çocuklarda Allah kavramının gelişimi: Âdem ve Havva kıssası - yaratılışı, cennetten çıkarılışları - bağlamında 1-4., 6. sınıf çocukları üzerine bir araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51:1, ss. 213-248.

Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cole, B., Rye, M. S., Butter, E. M., Belavich, T. G., Hipp, K. M., Scott, A. B., Kadar, J. L. (1997). Religion and spirituality: Unfuzzying the fuzzy. *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 36, No. 4, pp. 549-564.

Zinnbauer, Brian J.; Pargament, Kenneth. I. (2002). “Capturing the meanings of religiousness and spirituality: One way down from a definitional Tower of Babel”. *Research in the Social Scientific Study of Religion*, 13, 23-54.

İnternet Kaynakları

Sabuncu, T. (2020, 4 Ekim). Son dakika haberi: Dehşet! Öldürüp bu mesajı atmış. https://www.haber.com/dehset-oldurup-bu-mesaji-atmis-401347/ adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (2016). *Boşanma İstatistikleri*. www.tuik.gov.tr adresinden edinilmiştir.

EKLER

Ek-1.Tanrı Algısı Ölçeği

	Değerli katılımcılar; Aşağıda "Allah" hakkındaki duygu, düşünce ve davranışlarınıza ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Sizden istenen; her bir ifadeyi dikkatlice okuyup, ifadenin sizi ne kadar yansıttığını, karsısında bulunan, derecelendirilmiş kutucuklara (X)işaretlemenizdir. Araştırmadan sağlıklı ve doğru bilgiler elde edilebilmesi için lütfen çekinmeden gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışınız. **Hiç** **(2)Kısmen** **(3)Biraz** (4) Oldukça (5) Tamamen	**Hiç**	**Kısmen**	**Biraz**	**Oldukca**	**Tamamen**
1	O'nun bana karşı çok merhametli olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
2	O'nu düşünmek bana sıkıntı veriyor.	1	2	3	4	5
3	O'nun beni bağışlayacağını zannetmiyorum.	1	2	3	4	5
4	O'nu düşündüğümde içimden gelen tek duygu: Sevgi.	1	2	3	4	5
5	O'nun bana olan sevgisini hissedebiliyorum.	1	2	3	4	5
6	O'nun bana şefkatle davrandığını hissedebiliyorum.	1	2	3	4	5
7	O'nu düşündüğümde utanıyorum ve kendimi suçlu hissediyorum.	1	2	3	4	5
8	O'nun bana karşı çok acımasız olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
9	O'nu düşünmek bana güven veriyor.	1	2	3	4	5
10	O aklıma geldiğinde O'ndan kaçıp uzaklaşmak istiyorum.	1	2	3	4	5
11	O'nu düşünmek beni mutlu ediyor ve içim sevinçle doluyor	1	2	3	4	5
12	O, ne yaparsam yapayım kusurlarımı örtüyor..	1	2	3	4	5
13	O, her zaman güvenebileceğim tek kaynaktır	1	2	3	4	5
14	O'nu düşününce kendim için kaygılanıyorum.	1	2	3	4	5
15	O, benim için korkutucudur.	1	2	3	4	5
16	Zor zamanlarımda, O'nun, yanımda olmadığını hissediyorum.	1	2	3	4	5
17	O, bütün insanları karşılık beklemeden sever.	1	2	3	4	5
18	O, yaptıklarım için beni cezalandırıyor.	1	2	3	4	5
19	O'nu düşünmekle huzur buluyorum.	1	2	3	4	5
20	O, bence gerçekten de çok bağışlayıcıdır.	1	2	3	4	5
21	O'nun bana yakın olduğunu sanmıyorum.	1	2	3	4	5
22	O'nun beni her durumda koruduğunu biliyorum.	1	2	3	4	5

Ek-2. Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği

Aşağıda, evlilik ilişkilerinde yaşanan sorunların genel olarak nasıl çözümlendiği ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Lütfen eşinizle ilişkinizi göz önüne alarak, aşağıdaki ifadelerden her birine ne derece katıldığınızı belirtiniz. Her bir ifadenin önündeki boşluğa aşağıdaki sayılardan uygun olanı yazınız.

1	2	3	4	5	6
Hiç Katılmıyorum	**Oldukça Katılmıyorum**	**Birazcık Katılmıyorum**	**Birazcık Katılıyorum**	**Oldukça Katılıyorum**	**Çok Katılıyorum**

____1) Tartışma esnasında konuyla ilgisiz de olsa zayıflıklarını yüzüne vururum.

____2) Kavganın büyümemesi için onun istediği şeyleri yaparım.

____3) Çok sinirlenmişsem konuşmayı ertelerim.

____4) Sorun durumunda pek çok şeyi içime atabilirim.

____5) Sorunun uzamadan çözülebilmesi için kaynağını bulmaya çalışırım.

____6) Sinirlendiğimde kırıcı şeyler söylerim.

____7) Problemi büyütmemek için onu sakinleştirmeye çalışırım.

____8) Sesimi yükselterek beni dinlemesini sağlamaya çalışırım.

____9) Tartışmada ortak bir çözüm noktası bulmaya çalışırım.

____10) Çok büyük sorunlar yaşadığımızda ondan uzak durmaya çalışırım.

____11) Sorun çözümlenmeden tartışmayı sonlandırmam.

____12) Bağırıp çağırarak istediğimi yaptırırım.

____13) Sorunun tüm yönlerini tartışma sırasında konuşmak isterim.

____14) Sevgilimi ilişkiyi bitirmekle tehdit ederim.

_____15) Bana bağırdığında onun olmadığı bir odaya geçerim.

____16) Kavgalarımız sırasındaki kızgınlığımı fiziksel olarak gösteririm.

____17) İlişkide sorun yaşanmaması için kendimden ödün veririm.

____18) Sorun yaşadığımızda sevgilimin yanından uzaklaşırım.

____19) Sorunun çözülmesine yardımcı olacağına inanırsam durumu alttan alırım.

____20) Onun olumsuz tepkilerine karşılık vermeyerek problemin büyümemesini sağlamaya çalışırım.

____21) Çok gergin olduğumuzda susarım.

____22) Bir problem yaşandığında, konuyla ilgili düşündüğüm her şeyi açıklarım.

____23) Eğer çok sinirlenmişsem, sinirim geçene kadar konuşmayı reddederim.

____24) Bir problem yaşandığında, kendimi sevgilimin yerine koyarak onun ne düşündüğünü anlamaya çalışırım.

____25) Sürekli imalarda bulunurum.

Ek-3. Kısa Semptom Envanteri

	Hiç	Biraz	Orta Derecede	Oldukça fazla	Ciddi decede
1. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	☐	☐	☐	☐	☐
2. Baygınlık, baş dönmesi	☐	☐	☐	☐	☐
3. Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edebileceği inancı	☐	☐	☐	☐	☐
4. Başınıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçu olduğu inancı	☐	☐	☐	☐	☐
5. Olayları hatırlamada güçlük	☐	☐	☐	☐	☐
6. Çok kolayca kızıp öfkelenme	☐	☐	☐	☐	☐
7. Göğüs (Kalp) bölgesinde ağrılar	☐	☐	☐	☐	☐
8. Meydanlık (açık) alanlardan korkma duygusu	☐	☐	☐	☐	☐
9. Yaşamınıza son verme düşünceleri	☐	☐	☐	☐	☐
10. İnsanların çoğuna güvenilmeyeceği düşüncesi	☐	☐	☐	☐	☐
11. İştahta bozukluklar	☐	☐	☐	☐	☐
12. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular	☐	☐	☐	☐	☐
13. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları	☐	☐	☐	☐	☐
14. Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetme	☐	☐	☐	☐	☐
15. İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetme	☐	☐	☐	☐	☐
16. Yalnızlık hissetme	☐	☐	☐	☐	☐
17. Hüzünlü, kederli hissetme	☐	☐	☐	☐	☐
18. Hiçbir şeye ilgi duymama	☐	☐	☐	☐	☐
19. Ağlamaklı hissetme	☐	☐	☐	☐	☐
20. Kolayca incinebilme, kırılma	☐	☐	☐	☐	☐
21. İnsanların sizi sevmediğine kötü davrandığına inanmak	☐	☐	☐	☐	☐
22. Kendini diğerlerinden daha aşağı görme	☐	☐	☐	☐	☐
23. Mide bozukluğu, bulantı	☐	☐	☐	☐	☐
24. Diğerlerinin sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu inancı	☐	☐	☐	☐	☐
25. Uykuya dalmada güçlük	☐	☐	☐	☐	☐
26. Yaptığınız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etme	☐	☐	☐	☐	☐
27. Karar vermede güçlükler	☐	☐	☐	☐	☐
28. Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahat etmekten korkma	☐	☐	☐	☐	☐
29. Nefes darlığı, nefessiz kalma	☐	☐	☐	☐	☐
30. Sıcak, soğuk basmaları	☐	☐	☐	☐	☐
31. Sizi korkuttuğu için bazı eşya, yer, etkinliklerden uzak kalmaya çalışma	☐	☐	☐	☐	☐
32. Kafanızın birden bomboş kalması	☐	☐	☐	☐	☐
33. Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar	☐	☐	☐	☐	☐
34. Günahlarınız için cezalandırılmanız gerektiği düşüncesi	☐	☐	☐	☐	☐
35. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları içinde olmak	☐	☐	☐	☐	☐
36. Konsantrasyonda (dikkati bir şey üzerinde toplamada) güçlük/zorlanma	☐	☐	☐	☐	☐
37. Bedenin bazı bölgelerinde zayıflık, güçsüzlük hissi	☐	☐	☐	☐	☐
38. Kendini gergin ve tedirgin hissetme	☐	☐	☐	☐	☐
39. Ölüm ve ölmek üzerine düşünceler	☐	☐	☐	☐	☐
40. Birini dövme, ona zarar verme, yaralama isteği	☐	☐	☐	☐	☐
41. Bir şeyleri kırma, dökme isteği	☐	☐	☐	☐	☐
42. Diğerlerinin yanındayken kendini çok fazla gözlemek/ Yanlış birşeyler yapmamaya çalışmak	☐	☐	☐	☐	☐
43. Kalabalıklarda rahatsızlık duymak	☐	☐	☐	☐	☐
44. Bir başka insana hiç yakınlık duymamak	☐	☐	☐	☐	☐
45. Dehşet ve panik nöbetleri	☐	☐	☐	☐	☐
46. Sık sık tartışmaya girme	☐	☐	☐	☐	☐
47. Yalnız bırakıldığında/kalındığında sinirlilik hissetme	☐	☐	☐	☐	☐
48. Başarılarınız için diğerlerinden yeterince takdir görmediğiniz düşüncesi	☐	☐	☐	☐	☐
49. Yerinde duramayacak kadar gergin ve tedirgin hissetme	☐	☐	☐	☐	☐
50. Knedini değersiz görme, değersizlik hissi	☐	☐	☐	☐	☐
51. İzin verdiğiniz takdirde insanların sizi sömüreceği düşüncesi	☐	☐	☐	☐	☐
52. Suçluluk duyguları	☐	☐	☐	☐	☐
53. Aklınızda bir bozukluk olduğu düşünceleri	☐	☐	☐	☐	☐

Ek-4. Ölçek İzinleri

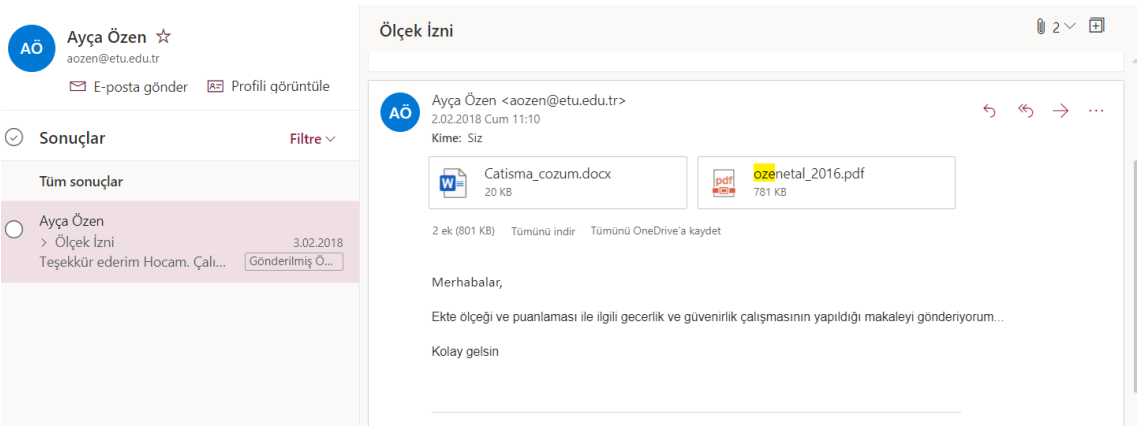

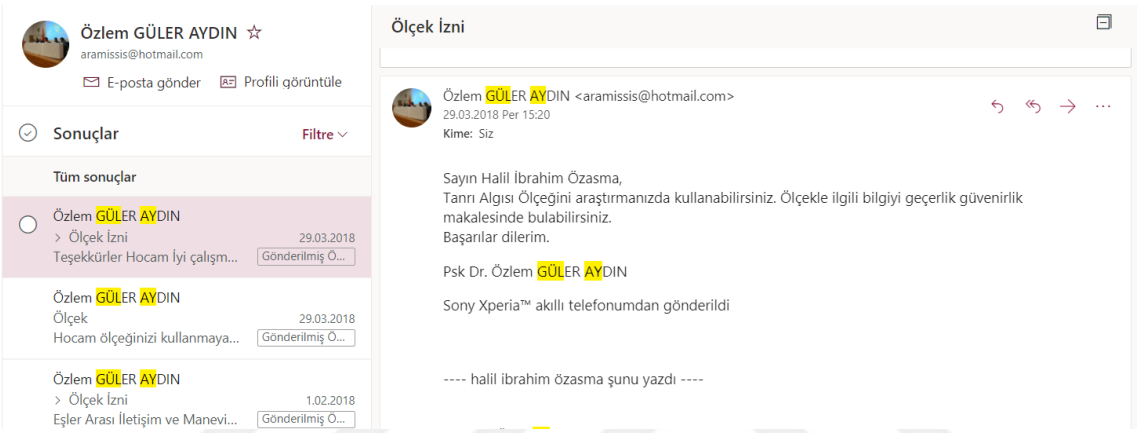

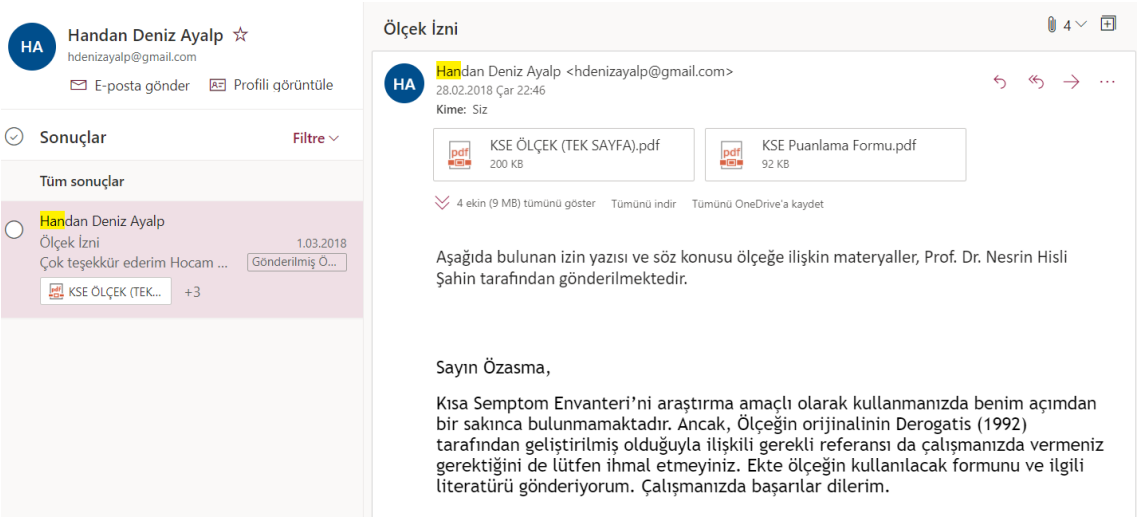

Ek-5. Etik Kurul Onay Formu

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 04/06/2018

Toplantı Sayısı : 08

Karar Sayısı : 116

116- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalı doktora programı öğrencilerinden **Halil İbrahim Özasma**'nın "Eşler Arası İletişim ve Maneviyat" başlıklı doktora tezi ile ilgili 04/05/2018 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Yapılan incelemeler sonucunda **Halil İbrahim Özasma**'nın "Eşler Arası İletişim ve Maneviyat" başlıklı tez araştırma projesinin, Onam Formu'nda araştırmacının iletişim bilgilerinin ve imzasının da yer alması, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
04//06/2018

Prof.Dr.Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

Ek-5. Görüşme Soruları

Doğum Tarihiniz? Eğitiminiz? Mesleğiniz? Eşinizle yaş Farkı? Akraba mısınız? Kaç yıllık Evlisiniz?

1. Evlenme sürecinizden bahsedebilir misiniz?

Sondaj Soruları: Nasıl evlendiniz (görücü, severek, daha önceden arkadaşlık ederek)? Kimler aracı oldu? İsteyerek mi evlendiniz? Kaç yaşında evlendiniz? Nişan düğün sürecinde yaşadığınız sorunlar oldu mu ? varsa nasıl aştınız (Düğün takıları, Eşya alımı, düğüne hazırlık sırasında)?

2. Eşinizi üç kelime veya bir cümle ile tanımlayın desem ne söylersiniz? Eşiniz nasıl bir karaktere sahip. İçine kapanık mı, özgüven sahibi mi. Sorun yaşandığında genelde nasıl tepkiler verir? Eşinizin mesleği nedir?

3. Evlilik hayatınızda eşinizle aranızdaki iletişimi zorlayan durumlarla karşılaştınız mı? Mümkünse yaşadığınız bu durumlardan sizi en çok zorlayan durumu paylaşabilir misiniz? Bu durumu nasıl aştınız veya aşamadıysanız neden aşamadınız?

(Çocukların bakımı, ebeveynlerin aileye müdahalesi, mal paylaşımı, anne babaya bakma gibi veya daha başka sorunlar)

4. Eşinizle yaşadığınız anlaşmazlıkları genelde nasıl çözüme kavuşturursunuz?

Konuşarak mı, Alttan alarak mı, Uzaklaşarak mı, birinin aracı olmasıyla mı, üzerinden zaman geçmesiyle mi vs? Çözüme kavuşturamadığınız durumlarda neden kavuşturamıyorsunuz? İletişimin kopmasından mı, Öfke şiddetlenmesinden mi vs.?

5. Eşinizle yaşadığınız sorunlarda tepki gösterir misiniz? Genelde nasıl tepkiler gösterirsiniz? Öfke Patlaması, Bağırmak, Küsmek, Vurmak, Tartışmak gibi veya daha başka tepkiler.

6. Eşinizle yaşadığınız anlaşmazlıklarda sizi daha büyük tepki vermekten alıkoyan şey nedir bahsedebilir misiniz? (Büyük tepki verdiğini ifade eden kişilere sorulacak)

Örneğin boşanmayı düşündünüz veya eşinizin canını yakmak istediniz ve vazgeçtiniz bunun sebebi? Dini kaygı mı? Çocuklar mı? Etrafınızdaki insanlardan çekinmeniz mi veya daha başka bir sebep? Buna dair yaşadığınız bir olay varsa sakıncası yoksa anlatabilir misiniz?

7. Maneviyat dendiğinde ne anlıyorsunuz. Peki maneviyatın evliliğinizde bir yeri olduğunu düşünüyor musunuz? Evet ise Nasıl, açıklayabilir misiniz? (Maneviyatın ne olduğunu anlamazsa Evliliğiniz bu kadar uzun sürmesinde etkili olan şeyler nelerdir sorusu sorulacak)

8. Yaradan'ı düşündüğünüzde aklınıza gelen ilk düşünce ne olur? Onu' düşününce ne hissediyorsunuz? (Sevgi, Korku vs.) O'nun size nasıl davrandığını düşünüyorsunuz? (Cezalandıran, Seven vs.) Neden?

Ek-6. Erkek Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Bilgileri

	Akrabalık	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Eşer Arası Yaş Farkı	Eşin Çalışma Durumu	Evlilik Süresi	Evlilik Yaşı	Evlilik Şekli	Meslek
E. 1	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	0	Çalışıyor	10-15 yıl	20-25 Arası	Evlilik Öncesi Arkadaşlık/Flört	Öğretmen
E. 2	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	2	Çalışmıyor	30-35 yıl	20-25 Arası	Aile Tanışıklığı	Öğretmen
E. 3	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	3	Çalışıyor	10-15 yıl	25-30 Arası	Arkadaşın Aracı Olması	Öğretmen
E. 4	Yakın Akraba	Erkek	Lİsansüstü	2	Çalışmıyor	5-10 yıl	20-25 Arası	Aile Tanışıklığı	Öğretmen
E. 5	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	0	Çalışıyor	5-10 yıl	20-25 Arası	Evlilik Öncesi Arkadaşlık/Flört	Öğretmen
E. 6	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	8	Çalışıyor	5-10 yıl	30-35 Arası	Evlilik Öncesi Arkadaşlık/Flört	Öğretmen
E. 7	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	3	Çalışıyor	5-10 yıl	25-30 Arası	Arkadaşın Aracı Olması	Öğretmen
E. 8	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	5	Çalışmıyor	5-10 yıl	25-30 Arası	Arkadaşın Aracı Olması	Öğretmen
E. 9	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	0	Çalışıyor	15-20 yıl	20-25 Arası	Arkadaşın Aracı Olması	Öğretmen
E. 10	Akraba Değil	Erkek	Lisans	0	Çalışıyor	10-15 yıl	30-35 Arası	Aile Tanışıklığı	Memur
E. 11	Akraba Değil	Erkek	Lisans	7	Çalışmıyor	5-10 yıl	25-30 Arası	Evlilik Öncesi Arkadaşlık/Flört	Memur

E. 12	Akraba Değil	Erkek	Lisans	8	Çalışmıyor	30-35 yıl	20-25 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Memur
E. 13	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	2	Çalışıyor	5-10 yıl	25-30 Arası	Evlilik Öncesi Arkadaşlık/Flört	Öğretmen
E. 14	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	5	Çalışmıyor	5-10 yıl	25-30 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Öğretmen
E. 15	Akraba Değil	Erkek	Lisans	0	Çalışıyor	5-10 yıl	20-25 Arası	Evlilik Öncesi Arkadaşlık/Flört	Öğretmen
E. 16	Akraba	Erkek	Lisans	10	Çalışmıyor	5-10 yıl	25-30 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Tüccar-Sebest Meslek
E. 17	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	0	Çalışıyor	10-15 yıl	20-25 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Akademisyen
E. 18	Akraba Değil	Erkek	Lİsansüstü	0	Çalışıyor	5-10 yıl	30-35 Arası	Arkadaşın Aracı Olması	Öğretmen
E. 19	Akraba Değil	Erkek	Lisans	3	Çalışıyor	25-30 yıl	20-25 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Memur
E.20	Akraba Değil	Erkek	Lisans	1	Çalışmıyor	5-10 yıl	25-30 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Öğretmen
E.21	Akraba Değil	Erkek	Lise	5	Çalışmıyor	10-15 yıl	25-30 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Güvenlik
E.22	Akraba Değil	Erkek	Lise	7	Çalışmıyor	20-25 yıl	20-25 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Taksici
E.23	Akraba Değil	Erkek	Lisans	2	Çalışıyor	5-10 yıl	25-30 Arası	Evlilik Öncesi Arkadaşlık/Flört	Öğretmen
E.24	Yakın Akraba	Erkek	Ortaokul	2	Çalışmıyor	30-35 yıl	20-25 Arası	Aile Tanışıklığı	Hademe
E.25	Akraba Değil	Erkek	Lise	2	Çalışmıyor	25-30 yıl	20-25 Arası	Aile Tanışıklığı	Tüccar-Sebest Meslek
E.26	Akraba	Erkek	Lise	2	Çalışıyor	25-30 yıl	20-25 Arası	Aile Tanışıklığı	Tüccar-Sebest Meslek
E.27	Akraba Değil	Erkek	Ortaokul	4	Çalışmıyor	35-40 yıl	25-30 Arası	Aile Tanışıklığı	İşçi
E.28	Akraba Değil	Erkek	Lisans	2	Çalışıyor	25-30 yıl	25-30 Arası	Arkadaşın Aracı Olması	Mühendis

E.29	Akraba	Erkek	Lisans	5	Çalışmıyor	35-40 yıl	20-25 Arası	Aile Tanışıklığı	Öğretmen
E.30	Akraba Değil	Erkek	Lise	1	Çalışmıyor	25-30 yıl	20-25 Arası	Görücü Usulü-İsteyerek	Tüccar-Sebest Meslek

Ek-7. Kadın Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Bilgileri

	Akrabalık	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Eşin Çalışma Durumu	Eşler Arası Yaş Farkı	Evlilik Süresi	Evlilik Yaşı	Meslek
K. 1	Akraba Değil	Kadın	Lisansüstü	Çalışıyor	5	10-15 yıl	20-25 yaş	Öğretmen
K. 2	Akraba Değil	Kadın	Önlisans	Çalışıyor	4	15-20 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K. 3	Akraba Değil	Kadın	Önlisans	Çalışıyor	4	20-25 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K. 4	Akraba Değil	Kadın	Önlisans	Çalışıyor	10	10-15 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K. 5	Akraba Değil	Erkek	Önlisans	Çalışıyor	9	10-15 yıl	20-25 yaş	K. K Öğreticisi
K. 6	Akraba Değil	Kadın	Lise	Çalışıyor	1	15-20 yıl	20-25 yaş	İşçi
K. 7	Akraba Değil	Kadın	Lise	Çalışıyor	8	25-30 yıl	15-20 yaş	İşçi
K. 8	Akraba Değil	Kadın	Lisans	Çalışıyor	2	5-10 yıl	20-25 yaş	İşçi
K. 9	Akraba Değil	Kadın	Ortaokul	Çalışıyor	2	15-20 yıl	25-30 yaş	İşçi
K. 10	Akraba Değil	Kadın	Önlisans	Çalışıyor	2	5-10 yıl	20-25 yaş	K. K Öğreticisi
K. 11	Akraba Değil	Kadın	Lise	Çalışıyor	1	5-10 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı

K. 12	Akraba Değil	Kadın	İlkokul	Çalışıyor	5	30-35 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K. 13	Akraba	Kadın	Lisansüstü	Çalışıyor	9	10-15 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K. 14	Akraba Değil	Kadın	Lise	Çalışıyor	8	10-15 yıl	30-35 yaş	Ev Hanımı
K. 15	Akraba Değil	Kadın	Lise	Çalışıyor	10	5-10 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K. 16	Akraba	Kadın	Lise	Çalışıyor	7	25-30 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K.17	Akraba Değil	Kadın	Ortaokul	Çalışıyor	2	40-45 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K.18	Akraba	Kadın	Lise	Çalışıyor	1	25-30 yıl	25-30 yaş	Memur
K.19	Akraba	Kadın	Ortaokul	Çalışıyor	5	25-30 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K.20	Akraba Değil	Kadın	İlkokul	Çalışıyor	4	40-45 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K.21	Akraba Değil	Kadın	Lisans	Çalışıyor	2	25-30 yıl	20-25 yaş	Teknisyen
K.22	Akraba Değil	Kadın	Lisans	Çalışıyor	4	5-10 yıl	25-30 yaş	Öğretmen
K.23	Akraba Değil	Kadın	Lise	Çalışıyor	1	25-30 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K.24	Akraba Değil	Kadın	İlkokul	Çalışıyor	5	30-35 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K.25	Akraba Değil	Kadın	Lise	Çalışıyor	3	10-15 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı
K.26	Akraba Değil	Kadın	İlkokul	Çalışıyor	4	25-30 yıl	15-20 yaş	Ev Hanımı
K.27	Akraba Değil	Kadın	Lisansüstü	Çalışıyor	2	35-40 yıl	25-30 yaş	Öğretmen

K.28	Akraba Değil	Kadın	Lisans	Çalışıyor	1	5-10 yıl	25-30 yaş	Öğretmen
K.29	Akraba Değil	Kadın	İlkokul	Çalışıyor	3	35-40 yıl	25-30 yaş	Ev Hanımı
K.30	Akraba Değil	Kadın	Lise	Çalışıyor	4	5-10 yıl	20-25 yaş	Ev Hanımı

Özet

Özasma, Halil İbrahim, Eşler Arası İletişim ve Maneviyat, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr., Öznur Özdoğan, 378s.

Bu araştırmada nicel yöntemle evli bireylerin Tanrı Algıları, Çatışma Çözüm Stilleri ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca nitel yöntemle de evli bireylerin Yaradan algıları ve çatışma çözüm stillerinin tespit edilmesinin yanı sıra evlilik öncesi ve sonrası süreçte evli bireylerin yaşamış oldukları sorunlar, sorunlara verdikleri tepkiler, sorunları çözememe nedenleri, sorun yaşanmamışsa sebeplerini nasıl değerlendirdikleri, maneviyatın evliliklerine katkısını nasıl değerlendirdiklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada araştırmanın amacına uygun olarak nicel ve nitel yöntem birlikte kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırılan konuları tespit etmek için nitel ve nicel yaklaşımların beraber kullanılacağı desenin altında nitel araştırma metotlarından durum çalışması; nicel araştırma metotlarından ise tarama türü modeller içerisinde yer alan ilişkisel tarama modellerinden korelasyonel araştırma metodundan faydalanılmıştır.

Araştırmanın nicel kısmının örneklemi en az beş yıl evli olan 458 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın nitel kısmının çalışma gurubu ise en az beş yıl evli olan 30 erkek ve 30 kadın olmak üzere toplam 60 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın uygulanması için öncelikle Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Alınan onay sonrası araştırma için kullanılacak olan ölçekler çevrim içi yolla en az beş yıl evli bireylere uygulanmıştır.

Ölçeklerden elde edilen veriler Spss programında gerekli analizlere tabi tutularak ulaşılan sonuçlar tablolar halinde başlıklandırılarak tez içinde

sunulmuştur. Ölçekler uygulanırken aynı zamanda hazırlanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile en az beş yıl evli olan bireylerle görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmelerden elde edilen bilgiler Nvivo 0.8 programında kodlanarak temalara ayrılmıştır. Ölçeklerden elde edilen bulgular ve mülakatlardan elde edilen sonuçlar üzerinde betimsel analiz yapılmış ve analiz sonrasında elde edilen veriler literatürle birlikte değerlendirilmiştir.

Abstract

Özasma, Halil İbrahim, Spouse Communication and Spirituality, Ph. D. Thesis, Supervisor: Prof. Dr., Öznur Özdoğan, 378s.

In this study, it was aimed to examine the relationship between God Perceptions, Conflict Resolution Styles and anxiety, depression, negative self, somatization, and hostility levels of married individuals with quantitative method. In addition, with the qualitative method, it is aimed to determine the perceptions of the Creator and conflict resolution styles of married individuals, as well as the problems they experienced before and after marriage, their reactions to problems, the reasons for not being able to solve the problems, how they evaluate the reasons if there is no problem, and how they evaluate the contribution of spirituality to their marriage.

In the study, quantitative and qualitative methods were used together in accordance with the purpose of the research. In this context, the case study, one of the qualitative research methods, under the design in which qualitative and quantitative approaches will be used together to determine the subjects investigated; As for quantitative research methods, correlational research method, which is one of the relational survey models included in survey type models, was used.

The sample of the quantitative part of the study consists of 458 people who have been married for at least five years. The study group of the qualitative part of the research consists of a total of 61 people, 31 men and 30 women, who have been married for at least five years. Approval was obtained from the Ankara University Ethics Committee for the implementation of the study. After the approval, the scales to be used for the research were applied online to individuals who had been married for at least five years.

The data obtained from the scales were subjected to the necessary analyzes in the SPSS program, and the results were presented in the thesis by heading them in tables. With the semi-structured interview form prepared at the same time as the scales were applied, interviews were conducted with individuals who had been married for at least five years.

The information obtained from the interviews was coded in the Nvivo 0.8 program and divided into themes. Descriptive analysis was made on the findings obtained from the scales and the results obtained from the interviews, and the data obtained after the analysis were evaluated together with the literature.